

«НАША ШКОЛА»

№ 4, 2003

Науково-методичний журнал

Виходить один раз на два місяці з вересня 1993 р.
Засновано в 1923 році, відновлено в 1993 р.
Зареєстровано 14 березня 1994 р.
Серія ОД № 158.

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 року № 1-05/7 журнал «Наша школа» увійшов до Переліку № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з педагогіки та психології на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Головний редактор: **В. А. КАВАЛЕРОВ**,
канд. педагог. наук

Редакційна колегія:

А. Ю. Анісімов, заступник головного редактора, канд. педагог. наук; **Л. К. Задорожна**, відповідальний секретар; **Д. С. Богданов**, доцент; **А. М. Богуш**, д-р педагог. наук, професор, дійсний член АПН України; **Т. Г. Бучацька**; **В. В. Грінчук**; **Д. М. Демченко**, канд. педагог. наук, доцент; **Н. М. Дзюба**; **Ю. І. Завалевський**, директор Науково-методичного центру середньої освіти Міністерства освіти і науки України; **З. Н. Курлянд**, д-р педагог. наук, професор; **С. Л. Курочкін**, канд. біол. наук, доцент; **В. А. Ликова**, канд. педагог. наук, доцент; **І. І. Мархель**, д-р педагог. наук, професор; **В. Г. Піщемуха**, канд. істор. наук, доцент; **Г. Б. Редько**, д-р педагог. наук, професор; **С. А. Світковська**; **В. І. Силантьєва**, д-р філол. наук, професор; **Л. О. Стеценко**; **В. Г. Страхов**, канд. біол. наук, доцент; **В. М. Терзі**, канд. педагог. наук, доцент; **О. Г. Топчієв**, д-р геогр. наук, професор; **В. А. Трунова**, канд. педагог. наук, доцент; **Л. І. Фурсенко**; **Р. І. Хмелюк**, д-р педагог. наук, професор; **О. С. Цокур**, д-р педагог. наук, професор

Редактори-коректори: **Г. Я. Богомолова**,
І. Ф. Ацабріка

Засновники:

Управління освіти Одеської обласної державної
адміністрації

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів

Міжгалузевий науково-технічний центр «Нормаль»

Обласне відділення Педагогічного товариства

Адреса редакції: 65014, м. Одеса, пров. Нахімова, 8.
Відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань ООІУВ. Тел. 729-41-34.

Затверджено на засіданні вченої ради ООІУВ.
Протокол № 2 від 29 травня 2003 р.

Здано у вироб. 04.07.03. Підп. до друку 05.08.03. Формат 60×84^{1/8}. Папір друк. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 23,95. Обл.-вид. арк. 20,57. Тираж 1000 прим. Зам. № 498.

Надруковано у друкарні видавництва «Астропринт».
м. Одеса, вул. Преображенська, 24.

Тел.: (0482) 26-98-82, 26-96-82, 37-14-25.
www.astroprint.odessa.ua

Одеса • Одеський ОІУВ • 2003

З М І С Т

Д. М. Демченко. Регіональна система освіти, стан і перспективи розвитку 3

З історії розвитку освіти на Одещині

Л. І. Фурсенко. Одеський учбовий округ. Сторінка четверта 7

Керівникам навчальних закладів

В. А. Кавалеров, Г. Я. Євдошенко. Деякі аспекти планування роботи загальноосвітнього навчального закладу на 2003/2004 навчальний рік 9

Е. І. Посмітна. Управління освітою 19

Д. С. Богданов, Г. Я. Євдошенко. Використання комп'ютерних технологій в управлінській діяльності керівника школи 23

В. В. Баранов, Д. С. Богданов. Від експерименту до створення соціально-реабілітаційного закладу нового типу 26

Педагогіка і психологія

В. А. Лыкова. О создании концепции образовательного учреждения на основе научно-педагогического исследования 29

Т. Я. Теплова, Т. М. Козіна. Позашкільна освіта: сучасні акценти 32

Т. П. Рєпнова. Ефективна психодіагностика в роботі практичного психолога 38

О. В. Малихіна. Учителю і доля освітніх реформ 42

Позакласне та позашкільне виховання

Т. Х. Кірьязова, С. Л. Курочкін, О. І. Чешенко. Школа сприяння здоров'ю — шлях до здоров'я 44

В. В. Ягоднікова. Програма виховання «Я — українець» учнів загальноосвітньої спеціалізованої школи № 50 І—ІІІ ступенів з поглибленим вивченням іноземних мов м. Одеси 51

В. В. Галюткіна. Екологічна освіта у позашкільних закладах Одещини як складова системи освіти в Україні 60

В. В. Галюткіна. Екологічна пропаганда в дії 62

О. В. Ряшенцева. Мислимо глобально, діємо локально! 64

О. О. Давиденко. Конкурс-захист науково-дослідних робіт учнів — членів МАН — одна з форм роботи щодо пошуку творчих обдарувань 65

Т. В. Батишцева. Уроки екологічного землеробства з учнівською молоддю у позашкільній освіті 66

И. Н. Бибик. Праздник «День зустрічі птиць» 67

Дошкільне виховання. Початкове навчання

О. М. Бакова. Дошкільним працівникам 68

Н. Г. Луцишина. Вчителям початкових класів 70

Л. О. Знаменська, Р. А. Лемехова. Формування соціально-емоційного досвіду дітей дошкільного віку 72

Одеська філія науково-методичного центру середньої освіти Міністерства освіти і науки України

Т. Г. Бучацька. Вивчення мов національних менших та підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів з болгарської, молдовської (румунської), гагаузької, польської, грецької та інших мов, які вивчаються як окремий предмет 77

І. П. Гудзик, В. О. Корсаков. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з мов національних меншин, які вивчаються як окремий предмет 78

Т. Г. Бучацька. Коментарій к оцінюванню учебных достижений учащихся по языкам национальных меньшинств 88

Т. Г. Бучацька. Об изучении русского языка и литературы в общеобразовательных учебных заведениях в 2003/2004 учебном году 90

В. И. Силантьева. Компаративистика как современная методология анализа текстов и как форма диалога 94

В. Г. Зинченко, В. Г. Зусман, З. И. Кирнозе. Сравнительно-исторический метод 95

Е. П. Коршико. Заинтересовать — значит научить 98

© Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, 2003

Дисципліни гуманітарного циклу

<i>С. А. Свінтковська.</i> Рекомендації щодо вивчення рідної (української) мови у 2003/2004 навчальному році	102
<i>О. В. Гашибаязова.</i> Пам'ятні дати 2003/2004 навчального року	111
<i>Т. Г. Буцацкая.</i> Итоги прошедшего учебного года и пути повышения инновационного потенциала методической работы по русскому языку и литературе, зарубежной литературе	112
<i>Т. А. Капраленко.</i> Зарубіжна література. Коментар щодо викладання	115
<i>Н. М. Дзюба, Т. В. Юрченко.</i> Про вивчення іноземних мов у 2003/2004 навчальному році	117
<i>О. М. Левчишена.</i> До відома вчителів історії, правознавства та громадянської освіти	120

Вчителям болгарської мови та літератури в Україні

<i>В. М. Терзи.</i> Методически насоки за развитие на свързаната реч в 6 клас (речевата тема «Време и годишни времена»)	124
<i>С. В. Мацанська.</i> Учителям болгарского языка и литературы	130

Вчителям молдовської (румунської) мови та літератури в Україні

<i>Л. І. Fetescu.</i> Profesorilor de limbă moldovenească (română) și literatură (curs integrat)	132
--	-----

Дисципліни природничо-математичного циклу

<i>В. В. Грінчук.</i> Стан математичної освіти в навчальних закладах області в 2002/2003 навчальному році та основні напрямки роботи на 2003/2004 навчальний рік	138
<i>О. Е. Валльє.</i> Диагностика рівня підготовленості учнів з математики	139
<i>І. А. Буз.</i> Проблеми та перспективи вивчення інформатики у новому 2003/2004 навчальному році	140
<i>Л. І. Ятвецька.</i> Про вивчення фізики та астрономії в загальноосвітніх навчальних закладах у 2003/2004 навчальному році	142
<i>Н. П. Шанірова.</i> Учителям хімії	144

<i>А. П. Сильнова.</i> Шкільна біологічна освіта у 2003/2004 навчальному році	145
<i>І. П. Тертична.</i> Учителям географії	148
<i>В. В. Чиндацька.</i> Учителям економіки	150
<i>А. Т. Молостова, В. В. Грінчук.</i> Путь построения оптимальной логической структуры курса математики 5-го класса и определение в нем места геометрии	152

Вчителям шкіл-інтернатів усіх типів

<i>М. В. Кудряшев.</i> Педагогічним працівникам шкіл-інтернатів, спеціальних шкіл-інтернатів (спецшкіл)	156
---	-----

Вчителям музики і образотворчого мистецтва

<i>Л. В. Вовк.</i> Мистецтво в сучасному освітньому просторі	161
<i>Л. В. Вовк.</i> Вчити мистецтву потрібно всіх (з досвіду роботи О. М. Тюрікової, лауреата конкурсу «Учитель року — 2003» в номінації «Образотворче мистецтво»)	164

Основи безпеки життєдіяльності

<i>І. М. Пархоменко.</i> На допомогу вчителям до вивчення «Основ безпеки життєдіяльності» у 2003/2004 навчальному році	167
<i>М. Г. Нечипоренко.</i> Роздуми щодо вивчення курсу «Основи безпеки життєдіяльності» в школі	170

Вчителям допризовної підготовки та фізкультури

<i>О. Ю. Туренко.</i> Керівникам навчальних закладів, викладачам допризовної підготовки	172
<i>И. О. Шапкин.</i> Учителям физкультуры	176

Вчителям трудового навчання

<i>І. Б. Дремова.</i> Рекомендації щодо викладання предмета — трудове навчання	177
--	-----

Інформаційний відділ

<i>А. Ю. Анісімов, Р. І. Нікітенко.</i> Всеукраїнський конкурс «Учитель року — 2003»	178
<i>А. Ю. Анісімов, Р. І. Нікітенко.</i> Підсумки проведення III—IV етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад у 2002/2003 навчальному році	180

Література рідного краю

<i>Д. М. Ключенко.</i> Цікаві посібники для дітей	205
---	-----

РЕГІОНАЛЬНА СИСТЕМА ОСВІТИ, СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

«Суть керівництва сучасною школою полягає в тому, щоб в цій найважливішій справі привселюдно створювався, дозрівав і запроваджувався найкращий досвід на основі передових педагогічних ідей»

В. О. Сухомлинський

Цей вислів Василя Олександровича Сухомлинського, видатного українського педагога, вченого, якому 28 вересня 2003 року виповнилось би 85 років від дня народження, залишається актуальним і в наш час. Від умілого керівництва галуззю освіти великою мірою залежить успіх освітянських реформ.

Діяльність органів управління, установ і закладів освіти області у минулому навчальному році була спрямована на реалізацію освітньої політики, визначеної Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, державними програмами та укладеними на їх основі регіональними програмами.

Сьогодні освіта області — це цілісна система з позитивними тенденціями розвитку, що має значний потенціал. Усі ланки освіти (дошкільна, загальноосвітня, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна) є досить самодостатніми і водночас невід'ємними складовими регіональної системи безперервної освіти.

Забезпечення рівних можливостей у здобутті якісної освіти незалежно від статі, раси, соціального походження, національності та місця проживання дитини — головна мета діяльності органів управління освітою та методичних служб.

Напередодні нового навчального року, підводячи підсумки минулого року і обговорюючи пріоритети на майбутнє, не можна лишити без уваги проблему якості освіти.

Якість освіти, перш за все, залежить від рівня професіоналізму вчителя. Важлива роль в удосконаленні професійної майстерності педагогів, розвитку і підвищенні їх творчого потенціалу, формуванні нового педагогічного мислення, ерудиції, культури належить методичній роботі. Вона будується на основі діагностики і системного підходу до вивчення та аналізу результативності навчальної діяльності, а також принципів безперервної освіти педагогічних працівників.

Успіхи навчання і виховання залежать від уміння вчителя організувати і спрямувати роботу на інтенсивне впровадження в практику прогресивних педагогічних ідей, сучасних досягнень педагогічної науки та новітніх освітніх технологій.

Вчитель має бути ґрунтовно підготовлений до нової професійної ролі. Мова йдеться про те, що він не може вже бути, і в принципі не є (маю на увазі гарного вчителя) абсолютним носієм знань. Вчитель не може бути нагляда-

чем, він повинен бути людиною, яка супроводжує процес самопізнання і саморозвитку дитини, скоординує та динамізує його відповідно до конкретних задатків кожної дитини.

Ще одна складова нової професійної ролі вчителя — вміння органічно поєднувати навчальний і виховний процес, щоб, викладаючи конкретний предмет, забезпечувати системний розвиток кожної дитини, формувати її світогляд. Ми повинні забути часи розподілу сфер навчання і виховання. Це нерозривний процес щодо формування особистості. Кожен учитель виховує, навіть незалежно від свого бажання. Виховує вже тим, як заходить до класу, як ставиться до учнів. Виховує своїм власним прикладом іноді значно більше, ніж словами.

Ми говоримо про патріотизм, але дуже часто, відстежуючи процеси патріотичного виховання, ловимо себе на думці, що певною мірою ці процеси мають абстрактний характер. Мабуть тут є відповідне нерозуміння проблеми з боку деяких вчителів. Тому сьогодні школі потрібен вчитель, здатний до виконання сучасної соціальної ролі, тобто спроможний забезпечити формування у кожного учня національної свідомості, любові до України, Одещини, рідної домівки.

Реформування загальноосвітньої школи обумовлює необхідність активізації впровадження профільного навчання учнів.

Мета профільного навчання — забезпечення рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання в умовах реформування сучасного суспільства. Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, на розвиток інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних і соціальних якостей особистості.

Профільне навчання здійснюється у загальноосвітніх навчальних закладах різного типу: однопрофільних і багатoproфільних школах; профільних школах інтернатного типу; ліцеях; гімназіях; навчально-виховних комплексах; міжшкільних навчально-виробничих комбінатах; опорних старших школах із пришкільним інтернатом, у тому числі в поєднанні з початковою професійною підготовкою; загальноосвітніх навчальних закладах на базі вищих навчальних

закладів; профільних загальноосвітніх навчальних закладах із ресурсним центром для використання іншими закладами освіти мікрорайону, регіону, шкільного округу.

Найбільш перспективним в умовах нашого регіону є створення в сільській місцевості навчально-виховних комплексів у складі школа-ліцей або школа-гімназія. За минулі три роки в цьому напрямку відбулися певні позитивні зрушення. Створені НВК в Ананьївському, Болградському, Великомихайлівському, Саратському, Ренійському та Кілійському районах.

До початку нового 2003/2004 навчального року Кілійська ЗОШ № 1 та Кілійська ЗОШ № 3 I—III ступенів, Ананьївська ЗОШ № 2 I—III ступенів, Троїцька ЗОШ I—III ступенів Любашівського району, Новоселівська ЗОШ I—III ступенів Саратського району, Новосельська ЗОШ I—III ступенів Ренійського району, ЗОШ № 4, м. Арциз, Балтська ЗОШ № 1 I—III ступенів реорганізовані в НВК у складі «ЗОШ I—III ступенів-ліцей».

Плахтіївська ЗОШ № 2 I—III ступенів Саратського району, ЗОШ № 9 I—III ступенів, м. Котовськ, Любашівська ЗОШ № 2 I—III ступенів, Овідіопольська ЗОШ № 1 I—III ступенів і Великодолинська ЗОШ № 1 I—III ступенів Овідіопольського району, Балтська ЗОШ № 2 I—III ступенів, Великодальницька ЗОШ № 1 I—III ступенів і Дачненьська ЗОШ № 2 I—III ступенів Біляївського району реорганізовані в НВК у складі «ЗОШ I—III ступенів-гімназія».

25 загальноосвітніх шкіл області реорганізовані у НВК «школа-дитячий садок».

У новому навчальному році стратегічним напрямком залишається вдосконалення мережі шкіл з поглибленням і профільним вивченням окремих предметів, кількість яких, у порівнянні з минулим навчальним роком, збільшилась на 31 відсоток. Профільне навчання запроваджено у 406 загальноосвітніх навчальних закладах, що становить відповідно 15,4 та 11 відсотків від загальної кількості учнів загальноосвітніх шкіл I—III ступенів.

У поточному навчальному році на 14 відсотків збільшилась кількість учнів, які беруть участь в інтелектуальних змаганнях з базових дисциплін серед учнів сільських шкіл області та інтелектуальних змаганнях з базових дисциплін, що проводяться через мережу Інтернет. На IV (заключному) етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін області представляли 74 учня, 36 з них стали переможцями. Троє учнів області увійшли до числа кандидатів для участі у складі команд України в міжнародних учнівських олімпіадах, а учениця Рішельєвського ліцею Борченко Наталя виборола срібну медаль на Міжнародній олімпіаді з біології.

Аналіз ходу реформування початкової школи свідчить, що перехід на 4-річне навчання дітей спонукав адаптувати початкову освіту до сучасних вимог. У навчальних закладах міст і районів

області створено належні умови для навчання дітей 6-річного віку, забезпечено матеріально-технічну та навчально-методичну базу щодо запровадження 4-річного терміну навчання.

Школи забезпечені новими програмами та відповідними підручниками. Складовою шкільної реформи є запровадження з минулого навчального року обов'язкового вивчення іноземних мов з 2 класу. У 2002/2003 навчальному році іноземні мови вивчали 85 відсотків друго-класників. У зв'язку із запровадженням вивчення іноземної мови з 2 класу виникли методичні та кадрові проблеми. Звідси необхідність в інтенсивній роботі щодо додаткового забезпечення шкіл вчителями іноземної мови і курсової перепідготовки працюючих вчителів.

Як і у попередні роки, особлива увага приділяється виконанню вимог ст. 35 Закону України «Про освіту» щодо охоплення дітей шкільного віку всеобучом. Встановлено чіткий контроль за навчанням школярів, виконанням Інструкції по обліку дітей і підлітків шкільного віку. У результаті спільної роботи керівників органів і закладів освіти кількість дітей, які не продовжують навчання, щороку зменшується.

Розв'язується проблема підвезення дітей у сільській місцевості до навчальних закладів. На виконання розпорядження голови облдержадміністрації від 17 вересня 2003 року № 683/А-2002 «Про забезпечення регулярного підвезення до місць навчання і додому учнів загальноосвітніх шкіл та педагогічних працівників у сільській місцевості» у Балтському, Котовському і Миколаївському районах закуплено по 1 автобусу, Великомихайлівському — 2. У Савранському, Болградському, Іванівському, Кілійському, Котовському районах в місцевих бюджетах на 2003 рік передбачено кошти на придбання необхідного автотранспорту.

На виконання Закону України «Про позашкільну освіту» докладено чимало зусиль по збереженню та розвитку мережі позашкільних закладів.

В області діють 104 позашкільних навчальних заклади, що на 6 більше, ніж у 2002 році. Найбільше позашкільних закладів працює в Ренійському і Кілійському районах, м. Ізмаїлі. Відкрито дитячо-юнацькі спортивні школи в Савранському, Котовському, Любашівському районах, Будинок дитячої творчості в Ізмаїльському, Станцію юних техніків і натуралістів в Ананьївському районі. Це дало змогу охопити творчими об'єднаннями 21,4 відсотка від загальної кількості учнів загальноосвітніх шкіл. Водночас у Великомихайлівському, Красноокнянському, Кодимському районах позашкільля зазнало значного скорочення. Охоплення дітей позашкільною освітою в цих районах на 10—12% нижче середнього обласного показника. Керівникам органів управління освітою слід чітко усвідомити, що позашкільна освіта є складовою частиною структури профільного навчання і забезпечує його на зовнішньшкільному рівні.

Рішенням сесії Одеської обласної ради від 8 липня 2003 року № 180-XXIV «Про затвердження обласної програми розвитку позашкільних навчальних закладів Одеської області на 2003—2005 роки» визначені основні завдання:

— зберегти і розширити мережу позашкільних закладів;

— до 50 відсотків збільшити кількість учнів, охоплених позашкільною освітою;

— поліпшити матеріально-технічне забезпечення позашкільних закладів;

— поліпшити науково-методичне і кадрове забезпечення позашкільних закладів.

Стабільному функціонуванню закладів освіти сприяють створені в школах позабюджетні фонди всеобучу. Протягом 2002/2003 навчального року на рахунки фондів надійшло більше 17 млн грн проти 15 млн грн у 2001/2002 навчальному році. Із 648 сільських шкіл 413 мають у користуванні 16,9 тис. га орної землі проти 15,1 тис. га, виділеної у 2001 році. Від її використання до фондів всеобучу надійшло понад 1,3 млн грн. Вагомі прибутки від використання землі мають заклади освіти Тарутинського (221 тис. грн.), Татарбунарського (107 тис. грн.), Фрунзівського (101 тис. грн.) районів.

Проведена певна робота щодо зміцнення матеріально-технічної бази шкіл. До початку опалювального сезону здійснено реконструкцію 45 котельень. Встановлено нові котли в Чорнянській, Балтській № 1, Борщанській школах-інтернатах. Протягом поточного навчального року газифіковано 12 шкіл, продовжувалось будівництво 8 шкіл в Ананївському, Великомихайлівському, Красноокнянському, Саратовському, Ізмаїльському, Білгород-Дністровському районах.

В області послідовно виконується програма-мінімум щодо збереження здоров'я учасників навчально-виховного процесу. Першочергово фінансові та матеріальні ресурси спрямовуються на збереження належного теплового і світлового режимів, організацію харчування учнів, оновлення шкільних меблів, забезпечення моніторингу стану здоров'я дітей.

Слід зазначити, що залишилося ще багато не вирішених проблем. Це, насамперед, низький рівень соціального захисту дітей. Повільними темпами відновлюється охоплення молоді змістовним дозвіллям, на жаль, залишаються бездоглядність, високий рівень підліткової злочинності. Однією з причин цього є і недоліки в роботі органів управління освіти, адміністрацій шкіл, педагогічних колективів.

Недостатньо оперативно оновлюється навчально-матеріальна база освітніх закладів. Відсутність бюджетних асигнувань на зазначені цілі за останні 10 років зумовила майже повне фізичне і моральне старіння навчального обладнання. Рівень оснащення шкільних кабінетів фізики, біології, хімії обладнанням для проведення лабораторних робіт складає 15—20 від-

сотків від потреби. Це ставить під загрозу успішне засвоєння учнями навчального матеріалу і виконання державних стандартів.

Повільно здійснюється оснащення загальноосвітніх шкіл сільської місцевості комп'ютерною технікою нового покоління. Темпи випуску підручників суттєво відстають від росту їх потреби. Це, в свою чергу, зумовлює домінування словесних форм навчання, зниження ролі самостійної роботи учнів.

Необхідні суттєві зміни в організації роботи районних методичних кабінетів з фахової підготовки вчителів, науково-методичному забезпеченні педагогів відповідно до сучасних освітніх технологій. Особливо актуальними залишаються питання щодо впровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій, організованої підготовки дітей до школи, змістовної роботи з батьками.

У цьому аспекті зростає роль методичних служб безпосередньо на місцях. Від чіткої організації роботи районних (міських) методичних кабінетів, методичних об'єднань, вчителів залежить успіх освітянських реформ. На необхідність посилення ролі методичних служб у процесі реформування системи освіти в Україні була приділена увага на виїзній колегії Міністерства освіти і науки, яка відбулася у травні 2003 року в м. Умані.

У минулому навчальному році було проведено Всеукраїнський огляд — конкурс методичних кабінетів відділів та управлінь освіти, міських рад та районних державних адміністрацій на кращу організацію методичної роботи з педагогічними кадрами. На обласний конкурс подали матеріали 33 методичних кабінета. Переможцем огляду-конкурсу визнано Ізмаїльський районний методичний кабінет (завідувачка Е. К. Бондарчук), лауреатами конкурсу стали Татарбунарський районний методкабінет (завідувачка А. А. Витовтова) та Ізмаїльський міський методкабінет (завідувачка В. І. Бобовнікова). При визначенні кращого методичного кабінету, в першу чергу, було враховано результати його роботи з педагогічними кадрами у міжкурсовий період, проведення заходів, спрямованих на озброєння з документами, які стосуються реформування системи освіти, впровадження інноваційних технологій, роботи щодо пошуку та підтримки талановитих вчителів та обдарованої учнівської молоді. Вибір методів у системі методичної роботи визначається конкретними умовами та проблемами, над якими працюють педагогічні колективи, а також рівнем майстерності вчителів.

В умовах демократизації змінюється система соціальних відносин, яка вимагає від учителя творчості. У середніх загальноосвітніх навчальних закладах Одеської області спостерігається помітне підвищення рівня професійної діяльності педагогічних кадрів. Щоденна копітка робота творчих вчителів, спрямована на інтеграцію, розвиток та модернізацію системи осві-

ти, забезпечує підвищення їх професіоналізму, освітнього і загальнокультурного рівня. У минулому навчальному році три вчителі стали лауреатами Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003»:

— Костюк Валентин Никандрович, вчитель географії ЗНЗ № 44, м. Одеса;

— Тюрікова Олена Миколаївна, вчителька образотворчого мистецтва ЗНЗ № 3, м. Іллічівськ;

— Жученко Валентина Василівна, вчителька української мови та літератури Комінтернівського ЗНЗ.

Як результат творчої співпраці вчителів-практиків, методистів Одеського обласного інституту удосконалення вчителів та видавництва «Ярослав» у 2002 році видано три підручника для початкової школи, які отримали гриф Міністерства освіти і науки України та увійшли до переліку підручників і посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в закладах освіти у 2002/2003 навчальному році, а саме: Українська мова (автори Л. Зарольська, Л. Самсонова), Російська мова (автори Є. Вербицька, А. Кунцова), Трудове навчання (автор О. Заволокіна).

У 2003 році досвід Одеського інституту удосконалення вчителів підтримали колеги із Миколаївської та Херсонської областей. Нині традиційний конкурс носить назву «Творчий пошук. Південь України».

Така творча співпраця вчителів і науковців декількох регіонів дає можливість не лише реалізувати їх творчі напрацювання, але й створювати підручники і навчальні посібники нового покоління.

Головне завдання на даному етапі реформування системи освіти — максимально стимулювати процеси саморозвитку, самооновлення освіти, активізувати внутрішні ресурси галузі, створювати умови для творчого пошуку і піднесення престижу педагогічної діяльності.

У новому 2003/2004 навчальному році зусилля управління освіти і науки обласної державної адміністрації, місцевих органів управління освітою, загальноосвітніх навчальних закладів будуть спрямовані на подальше підвищення якості роботи загальноосвітніх шкіл, забезпечення соціального захисту всіх учасників навчально-виховного процесу.

Пріоритетними напрямками в роботі органів управління освіти, педагогічних колективів шкіл у новому навчальному році визначені:

— проведення в області освітньої політики, яка відповідає державним вимогам і потребам населення, сприяє збереженню й зміцненню морального та фізичного здоров'я підростаючого покоління, розвитку творчих здібностей дітей та учнівської молоді;

— послідовна реалізація регіональних програм розвитку загальної середньої освіти та обласної програми «Регіональна ініціатива»;

— здійснення організаційно-управлінського та методичного забезпечення переходу до профільного навчання у старшій школі;

— інвентаризація мережі загальноосвітніх навчальних закладів сільської місцевості з метою створення базових шкіл I—III ступенів та відповідний поділ території районів на освітні округи;

— завершення передачі недержавних дошкільних навчальних закладів до комунальної власності сільських, селищних, міських рад та розширення мережі навчально-виховних комплексів «школа — дитячий садок».

Шановні колеги! Щиро вітаю вас з початком нового навчального року.

Бажаю творчого натхнення, здоров'я, благополуччя в ваших сім'ях.

Д. М. ДЕМЧЕНКО,

начальник управління освіти і науки облдержадміністрації, кандидат педагогічних наук

ОДЕСЬКИЙ УЧБОВИЙ ОКРУГ

СТОРІНКА ЧЕТВЕРТА

ПИРОГОВ Микола Іванович

Працював попечителем Одеського учбового округу з 3 вересня 1856 року по 18 червня 1858 року.

Народився Микола Іванович 13 листопада 1810 року в місті Москві. Освіту спочатку отримав у домашніх умовах, потім навчався у приватному пансіоні Кряжева. У 14 років, успішно склавши екзамен, вступив до Московського університету на медичний факультет, який закінчив у 1827 році. По закінченні університету разом з іншими двадцятьма студентами-росіянами продовжив навчання за рахунок держави в Дерптському університеті на предмет заміщення професорської кафедри. Тут він зацікавився анатомією і хірургією. У 1831 році М. І. Пирогов склав іспит на доктора медицини, в 1832 році захистив дисертацію, в 1833 році був відраджений за кордон, де працював у Берліні разом з відомими на той час професорами. У 1835 році Микола Іванович повернувся в Росію, де стало відомо, що обіцяна йому кафедра хірургії в Москві зайнята його товаришем по Дерптському університету Іноземцевим. У 1836 році був обраний професором хірургії, працює в різних клініках. У 1838 році відряджений до Парижа, де знайомиться з роботами видатних французьких хірургів. У 1839 році завершив видання відомої «Хірургії анатомії артеріальних стволів і фасцій» на німецькій і латинській мові і монографію про перерізку Ахілесових сухожилів. У 1841 році переведений на посаду професора госпітальної хірургії і прикладної анатомії Петербурзької медико-хірургічної академії. Одночасно завідує хірургічним відділенням госпіталю.

За час 14-річного перебування на посаді професора в Петербурзі зробив біля 12 тисяч операцій з ретельним складанням протоколів на кожну. У 1847 році виїздить на Кавказ, де йшла війна. Тут він детально знайомиться із станом військово-польової хірургії, з роботою медичної

адміністрації. У 1847 році Миколу Івановича обирають членом-кореспондентом Петербурзької Академії наук. Повернувшись у 1848 році до Петербургу, детально займається вивченням холери, публікує велику кількість своїх наукових робіт. У 1854 році Пирогов виїхав до Севастополя з метою надання медичної допомоги пораненим матросам і солдатам російської армії. Після Кримської війни змушений був залишити Медико-хірургічну академію і лікарську роботу. Причиною прийняття такого рішення стали постійні напади на нього з боку керівництва академії.

У 1856 році М. І. Пирогов у «Морському збірнику» опублікував свою першу педагогічну статтю «Питання життя», в якій досить різко піддав критиці систему навчання і виховання дітей. Стаття була передрукована майже всіма періодичними виданнями того часу. Це був перший відкритий удар по тодішній системі освіти часів царювання Миколи I. Стаття широко обговорювалася в суспільстві.

У вересні 1856 року Миколу Івановича призначають попечителем Одеського учбового округу. Роботу на цій посаді він поєднував з обов'язками хірурга у військовому госпіталі.

Його педагогічні твори мали великий вплив на розвиток педагогічної науки того часу. Не сподіваючись на перебудову всієї системи освіти в Росії, Микола Іванович розпочав удосконалювати систему освіти в Одеському учбовому окрузі. Насамперед він виступає проти бюрократичного керівництва навчально-виховним процесом, підтримує прагнення вчителів до самостійної творчої діяльності, вживає заходів щодо підвищення відповідальності за наслідками виховної роботи. Проголошуючи ідею гуманізму у вихованні, він прийшов до прогресивної ідеї виховуючого навчання. Якщо розвиток людини не підкріплюється знаннями, то, на його думку, така освіта виховує поверхових людей.

М. І. Пирогов
(1810—1881)

М. І. Пирогов рішуче виступав проти застосування в школах тілесних покарань, але не міг захистити свою точку зору, за що його різко критикував М. Добролюбов. Розроблені і затверджені ним «Правила про вчинки» не відмінjali, а тільки обмежували їх застосування.

Працюючи в Одесі, Микола Іванович видав циркуляр «Про методи викладання», надрукований в «Одеському віснику» 5 червня 1858 року, № 62, згідно з яким передбачалося:

1. Проведення (раз на місяць) педагогічних рад, на яких мали обговорюватись та перевірятись різноманітні методи і прийоми викладання. «Треба звертати увагу адміністрації гімназій та вчителів, — писав він, — на методи навчання, які забезпечують свідоме сприйняття учнями нових знань, розвивають увагу та самостійність судження».

2. Впровадження диференційованого підходу до методів навчання і виховання з урахуванням рівнів розвитку, знань та ступеня вихованості гімназистів, їх індивідуальних особливостей.

3. Формування у свідомості гімназистів практичних засобів і прийомів вивчення нового матеріалу, які сприяли б розвитку їх розумових здібностей. «До добросовісності та старанності у виконанні своїх обов'язків вчителя гімназії, який точно та пунктуально виконує всі офіційні програми, треба додати використання нових методів навчання».

У цей період Пирогов підготував ряд офіційних документів. Найбільш значимими з них є: «О ходе просвещения в Новороссийском крае и о вопиющей необходимости преобразования в учебных заведениях», «О публичных лекциях по педагогике», «Об изменении правил приема в благородные пансионы при гимназиях», «Циркулярное предложение господам директорам училищ Одесского учебного округа», «Проект преобразования Ришельевского лицея в университет».

Демократизм поглядів Пирогова, новаторська діяльність привели до загострення його стосунків з місцевими органами влади. Його звинуватили у вільнодумстві, в підриві авторитету місцевої влади і 18 червня 1858 року перевели на посаду попечителя Київського учебного округу, а Ребіндера Миколу Романовича на цю ж посаду — в Одесу.

У Київському учебовому окрузі М. І. Пирогов зіткнувся з низьким рівнем навчання в школах, всездозволеністю адміністрації, слабкою професійною підготовкою вчителів. Він висуває вимогу про відкриття загальнодоступних шкіл для усіх прошарків населення, незалежно від віросповідання і національності, забезпечення послідовності в навчанні в школах різних типів, від елементарних до вищих, висуває принцип колегіальності в управлінні навчальними закладами. У цілому ряді статей обґрунтовує принципи виховуючого навчання, диференційованого підходу до застосування методів навчання і виховання, врахування індивідуальних особливостей учнів,

співвідношення наочності і словесних методів навчання, підвищення ролі учителя в навчально-виховному процесі та інших. У Київському окрузі, як і в Одеському, він продовжує реорганізовувати діяльність педагогічних рад гімназій і училищ, видає «Циркуляр по управлінню Київським учебовим округом», який згодом став періодичним виданням і в якому, крім офіційних документів, друкувалися статті вчителів по обміну досвідом роботи. При Київському університеті організовує педагогічну семінарію, розробляє проекти підготовки вчителів для початкових і середніх шкіл, вживає заходів до покращання якісного складу педагогічних працівників округу, організовує контроль за методами навчання і виховання в приватних закладах освіти.

Його дії широко обговорювалися в пресі при підготовці документів щодо шкільної та університетської реформ.

Демократичні позиції Миколи Івановича особливо яскраво виявилися при створенні недільних шкіл, які вперше в Російській імперії були відкриті з його дозволу в Києві, у жовтні 1859 року. Він виступав за відкриття студентської бібліотеки і лекторію, створення для студентів каси взаємодопомоги, товариського суду, студентських зібрань та інше. Такі дії не подобались губернським органам влади, особливо в зв'язку з організацією роботи національних шкіл. Це стало однією з основних причин усунення Пирогова з посади попечителя Київського учебного округу, яке сталося 13 березня 1861 року. А з 12 червня 1862 року міністр народної освіти заборонив діяльність недільних шкіл.

Після звільнення з посади попечителя Київського учебного округу Миколі Івановичу було доручено здійснювати нагляд за підготовкою молодих вчених до здобуття ними професорських звань і кафедр, яке розпочав міністр освіти О. В. Головнин. При призначенні в 1866 році міністром народної освіти графа Д. А. Толстого Пирогов залишив педагогічну діяльність і оселився у своєму маєтку Вишня під Вінницею (тепер входить в межі міста Вінниці). Тут він відкрив першу на Поділлі сільську лікарню з операційною та аптекою. У маєтку Миколи Івановича був фруктовий садок, розарій, проростали цитрусові і виноград, лікарські рослини.

За роки проживання у Вишні три рази віїздив за кордон. У 1862 році в Італії оглянув пораненого в ногу ватажка національно-визвольного руху Джузеппе Гарібальді, запропонував свій метод лікування івилікував його, за що Гарібальді довго писав йому листи з подяками.

У травні 1881 року прогресивна громадськість Росії урочисто відзначила 50-річний ювілей наукової діяльності М. І. Пирогова. Він був обраний почесним громадянином міста Москви.

У цей час Пирогов був зайнятий підготовкою до друку своїх щоденників, що вийшли вже після його смерті під назвою «Питання життя: щоденник старого лікаря», з цікавістю знайомиться з книгою «Про бальзамування», яку

надіслав йому з Петербурга його учень, професор Давид Ілліч Виводцев, родом з Вінниччини. Бальзамування для Виводцева було захопленням, він вивчав стародавні джерела, багато експериментував, врешті-решт досягнув успіху і мав велику практику. Він бальзамував тіла колишніх послів США і Китаю, аби їх можна було доставити у свої країни, виконував замовлення багатьох людей, чії рідні заповіли поховати себе на далекій батьківщині.

Миколу Івановича давно турбувала якісь виразки в роті. З цього приводу він навіть був у відомих медичних світил того часу під час відзначення 50-річчя його наукової діяльності. Повернувшись додому, він ставить останній діагноз у своєму житті самому собі. Збереглася коротенька його записочка: «...Ни Склифосовский, Валь и Грубе, ни Бильрот не узнали у меня ползучую раковую язву слизистой оболочки рта. Иначе первые три не советовали бы операции, а четвертый не признал бы болезнь за доброкачественную».

Через 26 днів, 5 грудня 1881 року, Микола Іванович помер. Його дружина Олександра Антонівна звернулася до Виводцева з проханням провести бальзамування тіла М. І. Пирогова, на що останній відповів згодою, і рівно через три доби приступив до роботи.

Похований М. І. Пирогов у церкві-некрополі. Його дружина спочатку побудувала некрополь, а потім звела церкву як пам'ятник своєму чоловікові. Поки Олександра Антонівна була жива, за усім був догляд, а після її смерті в садибі наступив занепад. Молодший син Миколи Івановича дітей не мав і спадщину передав племінникам, дочкам рідного старшого брата. Вони були одружені з офіцерами, які у період громадянської війни 1917—1920 років були «по той бік барикад».

Уже при радянській владі громадськість неодноразово порушувала питання про створення музею-садиби. Врешті-решт планувалося розпочати роботи щодо цього у 1941 році. Але цьому завадила війна. У 1944 році після доповіді Начальника головного військового санітарного уп-

равління академіка Смирнова тодішньому міністру оборони Ворошилову про те, що застосування вчення Пирогова про практику військово-польової хірургії дало змогу врятувати, повернути у стрій поранених, останній підписав документи про створення музею-садиби, який офіційно був відкритий 9 вересня 1947 року. У 1997 році музей-садиба відповідно до Указу Президента України отримав статус національного.

Ім'я великого хірурга-анатома і педагога носить в Одесі медичний університет.

У світі зберігаються десятиліттями небагато забальзамованих тіл визначних осіб. Про Мавзолей Леніна у Москві знають на планеті, а от про забальзамовані останки визначного хірурга Миколи Івановича Пирогова, які зберігаються в національному музеї-садибі у Вінниці, небагато хто знає.

Література

1. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения. 1802—1902. Издание Министерства народного просвещения. — С.-Петербург, 1902. — 786 с.
2. Атлас А. Старая Одесса, ее друзья и недруги. — М.: Ласми, 1992. — 208 с.: ил.
3. Большая энциклопедия Кирилла и Мефодия, выпуск 2002 г.
4. Антология педагогической мысли Украинской ССР / Сост. Н. П. Калининченко. — М.: Педагогика, 1988. — 640 с.: ил.
5. Голованов Я. Этюды об ученых / 2-е изд. доп. — М.: Молодая гвардия, 1976. — 416 с.
6. Брокгауз. Энциклопедический словарь. — СПб.
7. Педагогична енциклопедія: В 4-х т. — Т. 3. — М.: Советская педагогика, 1965. — 911 с.
8. Жураковский Г. Е. Из истории просвещения в дореволюционной России. — М.: Педагогика, 1978. — 160 с.
9. Чебан О. Тіло Пирогова залишиться у Вінниці // Урядовий кур'єр. — 2000. — 1 квітня.
10. Каменецький Ф. «...И дум высокое стремление» // Одесский вестник. — 2000. — 25 ноября.
11. Голюк Е. Маэстро скальпеля // Вечерние вести. — 2000. — 6 декабря.
12. Одесский вестник. — 1858. — № 62. — 5 июня.

Л. І. ФУРСЕНКО,

ст. викладач кафедри менеджменту та розвитку освіти ООІУВ.

Керівникам навчальних закладів

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ НА 2003/2004 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

План роботи загальноосвітнього навчально-виховного закладу має бути обґрунтованим, повним, конкретним і реальним; аналітична частина його повинна відображати фактичний стан і результати навчально-виховного процесу та якість управління.

Планування роботи школи — це творчий процес всього педагогічного колективу, зорієнтованого на конкретний кінцевий результат.

Річний план роботи навчального закладу може бути текстовий, графічний або таблицей.

На якість плану не впливає його форма, головне — охопити всі аспекти роботи, яка здійснюватиметься в закладі протягом навчального року.

Міністерство освіти і науки України надає право керівнику закладу освіти вибирати форму і структуру плану, враховуючи умови розвитку школи, професійний рівень педагогічних кадрів, якісні показники навчально-виховного процесу, рівень вихованості школярів, інші напрямки.

Наводимо один із варіантів моделі річного плану.

Вступ

Аналіз роботи за минулий навчальний рік з визначенням досягнень і недоліків, проблеми і завдань колективу на наступний рік.

В аналізі роботи школи за минулий навчальний рік рекомендуємо розкрити такі питання:

— виконання Закону України «Про освіту», «Про загальну середню освіту»;

— організаційні умови для впровадження рівневого навчання, відкриття класів та груп педагогічної підтримки, класів професійної підготовки, аналіз відвідування учнями школи, організація харчування, матеріальної допомоги, забезпечення підручниками;

— організаційні умови для задоволення освітніх потреб населення (індивідуальні програми навчання, створення системи розвитку обдарованих дітей, спецкурси, нові предмети, поглиблене вивчення окремих предметів тощо);

— раціональна організація навчальної праці школярів (режим дня, тижня, домашні завдання, формування культури, розумової праці, життєвої та соціальної компетентності, вміння навчатися, працювати з комп'ютером, інформацією, підручником, довідником тощо);

— досягнення вчителів у підвищенні якості викладання, проведення виховної роботи з учнями, впровадження інноваційних педагогічних технологій в навчально-виховний процес;

— забезпечення охорони здоров'я і системи оздоровлення школярів;

— академічна успішність учнів, аналіз підсумкових контрольних робіт за навчальний рік, робота факультативів, проведення науково-дослідної роботи, відвідування учнями школи;

— результати атестації педагогічних працівників;

— управлінська діяльність: відвідування керівниками шкіл уроків і позакласних заходів;

— заходи щодо створення належних умов праці вчителів;

— робота з батьками, пропаганда педагогічних знань;

— вирішення методичної проблеми, над якою працює школа;

— перспективний розвиток національної школи.

Після глибокого аналізу роботи школи за минулий навчальний рік потрібно визначити

пріоритетні напрямки роботи на новий навчальний рік і методичну проблему школи на наступні 3 роки.

Орієнтовні напрямки роботи школи.

1. Формування багатомірного освітнього простору для дітей віком від 6—17 років, орієнтованого на індивідуальний розвиток особистості через навчання та виховання.

2. Реалізація особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання дітей через відновлення змісту освіти та впровадження інноваційних технологій на всіх ступенях навчання.

3. Створення системи управління навчальним закладом на основі моніторингу.

4. Виховання національно-свідомого громадянина України.

5. Впровадження в навчальний процес прогнозування навчальних досягнень учнів.

6. Удосконалення контрольно-аналітичної діяльності.

7. Розширення можливостей здобуття освіти через систему шкіл та позашкільних закладів.

Розділ I.

Організаційно-педагогічна робота

— Затвердження навчальних і календарних планів, програм;

— оформлення технічного паспорту;

— організація занять вдома;

— розподіл класів за кабінетами;

— організація контролю за відвідуванням учнями школи;

— проведення педагогічної ради школи, нарад при директорові та заступниках директора, методичної ради школи, батьківських зборів та батьківського комітету, загальношкільної конференції, семінарів-практикумів, психолого-педагогічних семінарів, проблемних семінарів, засідань творчих груп, опікунської ради, педагогічних читань, експериментальної роботи;

— проведення шкільних олімпіад;

— організація роботи з молодими вчителями;

— проведення атестації педагогічних кадрів;

— організація роботи з неблагонадійним контингентом;

— надання матеріальної допомоги учням;

— забезпечення учнів підручниками;

— організація харчування учнів;

— затвердження штатного розкладу;

— організація державної підсумкової атестації.

Розділ II.

Управління діяльністю педагогічного колективу

У цьому розділі річного плану бажано спланувати проведення педагогічних рад школи. Наводимо один із варіантів тематики педагогічних рад загальноосвітнього навчального закладу в 2003/2004 навчальному році.

I засідання, серпень.

1. Підсумки роботи школи за минулий навчальний рік і задачі на новий навчальний рік.
2. Підсумки 5-ї трудової чверті.
3. Затвердження програми роботи над методичною проблемою школи.

II засідання, листопад.

1. Реалізація педагогічним колективом школи Закону «Про загальну середню освіту».
2. Перехід педагогічного колективу на особистісно орієнтовані технології розвитку здібностей і обдаровань учнів.
3. Результати впровадження нових підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів.

III засідання, січень.

1. Про хід реалізації в школі Концепції розвитку 12-річної загальної середньої освіти.
2. Формування в учнів прагнення до самонавчання, самостійного опанування знань.
3. Формування в учнів уміння критично мислити.

IV засідання, березень.

1. Національно-патріотичне виховання учнів у відповідності до Концепції національного виховання.
2. Запровадження нових прогресивних методів навчання (комп'ютерні та інформаційні технології, використання інтерактивного спілкування, дистанційне навчання, консультативні проекти, ділові ігри тощо).
3. Формування життєвої компетентності учнів на уроках.

V засідання, травень, червень.

1. Переведення і випуск учнів.
2. Допуск до державної підсумкової атестації учнів 3, 9, 11-х класів.
3. Результати проведення річних контрольних робіт.

VI засідання.

1. Підсумки проведення державної підсумкової атестації.
 2. Випуск учнів 9, 11-х класів.
- Особливу увагу потрібно приділити проведенню нарад при директорові, методичним й організаційним засіданням при заступникові директора з навчально-виховної роботи.

Заслугує на увагу планування цієї роботи в загальноосвітній середній школі № 72 Київського району м. Одеси, яку очолює досвідчений керівник Лідія Василівна Борисюк та заступник директора Надія Іванівна Бойко. Плануючи роботу на новий навчальний рік, вони аналізують виконання школою Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про мови в Україні», Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті, Концепції розвитку 12-річної загальної середньої освіти, регіональних програм управління освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації.

Наводимо орієнтовний алгоритм проведення нарад при директорові та його заступниках з навчально-виховної роботи, інструктивно-методичних нарад.

Наради при директорові	Наради при заступнику директора з навчально-виховної роботи	Інструктивно-методичні наради при заступнику директора з навчально-виховної роботи
	— Серпень —	
<ol style="list-style-type: none">1. Підготовка школи до початку навчального року (планування, факкультативи, ГПД, навчальні кабінети, харчування, підручники, охоплення учнів навчанням тощо).2. Хід підготовки до свята Першого дзвоника.3. Про організацію чергування у першому семестрі.4. Про проходження медичного огляду вчителів.5. Про проведення батьківських зборів.6. Організація роботи з техніки безпеки.	<ol style="list-style-type: none">1. Про результати огляду підготовки шкільних предметних кабінетів до навчального року.2. Охоплення дітей мікрорайону школи навчанням.	<ol style="list-style-type: none">1. Про ведення тимчасових класних журналів.2. Підготовка і проведення адміністративних контрольних робіт.3. Зайнятість учнів у гуртках, факкультативах.4. Надання допомоги молодим вчителям.5. Організація учнівського самоврядування.6. Організація навчання хворих дітей.
	— Вересень —	
<ol style="list-style-type: none">1. Працевлаштування працівників школи.2. Організація роботи з неблагондійним контингентом.3. Організація харчування учнів.4. Відвідування учнями школи.	<ol style="list-style-type: none">1. Ведення шкільної документації.2. Затвердження тем для самоосвіти вчителів.3. Організація роботи з учнями з ослабленим здоров'ям.4. Аналіз результатів проведення адміністративних контрольних робіт.	<ol style="list-style-type: none">1. Підготовка до святкування Дня вчителя.2. Організація і проведення оглядового контролю.3. Коригування тем для поглибленої творчої роботи вчителів.4. Проведення факультативних занять.5. Надання допомоги молодим вчителям.6. Про проведення засідань методичних об'єднань, методичної ради школи.

Наради при директорові	Наради при заступнику директора з навчально-виховної роботи	Інструктивно-методичні наради при заступнику директора з навчально-виховної роботи
	Ж о в т е н ь	7. Інструктаж щодо проведення педагогічної ради, науково-практичної конференції, фронтальної і тематичної перевірки.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз навчально-виховної роботи за I квартал. 2. Про підсумки фронтального і тематичного контролю. 3. Звіт про виховну роботу школи (учком, прес-центр, музеї, виховні заходи тощо). 4. Про результати роботи з батьками в I кварталі. 5. Результати підготовки школи до роботи в зимових умовах. 6. Аналіз відвідування учнів в I кварталі. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Спадкоємність навчання в 3(4), 5-х класах. 2. Звіт шкільного психолога. 3. Організація роботи груп продовженого дня. 4. Атестація педагогічних кадрів. 5. Аналіз ведення вчителями класних журналів. 6. Ведення учнями щоденників. 7. Виконання учнями правил техніки безпеки. 8. Виконання практичної частини програми. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Про проведення предметних тижнів та олімпіад учнів. 2. Підготовка до проведення педагогічної ради, наради при директорові, психолого-педагогічного семінару, фронтального, тематичного, класно-узагальнюючого контролю, проведення науково-практичної конференції. 3. Організація роботи методичної ради школи та атестації педагогічних кадрів. 4. Контроль за відвідуванням занять учнями. 5. Інструктаж до проведення випереджального та персонального контролю.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Про роботу харчоблоку. 2. Про підписання договорів з базовими підприємствами, спонсорами, орендарями. 3. Результати перевірки виконання санітарно-гігієнічного режиму в школі. 4. Проведення фронтального, тематичного, класно-узагальнюючого контролю. 5. Про використання шкільного компоненту. 6. Виконання заходів щодо запобігання дорожньо-транспортного травматизму учнів. 	Л и с т о п а д	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підготовка до огляду предметних кабінетів. 2. Про підготовку до педради, наради при директорові, методичної ради, психолого-педагогічного семінару, фронтального, тематичного та класно-узагальнюючого контролю. 3. Підготовка учнів до районних олімпіад. 4. Підготовка до проведення адміністративних контрольних робіт, перевірки техніки читання.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз стану викладання гуманітарних предметів у I семестрі. 2. Аналіз академічної успішності учнів за I семестр. 3. Аналіз підсумків контрольних робіт та зрізів знань за текстами адміністрації школи. 4. Про підсумки класно-узагальнюючого, фронтально, тематичного контролю. 5. Звіт шкільного психолога. 	Г р у д е н ь	<ol style="list-style-type: none"> 1. Організація закінчення I семестру. 2. Про організацію та проведення зимових канікул. 3. Про проведення місячника об'єднано-масової роботи. 4. Організація контролю за веденням шкільної документації. 5. Про підготовку педагогічної ради, наради при директорові і його заступниках, семінарів, участі у районній конференції, педагогічних читаннях, проведення методичної роботи.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Стан роботи щодо попередження дитячого травматизму. 2. Про результати контролю за проходженням вчителями медичного огляду. 3. Інформація про діяльність ради школи. 4. Стан виконання правил техніки безпеки. 	С і ч е н ь	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підготовка школи до організованого початку II семестру. 2. Організація чергування в школі. 3. Підготовка до нарад при директорові, роботи творчих груп, семінарів-практикумів, засідання методичної ради, проведення психолого-педагогічного семінару.

Наради при директорові	Наради при заступнику директора з навчально-виховної роботи	Інструктивно-методичні наради при заступнику директора з навчально-виховної роботи
<p>5. Результати тематичної, оглядової та фронтальної перевірки роботи вчителів.</p> <p>6. Підсумки роботи школи за I семестр.</p> <p>7. Аналіз результатів проведення адміністративних контрольних робіт.</p>	<p>адміністративних контрольних робіт та зрізів знань.</p> <p>5. Реалізація методичної проблеми школи.</p> <p>6. Стан спортивно-масової роботи в школі.</p>	
Лютий		
<p>1. Додержання об'єктивності при виставленні оцінок учням. Індивідуальна робота зі слабкими учнями. Тематичний облік знань.</p> <p>2. Результати проведення фронтальної, тематичної перевірки та вивчення системи роботи вчителя.</p> <p>3. Робота педагогічного колективу по запобіганню правопорушень серед учнів 6—8-х класів.</p> <p>4. Про роботу шкільного прес-центру.</p> <p>5. Аналіз контролю за виконанням рішень, які приймались в першому семестрі.</p>	<p>1. Аналіз результатів контролю за веденням всіх видів шкільної документації.</p> <p>2. Аналіз роботи шкільної бібліотеки.</p> <p>3. Звіт класних керівників 5—9-х класів про роботу по формуванню в учнів культури поведінки.</p> <p>4. Робота вчителів початкових класів по самоосвіті.</p> <p>5. Формування каліграфічних навичок в учнів початкових класів.</p>	<p>1. Про організацію системного повторення.</p> <p>2. Організація роботи на навчально-дослідній ділянці.</p> <p>3. Проведення бесід з протипожежної безпеки (по класах).</p> <p>4. Проведення огляду-конкурсу предметних кабінетів.</p> <p>5. Підготовка до проведення фронтального, тематичного, класно-узагальнюючого контролю.</p> <p>6. Про організацію проведення навчальних екскурсій.</p>
Березень		
<p>1. Харчування учнів.</p> <p>2. Стан профорієнтаційної роботи в 9, 11-х класах.</p> <p>3. Результати проведення фронтальної, тематичної, класно-узагальнюючої та випереджальної перевірки.</p> <p>4. Результати огляду-конкурсу навчальних кабінетів.</p> <p>5. Аналіз роботи школи в III чверті.</p> <p>6. Про хід виконання рішення підсумкової колегії управління освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації.</p> <p>7. Звіт про виховну роботу за III чверть.</p> <p>8. Про хід виконання нормативного листа МОН від 29.12.2001 р. № 19—468 «Про обсяг і характер домашнього завдання в початковій школі».</p>	<p>1. Якість ведення класних журналів.</p> <p>2. Організація повторення вивченого матеріалу в 9 та 11-х класах.</p> <p>3. Виконання єдиного шкільного режиму.</p> <p>4. Обговорення результатів виступів учнів школи, що взяли участь в районних предметних олімпіадах.</p> <p>5. Про хід атестації педагогічних кадрів.</p> <p>6. Виставлення вчителями в щоденник оцінок за контрольні, лабораторні, практичні роботи і за ведення зошитів.</p>	<p>1. Підготовка до проведення підсумкової державної атестації.</p> <p>2. Проведення анкетування щодо річного планування на наступний навчальний рік.</p> <p>3. Про проведення весняних канікул учнів.</p> <p>4. Підготовка матеріалів аналізу роботи школи за минулий навчальний рік.</p> <p>5. Про підготовку до святкування 8 Березня.</p> <p>6. Підготовка до проведення індивідуального, випереджального, фронтального та тематичного контролю.</p>
Квітень		
<p>1. Про хід підготовки до проведення підсумкової державної атестації.</p> <p>2. Результати проведення фронтального, тематичного, персонального та випереджального контролю.</p> <p>3. Стан підготовки школи до точного ремонту.</p> <p>4. Про хід виконання Закону України «Про мови».</p> <p>5. Хід виконання Типового положення про організацію громадянської освіти в загальній середній школі.</p> <p>6. Про профорієнтаційну роботу в 9, 11-х класах.</p>	<p>1. Про організацію роботи над проектом річного плану на новий навчальний рік.</p> <p>2. Про стан ведення щоденників та класних журналів.</p> <p>3. Аналіз відвідування школи учнями.</p> <p>4. Звіти молодих спеціалістів про навчально-методичну роботу протягом року.</p> <p>5. Про результати перевірки підготовки до підсумкової державної атестації.</p> <p>6. Якість загальнонавчальних і спеціальних навичок учнів.</p>	<p>1. Організація роботи по благоустрою території школи, мікрорайону.</p> <p>2. Про святкування Дня Перемоги.</p> <p>3. Підготовка до проведення оглядового контролю.</p> <p>4. Про ознайомлення учнів 9, 11-х класів з інструкцією про екзамен.</p> <p>5. Інструктаж про проведення засідань методичних об'єднань за підсумками роботи школи в навчальному році, планування роботи школи та підготовка до серпневої педагогічної ради.</p>
Травень		
<p>1. Хід виконання Положення про державну підсумкову атестацію учнів.</p> <p>2. Про хід виконання розпорядження МОН України від 27.12.2000 р.</p>	<p>1. Результати проведення оглядового контролю.</p> <p>2. Аналіз навчальної роботи за IV чверть.</p>	<p>1. Підготовка до проведення випускного вечора.</p> <p>2. Проведення річних контрольних робіт.</p>

Наради при директорові	Наради при заступнику директора з навчально-виховної роботи	Інструктивно-методичні наради при заступнику директора з навчально-виховної роботи
<p>№ 1/9—529 «Орієнтовні вимоги до виконання письмових робіт і перевірки зошитів з природничо-математичних дисциплін».</p> <p>3. Робота класних керівників з питань формування системи виховної роботи.</p>	<p>3. Про результати виконання навчальних планів і програм.</p> <p>4. Звіт класних керівників про виконання планів виховної роботи за II семестр.</p> <p>5. Обговорення проекту навчального плану на новий навчальний рік.</p> <p>6. Обговорення та затвердження екзаменаційних матеріалів.</p> <p>7. Аналіз підсумків проведення річних робіт.</p> <p>8. Про планування роботи методичної ради та методичних об'єднань школи на наступний навчальний рік.</p> <p style="text-align: center;">Червень</p>	<p>3. Робота школи в літній період.</p> <p>4. Перевірка техніки читання учнів в 1—3(4) класах.</p> <p>5. Про підготовку до проведення педагогічної ради щодо закінчення навчального року.</p> <p>6. Про підготовку аналітичних матеріалів за навчальний рік (графіки, таблиці, моніторинг якості навчання тощо).</p> <p>7. Інструктаж про підготовку документів за минулий навчальний рік.</p>
<p>1. Про хід виконання Постанови спільного засідання МОН України і Президії АПН України «Про Концепцію загальної середньої освіти» (12-річна школа).</p> <p>2. Розгляд першого варіанту річного плану роботи школи на новий навчальний рік.</p>	<p>1. Про результати оформлення документації за навчальний рік.</p> <p>2. Про виконання навчальних планів і програм.</p>	<p>1. Підготовка до серпневої педагогічної ради.</p> <p>2. Огляд нормативних документів психолого-педагогічної літератури.</p> <p>3. Комплектування школи підручниками.</p>

Розділ III. Навчальна робота

Організація гурткової роботи, факультативних занять, курсів за вибором, профільного навчання тощо.

Диференціація навчання школярів за різними напрямками навчальних планів.

Робота з обдарованими дітьми. Шкільні олімпіади, огляди, конкурси, МАН тощо.

Заходи по розвитку учнівського самоуправління.

Підготовка і проведення державної підсумкової атестації учнів.

Навчання комп'ютерної грамотності учнів.

Організація спільної діяльності школи і вузу.

Профорієнтаційна робота.

Робота шкільної бібліотеки по вихованню шанобливого ставлення до книги. Бібліотечні уроки.

Впровадження нових підходів до оцінювання знань учнів.

Навчання учнів умінню:

- працювати з підручником, вибирати головне, працювати з комп'ютером;
- чітко висловлювати свої думки;
- здійснювати самоконтроль навчання;
- складати план вивченого, конспекту;
- самостійно добувати знання;
- займатися дослідницькою роботою, самоосвітою.

Складання індивідуальних навчальних планів для дітей з затримкою психічного розвитку.

Здійснення диференціації в навчанні (рівнева диференціація, профільне навчання, факультативи, курси за вибором).

Впровадження різних форм дослідної роботи, пошукових методів, самоосвіти.

Проведення олімпіад.

Організація роботи гуртків, секцій.

Проведення предметних декад.

Впровадження інформаційних технологій навчання.

Формування в учнів бажання і вміння самостійно здобувати знання.

Формування життєвої компетентності та соціального розвитку учнів.

Перехід педагогічного колективу на особистісно орієнтовані педагогічні технології;

Впровадження прогресивних методів навчання (дистанційне навчання, ділові ігри, консультативні проекти, інформаційні технології).

Національно-патріотичне виховання на уроках.

Перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки толерантності, співдружності учителя з учнем.

Відкриття класів з поглибленим вивченням окремих предметів.

Проведення предметних вечорів, екскурсій.

Впровадження нових підходів до навчання.

Розділ IV. Соціально-педагогічна робота

— Організація роботи учнівських клубів, гуртків;

— організація учнівських товариств;

— проведення виховних заходів у навчально-му закладі;

- проведення різноманітних конкурсів;
- організація виставок дитячих робіт;
- організація вечорів, ранків для учнів;
- організація екскурсій і походів;
- проведення свята Першого дзвоника;
- проведення тижня чистоти і порядку;
- проведення батьківських зборів;
- догляд за пам'ятниками, могилами полеглих воїнів;
- проведення тижня безпеки дорожнього руху;
- організація зустрічі з лікарем-наркологом;
- проведення шкільної виставки квітів;
- проведення уроків культури й поведінки;
- проведення тижня культури;
- зустріч з інспектором у справах неповнолітніх;
- організація навчання учнівського активу;
- організація відвідування музеїв;
- проведення тижня фізкультури;
- проведення свята рідного міста;
- організація суспільнокорисної праці;
- благоустрій території школи;
- тиждень самоуправління;
- організація роботи школи молодих батьків;
- свято День вчителя;
- організація читацьких конференцій;
- проведення предметних тижнів;
- проведення конкурсу «Живи, книго!»;
- святкування Дня Збройних Сил України;
- творчі звіти класних керівників;
- зустріч адміністрації з учнями 9, 11-х класів;
- проведення новорічних свят;
- проведення методичного конкурсу «Класний керівник року»;
- святкування Дня народження Т. Г. Шевченка;
- святкування Дня Перемоги, Дня матері, Дня родини;
- підготовка до випускного вечора;
- проведення заліку знань правил поведінки на воді, у транспорті, на вулиці;
- зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни, уроки мужності;
- учнівське самоуправління;
- робота з неблагополучним контингентом;
- краєзнавча робота. Шкільні музеї;
- шкільний прес-центр;
- допризовна підготовка школярів. Військово-патріотичне виховання та спортивно-масова робота.

Розділ V.

Організація експериментально-дослідної та інноваційної роботи школи

Рекомендуємо в цьому розділі розробити комплекс заходів по проведенню експерименту, дослідної роботи або впровадження інновацій-

них педагогічних технологій в навчально-виховний процес, проведення експерименту з перевірки результативності та можливості застосування освітніх інновацій.

Спланувати проведення семінарів, «круглих столів», конференцій та експертизи щодо впровадження освітніх інновацій тощо.

Розділ VI.

Організація науково-методичної роботи в школі

- Організація роботи методичної ради школи;
- робота шкільних методичних об'єднань;
- вивчення, узагальнення та розповсюдження перспективного педагогічного досвіду;
- розробка авторських навчальних програм, посібників, підручників;
- експериментально-дослідна робота;
- проведення науково-практичних конференцій, педагогічних читань, диспутів, бесід за «круглим столом»;
- робота з молодими та малодосвідченими вчителями;
- стажування;
- проведення індивідуальних консультацій;
- організація наставництва серед педагогів;
- взаємовідвідування уроків;
- організація самоосвіти в школі;
- проведення атестації педагогічних кадрів;
- курси підвищення кваліфікації;
- видання інформаційно-методичного бюлетеня;
- проведення психолого-педагогічного семінару, семінарів-практикумів, проблемних семінарів, творчих груп;
- реалізація методичної проблеми, над якою працює школа;
- проведення конкурсу «Учитель року» та Ярмарку інноваційних педагогічних технологій;
- психологічна служба;
- організація роботи шкільного методичного кабінету;
- проведення творчих звітів вчителів.

Пропонуємо орієнтовний алгоритм роботи шкільної методичної ради.

I засідання, жовтень.

1. Затвердження плану методичної ради школи.
2. Розподіл обов'язків.
3. Організація навчання педагогічних кадрів за основними напрямками здійснення шкільної реформи.
4. Підготовка до проведення творчого звіту вчителів початкової школи.
5. Підготовка до проведення науково-практичної конференції, присвяченої методичній проблемі школи.

II засідання, січень.

1. Технологія та результати моніторингу якості навчання.

2. Впровадження інноваційних педагогічних технологій в навчально-виховний процес.

3. Підготовка до проведення творчого звіту класних керівників 5—11-х класів.

4. Підготовка до проведення засідань методичних об'єднань.

5. Підготовка до проведення педагогічних читань з проблеми «Реалізація особистісно орієнтованого підходу до розвитку виховання і навчання дітей через відновлення змісту освіти та впровадження інноваційних технологій на всіх ступенях навчання».

III засідання, березень.

1. Про хід проведення атестації педагогічних кадрів.

2. Звіти вчителів гуманітарних предметів.

3. Підготовка до проведення державної підсумкової атестації учнів 3, 9, 11-х класів.

4. Реалізація науково-методичної проблеми школи.

IV засідання, травень.

1. Підсумки підвищення кваліфікації педагогічних працівників школи в 2003/2004 навчальному році.

2. Проведення заключних засідань шкільних методичних об'єднань.

3. Результати проведення Ярмарку педагогічних ідей та інноваційних технологій.

4. Підсумки роботи щодо удосконалення фахової майстерності педагогів.

5. Про підготовку до серпневих нарад учителів.

6. Про планування роботи методичної ради школи та методичних об'єднань вчителів-предметників на наступний навчальний рік.

7. Затвердження науково-методичної теми на наступний навчальний рік.

8. Огляд нормативних документів, новинок психолого-педагогічної літератури.

Орієнтовний алгоритм роботи психолого-педагогічного семінару з проблеми «Вчити учнів вчитися».

<i>Жовтень</i>	Самоосвіта і самореалізація особистості.
<i>Листопад</i>	Самоосвіта учня, умови творчого розвитку.
<i>Грудень</i>	Розвиток пізнавальної діяльності учнів.
<i>Січень</i>	Адаптивне навчання: можливість і необхідність.
<i>Лютий</i>	Формування навчально-організаційних умінь учнів.
<i>Березень</i>	Як працювати з підручником, першоджерелами, самостійно здобувати знання.
<i>Квітень</i>	Навчати, як треба вчитися.

Особливу увагу рекомендуємо приділяти роботі шкільного методичного кабінету. Заслуговує на увагу робота з цього питання заступника директора з навчально-виховної роботи ЗНЗ № 33 Київського району м. Одеси Ганни

Сергіївни Айрикан, яка працює над пошуками ефективних форм і методів організації та проведення методичної роботи в умовах переходу на новий зміст і структуру загальної середньої освіти та 12-річний термін навчання, впровадження ефективних масових, колективних, групових та індивідуальних форм роботи з педагогічними кадрами, використання сучасних комп'ютерних технологій.

У шкільному методичному кабінеті ведеться картотека перспективного педагогічного досвіду, розроблена програма щодо впровадження сучасних методик, нових технологій навчання і виховання та впровадження в практику педагогічного колективу школи сучасних психолого-педагогічних досліджень.

Заступник директора з навчально-виховної роботи загальноосвітньої школи № 38 Приморського району м. Одеси Ірина Олександрівна Капустіна особливу увагу приділяє керівництву роботою методичних об'єднань, проведенню методичних заходів, спрямованих на розвиток творчих можливостей педагогів.

Заступник директора з навчально-виховної роботи ЗНЗ № 49 Суворовського району м. Одеси Тетяна Федорівна Прокоф'єва великого значення надає організації і проведенню відкритих уроків, обговоренню педагогічної літератури, організації роботи по самоосвіті.

При плануванні роботи семінарів, творчих груп, диспутів, бесід за «круглим столом» рекомендуємо використати такі теми:

Що значить бути сучасним вчителем?

Як розвивати в учнів інтерес до предмету?

Який урок сьогодні сучасний?

Як індивідуалізувати навчання на уроці?

Що важливо знати вчителю про пізнавальний процес?

Від чого залежить авторитет учителя, з чого він складається? Яких вчителів люблять діти?

Уміння працювати з підручником: проблеми, пошук, результати.

Що і як ми задаємо учням додому?

Творча особистість, як планувати її розвиток на уроці?

Подача навчального матеріалу блоками як один із факторів інтенсифікації сучасного уроку.

Творча діяльність учня на уроці: форми, методи і перспективи.

Роль домашніх завдань у розвитку творчих здібностей учнів та ліквідації навчального перевантаження.

Шляхи і засоби посилення емоційно-особистісної значимості навчання.

Навчально-дидактичні ігри як засіб розвитку пізнавальної активності учнів.

Як підготувати наших дітей до вступу в життя в ринкових умовах?

Трансформація ідей перспективного педагогічного досвіду в практику роботи педагогічного колективу.

Учити учнів учитись. Як?

Розділ VII. Організація контрольної-аналітичної діяльності

1. Алгоритм контролю за веденням шкільної документації:

- класні журнали;
- щоденники;
- учнівські зошити;
- особові справи учнів;
- особові справи педагогічних працівників;
- медичні документи;
- трудові книжки працівників школи;
- поурочні плани;
- журнали гуртків, факультативів, секцій;
- вивчення правил дорожнього руху;
- санітарно-гігієнічна робота;
- техніка безпеки;
- організація гарячого харчування;
- індивідуальна робота;
- матеріали підсумкової державної атестації;
- статут загальноосвітнього навчального закладу;
- книга наказів з основної діяльності школи;
- книга наказів з кадрових питань;
- книга про стан руху учнів;
- алфавітна книга обліку учнів;
- книга протоколів засідання педагогічної ради.
- книга обліку наслідків внутрішньошкільного контролю;
- книга протоколів піклувальної ради, батьківського та учнівського комітету;
- контрольні-візитаційна книга;
- план роботи на поточний навчальний рік;
- перспективне прогнозування розвитку матеріально-технічної бази, кадрового забезпечення навчально-виховного закладу;
- навчальні плани та програми;
- атестаційні матеріали педагогічних працівників;
- нормативно-правова документація з питань охорони праці та виконання правил техніки безпеки;
- Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», акти державного інспектування загальноосвітнього навчального закладу;
- технічний паспорт школи;
- графік контрольних, лабораторних і практичних робіт;
- графік вивчення стану викладання окремих предметів;
- плани виховної роботи;
- план роботи психолога на навчальний рік;
- плани роботи шкільного методичного об'єднання;
- протоколи роботи батьківського комітету;
- договір з базовими підприємствами та спонсорами;

- інвентарна книга;
- нормативні та інструктивні документи МОН України, управління освіти і науки обласної державної адміністрації тощо.

3. Багато керівників шкіл зустрічають труднощі у визначенні форми контролю.

Пропонуємо орієнтовний алгоритм здійснення контролю за навчально-виховним процесом за такою формою:

- питання для вивчення,
- мета контролю,
- об'єкт,
- термін здійснення контролю,
- учасники,
- форма контролю,
- підведення підсумків,
- термін перевірки виконання.

Фронтальний контроль (теми на вибір)

1. Про хід виконання Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про мови».

2. Впровадження нових підходів до визначення змісту і пріоритетів розвитку освіти.

3. Діяльність педагогічного колективу по забезпеченню переходу на особистісно орієнтовані педагогічні технології.

4. Національно-патріотичне виховання учнів у відповідності до Концепції національного виховання.

5. Впровадження прогресивних методів навчання на уроці.

6. Формування у дітей прагнень до самонавчання, самостійного опанування знаннями.

7. Діяльність педагогічного колективу по впровадженню в навчально-виховний процес інформаційних технологій.

8. Забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку загальної середньої освіти.

9. Діяльність педагогічного колективу по формуванню особистості демократичного світогляду, підготовленої до життя і праці у XXI столітті.

10. Впровадження в навчально-виховний процес демократизації та гуманізації як один із засобів підвищення якості знань учнів.

11. Діяльність педагогічного колективу школи по виконанню комплексної програми розвитку сільської школи.

12. Роль педагогічного колективу по підготовці учнів до життя в умовах ринкових відносин.

13. Роль методичного кабінету у впровадженні нових технологій роботи з педагогічними кадрами.

14. Діяльність педагогічного колективу щодо здійснення переходу від авторитарної освіти до інноваційної, гуманістичної.

Тематичний контроль

1. Спільність дій педагогічного колективу, батьків і дітей в роботі по забезпеченню фі-

зичного та інтелектуального розвитку особистості.

2. Моніторинг навчального навантаження учнів у відповідності до вікових особливостей.

3. Діяльність педагогічного колективу по запровадженню в навчально-виховний процес Державних стандартів початкової освіти.

4. Діяльність педагогічного колективу по створенню позитивного іміджу школи.

5. Виховання толерантності у стосунках «Вчитель—учні—батьки».

6. Виховання в учнів шанобливого ставлення до родини, поваги до національних традицій і звичаїв, державної та рідної мови.

7. Про результати проведення атестації педагогічних працівників школи.

8. Забезпечення педагогічних працівників і учнів підручниками, посібниками, науково-методичною та інформаційною літературою.

9. Діяльність педагогічного колективу по забезпеченню переходу на особистісно орієнтоване навчання.

10. Рівень забезпеченості предметних кабінетів наочністю, приладами для проведення лабораторних і практичних робіт.

11. Виховання поваги до культури, історії, народних традицій, української мови на уроках гуманітарних дисциплін.

12. Результативність виховного потенціалу уроку.

13. Формування в учнів знань, умінь та навичок на уроці.

14. Про хід виконання наказу Міністерства освіти і науки України «Про Тимчасове положення про індивідуальне навчання в системі загальної середньої освіти».

15. Хід виконання Тимчасового положення щодо організації громадського самоврядування в системі загальної середньої освіти.

16. Про хід виконання Положення про підсумкову державну атестацію учнів у системі загальної середньої освіти.

17. Стан виконання Інструкцій про переведення та випуск учнів навчальних закладів системи загальної середньої освіти.

18. Про хід виконання Постанови спільного засідання МАН України і Президії Академії педагогічних наук України «Про Концепцію загальної середньої освіти» (12-річна школа).

19. Про хід виконання розпорядження Міністерства освіти і науки України від 27.12.2000 р. № 1/9—529 «Орієнтовні вимоги до виконання письмових робіт і перевірки зошитів з природничо-математичних дисциплін у 5—11 класах».

20. Про роботу класних керівників з питань формування системи виховної роботи з дітьми.

21. Обсяг і характер домашніх завдань для учнів початкової школи «Розпорядження Міністерства освіти і науки України від 29.12.2000 р. № 1/9—468».

22. Нормативні документи, що регламентують діяльність управління освіти і науки Одесь-

кої обласної державної адміністрації і відділів освіти районної адміністрації.

23. Про хід виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 8.09.1997 р. № 998 «Про затвердження комплексних заходів щодо всебічного розвитку функціонування української мови».

24. Хід виконання заходів «На виконання рішення Ради з питань мовної політики при Президенті України від 20.06.1997 р.» (протокол № 4 Одеської обласної державної адміністрації з питань мовної політики в області).

25. Про хід виконання ст. ст. 11, 15 Закону України «Про мови» щодо ведення шкільної документації українською мовою.

26. Про стан викладання історії України, географії України державною мовою.

Оглядовий контроль

1. Діяльність педагогічного колективу по впровадженню в навчально-виховний процес інноваційних педагогічних технологій.

2. Впровадження нових підходів до змісту та пріоритетів освіти.

3. Робота вчителів по формуванню особистості учня, розвитку його здібностей, обдарувань і наукового світогляду.

Класно-узагальнюючий контроль

1. Формування життєвої компетентності та забезпечення соціального розвитку учнів.

2. Прагнення учнів до самостійного опанування знаннями.

3. Формування на уроках в учнів умінь критично мислити.

4. Ступінь засвоєння учнями програмового матеріалу, узлових питань з конкретної теми.

5. Ступінь розвиваючого впливу навчального процесу на формування інтелектуальних здібностей.

Персональний контроль

1. Система роботи вчителя по виконанню рекомендацій, отриманих у ході атестації.

2. Надання допомоги молодих вчителям щодо планування виховної роботи.

3. Робота вчителів-наставників по наданню методичної допомоги молодим вчителям.

4. Робота класних керівників по наданню допомоги батькам у вихованні дітей.

5. Вивчення системи роботи вчителя з метою узагальнення перспективного педагогічного досвіду.

Випереджальний контроль

1. Календарне та поурочне планування роботи вчителів.

2. Форма продовження одержання загальної середньої освіти.

3. Виконання класними керівниками планів виховної роботи.

Графіки:

- проведення контрольних робіт і зрізів знань за текстами адміністрації;
- проведення фронтальної перевірки роботи вчителів, атестації, проходження курсової підготовки за 5 років;
- контроль за викладанням навчальних предметів на навчальний рік;
- графіки навчальних екскурсій і походів (згідно з вимогами навчальних програм);
- чергування класів по школі;
- видання наказів на навчальний рік;
- проведення співбесід з педагогічним колективом.

Розділ VIII.

Охорона здоров'я та життя дітей. Охорона праці. Санітарно-профілактична та оздоровча робота

- Проведення медичного огляду учнів та працівників школи;
- випуск санбюлетеня;
- звільнення учнів від уроків фізичної культури;
- контроль за фізичним навантаженням учнів на уроках;
- доведення до колективу наказу з техніки безпеки, охорони, здоров'я дітей;
- атестація кабінетів хімії, фізики, біології, обслуговуючої праці, майстерень, лабораторій;
- антинікотина та антиалкогольна пропаганда;
- День здоров'я;
- тепловий і світловий режим;
- організація харчування учнів;
- контроль за журналом реєстрації та інструктажу учнів;
- підготовка роботи школи до зимового періоду;
- перевірка захисного заземлення і ізоляції електромережі;
- наказ про попередження дитячого травматизму;
- вивчення Правил техніки безпеки під час проходження виробничої практики тощо.

Розділ IX. Фінансово-господарська та економічна робота школи

Додатки до річного плану роботи школи

Заходи щодо реалізації Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про мови в Україні». Програми «Обдаровані діти», «Програми здоров'я», Національної доктрини розвитку освіти України, концепції розвитку загальної середньої освіти.

Циклограма роботи школи

Заходи, які вимагають безпосередньої уваги адміністрації.

План роботи профспілкової організації (профспілкові збори, виробничі наради, засідання профспілкового комітету).

План роботи бібліотеки.

План роботи щодо комплектування 1 і 10-х класів.

План роботи шкільної психологічної служби.

План роботи по організації та проведенню літньої трудової практики учнів.

Заходи щодо правової пропаганди і профілактики правопорушень серед учнів.

Заходи по попередженню дитячого травматизму.

Заходи щодо антиалкогольної та антинікотинової пропаганди, профілактики наркоманії і токсикоманії.

Зразки посадових інструкцій співробітників школи.

Список педагогічного колективу.

Плануючи роботу школи, кожний керівник навчального загальноосвітнього закладу сам визначає форму плану, його структуру, розділи, враховуючи тип школи та її регіон.

В. А. КАВАЛЕРОВ,

директор ООІУВ, кандидат педагогічних наук, доцент,

Г. Я. ЄВДОШЕНКО,

старший викладач кафедри менеджменту та розвитку освіти ООІУВ.

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Сьогодні дуже велика увага приділяється підвищенню ефективності управління освітніми закладами, що визначається необхідністю трансформації галузі відповідно до умов сьогодення і бажаної перспективи розвитку суспільства. Поняття «наукові основи управління»,

«менеджмент» тривко увійшли в життя освітян. Саме тому цікаво проаналізувати, що реально з цього виходить в закладах освіти нашої області. Як зробити управління школою таким, щоб «три кита» наукового менеджменту — Повага, Довіра, Успіх — не зникли з нашої реальності?

Найбільш визначною подією в організації роботи з педагогічними працівниками був Всеукраїнський огляд-конкурс методичних кабінетів, на який подали матеріали 32 районних і міських методкабінетів і 1 методкабінет м. Одеси (Суворовський). Ці матеріали наочно відображають структуру методичної роботи в районах і дають можливість визначити рівень колективної та індивідуальної роботи з педагогічними кадрами. Найбільш повно і змістовно відображено діяльність методкабінету в матеріалах, представлених Ізмаїльським, Татарбунарським, Суворовським райметодкабінетами і методкабінетами мм. Ізмаїла і Білгорода-Дністровського.

У матеріалах цих кабінетів є авторські і творчі розробки, інформаційно-методичні бюлетені, методичні збірки під рубрикою «Школа молодого спеціаліста», методичні розробки на допомогу керівникам шкіл і вчителям. Ізмаїльським райметодкабінетом розроблено шляхи реалізації програми всебічного розвитку дитини «Крок за кроком», Татарбунарський райметодкабінет представив авторські методичні рекомендації з проблеми «Педагогічний аналіз уроку — в системі управління» та схеми аналізу і самоаналізу уроку, Ізмаїльський міський методкабінет представив добірку матеріалів з проблем охорони прав дитини, Біляївський райметодкабінет до своїх матеріалів додав доробки районних семінарів та їх сценарій. Фрунзівський райметодкабінет ділиться досвідом роботи за семестрово-блочно-заліковою системою навчання, Болградським райметодкабінетом розроблено районну програму формування здорового способу життя, Овідіопольський райметодкабінет представив авторські підручники з французької мови. Повно відображено систему планування методичної роботи Роздільнянським, Савранським, Суворовським, Ізмаїльським райметодкабінетами та методкабінетами мм. Котовська і Білгорода-Дністровського. На жаль, інші райони обмежились тільки структурною схемою роботи методкабінету, за якою систему планування прослідкувати неможливо.

Майже всі методкабінети в своїй роботі використовують моніторинг: Котовський міський — циклограма семінарів з керівними кадрами, Комінтернівський — моніторинг курсової перепідготовки, Болградський, Савранський, Саратський — діагностична карта-схема, Великомихайлівський — циклограма колективних, групових та індивідуальних форм методичної роботи. 14 районів представили відеозаписи масових заходів, серед яких і семінари, і засідання «круглого столу», і засідання методоб'єднань. Усі райони подали картотеку перспективного педагогічного досвіду, Арцизький райметодкабінет оформив досвід своїх вчителів окремою брошурою.

Усі методкабінети подали матеріали щодо реалізації Програми «Обдаровані діти», але найбільш повно ця робота відображена в матеріалах Кам'янського НВК (Ізмаїльський район) та Ізмаїльського політехнічного ліцею.

Переможцем огляду-конкурсу визнано Ізмаїльський районний методичний кабінет (завідувачка Е. К. Бондарчук), лауреатами конкурсу стали Татарбунарський районний методкабінет (завідувачка А. А. Витовтова) та Ізмаїльський міський методкабінет (завідувачка В. І. Бобовнікова).

Результати огляду-конкурсу узагальнено в наказі управління освіти і науки Одеської облдержадміністрації, а за його матеріалами видано «Анотований каталог передового педагогічного досвіду загальноосвітніх навчальних закладів Одеської області», в якому представлено інформацію з питань навчання, виховання та організації методичної роботи в нашому регіоні.

Розвиток школи — це перш за все розвиток її людських ресурсів. Для кожного педагогічного колективу властивий певний рівень творчої педагогічної діяльності: репродуктивний, раціоналізаторський, конструктивний або новаторський. Огляд-конкурс засвідчив, що у кожному районі області є колективи шкіл, які не обмежуються репродуктивним рівнем, а працюють на основі аналізу свого досвіду, конструюють свої варіанти вирішення педагогічної проблеми на принципово новій основі — оригінальній і результативній. Це — Маяківська ЗОШ № 1, Нерубайська гімназія (Біляївський район), ЗОШ № 11 (м. Білгород-Дністровський), Кам'янський НВК, Суворовська ЗОШ, Старонекрасівська ЗОШ (Ізмаїльський район), Ярославська ЗОШ (Саратський район), Жовтнева ЗОШ (Ширяєвський район), Адамівська ЗОШ (Білгород-Дністровський район). Це — загальнонавчальні навчальні заклади міста: наші ліцеї та гімназії, школи № 1, № 13, № 24, № 26, № 38, № 40, № 49, № 84, № 103, № 117, № 118, № 121, № 4 (м. Іллічівськ), № 2; № 3, № 4 (м. Южне).

Проблема розвитку творчості набуває конкретного змісту, якщо в районі склалася традиція творчих звітів педагогічних колективів шкіл, зміст яких може охоплювати такі питання:

- реалізація змісту освіти в умовах її реформування;
- система виховання учнів школи та її результативність;
- структура організації навчально-виховного процесу та управління ним;
- соціальний авторитет школи.

У зв'язку з цим районний відділ освіти має планувати і здійснювати роботу з керівними кадрами на діагностичній основі, тому в планах роботи з керівниками шкіл повинні бути враховані такі актуальні аспекти управління, як: наука управління, інформаційне забезпечення новітніх форм організації навчально-виховного процесу, юридично-правові основи управління школою, проблеми демократизації управління школою та навчально-виховним процесом.

Якими мають бути цілі внутрішньошкільного контролю? Як організувати контроль так, щоб

він був не констатуючим, а аналітичним, щоб він мав не випадковий характер, а був обумовлений необхідністю? Як вибрати найбільш раціональні форми і методи? Жорсткий контроль несумісний із свободою діяльності людини, з творчістю, з ініціативою. Він знижує рівень мотивації, стримує творче рішення, суперечить почуттям власної незалежності. Тому потрібен науковий контроль, який вимагає розумного поєднання вертикалі з розвинутою системою горизонтальних зв'язків. При цьому неодмінно слід враховувати, що функції управління, а саме: планування, організація, мотивація, контроль — повинні утворювати замкнений цикл. Вони можуть доповнюватися, деталізуватися, але наявність кожної з них обов'язкова, інакше управління втрачає сенс. Управлінські функції педагогічного аналізу можна технологізувати за допомогою алгоритмів. Пропонуємо такі приклади орієнтовних алгоритмів дій:

1. Алгоритм складання річного плану школи:

— аналіз реалізації плану роботи за минулий навчальний рік;

— систематизація та педагогічний аналіз інформації (відвіданих уроків, тематичних атестацій, роботи методоб'єднань тощо);

— узагальнення результатів педагогічного аналізу і встановлення його відповідності (або невідповідності) поставленим цілям;

— визначення пріоритетних напрямків діяльності школи на наступний навчальний рік з урахуванням виявлених недоліків;

— планування діяльності школи через організаційні форми роботи педагогічного, учнівського, батьківського колективу, через науково-методичну діяльність, систему внутрішньшкільного контролю.

2. Алгоритм організаційно-виконавської діяльності:

— добір та розстановка кадрів, розподіл між ними прав і обов'язків з виключенням дублювання і визначенням міри відповідальності та обсягу роботи кожного;

— інструктаж;

— облік та контроль за виконаною роботою;

— аналіз ефективності ходу виконання завдань та визначення відстаючих ділянок роботи;

— завершення завдань та аналіз їх виконання.

3. Алгоритм забезпечення ефективності системи контролю:

— збір інформації про діяльність вчителів та учнів на порівняльній основі (результати роботи одного і того ж вчителя в одному і тому ж класі в різні періоди навчального року або результати роботи різних вчителів в однакових умовах контролю із урахуванням відмінностей в навчальних можливостях учнів);

— аналіз результатів діяльності та виявлення причин ускладнень;

— підготовка рекомендацій за підсумками контролю.

4. Алгоритм вивчення стану викладання навчального предмету та результативність навчальних досягнень учнів:

— виконання навчальних планів, програм, використання підручників, методичних посібників, додаткової літератури;

— знання вчителем психологічних і фізіологічних особливостей своїх учнів та вміння застосовувати їх при викладанні предмета;

— здійснення диференційованого підходу до навчання і виховання учнів;

— розвиток пізнавальних інтересів учнів засобами предмета;

— реалізація на уроках навчально-виховних та розвиваючих завдань, використання різнобічних форм і методів проведення уроків, навчальне навантаження учнів у відповідності до рівня їх розвитку, ефективне використання кожної хвилини уроку, забезпечення оптимального співвідношення між інформаційними та проблемними методами навчання, оптимальність домашніх завдань, співставлення результатів контрольних зрізів знань з оцінками вчителя;

— гуманізація процесу навчання, реалізація засад педагогіки співробітництва, створення умов для розвитку особистості;

— академічні досягнення учнів, оволодіння ними навичками самостійної навчальної роботи, вмінням застосовувати набуті знання у нестандартних умовах; виявлення рівня загальноосвітньої підготовки учнів випускних класів, рівень засвоєння змісту освіти (репродуктивний, конструктивний або творчий);

— використання інноваційних технологій, здійснення експериментально-дослідницької діяльності;

— використання рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень учнів, розробка тестових та творчих завдань;

— система роботи з обдарованими дітьми;

— система позакласної роботи з навчального предмета;

— узагальнення матеріалів за допомогою моніторингу;

— управлінське рішення.

5. Алгоритм аналізу підсумків навчального року:

— основні завдання навчального року, визначені в річному плані роботи школи і ступінь їх реалізації;

— аналіз роботи над науково-методичною проблемою школи;

— створення умов для здобуття загальної середньої освіти на рівні державних стандартів та результативність діяльності педагогічного колективу по забезпеченню навчальних досягнень учнів;

— стан соціальної адаптації учнів і організація роботи в системі «Школа — сім'я — соціальне середовище» та результативність виховної роботи;

— ефективність роботи громадських та учнівських організацій;

— якість методичної роботи та її результативність;

— вирішення проблем соціального захисту, адаптації, збереження і зміцнення здоров'я учнів і працівників школи;

— система управління та як вона сприяє розвитку школи;

— висновки, пропозиції, управлінське рішення.

Аналіз планів роботи засвідчує, що плани більшості райметодкабінетів складено на навчальний рік, хоча за вимогами методкабінети повинні планувати свою роботу на календарний рік, тому при підготовці інститутом удосконалення збірки щодо проведення районних масових заходів неможливо було визначитися на весь рік, а самі масові заходи за тематикою одноманітні і не завжди визначені конкретно за строками проведення. З метою уникнення розбіжностей у плануванні роботи пропонуємо таку схему плану роботи райметодкабінету:

1. *Вступ*, в якому дається аналіз досягнень та недоліків минулого року, результати роботи над науково-методичною проблемою району та накреслення основних реальних завдань на наступний рік.

2. *Вивчення досягнень педагогічної науки та перспективного педагогічного досвіду*, в якому передбачити:

а) тематику виїзних семінарів для вчителів і керівників шкіл; б) відкриті уроки; в) засідання «круглого столу»; г) засідання творчих груп; д) творчі звіти шкіл; е) тематику повідомлень, доповідей, виступів, дискусій; ж) роботу з вчителями, які беруть участь у творчих конкурсах; з) обмін досвідом роботи шкіл, що співпрацюють з вищими навчальними закладами або спільні засідання з їх викладачами.

3. *Тематика засідань та семінарів вчителів і керівників шкіл.*

4. *Вивчення та аналіз роботи педагогічних колективів по забезпеченню високої результативності навчальних досягнень учнів*, в якому вказати:

а) тематику спецкурсів з аналізом результатів навчальних досягнень учнів; б) вивчення стану викладання навчальних предметів у школах; в) методичні «літучки» з предметного аналізу; г) огляд шкільних навчально-методичних кабінетів; д) проведення нестандартних уроків; е) відвідування уроків вчителями, що атестуються; ж) оформлення педагогічних портретів творчих колективів; з) графіки взаємовідвідування уроків; і) обговорення результатів конт-

рольних зрізів знань; ї) підвищення кваліфікації тощо.

5. Організація позакласної роботи, де визначити теми, терміни та осіб, що відповідають за проведення таких заходів:

а) районних та обласних олімпіад; б) предметних тижнів; в) Ярмарку педагогічних ідей та технологій; г) тематичні та методичні розробки позакласних заходів.

6. *Заходи щодо матеріально-технічного оснащення методичного кабінету.*

Додатки до плану:

1. Організація роботи з обдарованими дітьми.

2. Картотека районного перспективного педагогічного досвіду.

3. Робота школи молодого вчителя. Також за зразок можна взяти схему плану роботи Татарбунарського районного методичного кабінету:

1. Вступ, в якому зазначені мета і завдання райметодкабінету на наступний рік, основні напрямки роботи та шляхи їх реалізації.

2. Організаційні та методичні масові заходи райметодкабінету.

3. Вивчення та впровадження в практику роботи шкіл сучасних досягнень науки і перспективного педагогічного досвіду, нових освітніх технологій, комплексно-цілевих програм.

4. Атестація загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних закладів району, де заплановано діагностичні виїзди в заклади освіти, вивчення стану викладання, рівня навчальних досягнень учнів, ступеня їх розвитку, рівня вихованості, звіти працівників РМК.

5. Методичні ради. Наради заступників директорів шкіл, завідувачих дошкільних закладів. Семінари керівників шкіл, дошкільних і позашкільних закладів. Координаційна рада психологів.

6. Робота райметодоб'єднань, шкіл перспективного педагогічного досвіду, проблемних лабораторій, консультативних пунктів. Навчання методичного активу району.

7. Підготовка методичних рекомендацій, наказів, аналітичних довідок.

8. Заходи щодо підвищення кваліфікації працівників РМК, методичні оперативки, наради.

9. Робота бібліотеки.

Е. І. ПОСМІТНА,

завідувачка науково-методичної лабораторії управління і керівних педагогічних кадрів ООІУВ.

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ШКОЛИ

В Україні відбувається процес створення нової школи, і цілком слушно зростають вимоги до керівників (менеджерів) освіти.

Нинішній етап реконструкції системи управління характеризується тим, що змін зазнають перш за все психологія управлінця, стиль його діяльності, а також відбувається переоцінка менеджером свого місця і ролі в системі управління.

Сучасній школі потрібні керівники шкіл (менеджери) нової генерації, лідери, які здатні формувати в колективі моральне поле партнерських взаємовідносин, люди енергійні, професійно підготовлені, заповзятливі, висококультурні, які володіють персональним комп'ютером та вміють працювати у глобальному електронному просторі — Internet, здатні використовувати комп'ютерні технології в управлінні школою.

Одним з найважливіших завдань керівника школи на сучасному етапі є використання комп'ютерних технологій.

Інформаційні технології проникають в усі сфери людського життя, стають пружною силою, яка підштовхує до пошуку нових технологій навчання та управління навчально-виховним процесом у сучасній школі. Введення в навчальний процес комп'ютерних і телекомунікаційних технологій надає широких можливостей для подальшої оптимізації процесу управління всіма ланками закладу освіти.

Завдання працівників інституту удосконалення вчителів, і насамперед кафедри менеджменту і розвитку освіти, полягає в тому, щоб протягом місяця на курсах підвищення кваліфікації директори і заступники директорів шкіл отримали ґрунтовні знання щодо управління навчальними закладами на сучасному етапі.

Керівнику закладу освіти необхідно за короткий час опрацювати великий обсяг інформації, прийняти управлінське рішення, організувати його виконання, здійснити контроль, провести моніторинг тощо.

Практика показала, що для цього потрібно шукати нові технології управління навчально-виховним процесом у сучасній школі.

Це потребує розробки регіональних програм, які дозволяють отримувати та аналізувати інформацію на електронних носіях.

У зв'язку з цим у навчальному плані підвищення кваліфікації директорів і заступників директорів шкіл у розділі «Актуальні питання теорії методики управління освітою» введені нові теми.

До цього розділу включені лекції з питань педагогічного менеджменту, сутності та управлінської ролі менеджера освіти, прийняття управлінського рішення, особливості маркетингу у невиробничій сфері, маркетингові прийоми в сфері освіти та інше.

Внесені до навчально-тематичного плану курсів зміни надають можливість директорам та заступникам директорів шкіл навчитися мистецтву управління людьми і соціальними процесами, приймати важливі рішення, що допоможе досягти особистого успіху і успіху всього педагогічного колективу.

Другий рік в навчальний план курсів керівників шкіл введено практикум «Основи комп'ютерно-інформаційної культури».

Протягом останніх років функціональні можливості персональних ЕОМ значно розширились: надзвичайно збільшились обсяги інформації (на одній ПЕОМ може зберігатись інформація еквівалентна 10 000 книжкам обсягом по 300 сторінок), яку можна накопичувати; підвищилась швидкість і ефективність її обробки та аналізу, суттєво зменшилась вартість зберігання накопиченої інформації. Розроблено і вже широко використовується програмне забезпечення, яке спрощує процедури структурування, систематизації та організації збереження інформації і, що саме головне, дозволяє здійснювати надзвичайно швидкий пошук необхідних даних в електронних інформаційних банках.

Керівники шкіл отримують цілісну картину освітньої ситуації та приймають найбільш оптимальні управлінські рішення.

На рівні школи можна аналізувати склад кадрів, тарифікацію, атестацію педагогічних кадрів, інформаційні та методичні документи, розклад уроків тощо.

Відповідна програма комп'ютеризації управління освітою реалізується на Одещині з 1991 року. Завдяки програмі здійснюється перехід на сучасні інформаційні технології управління та діловодства в багатьох школах і районних відділах освіти. Введено у постійну практику прийняття управлінських рішень моніторингу освітньої ситуації.

Це допомагає адміністрації школи організувати ефективне нормативне управління і підняти його на якісно новий рівень.

Заслужовує на увагу досвід роботи гімназії № 2 м. Одеси, яку очолює заслужений працівник освіти України Сергій Максимович Вегерчук. Адміністрація цієї гімназії вже 8 років працює над впровадженням інформаційних технологій в управлінську діяльність навчального закладу.

Головним було питання «З чого почати?». На першому етапі були розроблені, а потім і реалізовані, проекти щодо підготовки адміністрації та вчителів до роботи з персональним комп'ютером. Роль адміністрації була первинною. Якщо директор та його заступники не «захворіють» комп'ютером, то й вчителі не стануть свідомо працювати з новою технікою. Всім добре відома певна консервативність педагогічних

працівників, особливо з великим стажем роботи «з дошколю та крейдою».

Заняття по оволодінню комп'ютерною грамотністю проводилися згідно з графіком для 30 вчителів-предметників під час всіх канікулярних днів. Базою став кабінет інформатики, а заняття проводив учитель-методист, переможець обласного конкурсу «Учитель року» В. Ю. Правдухін. Головним завданням занять було зацікавити вчителів можливостями використання нових інформаційних технологій на уроках і позакласній роботі. Заняття проводилися за такою програмою:

1. Основи користування комп'ютером.
2. Знайомство з файловою структурою.
3. Користування текстово-графічними редакторами.
4. Завантаження та складання баз даних.
5. Використання мультимедійних навчальних програм з предметів під час занять.
6. Здобуття інформації в інформаційно-пошукових системах.
7. Друкування документів, малюнків і кодопозитивів.
8. Використання тестових програм з навчальних предметів для контролю за рівнем знань учнів.

Після оволодіння вчителями основами роботи з персональним комп'ютером були проведені відкриті уроки, на яких використовувався комп'ютер як засіб інтенсифікації навчання. Учні, вчителі, адміністрація відчували нові можливості для реалізації навчально-виховних задач.

Слід зазначити, що одночасно продовжувався розвиток матеріальної бази кабінету інформатики і гімназії в цілому. Враховуючи те, що комп'ютерна техніка швидко застаріває, і найсучасніші програми не завжди можуть працювати на ній, адміністрація обрала найбільш реальний шлях оновлення комп'ютерної техніки через придбання щорічно 2—3 сучасних машин. Це дало можливість вчити учнів на більш потужних і відповідаючих часу машинах, а також економити кошти. З 1993 року комп'ютери працюють в кабінеті директора та трьох його заступників, канцелярії гімназії, медичному кабінеті, бібліотеці та кабінеті психолога. Сплановано подальше придбання техніки для кабінетів фізики, хімії, математики, біології. Впровадження навчальних комп'ютерних програм розширює можливості для активізації пізнавальних інтересів учнів, дає можливість учителю більш детально розкривати експериментальну частину діючих навчальних програм, готувати дидактичні та наочні матеріали, виконувати контрольні роботи.

Керівництво навчально-виховним процесом гімназії з використанням інформаційних технологій здійснюється в декількох напрямках:

1. Науково-організаційний.
2. Науково-методичний.
3. Освітній.
4. Психолого-педагогічний.
5. Фінансовий.

Науково-організаційний напрямок передбачає створення для адміністрації бази даних, яка містить відомості про педагогічних працівників, учнів гімназії та їх батьків. В інформаційні файли з відомостями про педагогічні кадри входять:

1. Освітній та фаховий рівень.
2. Відомості про курсову перепідготовку.
3. Строки та підсумки атестації.
4. Навчальне навантаження.
5. Заробітна плата вчителя.
6. Друковані науково-методичні роботи вчителя.
7. Паспортні дані та ідентифікаційний номер.
8. Сімейний стан.
9. Домашня адреса.

Створення такої бази даних дало можливість у короткий час отримати необхідну інформацію про кожного вчителя, визначити терміни перепідготовки та атестації. Інформація зберігається в усіх членів адміністрації та канцелярії і допомагає оперативно вирішувати організаційні питання. Використання комп'ютерної бази даних покращує зовнішній вигляд документів, дає можливість їхнього форматування, дизайнерського оформлення, уникнення «гори» паперів на робочому місці адміністратора.

Директор та його заступники ведуть облік науково-методичної роботи кожного вчителя. У банку інформації зберігаються відомості про відкриті уроки вчителів, про тематику методичної роботи кожного викладача, про участь педагогів у різного роду семінарах. Така інформація зібрана в окремому файлі. Вона дає можливість більш точно і детально аналізувати науково-методичну діяльність вчителів гімназії, створювати «діагностичну карту».

На оперативних нарадах адміністрація визначає тижневий план роботи, графік відвідування уроків учителів з метою контролю. Ця інформація заноситься до файлів «План роботи», «Графік відвідування уроків учителів». Якщо відбуваються непередбачені зміни, то інформація легко коригується. Робота з цими файлами дає можливість вести чіткий облік відвідування уроків, не допускати випадків «випадання» будь-кого з вчителів з поля зору адміністрації. Крім того, результати відвідування можна позначати кольоровими позначками. Зручність комп'ютерної інформації полягає і в тому, що її можна в друкованому вигляді довести до відомих зацікавлених осіб.

Результати навчальної роботи учнів також знаходять своє відображення у файлах «Успішність навчання», «Олімпіади», «МАН». Інформація заноситься до файлів директором та його заступниками, зберігається протягом декількох років. Слід зауважити, що адміністрація має можливість обмінюватися між собою отриманою інформацією, а це економить час директора та його заступників. І, головне, дає можливість аналізувати роботу кожного учня з усіх предметів протягом декількох років. Така інформація допомагає визначати обдарованих учнів,

планувати поточну роботу з ними, відстежувати можливі «збої» у навчанні дітей групи «ризик», своєчасно коригувати роботу з ними.

Є файли «Розподіл учнів на: вивчення української мови, англійської мови, другої іноземної мови, інформатики». Ця інформація допомагає класним керівникам в оформленні сторінок журналу, а заступникам директора — вести контроль за кількісним складом груп, відстежувати перехід учнів з однієї групи в іншу, аналізувати причини таких переходів, робити певні висновки, уникати фінансових порушень.

Те, що комп'ютер з'явився у медичному кабінеті, було продиктовано необхідністю мати оперативну інформацію про стан здоров'я учнів в умовах навчання в гімназії з підвищеним навантаженням. Зібрана інформація доводиться до відома батьків, педагогічного колективу, класних керівників; допомагає вчителям фізичної культури скоректувати плани уроків, вводити такі фізичні вправи, що сприяють позитивним змінам у фізичному стані учнів. Аналіз медичної інформації допомагає адміністрації гімназії планувати профілактичну роботу, передбачати можливість епідемічних сполохів і запобігати їм. Через файл «Відвідування» можна дізнатися про відсутність учнів, причину відсутності, перевірити медичні довідки, записки від батьків. Це сприяє більш чіткій організації контролю за відвідуванням учнями гімназії, і, насамперед, визначити дітей з ослабленим здоров'ям.

Хороший мікроклімат кожного класного колективу є фундаментом для успішної реалізації навчально-виховних задач. Дуже важливим є вміння адміністрації гімназії своєчасно відреагувати на нестандартні ситуації, які виникають практично щодня у тому чи іншому класі. Психологічна служба спрямована на забезпечення підтримки дій директора, його заступників, вчителів. Практичний психолог проводить обстеження всіх класних колективів. Результати тестування, опитувань, спостережень опрацьовуються за допомогою спеціальних комп'ютерних програм. Висновки про психофізичний стан кожного учня дають можливість вчителям вибрати оптимальну методику проведення навчальних занять саме у конкретному класі, допомагають адміністрації правильно розставити педагогічні кадри, враховуючи психологічні особливості вчителів та учнів.

За допомогою комп'ютера ведеться фінансова документація, таблиць обліку робочого часу педагогічних працівників, інвентарний облік майна гімназії, заміна уроків учителями, облік додаткових та індивідуальних занять, розрахунок годин навчального плану на кожний навчальний рік, на кожного вчителя. Це значно спрощує оформлення документів і полегшує контроль.

Цікавий досвід щодо впровадження комп'ютерних технологій в управлінській діяльності навчального закладу склався в навчально-вихов-

ному комплексі № 2 м. Южного, який очолює Ігор Андрійович Синячов.

Навчально-виховний комплекс складається із загальноосвітньої спеціалізованої школи I—III ступенів, центру позашкільної освіти, професійно-технічного училища.

У НВК працюють 42 комп'ютера Pentium III, IV. З них 31 комп'ютер використовується в трьох комп'ютерних класах, а 11 комп'ютерів, які установлені в кабінетах директора, його заступників з навчально-виховної роботи, заступника директора з АГЧ, у видавничому центрі НВК, бухгалтерії, у секретаря, використовуються для здійснення управлінської діяльності.

Використання даних технологій дозволило керівництву НВК отримувати та аналізувати інформацію на електронних носіях, приймати найбільш оптимальні управлінські рішення.

На першому етапі була здійснена підготовка всіх педагогічних і адміністративних працівників до використання ПЕОМ.

На другому етапі була затверджена програма основних напрямків використання ПЕОМ: інформаційне, кадрове, організація навчально-виховного процесу, підвищення ефективності уроку, бухгалтерський облік.

Була організована група програмістів, які приступили до розробки програмного забезпечення.

У НВК створений видавничий центр, який складається з комп'ютерів, сканера, обчислювальної техніки, ксерокса.

Підготовлено і видано в друкованому варіанті для різних класів 78 посібників з навчальних предметів.

Група програмістів підготувала такі програми:

- кадри навчального закладу;
- аналіз результатів навчальних досягнень учнів, відвідування навчальних занять;
- тарифікація педагогічних працівників;
- нарахування заробітної плати, фінансова звітність закладу;
- облік основних матеріальних цінностей;
- облік навчального обладнання, інвентаря;
- розклад навчальних занять.

У 1996 році була створена локальна сітка. Усі комп'ютери з підключенням до локальної сітки одержали доступ в Internet. Все це дало можливість розширити програму навчання учнів, учителів, адміністрації, а також дозволило скласти свою папку з повною нормативною та інформаційною базою при допомозі регулярного знайомства з сайтами Верховної Ради України, Міністерства освіти і науки, управління освіти Одеської обласної державної адміністрації.

Впровадження комп'ютерних програм в НВК дало можливість якісно складати розклад навчальних занять, здійснювати тарифікацію, відкрите нарахування заробітної плати, облік і аналіз матеріальної бази, вирішувати кадрові питання, скоротити потік паперів, звіль-

нити час для більш глибокої контрольно-аналітичної діяльності та прийняття управлінських рішень.

Велику роботу по впровадженню комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес проводить педагогічний колектив Білгород-Дністровської ЗОШ № 11, яку очолює директор Т. О. Мунтян. Використання комп'ютерів дало можливість здійснювати моніторинг діяльності членів учнівського та учительського колективів для отримання інформації, її збереження, переробки, аналізу та прийняття управлінських рішень.

У школі систематизовано шкільну документацію, яка необхідна для прийняття та реалізації управлінських рішень. Це спонукає адміністрацію школи, зокрема її керівників, до пошуку нових форм організації роботи. Директор школи Т. О. Мунтян має належну теоретичну

і практичну підготовку, бачить педагогічні проблеми, вміє поєднувати педагогічну практику і науку, впроваджувати інновації, висвітлювати кінцевий результат діяльності всіх ланок навчально-виховного процесу та діяльності закладу взагалі.

Керівники шкіл вбачають у використанні комп'ютерних технологій в управлінській діяльності перспективний шлях розвитку навчального закладу, входження в європейську систему освіти, створення найбільш сприятливих умов самореалізації учнів та вчителів.

Д. С. БОГДАНОВ,

завідувач кафедри менеджменту та розвитку освіти ООІУВ, доцент,

Г. Я. ЄВДОШЕНКО,

ст. викладач кафедри менеджменту та розвитку освіти ООІУВ.

ВІД ЕКСПЕРИМЕНТУ ДО СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ НОВОГО ТИПУ

Четвертий рік на базі Фонтанської загальноосвітньої школи соціальної реабілітації функціонує експериментальний майданчик, де проводиться Всеукраїнський експеримент за темою «Система психологічної, медичної, педагогічної, соціальної реабілітації дітей і підлітків з девіантною та делінквентною поведінкою».

Чому з'явилася потреба у проведенні подібного експерименту? У наш час велике занепокоєння викликає зростання дитячої бездоглядності і злочинності. Кількість бездоглядних дітей зростає рік від року. Діти і підлітки залишають навчальні заклади, тікають з дому, бродяжать. Знаходячись поза впливом сім'ї і школи, ці діти десоціалізуються, починають скоювати правопорушення і, в кінцевому результаті, злочини. Вони не бажають навчатися і повертатися до загальноосвітнього навчального закладу. Більшості з них властива адиктивна поведінка. Десоціалізація дітей цієї категорії негативно впливає на стан здоров'я, фізичний і психічний розвиток.

Таким дітям потрібна соціальна реабілітація в комплексі педагогічних, психологічних, медичних і соціальних заходів. А це, враховуючи їх вік, можливо забезпечити лише у навчальному закладі. Але нереально, щоб ці діти самі повернулися до загальноосвітньої школи. Крім того, існуючі типи загальноосвітніх шкіл не можуть здійснювати соціальну реабілітацію дітей з девіантною поведінкою. В освітній системі України на початок проведення експерименту ще не було навчального закладу для подібної категорії дітей, де здійснювалася б їх реабілітація.

Діти віком 11—14 років, які скоїли злочини, за рішенням суду направляються у загальноосвітні школи соціальної реабілітації. Причому,

щоб неповнолітній, який скоїв злочин, був направлений до школи соціальної реабілітації, потрібна складна юридична процедура — дізнання, порушення кримінальної справи, слідство, медичне обстеження неповнолітнього за запитом суду, судовий процес за участю представника прокуратури і адвоката.

Така процедура, яка триває місяцями, уповільнює роботу з дітьми-правопорушниками щодо їх навчання. Внаслідок цього складається така ситуація: ці діти не навчаються і не почали навчатися у школі соціальної реабілітації, оскільки судом ще не прийнято рішення про їх направлення до закладів соціальної реабілітації, і не відвідують загальноосвітню школу.

Сьогодні загальноосвітні школи соціальної реабілітації (крім Фонтанської і Миколаївської) через уповільнення судової процедури укомплектовані вихованцями в середньому на 30 відсотків. А в той час значна кількість дітей-правопорушників залишається на вулиці поза загальноосвітньою школою.

Такі труднощі виникають при направленні дітей, які скоїли злочини, до шкіл соціальної реабілітації. А як бути з великою кількістю дітей з девіантною поведінкою, які мають кримінальний досвід (але юридичне не доказаний)? У даній правовій ситуації ці діти знаходяться поза школою і сім'єю і, щоб вони почали навчатися, треба чекати, щоб вони скоїли злочин (!?), а відтоді будуть направлені у школу соціальної реабілітації. Тому виникла ідея: створити заклад соціальної реабілітації саме для дітей цієї категорії, особливістю якого є рання профілактика протиправної поведінки, психологічна, педагогічна, медична і соціальна реабілітація в комплексі. З цією пропозицією управління освіти

ти Одеської обласної державної адміністрації звернулося до Міністерства освіти і науки України. Пропозиція була підтримана, і на базі Фонтанської загальноосвітньої школи соціальної реабілітації було створено експериментальний майданчик, до роботи в якому були залучені спеціалісти Міністерства освіти і науки України, управління освіти Одеської обласної державної адміністрації, науковці інституту психології АПН України ім. Г. С. Костюка, Міжрегіонального інституту удосконалення вчителів ім. Б. Г. Грінченка, Одеського обласного інституту удосконалення вчителів.

Мета експерименту: апробація соціально-реабілітаційного закладу нового типу для дітей з різними формами девіантної поведінки, який передбачає ранню профілактику протиправної поведінки, психолого-педагогічну корекцію неповнолітніх та їх медичну реабілітацію.

На першому етапі експерименту апробувався механізм створення подібних закладів і їх нормативно-правова база. Фонтанська загальноосвітня школа соціальної реабілітації фактично реорганізувалася в навчально-виховний дитячий соціально-реабілітаційний комплекс, який складається з двох структур: школи соціальної реабілітації, куди направляються діти відповідно до рішення судів за скоєння злочинів; і центру психолого-педагогічної корекції, куди направляються діти з різними формами девіантної поведінки за заявами батьків або осіб, які їх замінюють.

Фонтанський навчально-виховний дитячий соціально-реабілітаційний комплекс не має аналогів. Він повністю відповідає законам України про освіту і Конвенції ООН «Про права дитини».

Направлення дітей за заявами батьків або осіб, які їх замінюють, забезпечує ранню профілактику протиправної поведінки: не треба чекати, поки дитина десоціалізується і скоїть злочин, не треба чекати, щоб їй виповнилося 11 років для направлення (ще й з великими труднощами) у школу соціальної реабілітації. Враховуючи ступінь «омолодження» дитячої злочинності і бездоглядності, до центру психолого-педагогічної корекції приймаються діти не з 11 років, як в школу соціальної реабілітації, а з 9 років.

Розроблено Положення про Фонтанський навчально-виховний дитячий соціально-реабілітаційний комплекс, Порядок комплектування та оформлення особових справ неповнолітніх, які направляються до центру психолого-педагогічної корекції неповнолітніх.

З урахуванням стану педагогічної занедбаності дітей з девіантною поведінкою, рівня їх десоціалізації, стану здоров'я і соціального статусу перед учасниками експерименту були поставлені такі завдання:

1. Розробка і апробація системи навчального процесу, який передбачає ліквідацію значної навчальної занедбаності дітей, переборювання

шкільної дезадаптації шляхом використання інтенсивних форм і методів навчання та створення психологічного комфорту дитини у навчальному процесі.

2. Визначення шляхів, а також розробка форм і методів соціально-психологічної корекції неповнолітніх з девіантною і делінквентною поведінкою в умовах соціально-реабілітаційного закладу.

3. Створення і апробація системи медико-педагогічного впливу на дитину, а саме: урахування стану здоров'я дитини в процесі організації навчально-виховної роботи з нею.

4. Вивчення впливу дитячої творчості на розвиток і компенсацію психічних функцій дитини, стан здоров'я і педагогічну реабілітацію.

Гіпотеза експерименту: навчально-виховний і реабілітаційний процес в закладах соціальної реабілітації для дітей з девіантною і делінквентною поведінкою являє собою систему, цілісний комплекс психологічних, педагогічних, медичних і соціальних заходів.

За час експерименту був розроблений і випробуваний експериментальний навчальний план для закладів соціальної реабілітації, до якого, поряд з інваріантною складовою, входять навчальні предмети варіативної частини, програми яких були розроблені вчителями школи. З метою правового та морального виховання учнів у межах цієї частини запроваджені курси «Законодавство України» (3—8 класи), «Основи етики, етикет». Для підготовки вихованців до життя в умовах сім'ї читаються курси «Побут і економіка сім'ї», «Психологія юнацтва».

Враховуючи дуже велику навчальну занедбаність (а іноді абсолютну безграмотність) частини учнів, для дітей цієї категорії створено клас педагогічної підтримки та навчальної корекції знань, основною метою навчання в якому є ліквідація прогалин у знаннях учнів і інтенсивна корекція знань до рівня державного стандарту. Навчання у класі педагогічної підтримки та навчальної корекції знань здійснюється за індивідуальними і груповими програмами. Такі програми розроблені з російської, української і англійської мов, математики. Вони пройшли захист у Науково-методичному центрі загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України.

Наприклад, програма з російської мови передбачає перегрупування навчального матеріалу порівняно з діючими програмами з російської мови, а саме — виділення орфографії у самостійний курс. Але цей курс не є однаковим для всіх учнів класу педагогічної підтримки і навчальної корекції знань (у класі 10—12 дітей). Для кожного учня складається окремий курс (план роботи), де враховуються:

- 1) рівень навчальної занедбаності учня;
- 2) клас, де вихованець навчався до школи соціальної реабілітації;
- 3) індивідуальні особливості учня.

Механізм складання індивідуального плану для кожного учня приблизно такий: спочатку здійснюється перевірка техніки читання вголос, мовчки, аудіювання, техніки письма. Після цього учень пише перевірочний диктант відповідно до програми класу, в якому навчався (якщо навчався). Після аналізу підсумків диктанту складається план індивідуальної роботи з учнем. Досвід показав, що складання подібного плану-курсу навіть на місяць не завжди себе виправдовує. Частіше доводиться використовувати план на тиждень з наступним заліком (тематичним контролем з вивчених тем).

У класі педагогічної підтримки та навчальної корекції відсутні оцінки, але успіхи учня фіксуються відміткою «залік» — «незалік», а також оцінюється старанність.

У ході проведення експерименту розробляється методика вивчення особистості вихованця і причини, які зумовили протиправну поведінку. Однією з форм роботи щодо вивчення особистості вихованця і динаміки її розвитку є аналіз ефективності психолого-педагогічного впливу на дитину. З цією метою в школі створена медико-психолого-педагогічна комісія, яка кожні три місяці розглядає динаміку розвитку вихованця і на основі цього складає програму подальшої роботи з ним. Результати психолого-педагогічного спостереження за вихованцем заносяться у розроблену в школі «Карту розвитку особистості вихованця соціально-реабілітаційного закладу».

Медичне обстеження учнів навчально-виховного комплексу показало, що практично всі вони страждають різними захворюваннями нервової системи. Подібний їй стан викликає їх емоційну нестійкість, невпевненість, що звичайно обтяжує їх реабілітацію, створює труднощі у навчанні.

У зв'язку з цим виникає питання про лікування дітей в умовах соціально-реабілітаційного закладу. В ході експерименту організовано лікування нервової системи вихованців, як на базі школи, так і із залученням спеціалістів обласного психоневрологічного диспансеру.

Окремим напрямком експериментальної роботи є психолого-педагогічна допомога батькам. Вивчення соціальної, педагогічної і психологіч-

ної спроможності батьків дітей з протиправною поведінкою виховувати своїх дітей дозволяє констатувати, що:

1) батьки не зробили висновки щодо причин, які привели до відхилення у поведінці їх дітей;

2) не вміють створювати психологічно-комфортний клімат у взаємовідносинах з дітьми;

3) не вміють співпрацювати із загальноосвітньою школою.

Тому метою психолого-педагогічної роботи з батьками вихованців є підготовка їх до співпраці з вчителями загальноосвітньої школи, де вихованці будуть навчатися, навчання батьків педагогічно вірно здійснювати виховання після закінчення школи. З цією метою психологи, юрист-консультант, соціальний педагог, лікар проводять для батьків консультації. Розроблені методичні рекомендації для батьків щодо сімейного виховання і корекції особистості дітей.

На підставі узагальнення підсумків експерименту розроблені і представлені до Міністерства освіти і науки України проекти Типового положення про соціально-реабілітаційний заклад для дітей з різними формами девіантної поведінки і Положення про психологічну службу в закладах соціальної реабілітації.

У даний час продовжується науково-експериментальна робота щодо соціально-корекційної діяльності дітей з девіантною і делінквентною поведінкою. Фонтанська загальноосвітня школа соціальної реабілітації отримала статус школи-лабораторії інституту ім. Г. С. Костюка АПН України. Перші результати експерименту показують, що обраний напрямок навчально-виховної і соціально-реабілітаційної роботи з дітьми даної категорії вірний.

В. В. БАРАНОВ,

директор Фонтанської загальноосвітньої школи соціальної реабілітації, кандидат філологічних наук,

Д. С. БОГДАНОВ,

завідувач кафедри менеджменту і розвитку освіти Одеського обласного інституту удосконалення вчителів, доцент.

О СОЗДАНИИ КОНЦЕПЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ НА ОСНОВЕ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В условиях реформирования системы образования школа становится все более гибкой, ориентированной на выполнение социального и личностного образовательного запроса учащихся и родителей. Традиционная монотонная образовательная среда постепенно меняется. Сегодняшняя реальность — это множество инновационных школ, гимназий, лицеев, колледжей, для которых характерны разнообразные по целям, содержанию и структуре системы обучения и воспитания. В связи с этим требуется вдумчивая исследовательская работа педагогов по интеграции традиционных и инновационных педагогических систем в условиях образовательного учреждения.

Общение с руководителями образовательных учреждений, изучение школьной педагогической документации, анализ работ, представляемых на различные педагогические конкурсы, Ярмарки педагогических идей и технологий свидетельствуют о том, что многие педагоги слабо владеют логикой и понятийным аппаратом научно-педагогического исследования, не имеют четкого представления о его структуре. Экспериментальная деятельность учителя, как правило, проводится только на интуитивной, эмпирической основе. В результате этого педагогические находки, авторские технологии, разработанные и эффективно внедряемые системы, программы и т. п., не имея соответствующего научно-методического представления и оформления, не находят должного понимания и признания, и достойный изучения и распространения опыт остается локальным новаторством одной школы.

Создание и эффективное функционирование инновационных авторских школ (государственных и частных) или обновление традиционных образовательных учреждений невозможно без продуманной концепции их развития.

Моделирование¹, **проектирование** и **прогнозирование**² новой школы подразумевают одновременно научно-исследовательский и творческий подход. Под педагогическим проекти-

рованием понимается построение развивающей образовательной практики, образовательных программ и технологий, способов и средств педагогической деятельности [1, с. 11]. Любой проект — это способ организовать совместную деятельность всего педагогического коллектива, учащихся, родителей, общественности, согласовать взгляды, идеи, приемы, средства в достижении общей цели, осуществить его контроль, оценку и коррекцию. При этом необходимо проектировать как общую деятельность школы инновационного типа, так и координировать исследовательскую деятельность отдельного учителя. Школа, задуманная директором — педагогом-творцом, исследователем и менеджером в одном лице, предполагает создание определенной концепции образовательного учреждения. **Концепция — это система взглядов на что-нибудь, основная мысль [4], то или иное понимание явления.** В данном случае — это понимание современной педагогической реальности, собственная аргументированная позиция в образовательном пространстве. Концепция рождается, выстраивается в результате исследовательской деятельности. Всякая идея нуждается в глубоком научно-теоретическом и методологическом осмыслении и экспериментальной проверке и апробации. Понятие «авторское или инновационное образовательное учреждение» означает то, что на определенном этапе оно является экспериментальным. Необходимо ответственно и осознанно относиться к рождающимся и внедряемым в практику педагогическим идеям. Важно четко сформулировать принципы развития, цель экспериментальной деятельности, спроектировать стратегию и этапы развития образовательного учреждения, продумать содержание образования, спрогнозировать ближайшие и конечные результаты и определить критерии их эффективности. Все это и отражается в концепции школы.

В данной статье мы остановимся на одном из аспектов этой проблемы и поговорим о том, как, создавая или реформируя образовательное учреждение, подготовить концепцию его развития, выстроить и оформить научно-педагогическое исследование, лежащее в основе этой работы.

Любое исследование предполагает определенную структуру и логику в его организации. Основным результатом первого этапа исследования является создание концепции образова-

¹ Моделирование — замысливание обобщенного образа деятельности учреждения, его концепции, миссии, стратегии развития. Результаты представлены в виде концепции, устава, законов и положений.

² Проектирование и прогнозирование — четкое представление о конечном результате, его свойствах и характеристиках. Это проект и программа развития учреждения, перспективные планы, квалификационные характеристики, инструкции и т. п.

тельного учреждения и на ее основе перспективной стратегической программы его развития. Как отмечает М. В. Левит, «концепция дает общее видение школы по ступеням образования и завершается принципиальной схемой построения учебных планов» [3, с. 23]. Как же выстраивается концепция образовательного проекта и научно-педагогического исследования, лежащего в его основе?

Прежде всего, необходимо проанализировать сложившуюся ситуацию, в которой формируется или совершенствуется образовательное учреждение. При этом важно учитывать внешние факторы, влияющие на жизнь школы, современную социальную обстановку, общественный заказ образованию, тенденции развития отечественного образования, особенности развития страны, региона, города, микрорайона, а также имеющиеся ресурсы, образовательные потребности, возможные образовательные услуги.

Рассматривая школу как открытую социальную систему, способную к саморазвитию, необходимо тщательно проанализировать специфику ее деятельности, микросоциума школы — внутренние ресурсы, состав школы (статистические данные), контингент учащихся, особенности и возможности педагогических кадров, администрации. Важно обратить внимание на сложившиеся особенности управления, финансово-хозяйственной деятельности, имеющиеся связи с общественностью и родителями, другими образовательными учреждениями.

Глубокое понимание внешней и внутренней ситуации развития школы на данный момент, сопоставление результатов анализа сложившегося положения в практике и психолого-педагогической теории с устремлениями руководителя школы и педагогического коллектива делают очевидными трудности и социально-педагогические противоречия, которые требуют своего разрешения. Вышеперечисленное позволяет сформулировать проблему¹, которая может быть заявлена как проблема научного (социально) — педагогического исследования и концепции образовательного учреждения. Ее актуальность определяется, таким образом, задачами современного образования, потребностями и возможностями конкретной школы (учителя, предмета).

Важнейшим этапом в проектировании школы и создании ее концепции является самоопределение школы, формулирование педагогического кредо. Важно определить свое место в пространстве философии образования, заявить свою педагогическую позицию, сформулировать опорные теоретические положения, основные педагогические принципы, которые будут яв-

¹ Проблема — теоретический или практический вопрос, требующий разрешения, исследования. Может отражать противоречие между пониманием потребностей в области образования и незнанием путей, форм, средств и методов их решения.

ляться ориентиром в образовательном процессе и в научно-исследовательской деятельности. Научно-теоретической основой исследования являются фундаментальные философские, общенаучные и психолого-педагогические учения, теории, Доктрина развития образования в Украине, законы об образовании, положения о различных образовательных структурах и т. п. Формулирование исходных концептуальных положений школы и научно-педагогического исследования невозможно без методологической, научно-теоретической базы, знаний в области современных научных подходов, психолого-педагогических технологий в образовании. Важно проанализировать уровень практической работанности выбранной проблемы и степень ее теоретического и методического исследования в литературе.

Прогнозируемый результат всей работы школы, в том числе научно-экспериментальной, во многом будет зависеть от выбора типа образовательного учреждения. Это может быть уже известный, заново конструируемый либо комбинированный тип.

Итак, первый этап научно-педагогического исследования, который завершится выработкой исходной концепции, начинается с осмысления и проработки обозначенной проблемы. Это обуславливает выбор темы научно-исследовательской работы в образовательном учреждении¹. Для грамотного разворачивания научно-экспериментальной работы в образовательном учреждении важно четко обозначить объект и предмет исследования². На основе обозначенной проблемы, определения объекта и предмета исследования формулируется цель исследования или стратегическая цель проекта³. Цель может укладываться в рамки следующих формулировок: разработка педагогических основ формирования (развития, воспитания) у кого-либо чего-либо; выявление, обоснование и экспериментальная проверка педагогических (методических, дидактических и т. п.) условий формирования...; обоснование содержания, форм, методов и средств...; разработка педагогической (методической) системы...; создание модели... и т. д. В основе цели педагогического исследования лежат цели современного образования (развития, воспитания и обучения).

Цель определяет задачи научно-педагогического исследования — конкретизированные или более частные цели, реализация которых ведет

¹ Тема — лаконичная формулировка проблемы исследования.

² Объект — педагогическое пространство, в рамках которого содержится то, что будет исследоваться, педагогические системы, явления, процессы. Предмет — совокупность элементов, связей, отношений в конкретной области педагогического объекта, определенный аспект или существенный признак объекта. Предмет может совпадать с темой исследования.

³ Цель — замысел исследования; результат, который должен быть получен в итоге исследования.

к намеченной стратегической цели. Задачи направлены на разрешение выявленных при обосновании темы противоречий, на проверку предложенной гипотезы. Организованная последовательность задач образует программу деятельности. Задачи можно формулировать, используя слова «выявить, определить, обосновать, выделить, раскрыть, охарактеризовать, изучить, проанализировать, разработать, проверить, выявить динамику, провести, описать, обобщить, систематизировать и т. п.».

Следующим этапом является построение теоретической конструкции — гипотетической концепции исследования (если речь идет о школе в целом, то это может быть гипотеза о возможных путях развития образовательного учреждения). Это предположение о том, как можно достичь поставленной цели, получить желаемые результаты. Истинность гипотезы и предстоит доказать¹. В процессе реализации образовательной модели, в ходе экспериментальной работы гипотеза может корректироваться, развиваться, опровергаться. Гипотеза формулируется, например, следующим образом: «если..., то...», «...будет эффективным, если (лишь при) ...» и т. п. В гипотезе могут быть намечены инновационные подходы к содержанию образования, образовательным моделям, системам управления, педагогическим технологиям, частным методикам и т. д., за счет которых предполагается повысить эффективность образовательного процесса в целом или отдельных его составляющих.

Затем разрабатывается программа опытно-экспериментальной работы. Выбираются методы исследования². Наиболее распространенными в педагогическом исследовании являются методы теоретического исследования (изучение литературы, ретроспективный анализ, метод теоретического моделирования и др.) и эмпирического исследования (изучение педагогической документации, изучение результатов деятельности, наблюдение, опрос, изучение и обобщение педагогического опыта, метод экспертных оценок, социометрические и психодиагностические методы, педагогический эксперимент³). Чаще всего имеет место естественный педагогический эксперимент, то есть исследование, проводящееся в обычных условиях.

Сначала проводится констатирующий этап эксперимента (первый диагностический срез)

¹ Гипотеза — научно обоснованное предположение, нуждающееся в дальнейшей экспериментальной и теоретической проверке.

² Методы исследования — совокупность способов и приемов, которые дают возможность изучать разнообразные стороны педагогической деятельности, исследовать структурные компоненты педагогического процесса, профессионально-педагогической деятельности учителя, личности учащихся, проверять и обобщать полученные результаты.

³ Педагогический эксперимент — основной метод исследования, в процессе которого осуществляется опытная проверка гипотезы.

для того, чтобы провести первичное обследование, установить по разработанным критериям состояние объекта исследования, которое сложилось в обычных условиях.

Затем разворачивается формирующий этап эксперимента, цель которого получить новый уровень в соответствии с имеющимися предположениями.

В заключение проводится контрольный этап эксперимента с использованием тех же диагностических процедур. Его назначение — выяснить, какие изменения произошли в результате формирующего эксперимента, проверить гипотезу, подвести итоги экспериментальной работы.

Важными принципами при выборе методов для решения конкретных исследовательских задач являются комплексность и адекватность их существу изучаемого предмета, а также целям и предполагаемым результатам исследования.

По схеме проектирования образовательного учреждения, предложенной М. В. Левитом, следующим после создания концепции этапом является определение «принципиальной схемы», в которой выражены основные идеи проекта, конкретизирующиеся с учетом выявленных проблем. Они разворачиваются по следующим направлениям: основные черты и принципы психолого-педагогической среды; характеристика содержания образования (области знаний, способы обучения); организация образовательного процесса (формы, сроки, ступени обучения); требования к кадрам; управленческая структура; финансовая деятельность, перечень материально-технических ресурсов.

Затем М. В. Левит предлагает составить более технологичную «монтажную схему» по тем же направлениям: психолого-педагогическая среда (организация, формы, циклограмма, развивающие, воспитательные, психолого-педагогические технологии); содержание образования (учебные планы, учебно-методический комплекс, обучающие технологии, стандарты, предметные программы); характер организации образовательного процесса (контингент, перевод, учебные потоки, классы, группы, виды занятий); кадровое обеспечение (перечень необходимых работников, профессиограммы); основы управления образовательным учреждением (функциональное штатное расписание, общая циклограмма); материальные балансы, бюджет. Разработка проекта Устава и локальных актов [3, с. 22].

Реализация задач и достижение поставленной цели научно-исследовательской работы осуществляется в процессе нескольких этапов. Количество этапов зависит от длительности эксперимента, широты поставленных задач. Обычно работу разбивают на три-четыре этапа. Начальный этап (поисково-теоретический), как уже отмечалось, посвящен анализу внешней и внутренней ситуации, изучению опыта, изучению литературы, определению проблемы, выбору общих подходов к ее решению, определению темы, объекта, предмета, формулированию ра-

бочей гипотезы, цели и задач исследования, разработке методики исследования, созданию модели и выработке критериев эффективности, определению концептуальных основ. Реализуются «Принципиальная» и «монтажная» схемы (по М. В. Левиту) проектирования образовательного учреждения.

Следующий этап (опытно-экспериментальный) — уточнение методики исследования, организация и проведение педагогического эксперимента, корректировка гипотезы, конструирование, опытная проверка и уточнение предварительных выводов.

Заключительный этап (обобщающий) — анализ, систематизация и обобщение полученных результатов, формулировка выводов и рекомендаций, завершение разработки предлагаемой концепции, внедрение полученных результатов в педагогическую практику. Итогом научно-педагогического эксперимента любого уровня (по созданию авторской школы, системы работы, педагогической технологии, методики и т. п.) является (литературное) оформление результатов в виде научного продукта — диссертации, пособия, авторской разработки, брошюры, статьи, выставочных материалов, видеофильма с обязательной научно-методической аннотацией.

Исследовательская деятельность является важнейшим средством профессиональной самореализации учителя и раскрытия творческого потенциала учащихся. Кафедра педагогики и психологии института усовершенствования учителей приглашает к сотрудничеству творческих педагогов, стремящихся выразить себя в исследовательской деятельности и внести свой личный вклад в реформирование образования.

В помощь вам преподавателями кафедры подготовлены методические рекомендации по организации научно-исследовательской работы в образовательном учреждении. В соответствии с планом работы института проводятся семинары для методистов-корреспондентов кафедры.

Литература

1. Глебова Г. Ф. Проектирование исследовательской деятельности учителя в системе личностно ориентированного обучения: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. — Смоленск, 2003. — 19 с.
2. Капустин Н. П. Педагогические технологии адаптивной школы. — М.: Академия, 2001. — 216 с.
3. Левит М. В. Как сделать хорошую школу?! — Кн. 1. — М.: Центр «Педагогический поиск», 2000. — 160 с.
4. Малюков А. Н. Концепция адаптивной модели дошкольного образовательного учреждения. — М., 1999. — 24 с.
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка. — М.: Рус. яз., 1988. — С. 237.
6. Плахова Л. М. Как сделать хорошую школу?! — Кн. 2. — М.: Центр «Педагогический поиск», 2000. — 160 с.
7. Смирнов В. И. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях. — М.: Педагогическое общество России, 2000. — 416 с.
8. Хуторской А. В. Современная дидактика. — СПб.: Питер, 2001. — 544 с.
9. Чумичева Р. М. Управление качеством дошкольного образования. — Ростов н/Д.: Изд-во ВГПУ, 2001. — 342 с.
10. Шамова Т. И., Давиденко Т. М. Управление образовательным процессом в адаптивной школе. — М.: Центр «Педагогический поиск», 2001. — 384 с.

В. А. ЛЫКОВА,

канд. педагог. наук, доцент, зав. кафедрой педагогики и психологии ООИУУ.

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА: СУЧАСНІ АКЦЕНТИ

Сьогодні позашкільні заклади як унікальна ланка системи безперервної освіти починають працювати на якісно новому рівні. Відбулись значні і вже помітні зміни — припинені негативні тенденції їх скорочення, погіршення умов роботи, відкрито простір для педагогічної творчості, забезпечення особистісно орієнтованої моделі позашкільної життєдіяльності, збагачення інноваційних технологій. Закон України «Про позашкільну освіту» (2000 р.) чітко визначає державну політику у цій сфері, правові, соціально-економічні, організаційні, освітні, виховні умови для одержання дітьми та молоддю позашкільної освіти.

Позашкільна освіта є складовою частиною системи безперервної освіти, визначеної Законом України «Про освіту», і спрямована на розвиток здібностей, талантів, обдарувань дітей та молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Вчитаемось ще раз в основні завдання позашкільної освіти, сформульовані в Законі:

— вільний розвиток особистості та формування її соціально-громадського досвіду;

— виховання у дітей та молоді поваги до Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законами України за свої дії;

— виховання шанобливого ставлення до родини, до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу, а також інших націй і народів;

— створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей та молоді;

— забезпечення освітньо-культурних потреб дітей та молоді, які не задовольняються іншими складовими структурами освіти;

— задоволення потреб у професійному самовизначенні і творчій самореалізації;

— створення системи пошуку, розвитку та підтримки здібностей, талантів і обдарувань дітей та молоді;

— формування у дітей та молоді високих фізичних якостей, підготовка спортивного резерву для збірних команд України з різних видів спорту;

— організація дозвілля, профілактика бездоглядності, правопорушень;

— виховання свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих;

— сприяння забезпеченню здорового способу життя дітей та молоді.

Винятково важливе значення для подальшого розвитку позашкільної освіти має Постанова Кабінету Міністрів від 28 березня 2002 року № 378 «Про затвердження Програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002—2008 роки».

Основні завдання Програми: збереження та розвиток мережі позашкільних навчальних закладів, особливо в сільській місцевості, створення умов для забезпечення фундаментальної практичної професійної та наукової підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи позашкільної освіти; збереження та подальше зміцнення матеріально-технічної бази позашкільних навчальних закладів різних типів, вирішення питань їх фінансування, соціальний захист учасників навчально-виховного процесу, сприяння випуску науково-популярних видань радіо- та телепередач з питань позашкільної освіти; прискорення та поглиблення процесу інтеграції України у європейський та світовий освітній простір; розширення співробітництва з іншими країнами, міжнародними організаціями з питань позашкільної освіти.

Педагогічні орієнтири як у теоретичному, так і практичному плані розкриває Концепція позашкільної освіти та виховання (1997 р.), в основі якої науково-теоретичне обґрунтування сутності, мети і завдань позашкільної освіти. Це перша спроба наукового осмислення позашкільної освіти, яка сприяє становленню нової галузі педагогічної науки — **позашкільної педагогіки**.

У цьому документі наголошується, що система позашкільної освіти та виховання базується на історично обумовлених традиціях виховання особистості, створених представниками різних національних спільнот України: суспільних та родинних цінностях, ідеях, поглядах, переконаннях, ідеалах і реалізується позашкільними закладами, іншими закладами освіти у позаурочний час, дитячими та молодіжними об'єднаннями за місцем проживання, на підприємствах, в різних організаціях та установах.

У Концепції визначено принципи позашкільної освіти:

- гуманізація;
- демократизація;
- науковість і систематичність;

— безперервність;

— наступність та інтеграція;

— багатоукладність та варіативність;

— добровільність і доступність;

— самостійність і активність особистості;

— гармонізація родинної і суспільної освіти та виховання,

— практична спрямованість позашкільної освіти.

У реалізації конкретних завдань позашкільної освіти практичну допомогу надає Положення про позашкільний навчально-виховний заклад.

Збереження спадкоємності набутого досвіду, використання кращих традицій в позашкільній освіті

Позашкільна освіта, як відомо, пройшла довгий і складний шлях свого становлення. Ініціативою та зусиллями педагогів-ентузіастів ще в 1905 році створюються перші клуби для дітей, а в 1919 році розвиваються дитячі клуби, гуртки, секції на промислових підприємствах, культурно-просвітницьких закладах. У 20-ті роки починають діяти перші дитячі театри, екскурсійно-туристські станції, жилтовариства як позашкільні заклади. Йде процес формування педагогічних позицій з питань позашкільної освіти.

У 30-ті роки формується державна система позашкільної роботи. У 1935 році виникають нові за профілем позашкільні заклади: у Харкові — Палац піонерів, в Одесі — перша дитяча ігротека як спеціальний позашкільний заклад. У 1936 році найкраща споруда міста Одеси — палац графа Воронцова було віддано дітям, і він став Дитячим Палацом. У цьому ж році почали будуватися дитячі залізничні у 9 пунктах України, в тому числі в Олександрівському районі Одеської області.

У 1939—1941 роках в області при Будинках культури, позашкільних закладах створюється широка мережа технічних гуртків, якими керували інженерно-технічні працівники, викладачі вузів і технікумів.

У складних умовах воєнного часу виникали технічні, військово-оборонні, фізкультурні гуртки, проводились заняття з протиповітряної, хімічної та санітарної оборони.

Велику роль в житті нашого міста відіграла флотилія юних моряків, яку було створено у 1968 році як позашкільний заклад. Флотилія мала свою плавучу базу, спеціально обладнані учбові класи, морську форму. Досвідчені педагоги-моряки, ветерани флоту передавали свої знання і уміння юній зміні. Згідно з програмою навчання, яка була розрахована на два роки теоретичного та практичного курсу, юні моряки мали можливість оволодіти однією з п'яти спеціальностей: судноводіння, судномеханічною, електромеханічною, радіотехнічною, судномодельною. Відомо, що в мотивації вибору професії провідна роль належить заохоченню дітей

до професії; 80% учнів, що закінчили юнацьку флотилію, вступили до навчальних закладів морського профілю.

У 70-ті роки все більшого поширення набувають клуби, об'єднання, які було створено спільними зусиллями позашкільних закладів, шкіл, виробничих, вузівських, науково-дослідних установ.

Помітним явищем цього періоду було створення в м. Одесі при спеціальному конструкторсько-технологічному бюро кисневого та газорізального машинобудування багатопрофільного клубу «Орлятко». Сам директор Г. І. Антоненко, ентузіаст, засновник клубу та двадцять керівників СКТБ на громадських засадах працювали з учнями. Діяльність клубу було детально сплановано, визначено джерела фінансування, педагогічні та професійні можливості кожного з тих, хто постійно спілкувався з дітьми. 205 учнів 7—10-х класів могли реалізувати свої інтереси і нахили в різних напрямках роботи клубу: освітньому, техніко-трудовому, військово-патріотичному. Науково-технічні олімпіади, конкурси, робота в лабораторіях на електронно-обчислювальних машинах, на робочих місцях своїх батьків, збори і походи, в яких брав активну участь Г. І. Антоненко, постійна і копітка робота сприяли розумовому розвитку підлітків, орієнтували на потребу в знаннях, виховували найкращі людські якості.

З ініціативи Президента Південного наукового центру АН УРСР академіка О. В. Богатського, людини яскравого таланту, невтомної праці, щирого бажання передати свій досвід молоді, у 1979 році створено Одеське територіальне відділення Малої Академії Наук України, яка поєднала три секції за шістьма науковими програмами. Сьогодні більше 10 тисяч учнів Одеської області творчо працюють у районних філіалах МАН і радують дорослих науковими досягненнями. Отже, Мала Академія Наук — шлях у велику науку.

Ми виділили деякі історичні аспекти різнопланової за своїм характером і структурою позашкільної освіти. Аналіз досвіду дозволяє визначити тенденцію до її постійного вдосконалення.

Пошуки оновлених структурно-функціональних моделей позашкільних закладів

Сьогодні, коли існує чітка нормативно-законодавча база, постають питання аналітичного підходу до розвитку і трансформації позашкільної освіти. І, перш за все, треба вирішити досить відповідальні завдання, суть яких — формування концепції подальшого розвитку закладу, моделювання структурно-функціональної системи і аналіз психолого-педагогічної готовності педагогів до інноваційної спрямованості навчально-виховного процесу, роботи за умов реформування освіти.

Виходячи з того, що позашкільний заклад сьогодні — центр творчого розвитку особистості дитини, її самореалізації, соціальної адаптації, професійного самовизначення і духовного становлення, можна шукати шляхи створення закладів інноваційного типу.

Варто ознайомитись з досвідом Центру позашкільної роботи з учнівською молоддю м. Ірпінь Київської області, який працює над створенням лінійно-функціональної моделі управління позашкільним закладом. Всеохоплюючою ідеєю організації навчально-виховного процесу є валеологія — здоровий спосіб життя і здоровий спосіб мислення. У структурі Центру — школа раннього розвитку дитини «Джерельце», в якій навчаються діти з 3—4 років (200 дітей), середня загальноосвітня школа I ступеня «Школа здорової дитини», яка у 2002 році стала членом Європейської мережі шкіл здоров'я (45 дітей). Провідну ідею реалізує і шкільний профілакторій з такими підрозділами: відділ пропаганди здорового способу життя; практична психологія; лікувальна фізкультура (здоров'я на кожний день); кабінет ароматерапії; кабінет психологічного розвантаження; салон гармонії і краси. Крім цього, Центр має школу мистецтв, де працюють 4 факультети; школу допрофесійної гурткової роботи, що налічує 74 гуртка, серед яких популярними є гуртки перукарів і дизайнерів.

Центр працює за сучасними інноваційними технологіями: «Здоровий спосіб життя», «Довкілля», «Крок за кроком», «Розвивальне навчання».

Зауважимо, що в позашкільних закладах можна широко впроваджувати інноваційні педагогічні технології, які проходять апробацію в закладах освіти України: модульно-розвивальне навчання (автор А. Фурман), педагогіка життєтворчості (І. Єрмаков), школа діалогу культур (В. Біблер), екологія і діалектика (Л. Тарасов), довілля (В. Ільченко), система розвивального навчання (Л. Занков).

Відомий фахівець в галузі методології та логіки педагогічного дослідження, управління цілісним навчально-виховним процесом поліцентризму як новітньої системи сучасної педагогіки Б. М. Наумов обґрунтував новий навчально-виховний план поліцентру, за яким перша половина дня (4 години) в школі відведена для засвоєння книжкових знань за партою, а друга присвячена організації різноманітної діяльності. Перша половина дня — предмети навчання: мова і література (рідна, іноземна); математика, природознавство; людинознавство і суспільствознавство. Друга половина дня — різноманітна діяльність: спілкування, виробнича праця, фізичний розвиток, естетична діяльність, діяльність за вільним вибором. За таким планом потрібне створення спеціальних центрів для різноманітної діяльності.

Досить переконливим є досвід навчально-виховного комплексу (ЗОШ № 2 — Центр —

ПТУ) міста Южного нашої області, у структурі якого з 1995 року існує підрозділ — Центр позашкільної освіти «Новий час», створений за ініціативою директора НВК І. А. Синячова — людини творчої і цілеспрямованої.

Завдання Центру — педагогізація оточуючого середовища, яке є для дитини джерелом знань і емоційних переживань, формування емоційно-оціночних відносин, розвитку особистості. Центр забезпечує організацію вільного часу дітей, створює умови для розвитку творчої особистості, формує здоровий спосіб життя, готує до професійної діяльності, стимулює досягнення. Позашкільний центр включає багатопрофільні підліткові клуби: суспільно-політичний, економічний, технічний, екологічний, естетичний, спортивно-оздоровчий. У кожному клубі працюють гуртки, в яких діти об'єднані за інтересами.

Особливості сучасної соціально-економічної ситуації в країні, моральна криза роблять необхідними пошуки різних шляхів формування в учнівської молоді духовної культури. За оцінками фахівців, оптимальною є модель центру «До джерел духовності», створеного в позашкільному закладі Святошинського району м. Києва. Головна мета центру — формування в учнівської молоді духовної культури, розвиток особистості, здатної жити і творити за законами Добра, Справедливості, Краси, Гармонії, Гуманізму, Людяності, Милосердя. Педагоги визначили такі головні напрями розвитку особистості: особистісний, міжособистісний, соціально-груповий, політико-правовий, економічний, екологічний, духовно-смысловий. Учні залучаються до краєзнавчої та екскурсійно-пошукової роботи, проводять наукові дослідження. Модульна програма «До цілющих джерел духовності» реалізується через тренінгові програми «Пізнай себе», «Твій духовний потенціал», «Зроби крок у світ своїх прав», «Молодь управляє конфліктом», «Мистецтво спілкування», «Жити в гармонії з собою і світом», «Лідерство — запорука успіху», «Твій вибір — здоровий спосіб життя», «Сім'я ХХІ століття», «Вибори в демократичному суспільстві».

Одещина — багатонаціональний край, який має самобутні регіональні особливості, історію, культуру, науку. Успадкування духовних надбань свого краю та культурної спадщини, традицій, звичаїв народів, що його населяють, оволодіння надбаннями світової культури мають бути в змісті навчально-виховного процесу позашкільного закладу.

Одеська область набула багатий досвід щодо утвердження інновацій в різних сферах соціально-культурного життя, самовідданої праці в ім'я кращого майбутнього, в ім'я дитини. Сподіваємось, що в цей непростий період українського державотворення, реформування освіти, її демократизації та гуманізації позашкільний заклад зуміє об'єднати зусилля фахівців вузів, наукових установ, технікумів, професійно-технічних училищ, юристів, лікарів, діячів культури,

спорту, психологів, соціальних педагогів для того, щоб допомогти дітям, підліткам, молоді адаптуватися в умовах ринкових відносин, конкуренції, визначитись в професійній орієнтації, допрофесійній підготовці, розвивати свої здібності і таланти, соціально захистити дітей-інвалідів, дітей з багатодітних і малозабезпечених сімей і дітей, які потребують підвищеної педагогічної уваги.

Багатоплановою, корисною, захоплюючою може бути спільна робота в Центрах соціально-психологічного захисту, школах інформаційних технологій, комп'ютерного зв'язку, економічних, природничих наук, журналістики, творчо-виробничих, навчально-дослідних центрах, кіноцентрах, спортивних клубах, дитячих філармоніях.

Окремого підходу вимагають позашкільні заклади та філіали в сільській місцевості, позашкільні заклади різних форм власності та джерел фінансування.

На часі — розробка нової моделі співробітництва педагогів і батьків як рівноправних суб'єктів позашкільної діяльності.

Як свідчать результати проведених нами опитувань, батьки задоволені взаємодією з педагогами позашкільних закладів і оцінюють її як продуктивну. Вони вказують на неформальний характер своїх стосунків з педагогами як на суттєвий позитивний момент, який, очевидно, і є джерелом виникнення у батьків задоволення цими стосунками, а 54% респондентів вважають відносини з педагогами суто формальними; 13% не змогли оцінити свої відносини з педагогами позашкільного закладу. Переважна більшість опитаних (78%) дивляться на співробітництво з позашкільним закладом як на зв'язки з конкретним педагогом; і лише 10% вважають, що можуть дати нові ідеї, запропонувати свою допомогу як фахівці, але на момент опитування вони цього ще не зробили.

В умовах, коли діє новий закон «Про позашкільну освіту», є можливість проектувати взаємодію сім'ї та позашкільного закладу, окреслити основні орієнтири співробітництва педагогів і батьків, спрямованого на особистість дитини, здатної до творчості, саморозвитку, самореалізації.

Окреслимо оптимальні педагогічні умови поєднання спільних зусиль педагогів і батьків, виходячи із специфіки позашкільного закладу, його типу, структури підрозділів, різноманітної діяльності за власним вибором: вивчення реальних можливостей позашкільного закладу як осередку гармонізації родинного і суспільного виховання; спеціальна діагностика щодо виявлення потенціалу сім'ї; надання всім суб'єктам позашкільного педагогічного процесу права на визначення моделі взаємодії; залучення батьків до різноваріантної діяльності за власним бажанням; створення умов для особистісного зростання батьків; широке використання педагогічної підтримки батьків і дітей, стимулів самооцінки, самокорекції, самовдосконалення; педагогізація

позашкільного середовища, максимальна диференціація та індивідуалізація.

Бажано ширше практикувати діяльність сімейних клубів, центрів сім'ї «Родинний дім», різноваріативні форми спілкування батьків і дітей в позашкільному педагогічно організованому середовищі. Зрозуміло, що такий процес має бути забезпечений стратегічними, тактичними і оперативними завданнями, методикою взаємодії.

Визначено такі основні вимоги до державних, експериментальних, авторських програм роботи гуртків, клубів, секцій, творчих об'єднань: новизна та оригінальність ідей; перспективність, послідовність; логічність; аргументованість; системність розкриття авторської концепції; науково-педагогічна компетентність викладення матеріалу; відповідність інтересам і запитам дітей, соціуму; використання методів та завдань, що стимулюють творчий розвиток особистості; використання дидактичного матеріалу; результативність навчально-виховного процесу; застосування комп'ютерних технологій.

Особливості організації навчально-виховного процесу у позашкільному закладі

Навчально-виховний процес у позашкільному закладі має деякі істотні особливості: організується на добровільних засадах для всіх учасників — учнів, батьків, вчителів; не регламентується обов'язковими стандартами; учням надається можливість задовольняти свої пізнавальні потреби та індивідуальні особистісні запити; атмосфера спілкування дітей та вчителів має неформальний характер. Цілком закономірно, що за таких умов особливого значення набуває особистісно орієнтований підхід до організації навчально-виховного процесу в усіх його ланках.

Ми вважаємо, що саме наукові психолого-педагогічні знання мають вирішальне значення для глибокої, істинної гуманізації навчання і виховання, як з точки зору змісту, так і організації.

Нам довелося бути присутніми на занятті екологічного клубу «Міст» Будинку творчості дітей та юнацтва Приморського (бувшого Центрального) району, яким керує Марія Борисівна Максимова, людина з великим творчим потенціалом, активна, сумлінна, з почуттям тонкого педагогічного такту та відповідальності. На засіданнях клубу Марія Борисівна використовує різноманітні педагогічні технології, які дають можливість учням замислюватись, порівнювати, шукати відповіді на поставлені запитання. Відповідно до вікових особливостей дітей педагог вдало використовує ігрові методики, тренінги, інтелектуальні завдання. І заняття проходять жваво, цікаво; всі учні об'єднані спільною діяльністю, якою тактовно керує Марія Борисівна.

Звернемо увагу на психологічні можливості диференціації та індивідуалізації навчання дітей в позашкільному закладі.

Саме об'єднання дітей в групи за певними особливостями — інтересами, схильностями, рівнем підготовленості, особливостями перебігу пізнавальних процесів дає можливість оволодівати знаннями в тій формі і в тому обсязі, які для них є оптимальними. А це, в свою чергу, забезпечує розвивальний ефект навчально-виховного процесу.

На підставі впровадження принципів диференціації та індивідуалізації можливим є створення індивідуальної програми розвитку особистості учня.

Тут доречно підкреслити, що така програма відповідатиме своєму призначенню, якщо педагог проводитиме моніторинг розвитку особистості, корегуючи зміст та організацію навчання і виховання кожного учня, надаючи необхідну індивідуальну педагогічну підтримку та допомогу.

Ця програма має ввібрати в себе всю інформацію діагностичного характеру, яку педагог накопичуватиме через систематичне спостереження, педагогічний констатуючий та формулюючий експеримент, вивчення продуктів діяльності.

Створення програми є суто творчою справою. Її дієвість — у прямій залежності від рівня психолого-педагогічної компетентності автора програми. Педагог має змогу констатувати розвивальні можливості тієї педагогічної технології, за якою будується кожне конкретне заняття.

Виділимо деякі важливі психолого-педагогічні аспекти характеристики заняття як головного елемента навчально-виховного процесу в позашкільному закладі. Вважаємо доцільним звернути увагу на загальні психолого-педагогічні вимоги, яким має відповідати будь-яке заняття, на роль і функцію, яку воно виконує в процесі навчання вихованця, розвитку та саморозвитку особистості. Отже в сучасній освіті іде процес переходу від репродуктивного засвоєння змісту освіти до творчого, тому головним у навчальному процесі є залучення дітей до активного пошуку знань і співробітництва.

Важливими моментами в організації заняття в позашкільному закладі фахівці вважають роботу дітей на доступному для них рівні, на межі їх пізнавальних можливостей та у прийнятному для них темпі, що, власне, і забезпечує досягнення розвивального ефекту такого заняття; чітке, доступне учням пояснення нового матеріалу на відповідному рівні складності; установку не на запам'ятовування учбового матеріалу, а на його практичну значимість; обов'язковий контроль педагога в процесі пояснення нової теми, після її вивчення або ж при підведенні підсумків; здійснення особистісного підходу в роботі з кожним учнем (з'ясування вчителем індивідуальних можливостей та творчого потенціалу кожної дитини на підставі психолого-педагогічного вивчення особистості).

Передумовою ефективності заняття є знання педагога про особливості цієї педагогічної технології, за якою воно проводиться, тобто про методи та прийоми роботи педагога та діяльності учнів.

Враховуючи ідеї теорії психічного розвитку (Л. С. Виготський та його школа), сучасні автори вважають, що педагогу позашкільного закладу необхідно звертати увагу на ознайомлення дітей з планом проведення заняття, що дасть можливість сформулювати у них випереджаючий образ цього заняття; виділення основних понять та правил, які мають бути обговорені; виконання практичних і творчих завдань на занятті за допомогою зразків та алгоритмів.

Застосовуючи педагогіку співробітництва, слід забезпечити можливість для учнів ознайомитись з майбутніми результатами заняття, пояснити практичне значення учбового матеріалу; подавати учбовий матеріал досить великими блоками; надавати учням можливість вільного вибору завдань (за умов збереження мінімуму); виключення примусу в учбовій роботі; виконання практичних і творчих завдань з використанням ігрових і групових форм роботи, з використанням активних методів навчання; самооцінки та самоаналізу учнями результатів своєї роботи на занятті.

Без чіткого бачення і планування структури навчального заняття неможливо реалізувати його творчий потенціал, забезпечити особистісно орієнтований підхід до кожної дитини.

Досягненню розвивального ефекту заняття сприяє різноманітність педагогічних технологій, які використовує керівник гуртка.

У науково-методичній літературі рекомендується такі нетрадиційні форми проведення навчальних занять, розвивальні можливості яких зарекомендували себе в практиці позашкільної освіти: заняття-змагання, конкурси, турніри, вікторини; заняття, що будуються на методах суспільної практики: репортаж, інтерв'ю, коментар, аукціон, усний журнал, газета і т. д.; заняття, що будуються на нетрадиційній організації навчального процесу: презентації, сповіді; заняття-фантазії: казка, сюрприз, пригода і т. ін.; заняття, що будуються на імітації суспільної діяльності: суд, слідство, парламент, вчена рада. Безперечно, такі заняття забезпечують розвиток дитячої творчості, різноманітних форм співробітництва дітей та педагога, сприяють самореалізації та самоствердженню кожної дитини як особистості.

Протягом десяти років Тетяна Антонівна Іванченко, директор Овідіопольського районного Будинку творчості дітей та юнацтва, веде заняття в гуртку «Юний журналіст». Вона переконана в тому, який великий виховавчий потенціал має виконання в гуртку навчальних завдань, що пов'язані з переживанням почуття успіху чи невдачі. Керівник гуртка завжди домагається того, щоб процес пізнання для кожного гуртківця приносив задоволення, радість. А ке-

рівник має допомогти кожній дитині розкрити багатство свого духовного світу, пробудити в ній національну свідомість, прагнення бути кращим і творити добро. На думку Тетяни Антонівни, саме гурток, побудований на засадах єдності мовної освіти та мовленнєвого розвитку учнів, відкриває можливості для творчості, освіти і виховання.

Загальновідомо, що управління педагогічним процесом поєднує в собі такі функції, як планування, організація, мотивація та контроль, і кожна з них передбачає глибокий аналіз набутого досвіду та переорієнтації на особистісно гуманістичну педагогічну систему, на оптимальні, адекватні часу інноваційні технології.

Проведений в Одесі міський конкурс «Позашкільник року», членами журі якого ми були, переконливо показав, що в наших позашкільних закладах працює багато талановитих педагогів. Виконуючи тести щодо визначення творчого особистісного потенціалу, більшість з них виявили нестандартність мислення, винахідливість, яскраву фантазію.

Але аналізуючи результати конкурсу, ми переконались в тому, що навіть кращим з його учасників досить часто бракувало необхідних психолого-педагогічних знань. Подібні висновки ми зробили, аналізуючи матеріали діагностування слухачів курсів директорів, методистів та керівників гуртків позашкільних закладів. З 112 слухачів 72% на питання про труднощі в організації роботи гуртків, в управлінській діяльності відповіли, що одна з основних причин — недостатні знання педагогіки та психології.

Враховуючи ці дані, ми в процесі курсової перепідготовки знайомимо слухачів з інноваційними педагогічними технологіями, використовуємо психологічні тренінги, інтерактивні методи навчання, діагностику комунікативних умінь, проводимо семінари з інформативно-теоретичними та практично-прикладними аспектами. Розуміємо, що залишилось багато невирішених психолого-педагогічних, науково-методичних проблем в системі підготовки та перепідготовки кадрів для позашкільної освіти.

Час вимагає наукового переосмислення набутого досвіду, розробки обґрунтованих перспективних проектів, власних ідей інноваційного характеру щодо подальшого розвитку позашкільної освіти і нової наукової галузі — позашкільної педагогіки.

Література

1. Про позашкільну освіту. Закон України // Освіта України. — 2000. — № 31.
2. Концепція позашкільної освіти та виховання // Інформаційний збірник Міністерства освіти. — 1996. — № 7.
3. Положення про позашкільний навчальний заклад // Освіта України: Нормативно-правові документи. — К., 2001.
4. Буйлова Л. Н., Кочнева С. В. Организация методической службы учреждений дополнительного образования детей. — М.: ВЛАДОС, 2001.

5. Ковбасенко Л. І. Організаційно-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу. — К., 2000.
6. Мистецтво життєтворчості. Науково-методичний посібник у 2 частинах / В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков. — К., 1997.
7. Наумов Б. М. Основи поліцентричного методу: реальність, проблеми, перспективи // Рідна школа. — 2001. — № 3.
8. Оржеховська В., Ковганич Г. До джерел духовності // Педагогічна газета. — 2003. — № 3.
9. Поташник М. М., Лазарев В. С. Управление развитием школы. — М., 1995.
10. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка. Навчальний посібник. — К., 1996.
11. Тюрін Л. Г. Центр позашкільної роботи з учнівською молоддю // Педагогічна газета. — 2002. — № 1.

Т. Я. ТЕПЛОВА,

канд. педагог. наук, доцент кафедри педагогіки і психології ООІУВ,

Т. М. КОЗІНА,

канд. психол. наук, доцент кафедри педагогіки і психології ООІУВ.

ЕФЕКТИВНА ПСИХОДІАГНОСТИКА В РОБОТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

Проведення психологічних досліджень в закладі освіти допомагає не тільки виявити актуальні проблеми психічного і особистісного розвитку дитини, але й своєчасно попередити негативні прояви, організувати роботу щодо усунення труднощів в адаптації, створити сприятливі умови для самореалізації учнів.

Грамотно проаналізована за результатами соціально-психологічних досліджень і правильно використана інформація сприяє оптимізації навчально-виховного процесу. Тому на психолога покладається завдання не тільки професійно провести психодіагностику відповідно до мети певного дослідження, опрацювати та проаналізувати тестові матеріали, але й продумати систему заходів, в яких були б задіяні всі учасники навчально-виховного процесу щодо подолання причин труднощів або моделювання оптимальних умов для успішного розвитку дитини.

Для організації ефективної психодіагностики важливим є визначення актуальних проблем соціально-психологічного дослідження, постановка завдань дослідження, адекватний віку і достатній підбір психодіагностичного інструментарію та наступний аналіз і коректне використання результатів дослідження у подальшій роботі.

У психодіагностиці психолог орієнтований на одержання результатів, які можна порівнювати з середніми показниками щодо певної групи та використовувати їх для встановлення психологічного діагнозу. Такий діагноз може визначати суть, психологічні причини певного неблагополуччя з метою його усунення.

За формою проведення психодіагностика може бути індивідуальною, груповою або масовою. Завдання індивідуальної діагностики — виявлення рівня психічного розвитку дитини та її індивідуальних особливостей для надання максимальної допомоги в її розвитку та соціальній адаптації. Масова діагностика застосовується з метою дослідження явищ, проблем, рівня психічного розвитку досліджуваних певної вікової

або соціальної категорії. Результат її проведення — вироблення шляхів оптимізації навчально-виховного процесу.

Психологічна діагностика здійснюється за допомогою спеціальних методів, спрямованих на встановлення психологічного діагнозу та прогнозу розвитку певних особистих якостей. На сьогоднішній день психологічна наука має великий арсенал різноманітних методик, які друкуються як у науковій, так і популярній літературі. Широке розповсюдження психодіагностичних методик потребує уточнення відомостей про їх надійність, валідність, репрезентативність та можливості застосування.

Визначення сфери припустимого застосування, урахування наявності вікових нормативів, відомостей про стандартизацію і адаптацію окремих тестів і методик та надійність джерела є досить важливим. Володіння такою інформацією є необхідним для широкого використання деяких мало апробованих і недостатньо надійних методик, а також формування недостатньо обґрунтованих діагнозів та прогнозів.

Практичний психолог закладу освіти має використовувати у своїй діяльності виключно стандартизовані та адаптовані тести, методики. Про встановлення відповідності тестів стандартним вимогам мова піде нижче. У свою чергу, на керівника навчального закладу покладається відповідальність за використання і застосування неперевіраних психологічних методів, технологій, проведення в межах навчального закладу тренінгів неспеціалістами та сторонніми особами. Невміле або неадекватне використання соціально-психологічних методів може негативно вплинути на психіку дитини, зашкодити її здоров'ю. У випадку необхідності проведення спеціальних соціально-психологічних досліджень, організація і проведення яких виходить за межі компетентності практичного психолога навчального закладу або покладається на сторонні організації, які залучаються до досліджень, керівник має звернутись до центру прак-

тичної психології і соціальної роботи ООІУВ щодо науково-методичної допомоги в організації такого дослідження або експертизи запропонованих соціально-психологічних технологій (згідно з наказом Управління освіти і науки Одеської облдержадміністрації від 22.01.2002 р. за № 10-ОД «Про організаційні заходи щодо здійснення експертизи психологічного і соціологічного інструментарію, який застосовується в навчальних закладах»).

Розглянемо побудову соціально-психологічних досліджень та вимоги до психодіагностичних методик.

Вивчення нормативних документів стосовно завдань соціально-психологічної служби освіти України дозволяє виділити основні напрямки соціально-психологічних досліджень в закладах освіти. Такими важливими напрямками в загальноосвітніх навчальних закладах є:

- визначення психологічної готовності дітей до школи;
- дослідження психологічної адаптації;
- дослідження пізнавальної сфери;
- профдіагностика;
- дослідження особливостей особистості;
- дослідження міжособистісних стосунків;
- дослідження особливостей навчально-виховного процесу.

Напрямки соціально-психологічних досліджень в дошкільному навчально-виховному закладі:

- дослідження адаптації новоприбулих дітей;
- дослідження психофізіологічних особливостей дітей раннього віку;
- діагностика психічних вікових новоутворень та виявлення порушень в розвитку;
- дослідження емоційної сфери;
- дослідження міжособистісних стосунків;
- дослідження готовності дітей до школи;
- дослідження особливостей навчально-виховного процесу.

Проведення досліджень таких актуальних соціально-психологічних проблем допомагає виробити адекватні форми психологічної та педагогічної роботи і створити належні умови, які б забезпечували повноцінний психічний розвиток дітей та підлітків.

Для ефективного проведення масового дослідження психолог обов'язково повинен скласти програму дослідження (додаток 1), де має зазначити актуальність проблеми, об'єкт, предмет, мету, завдання, вікову категорію обстежуваних дітей та перелік діагностичних методик, які використовуються, обґрунтування їх вибору.

При складанні набору методик для психологічного дослідження доречно керуватися принципом взаємодоповнюваності. Дані якісного і кількісного характеру, суб'єктивні та об'єктивні показники повинні доповнювати один одного. Це має полегшити інтерпретацію. Важливо також пам'ятати, що в будь-якому психічному явищі певним чином представлено компонент

кожної з трьох основних сфер психіки: пізнавальної, емоційної і поведінкової. Тому розуміння будь-якого психічного явища передбачає розгляд участі і взаємозв'язків компонентів різних сфер психіки.

Психодіагностичні методики, які психолог використовує в своїй роботі, повинні відповідати стандартним вимогам. А це значить, що вони мають бути: валідними, надійними, репрезентативними та адаптованими у певному етнічно-культурному просторі. Необхідно віддавати перевагу тим методикам, які достатньо повно описані та мають змістовні роз'яснення щодо їх використання.

Методика повинна пройти психометричну перевірку. Що, наприклад, може означати відсутність відомостей про валідність методики? Це значить, що ми не знаємо, що саме за її допомогою ми виміряли. Тому, обираючи методику, необхідно користуватись надійними літературними джерелами, краще — авторськими вказівками, монографіями, науковими та науково-методичними збірниками.

Відповідність методик стандартним вимогам в Одеському регіоні встановлює обласна експертна комісія обласного центру практичної психології і соціальної роботи ООІУВ. Кожен практичний психолог закладу освіти має подати на експертизу до обласного Центру ООІУВ перелік діагностичного інструментарію, яким він користується в роботі.

Підсумкове засідання експертної комісії відбувається один раз на півріччя, орієнтовно — останній четвер жовтня і квітня місяця. Практичні психологи в обов'язковому порядку подають свої матеріали на експертизу не пізніше початку роботи комісії (комісія працює з 1 жовтня та з 1 квітня). За результатами експертизи психолог одержує заключення з методичними рекомендаціями та рішення комісії, яке містить дозвіл на використання поданих методик терміном від 3 до 5 років. Експертиза здійснюється в установленому порядку та згідно з Типовим положенням про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 330 від 20.04.2001 р. Форми документів на проходження експертизи діагностичного та соціологічного інструментарію додаються (додатки 2—5).

Одеський обласний центр практичної психології і соціальної роботи висловлює подяку практичним психологам закладів освіти, які у 2002 році взяли участь в проведенні експертизи психодіагностичного і соціологічного інструментарію. Це допомогло визначити ті методики, якими найчастіше користуються на практиці психологи закладів освіти Одеської області. За результатами експертизи 2002 року видано методичний посібник з переліком стандартизованих методик, який допоможе практичним психологам зорієнтуватись у різноманітті психодіаг-

ностичного інструментарію, професійній спроможності деяких методик та підвищити ефективність діагностичної роботи.

У методичному посібнику надається перелік рекомендованого до використання практичним психологом освіти психодіагностичного інструментарію. Психодіагностичні методики систематизовані за пріоритетними напрямками соціально-психологічних досліджень, проведених у закладах освіти.

Критеріями підбору методик стали їх стандартизованість, науковість обґрунтування, наявність вікових нормативів та інформація про застосування у вітчизняній практиці. Цінним є

те, що у посібнику зазначається джерело, в якому методика відповідає вищевказаним критеріям. Запропоновані методики рекомендовані до використання в роботі практичного психолога закладу освіти.

Високопрофесійна побудова практичним психологом соціально-психологічного дослідження та активне використання одержаної інформації в роботі з вчителями, батьками, дітьми та підлітками сприяє оптимізації навчально-виховного процесу, підвищенню довіри педагогічної громадськості до соціально-психологічної служби та ефективності роботи практичного психолога.

Додаток № 1

СХЕМА ПОБУДОВИ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

- I. Визначення проблеми дослідження.
- II. Визначення об'єкта і предмета дослідження (обов'язково вказати вікову категорію обстежуваних дітей).
- III. Побудова гіпотези, визначення мети, постановка завдань.
- IV. Обґрунтування вибору методів і методик та опис психодіагностичного інструментарію за схемою:
 - IV.1. Назва методики.
 - IV.2. Автор.
 - IV.3. Літературне джерело.
 - IV.4. Яку функцію (якість, явище, особливість тощо) досліджує.
 - IV.5. Назва шкал, що використовуються (критерії оцінки та інтерпретації даних).
- V. Термін проведення дослідження.

Додаток № 2

ФОРМА ПОДАННЯ ПЕРЕЛІКУ ПСИХОДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДИК НА ПРОХОДЖЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ

«Затверджено»
Рішенням обласної експертної комісії
Одеського обласного центру практичної
психології і соціальної роботи ООІУВ
від «_»_____200_р. Протокол № __
Голова обласної експертної комісії
_____ Т. П. Репнова
(підпис)

Перелік

психодіагностичних методик, що використовуються в роботі практичного психолога _____

(назва навчального закладу, прізвище психолога)

№ п.п.	Назва методики, автор, джерело	Спрямованість методики	Для якого віку	Для рішення якого завдання використовується
1.	Методика «Образец и правило», А. Л. Венгер (Е. И. Рогов. Настольная книга практического психолога. — М.: Владос, 1999. — Кн. 1)	Визначення рівня розвитку наочно-образного мислення	3—6 років	Дослідження особливостей сформованості пізнавальних процесів
2.

**ФОРМА ПОДАННЯ ПЕРЕЛІКУ КОРЕКЦІЙНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ, ПРОСВІТНИЦЬКИХ ПРОГРАМ
НА ПРОХОДЖЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ**

«Затверджено»
Рішенням обласної експертної комісії
Одеського обласного центру практичної
психології і соціальної роботи ООІУВ
від «__»_____200_р. Протокол № __
Голова обласної експертної комісії
_____ Т. П. Рєпнова
(підпис)

Перелік

корекційно-відновлювальних, просвітницьких програм, що використовуються в роботі практичного психолога

(назва навчального закладу, прізвище психолога)

№ п.п.	Назва методики, автор, джерело	Спрямованість методики	Для якого віку	Для рішення якого завдання використовується
1.

**ФОРМА ЗАЯВИ НА ПРОХОДЖЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ АВТОРСЬКОЇ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ
(ПРОСВІТНИЦЬКОЇ) ПРОГРАМИ**

Голові обласної експертної комісії
Одеського обласного центру практичної
психології і соціальної роботи ООІУВ
Рєпнові Т. П. практичного психолога
_____ (назва навчального закладу, прізвище
психолога)

з а я в а.

Прошу затвердити корекційно-розвивальну (просвітницьку) програму (вказати назву, вікову категорію, спрямованість). Програма додається.

Дата:

Автор (автор-упорядник)

_____ підпис

**ФОРМА ТИТУЛЬНОЇ СТОРІНКИ АВТОРСЬКОЇ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ (ПРОСВІТНИЦЬКОЇ)
ПРОГРАМИ**

Управління освіти і науки Одеської обл-
держадміністрації
Одеський обласний інститут удоскона-
лення вчителів
Одеський обласний центр практичної
психології і соціальної роботи

«Затверджено»
Рішенням обласної експертної комісії
Одеського обласного центру практичної
психології і соціальної роботи ООІУВ
від «__»_____200_р. Протокол № __
Голова обласної експертної комісії
_____ Т. П. Рєпнова
(підпис)

Назва програми

Автор (автор-упорядник): _____
(прізвище психолога, навчальний заклад)

Одеса, 2002.

Схвалено рішенням педагогічної ради
ЗОШ № __ від _____ № __.

Т. П. РЄПНОВА,

завідуюча Центром практичної психо-
логії і соціальної роботи Одеського
обласного інституту удосконалення
вчителів.

УЧИТЕЛЬ І ДОЛЯ ОСВІТНІХ РЕФОРМ

У зв'язку з реформуванням освіти постало чимало проблем, від вирішення яких залежить доля шкільних реформ. Хотілося б зупинитися на двох взаємопов'язаних проблемах, які виявилися важливими, але важкорозв'язуваними: забезпечення школи педагогічними кадрами та підручниками нового покоління. Їхня актуальність зумовлюється тим, що в Україні триває реформування освіти: впроваджується гуманістична освітня філософія, яка втілюється в аксіологічну за суттю модель навчання й виховання — особистісно орієнтовану, при реалізації якої учень розглядається як суб'єкт процесу навчання, його співавтор.

Однак, хоч реформування освіти є назрілою потребою і вимогою нашого часу, а проголошені принципи не викликають заперечень, реалізація цього глобального задуму не здійснюється без істотних перешкод, які не можна усунути адміністративними вказівками, адже проголошення реформ і навіть спроби їх впровадити ще не гарантують прогнозованих результатів. Отже, вже перші роки впровадження реформи показали, що саме в першу чергу загрожує її життєздатності. Це проблеми, пов'язані з кадрами та навчально-методичним забезпеченням дидактичного процесу.

Особистісний підхід розуміється як такий, коли й педагоги, й учні — всі учасники процесу навчання — ставляться до кожної людини як до самостійної (найвищої!) цінності. Це припускає їхню готовність сприймати будь-яку людину як цікаву й унікальну, визнавати за нею право бути самою собою, особистістю, яка не схожа на інших. Але, як ні дивно, саме це й становить одне з основних ускладнень.

Розпочинаючи реформування системи освіти, не можна не брати до уваги, що сучасна школа залишається найконсервативнішим соціальним інститутом, який характеризується найсильнішою опірністю реформаційним процесам — преважує все ж таки авторитарний стиль спілкування. А провідним принципом нової освітньої філософії є гуманістична спрямованість, тобто визнання цінності, неповторності, унікальності людської особистості, її права на вільний розвиток та реалізацію власних здібностей, ствердження блага людини як критерію оцінювання взаємин у шкільному колективі, а також у суспільстві взагалі. Проблему становить саме подолання авторитарного підходу до навчання й виховання, що потребує не тільки розуміння необхідності цього, а й перетворення свідомості вчителів. Саме це є тою «скелею», об яку може розбитися реформа: адже перетворення свідомості — процес досить складний і тривалий, який не завжди може регулювати сама людина.

Тоталітарна держава породила тоталітарну педагогіку і зростила декілька поколінь вчителів, які визнають лише своє бачення світу,

лише імперативні методи педагогічного впливу. Позбутися цих наслідків минулого, побачити їхню антигуманістичну суть буває надзвичайно важко для вчителів (багато хто з них і не хоче цього, відверто стверджуючи свою прихильність до авторитаризму).

Щоб педагогічне спілкування стало дійсно особистісно орієнтованим, потрібне «формування та розвиток принципово нових, психологічно комфортних, ситуативно адекватних, безпечних для самої людини й суспільства способів взаємин між людьми...» [1; 9]. Тому, на наше переконання (хоч, мабуть, це здається жорстоким), школі доцільно позбавитися педагогів, які є носіями «вірусу авторитарності», оскільки його наявність нині — свідомо професійної непридатності, невідповідності до нових умов роботи в школі. Але, зрозуміло, що цим проблема не вичерпується — це лише «один бік медалі».

З іншого боку, перед педагогічними навчальними закладами виникло завдання підготувати вчителів нового покоління. Ми вважаємо, що для цього, по-перше, треба інакше організувати прийом до навчальних закладів педагогічного профілю. Наприклад, можна здійснювати його у декілька турів, щоб побачити, чи є у абітурієнта, майбутнього викладача, той самий «дух учителювання» (М. М. Палтишев), без якого не може бути педагогічної майстерності. По-друге, викладача треба навчати берегти психічне здоров'я дітей, щоб у майбутньому не стати стрес-фактором для своїх вихованців. Отже, майбутнього педагога треба готувати до того, щоб він став джерелом позитивної енергії для своїх учнів. Для цього його слід навчити методам емоційної регуляції школярів, а також техніці саморегуляції [2; 104]. По-третє, на нашу думку, інакше треба організовувати педпрактику: студентів варто направляти для її проходження тільки до педагогів, позбавлених авторитарності. В протилежному разі майбутні вчителі одержать не лише невірний, а й шкідливий взірць педагогічної взаємодії.

Крім того, актуальною є проблема післядипломної освіти вчителів: життя свідчить, що воно також потребує реформування. З одного боку, масовість професії вчителя сприяла тому, що чимало викладачів мають досить низьку фахову підготовку (наприклад, диктант для учнів 6-го класу, запропонований учителям початкової школи, близько 70% з них написали на «2» і ні один — на «5»; розбираючи слово «пляж» за складом, 3 вчителя з 12 визначили у ньому префікс), тобто їм треба допомогти «дібрати» елементарні знання за фахом. Отже, доцільно формувати групи вчителів, які бажають підвищити кваліфікацію, не формально, а враховуючи їхній рівень, щоб надати саме ту допомогу, яка їм потрібна.

Щодо тих учителів, які мають досить високий рівень фахової підготовки, то їм доцільно

запропонувати більш складну програму, яку треба складати кожний раз іншу, враховуючи особливості групи та її побажання. До речі, віджилою, на нашу думку, стала така популярна форма перепідготовки, як знайомство із сценаріями вдалих уроків найкращих учителів. Навіщо копіювати те, що зробив хтось інший?

Ми вважаємо доцільним озброїти вчителів знаннями, ідеями, які б давали змогу самим творити, а не «пережовувати» чуже надбання. Нарешті, корисніше буде проаналізувати вдалий сценарій уроку, висвітливши його наукові підстави (психологічні, дидактико-методичні тощо), збагативши тим професійний досвід учителя. На думку багатьох фахівців (Н. В. Бордовська, В. В. Давидов, Т. О. Ільїна, А. К. Маркова та ін.), робота вчителя буде ефективною тільки за умови, що вона спирається на знання внутрішніх механізмів учіння, на розуміння того, як відбувається у свідомості учнів відображення та переломлення всього того, що вони сприймають під час навчального процесу. Іншими словами, необхідно знати конкретні причини, які змушують людину вчиняти саме так, а не інакше, тобто її мотиви, які можна визначити і як ставлення школяра до предмета своєї діяльності, спрямованість на цю діяльність.

Злободенним є також знайомство і студентів, і вчителів-практиків із розмаїттям методик, які нині не тільки використовуються вчителями в практичній роботі, а й закладаються в підручники та навчально-методичні комплекси (НМК). Розмаїття підручників і НМК з різних шкільних предметів варто розглядати як позитивне явище сьогодення, здійснення багаторічної мрії педагогів. Недаремно проблема створення підручників (НМК) нового покоління виголошується як одна з актуальніших, як одна з умов успішного впровадження освітніх реформ. Природно, що вчитель, щоб орієнтуватися в пропонованих підручниках, має бути обізнаним у суті найбільш поширених дидактико-методичних систем, які в них закладені.

Створення підручників (НМК) нового покоління — складна проблема, оскільки такий підручник має відповідати сучасній філософії освіти, суб'єкт-суб'єктній сутності навчання. Багаторазово вже відзначалася недосконалість бага-

тьох використовуваних в Україні підручників з різних предметів. Частково це пояснюється тим, що національна система створення підручників з'явилася недавно.

Ми вважаємо за необхідне переглянути систему функцій підручника і, виокремивши мотиваційну функцію як провідну (виходячи з об'єктивних причин психологічного і дидактичного характеру), розробити загальну модель навчально-методичного комплексу, що складається з інваріантної та варіативної частин, яку потім можна конкретизувати щодо будь-якого шкільного предмета [3].

Розробивши дидактико-методичну систему вивчення цього предмета, де змістовий і процесуальний компоненти підпорядковані мотиваційному, що підсилює кожний з них, так організувати дидактичний матеріал у навчально-методичному комплексі, щоб усі елементи системи, підвищуючи мотивацію учіння, сприяли ефективності засвоєння навчального матеріалу на засадах самонавчання, самоконтролю, самоактуалізації учнів. НМК стає тоді сценарієм процесу навчання не тільки для учителя, але й для учнів, що має бути закладено в ньому свідомо й цілеспрямовано. У такому разі саме навчально-методичний комплекс із реалізованою в ньому дидактико-методичною системою має стати чинним мотивом учіння школярів, джерелом внутрішньої мотивації учіння.

Важливим є те, щоб наукові напрацювання застосовувалися в практиці роботи шкіл і вузів — тоді обидві актуальні проблеми — виховання вчителів і створення підручників нового покоління розв'язуватимуться одночасно.

Література

1. Белухин Д. А. Основы личностно ориентированной педагогики. — Часть 2. — Воронеж, 1996.
2. Чебыкин А. Я. Теория и методика эмоциональной регуляции учебной деятельности. — Одесса: Астропринт, 1999.
3. Малихіна О. В. Мотивація учіння молодших школярів. — К.: Навчальна книга, 2002.

О. В. МАЛИХІНА,

канд. пед. наук, докторант Херсонського педагогічного університету, ст. викладач кафедри педагогіки і психології ООІУВ.

ШКОЛА СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю — ШЛЯХ ДО ЗДОРОВ'Я

«Здоров'я — скарб, і притому єдиний»

М. Монтьє

Здоров'я — найбільш стародавня і загальна цінність людини, воно є одним з основних джерел щастя, радості та повноцінного життя.

«Здоров'я — це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» — визначено в Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ).

Наша цивілізація, досягнувши науково-технічного прогресу, згубними наслідками якого стали екологічні катастрофи, інтенсивне забруднення навколишнього середовища, опинилась перед серйозними проблемами людства, однією з яких є зростання серцево-судинних, онкологічних, нервово-психічних, обмінно-дистрофічних і алергічних захворювань, різке збільшення кількості хворих на СНІД, туберкульоз та наркоманію, що призводить до деградації людства.

Викликає тривогу те, що, крім означених проблем, Україна перебуває в стані глобальної демографічної кризи, яка характеризується зниженням народжуваності, скороченням тривалості життя, а також погіршенням стану здоров'я дітей.

Результати наукових досліджень свідчать, що джерела здоров'я людини, так само як і джерела хвороб, залежать:

- на 17—20% від спадковості;
- на 20% від стану навколишнього середовища;
- на 8—9% від системи охорони здоров'я;
- на 51% від способу життя.

Отже, фізичне, духовне і соціальне благополуччя кожної людини залежить не тільки від спадковості, а й від стану навколишнього середовища, системи медичної допомоги, а саме головне — від способу життя. Всі ці фактори взаємопов'язані.

Ідеї захисту здоров'я людини, мотивації її на здоровий спосіб життя приділяється велика увага в усьому світі.

За визначенням ВООЗ, «здоровий спосіб життя» (ЗСЖ) — це дотримання, звичне виконання певних правил, які забезпечують гармонійний розвиток людини, високу працездатність, душевну рівновагу, здоров'я.

- Основні правила здорового способу життя:
- позитивний настрій, мотивація на ЗСЖ;
 - дотримання правил гігієни;
 - раціональне харчування;
 - оптимальний руховий режим;
 - вміння керувати своїми почуттями, настроєм, жити в ладі з оточуючим середовищем.

Конвенцією ООН про права дитини, Всесвітньою декларацією виживання, захисту і розвитку дітей визначено, що обов'язком кожної держави є виховання освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і психічного здоров'я.

Для реалізації означеного замовлення створено Міжнародний проект «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю» (ЄМШСЗ).

Міжнародний проект «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю»

Міжнародний проект ЄМШСЗ діє під егідою Європейської Комісії, Європейського бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я та Ради Європи, об'єднує більш ніж 1000 навчальних закладів різного типу 44 країн, у тому числі й України.

Проектом передбачено:

- семінари-тренінги для шкільних координаторів та лідерів учнівського самоврядування;
- літня школа для лідерів учнівського самоврядування;
- організація в рамках міжнародних акцій Всеукраїнських конкурсів плакатів для учнів;
- видання збірок з обміну досвідом роботи навчальних закладів — учасників Міжнародного проекту ЄМШСЗ.

З 1995 року 24 заклади освіти України були включені до складу Міжнародного проекту ЄМШСЗ. Серед них: гімназія № 7, м. Одеса (директор С. В. Мельник, член Координаційної ради Міжнародного проекту ЄМШСЗ), валеолого-екологічний дошкільний заклад Миру ім. Шрі Чінмоя № 288 «Здравушка» з українською мовою навчання, м. Одеса (завідувачка Л. І. Лисюк).

У минулому році Національним координатором Міжнародного проекту ЄМШСЗ в Україні призначено Валентину Андріївну Шаповалову, завідувачку кафедри Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, доктора медичних наук, професора.

Національна мережа Шкіл сприяння здоров'ю

За роки впровадження цього проекту в Україні здійснено розвиток 1600 навчальних закладів нового покоління, пріоритетом діяльності яких визначено збереження і зміцнення здоров'я дітей, накопичено позитивний досвід роботи нав-

чальних закладів, що сприяють формуванню основ культури здоров'я, зменшенню захворюваності дітей, підвищенню рівня їх фізичної і розумової працездатності, успішності та якості знань, розвитку партнерських взаємозв'язків навчального закладу із мікро- та макросоціумом.

Розроблено:

— модель «Навчальний заклад — школа сприяння здоров'ю», що функціонує на базі дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів;

— основні вимоги щодо організації діяльності навчального закладу — Школи сприяння здоров'ю;

— критерії діяльності навчального закладу — Школи сприяння здоров'ю.

Всеукраїнський методичний центр Шкіл сприяння здоров'ю створено на базі гімназії № 136 м. Дніпропетровська, яка є експериментальним навчальним закладом всеукраїнського рівня з питань розробки та науково-методичного забезпечення моделі Школи сприяння здоров'ю.

Центром наукового керівництва та методичного забезпечення реалізації завдань Міжнародного проекту ЄМШСЗ визнано Науково-методичний центр середньої освіти Міністерства освіти і науки України.

У рамках програм Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук в навчальних закладах Одеської області впроваджуються:

— проєкт «Диалог» — по використанню Комплексної програми щодо формування навичок здорового способу життя дітей та підлітків майже в 100 навчальних закладах;

— проєкт ПРООН/ЮНЕЙДС «Сприяння просвітницькій роботі «рівний — рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя» більш ніж в 100 навчальних закладах.

На виконання наказів Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 17.07.2002 р. № 412/254 «Про

організацію та проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу — Школи сприяння здоров'ю у 2002/2003 навчальному році» та відповідного наказу управління освіти і науки Одеської облдержадміністрації від 22 серпня 2002 р. № 321-ОД «Про організацію проведення обласного етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу — Школи сприяння здоров'ю у 2002/2003 навчальному році» у грудні 2002 року проведено обласний етап (заочний) Всеукраїнського конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу — Школи сприяння здоров'ю.

Педагогічними колективами Одеської області вже давно ведеться пошук і апробація:

— перспективних моделей, пріоритетом яких є здоров'я та життя дитини;

— ефективних педагогічних технологій по вихованню позитивної мотивації на здоровий та безпечний спосіб життя, формуванню духовної культури дітей та молоді.

За підсумками обласного етапу конкурсу комісія відзначає, що накопичено позитивний досвід навчальних закладів області щодо розвитку Шкіл сприяння здоров'ю, впровадження нових підходів, здоров'язберігаючих технологій, навчально-виховних систем, які сприяють потребам всебічного розвитку особистості. Цей досвід заслуговує на увагу і рекомендований для впровадження в практику роботи навчальних закладів України.

В обласному етапі (заочному) конкурсу взяли участь 5 дошкільних, 11 загальноосвітніх та 1 позашкільний навчальні заклади м. Одеса і Одеської області, а саме: м. Одеса — 8, м. Южне — 2, Арцизький район — 2, Болградський район — 2, Котовський район — 1, Овідіопольський район — 2.

Переможці обласного етапу конкурсу наведені у таблиці.

Таблиця

Переможці обласного етапу конкурсу

№ з/п	Назва закладу	Керівник	Назва творчої роботи
1.	Валеолого-екологічний дошкільний заклад Миру ім. Шрі Чінмоя № 288 «Здравушка» з українською мовою навчання, м. Одеса	Лисюк Людмила Іванівна	«Валеологічна гармонізація стану здоров'я дітей»
2.	Дошкільний навчальний заклад № 1 порту Южний фізкультурно-оздоровчого профілю «Золота рибка», м. Южне Одеської області	Щербакова Валентина Миколаївна	«Педагогіка здоров'я»
3.	Загальноосвітня (експериментальна) школа I—III ступенів № 8, м. Одеса	Голік Ольга Георгіївна	«Здорове покоління»
4.	Гімназія № 8, м. Одеса	Паюл Лариса Миколаївна	«Здоров'я, інтелект, духовність»
5.	Авторська школа-комплекс М. П. Гузика, м. Южне Одеської області	Гузик Микола Петрович	«Школа сприяння здоров'ю»
6.	Ліпецька загальноосвітня школа I—III ступенів Котовського району Одеської області	Дімбул Григорій Опанасович	«Здорове покоління — здорове суспільство»
7.	Болградський НВК: спеціалізована школа I—III ступенів — ліцей Одеської області	Карталова Юлія Михайлівна	«Школа сприяння здоров'ю»
8.	Арцизька районна станція юних натуралістів Одеської області	Адзеріхо Ніна Георгіївна	«Здорова дитина — здорове майбутнє країни»

Творчі роботи переможців були направлені на заключний етап Всеукраїнського конкурсу (січень—березень 2003 р., м. Київ).

Підсумки обласного етапу конкурсу свідчать, що в регіоні отримує підтримку розвиток навчальних закладів нового покоління — Школи сприяння здоров'ю. Додає оптимізму той факт, що учасниками конкурсу стали представники всіх ланок освіти: дошкільні, загальноосвітні різних типів, а також позашкільні навчальні заклади. За підсумками «Обласного Ярмарку педагогічних ідей і технологій — 2003» творчі роботи переможців обласного етапу Всеукраїнського конкурсу були відзначені авторськими свідоцтвами або дипломами.

Дошкільні заклади освіти

Валеолого-екологічний дошкільний заклад Миру ім. Шрі Чінмоя № 288 «Здравушка» з українською мовою навчання, м. Одеса працює за авторською концептуальною моделлю системи роботи щодо формування культури здоров'я дітей дошкільного віку — «Валеологічна гармонізація стану здоров'я дітей». Педагогічним колективом створена і апробована система роботи, що забезпечує комплексну реалізацію провідного завдання — сформувати у дитини свідоме ставлення до життя як найвищого дару природи, пріоритету здоров'я як найвищої цінності та здорового способу життя як фактора збереження і зміцнення здоров'я.

Система роботи охоплює широкий спектр напрямків: впровадження валеолого-екологічної освіти в навчально-виховний процес, фізкультурно-оздоровча робота з дітьми, здійснення валеологічного моніторингу, співробітництво з батьками, методична робота з кадрами. Модель системи роботи педагогічного колективу відзначається оригінальністю та всебічним підходом до вирішення поставлених завдань.

Навчально-виховний процес поєднує в собі заняття з валеології, інтеграцію валеолого-екологічних знань в інші види занять, а також створення сприятливих умов для організації всіх видів діяльності дітей. Науково-методичне супроводження реалізації моделі здійснюється шляхом впровадження авторських програм, створених творчою групою «Здравушки»: це програма «Здравушка» з валеології, програма духовного виховання «Світ твоєї душі», проекти «Я і Природа», «Здравушка запитує» та інші. Результат спільної творчості педагогів, дітей, батьків — журнал «Дитячий Ескулап». У роботі також використовуються інноваційні методики виховання і оздоровлення малюків — наприклад, авторська програма Л. І. Латохіної «Школа практичної валеології». Цікавою знахідкою є створення в дитячому садку пальчикового театру, а використання анімалотерапії значно сприяє розвитку емоційно-особистісної сфери дітей.

Під керівництвом медичних працівників у дитячому дошкільному закладі здійснюється зміц-

нення здоров'я дітей шляхом проведення оздоровчих процедур: загартування дітей, валеохарчування, психокорекція, ароматерапія, фітотерапія, активний руховий режим. Навчання дітей основам гімнастики йогів, дихальної гімнастики, аутотренінгу і релаксації сприяє їх гармонійному розвитку, покращанню показників фізичного, психічного і емоційного стану. Про це свідчать результати валеологічного моніторингу дітей, анкетування дітей і батьків, показники створених для кожної дитини «Паспорта здоров'я» та «Індивідуальної оздоровчої програми».

На базі дитячого дошкільного закладу «Здравушка» діє семінар з валеології для педагогів міста і області.

Система роботи дошкільного закладу «Здравушка» здобула високу оцінку журі фінального етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу — Школи сприяння здоров'ю. Рішенням журі дошкільний заклад № 288 «Здравушка» буде представляти Одеську область і Україну у Міжнародному проекті «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю».

Дошкільний дитячий заклад № 1 порту Южний фізкультурно-оздоровчого профілю «Золота рибка», м. Южне працює за авторською моделлю навчального закладу — «Педагогіка здоров'я». Педагогічний колектив дошкільного закладу № 1 демонструє відпрацьовану роками систему роботи, всі складові якої спрямовані на виховання валеологічно свідомої, фізично, психічно, духовно здорової особистості, для якої потреба вести здоровий спосіб життя є невід'ємною складовою загальнолюдської культури.

Головною метою роботи колективу є формування з раннього дитинства світоглядної свідомості, необхідності вести здоровий спосіб життя, навчання дітей умінню мобілізувати внутрішні резерви свого організму, забезпечувати психічне та фізичне здоров'я, що є основою відродження духовного здоров'я нації.

Реалізація авторської моделі здійснюється за такими напрямками:

1. Впровадження валеологічної освіти в педагогічний процес, спрямований на охорону життя, зміцнення здоров'я, загартування дітей, виховання в них потреби піклуватися про своє здоров'я.

2. Проведення роботи щодо удосконалення фізичного та психічного здоров'я кожного вихованця на засадах ефективної діагностики і корекції.

3. Формування у дітей еколого-естетичної культури шляхом вивчення народних традицій та виховання свідомого ставлення до оточуючої природи.

4. Просвітницька робота і взаємодія з батьками щодо збереження здоров'я дітей, формування здорового способу життя в сім'ї.

Теоретичні і практичні дослідження щодо ефективності застосування авторської комплексної оздоровчої системи в дошкільному закладі

№ 1 підтверджуються результатами моніторингу, які свідчать про значне покращання стану здоров'я дітей.

Особливу наукову значущість мають пошуки шляхів збереження здоров'я і оздоровлення дітей в практиці дошкільного закладу, а також система комплексного моніторингу стану здоров'я та саморегуляції дитини.

Розроблені вихователями, методистами дошкільного закладу № 1 м. Южного авторські програми з природознавства «Природа — наш дім», валеології, програма «Школа шляхетності» отримали високу оцінку на обласних ярмарках педагогічних ідей і рекомендовані для застосування у виховній роботі з дітьми в дитячих закладах Одеси і Одеської області, а матеріали з досвіду роботи педагогічного колективу постійно друкуються в журналах «Дошкільне виховання», «Наша школа» та інших.

На базі дошкільного закладу «Золота рибка» діє науково-методичний семінар для педагогів міста і області з питань педагогіки здоров'я. Дошкільний заклад є експериментальним майданчиком ООІУВ.

Валеологічна освіта, яку забезпечує дошкільний заклад, сприяє розвитку мислення, творчості, формуванню почуття відповідальності за природу, суспільство, його майбутнє. Особистісно орієнтована система виховання та навчання стала головним орієнтиром у роботі колективу, що забезпечує психічне, фізичне і духовне здоров'я кожної дитини.

Таким чином, у дитячому дошкільному закладі № 1 «Золота рибка» міста Южне забезпечуються умови для реалізації педагогічної ідеї навчального закладу — «Педагогіка здоров'я».

Загальноосвітні навчальні заклади

Знайомство з досвідом роботи середніх загальноосвітніх навчальних закладів м. Одеси та Одеської області розпочинаємо з **Української гімназії № 7 міста Одеса**, на базі якої працюють Центр культури здоров'я і Центр духовної і моральної культури.

У гімназії розроблена та апробується нова модель загальноосвітнього закладу — Школи здоров'ятворення. Особистісно орієнтоване навчання, виховання високо інтелектуальної, духовної, гармонійно розвиненої, соціально адаптованої людини — ось мета Школи здоров'ятворення і Центру культури здоров'я.

Одним з напрямків роботи гімназії по вихованню у дітей свідомої мотивації до здорового способу життя є широке введення в навчальний процес ефективних програм і методик з навчання дітей культурі здоров'я і безпечній життєдіяльності. Гімназія є базою для проведення науково-методичних семінарів, конференцій для освітян, дітей, батьків з проблем впровадження інноваційних технологій. «Щоденник гімназіста» містить «Паспорт здоров'я» на основі експрес-

методу оцінки якості здоров'я кожної дитини, а розробки уроків з валеології для учнів, створені педагогами гімназії, посіли друге місце на Всеукраїнському конкурсі (Київ, 1999 р.).

Запроваджений позитивний досвід роботи гімназії № 7 за проектом «Партнери в охороні здоров'я» сприяв визначенню здоров'ятворення дітей пріоритетним напрямком освітньої політики міста.

Педагогічний колектив гімназії № 7 вважає відродження руху учнівського лідерства, учнівського самоврядування ознакою сучасної школи. У структурі органів учнівського самоврядування працює комісія з питань фізичної культури, оздоровлення та туризму, до складу якої увійшли волонтери — члени клубу «Здоровий спосіб життя», члени еколого-натуралістичного клубу «Краплина», члени краєзнавчо-туристичного гуртка «Пластуни». Члени клубу «Здоровий спосіб життя» проводять виїзні «круглі столи», диспути, зустрічі з підлітками шкіл Суворовського району м. Одеси, благодійні акції для ВІЛ-інфікованих дітей Будинку малят № 3 «Сонечко» міста Одеси.

З досвідом роботи колективу гімназії можна ознайомитись в журналі «Наша школа», № 4, 2002.

Загальноосвітня (експериментальна) школа І—ІІІ ступенів № 8 м. Одеси представила власну модель навчального закладу сприяння здоров'ю «Здорове покоління». Основними напрямками діяльності школи є організація «Школи вільного розвитку дитини», яка базується на таких складових, як Інтелект, Здоров'я та Мистецтво, збереження і зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді, створення сприятливих умов для задоволення їх різноманітних потреб та інтересів.

У школі введено в розклад занять 3-ю годину фізичної культури, обов'язковими стали щоденні фізкультпаузи на уроках за системою Л. І. Латохіної, авторська програма якої «Основи практичної валеології» сприяє навчанню дітей мистецтву бути здоровими.

До структури моделі Школи сприяння здоров'ю входять навчальні предмети, Школа вільного розвитку дитини, лекторій «Бережіть своє здоров'я», психологічна служба, співпраця з науково-дослідним інститутом здоров'я родини за програмою «Репродуктивне здоров'я».

Психологічна служба здійснює психолого-діагностичні дослідження, консультаційну, корекційно-відновлювальну і розвивальну роботу, психологічну просвіту; введено також факультатив «Основи психології» з орієнтацією на здоровий спосіб життя.

Школа у тісній взаємодії з сім'єю вирішує проблеми виховання здорової дитини, що сприяє перетворенню навчального закладу в центр культури здоров'я та здорового способу життя.

Головною метою **авторської школи-комплексу М. П. Гузика, м. Южне** є виховання фі-

зично здорової та морально досконалої молодій людини, спроможної активно реалізувати себе в інтересах своєї особистості, сім'ї, держави.

Завданнями Школи передбачається:

1. Створення особистісно орієнтованого педагогічного середовища, в якому ефективно розвивається та реалізує себе в практичній навчально-виховній діяльності наявний фізичний і духовний потенціал дитини, підтримується висока якість показників її здоров'я.

2. Формування в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, розвиток потреби у фізичній культурі.

3. Розробка в експериментальному режимі моделі загальноосвітнього закладу та організація в ньому навчально-виховного процесу, сфокусованого на збереження, розвиток та зміцнення фізичного і духовного здоров'я кожної дитини.

Особливість моделі Школи полягає в створенні шкільного комплексу з персоніфікованою мережею фізкультурно-спортивних структур. Підхід до вирішення даної проблеми, коли дитина здобуває гарне здоров'я через високу її освідченість в галузі академічних знань, розумової і мистецької культури та через добру вихованість, зумовлює ті найголовніші аспекти новизни моделі Школи сприяння здоров'ю, які реалізовані в авторській школі М. П. Гузика.

У фізкультурно-спортивній школі, яка діє у співробітництві з академічною адаптивною школою, дитячою школою мистецтв та школою особистісного розвитку і виховання дитини в урочний та позаурочний час, виокремлюються три структурні частини — диференційовані різнорівневі відділення, що забезпечують фізичний та моральний розвиток дітей і підтримку належного стану їх здоров'я відповідно до фізичних можливостей і уподобань учнів, а саме:

а) відділення загального фізичного розвитку і виховання дітей;

б) відділення формування спортсмена-професіонала;

в) відділення корекції фізичних вад та відновлення тимчасової втрати здоров'я.

У школі формується банк методик дослідження, аналізу і оцінки стану освітнього середовища як одного з факторів, формуючих особистість, розроблені щоденник самоконтролю, паспорт здоров'я учнів.

У школі діють різні форми масової пропаганди здорового способу життя: виступи по шкільному телебаченню, публікації в стінній газеті «Велика перерва», свята «Мама, тато, я — спортивна сім'я», «Дочки-матері». Літом при школі працює дитячий оздоровчий пансіонат «Крепыш».

Авторська школа-комплекс М. П. Гузика забезпечує умови та механізми реалізації педагогічної ідеї навчального закладу щодо всебічного розвитку здорової особистості.

Гімназія № 8 м. Одеси — це навчальний заклад, основним напрямком діяльності якого є

фізичне та духовне виховання особистості дитини в умовах реалізації її творчого потенціалу, збагачення інтелектуального і культурного генфонду України.

Запроваджена в гімназії модель навчального закладу — Школи сприяння здоров'ю «Здоров'я, інтелект, духовність» реалізує педагогічну ідею щодо збереження та зміцнення здоров'я дітей.

Гаслом школи є утвердження і єдність трьох найбільш цінних для людської особистості складових — здоров'я, інтелекту, духовності підрастаючого покоління.

Головною метою Школи сприяння здоров'ю колектив визначає забезпечення умов для отримання гімназистами не тільки якісної освіти, а і їх всебічного розвитку, охорони та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дітей та учнівської молоді. Особливу увагу педагоги приділяють роботі з обдарованими дітьми.

Реалізація концепції Школи сприяння здоров'ю здійснюється через п'ять основних напрямків діяльності гімназії: робота педагогічного колективу, діяльність учнівського парламенту, взаємодія педагогів з сім'єю, робота медичних служб, співпраця з громадськістю. Завдяки цій діяльності вирішуються основні завдання Школи сприяння здоров'ю — встановлення світоглядних установок на пріоритетну цінність здоров'я, формування навичок здорового способу життя, створення сприятливих умов для всебічного розвитку дітей, профілактична робота, формування і зміцнення психічного здоров'я, організація пізнавальної та фізкультурно-оздоровчої роботи.

Для втілення в життя моделі Школи здоров'я в гімназії створено належні матеріально-технічні умови у вигляді комплексів — фізкультурно-спортивного, лікувально-профілактичного, художньо-естетичного, історико-філологічного, природничо-математичного.

З метою зміцнення психічного здоров'я дітей, їх духовного розвитку в гімназії впроваджують авторську програму психолога С. В. Войтицької «Фарби світу», спрямовану на виховання особистості, здатної пізнати себе, свою унікальність, навколишній світ, самовдосконалюватися.

У гімназії успішно реалізуються: Комплексна програма по формуванню навичок здорового способу життя (за проектом «Діалог»), програма Міністерства освіти і науки ПРООН/ЮНЕЙДС «Сприяння просвітницькій роботі «рівний—рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя», а також авторські цільові комплексні програми «Дар» та «Молодь», спрямовані на ефективний пошук, навчання, виховання обдарованих учнів, створення умов для гармонійного розвитку особистості.

Робота шкільного парламенту «Сузір'я» спрямована перш за все на розвиток духовної культури, фізичного здоров'я дитини, збагачення її інтелектуального потенціалу. Саме пред-

ставники «Сузір'я» ініціювали створення в гім-назії зимового саду, стали організаторами туристичних походів, експедицій, літніх таборів, роботи підлітків-інструкторів щодо розповсюдження корисної для однолітків інформації про здоровий спосіб життя.

Апробація і результати моніторингу свідчать про ефективність і позитивні наслідки діяльності Школи сприяння здоров'ю. У школі створені необхідні умови, які сприяють зміцненню здоров'я, розвитку інтелекту і духовності учнів.

Липецька ЗОШ І—ІІІ ступенів Котовсько-го району. Педагогічним колективом розроблена і втілена в життя авторська Концепція сучасної сільської школи сприяння здоров'ю. Її мета — сприяння всебічному гармонійному розвитку особистості, формування культури здоров'я і забезпечення здорового способу життя всіх членів шкільного колективу за допомогою створення навколишнього середовища, яке сприяло б зміцненню здоров'я.

Провідна ідея Концепції — спонукання особистості школяра до пізнання самого себе і навколишнього світу, що породжує прагнення жити у відповідності до законів природи й гармонії, вічних етичних норм, з розумінням цінності власного здоров'я та життя. Особливу цінність має те, що Школа діє в умовах сільської місцевості, з урахуванням місцевих традицій і можливостей, на засадах ідей етнопедагогіки.

Реалізація Концепції сільської школи сприяння здоров'ю розпочалася в 1999 році після обговорення її на учнівських і батьківських загальношкільних зборах і створення Координаційної ради програми. Втілення педагогічної ідеї в життя забезпечується спрямованістю всієї навчально-виховної роботи на формування мотивації на здоровий і безпечний спосіб життя. Основними напрямками роботи є науково-методичне та інформаційне забезпечення валеологічного навчання і виховання, організація просвітницької роботи серед учнів, педагогів, батьків з питань формування пріоритету здорового способу життя, а також організація діагностико-оздоровчої роботи.

Вирішувати ці завдання допомагає діяльність клубів «Здоров'я» і «Допризивник», де учні вивчають козацькі традиції та звичаї, знайомляться з методами виховання культури здоров'я, виробленими багатьма поколіннями українського народу, беруть участь у військово-патріотичних змаганнях, походах, іграх, естафетах, вивчають основи загартування, самомасажу, фітотерапії, народної медицини.

Виконання програми «Здорова людина — здорове суспільство» забезпечується центром «Здоров'я» Дитячої Палати. Саме він є ініціатором і організатором акцій «Молодь за здоровий спосіб життя», «Молодь проти наркотиків і СНІДу», «Веселі старти», спортивних свят, курсу-захисту «Мої правила здоров'я», участі

у Всеукраїнському русі «Моя земля — земля моїх батьків» і багатьох інших.

Завдання всебічного гармонійного розвитку школярів вирішується і в діяльності шкільного клубного об'єднання «Червоні вітрила», до складу якого входять 12 клубів — етнографічний «Спадщина», спортивно-оздоровчий «Здоров'я», родинно-сімейний «Оберіг», національної духовності «Вибір», особистісно пізнавальний «Дзеркало», морально-психологічний і правовий «Гаряча тема», екологічний «Еколог» та інші. Крім того, діти фізично загартовуються, займаючись спортом у футбольному і тенісному гуртках.

Важливим напрямком роботи Школи є залучення батьків до співпраці з питань всебічного розвитку дітей, а також розповсюдження знань про здоровий спосіб життя, фізичної культури на селі. Школа є осередком для проведення аукціонів знань, семінарів, клубних засідань.

Як свідчить досвід роботи Липецької школи, такий всебічний підхід до реалізації Концепції сільської школи сприяння здоров'ю має значні позитивні результати: значно покращився стан здоров'я дітей, помітно зросли їх пізнавальна активність, творчий та інтелектуальний потенціал, ініціативність, відповідальність, прагнення до саморозвитку і самовдосконалення, а також зміцніла духовна єдність дітей, батьків, педагогів.

Результатом діяльності Школи є формування у кожної дитини навичок здорового способу життя, якостей творця власного життя, носія кращих традицій українського народу.

Таким чином, з використанням ідей етнопедагогіки і сучасних педагогічних технологій колектив Липецької школи створив і апробував власну систему діяльності національної Школи сприяння здоров'ю, яка забезпечує умови і сприяє позитивному особистісному зростанню всіх учасників навчально-виховного процесу.

Болградський НВК: спеціалізована школа І—ІІІ ступенів — ліцей концептуально означив модель навчального закладу з питань формування культури здоров'я, яка переконливо розкриває ту ідею, що школа має бути місцем формування фізичного і духовного здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу.

Реалізація цієї моделі вирішує такі завдання:

а) створення соціально-педагогічних умов, сприятливих для позитивних змін у знаннях, уміннях, вчинках, в цілому поведінки дітей і молоді у ставленні до здорового способу життя;

б) створення організаційних умов для активної просвітницької роботи щодо здорового способу життя серед дітей і молоді через надання повноважень самім неповнолітнім;

в) підвищення соціальної компетенції молоді в питаннях здорового способу життя;

г) підвищення рівня розуміння проблем молоді суспільством, розширення нормативно-правової бази захисту здоров'я.

Модель «Школи сприяння здоров'ю» складається з 4-х масивів: загальноосвітнього, роз-

виваючого, спортивно-оздоровчого і господарчо-адміністративного. Пошук шляхів вирішення проблеми здійснюється через науково-методичний та інформаційний блоки.

Таким чином, модель Болградського НВК засновується на науковому підході до здоров'я дитини і забезпечує можливість всебічного розвитку кожного учня.

Для впровадження цієї концепції в НВК діють підліткові клуби «Сходинки» (з проблем правового виховання, репродуктивного здоров'я), «Сьомий континент» (екологічного напрямку), організовано роботу батьківського лектору, працюють спортивні секції. Особлива увага приділяється психологічній профілактиці здоров'я, під наглядом медичної і психологічної служб застосовується ароматерапія та методи релаксації, працює логопед, здійснюється психологічна корекція емоційних розладів учнів, надаються індивідуальні консультації.

Педагогічні ідеї, цілі і завдання, педагогічні орієнтири Школи сприяння здоров'ю НВК спрямовано на самовизначення, самореалізацію та соціальний розвиток дитини. Визначені структурні компоненти моделі збагачують світогляд учнів, створюють оптимальні педагогічні умови для розвитку навичок здорового способу життя.

Позашкільні навчальні заклади

Арцизька районна станція юних натуралістів, основним напрямком діяльності якої є валеолого-екологічне виховання та освіта учнівської молоді району, залучення її до науково-дослідної, еколого-натуралістичної та краєзнавчої роботи, формування і розвитку фізично, психічно, соціально і морально здорової особистості із стійкими переконаннями та системою знань про здоров'я і здоровий спосіб життя, створення умов для самовизначення та самореалізації учнівської молоді в дорослому житті.

Науково-методичне забезпечення реалізації моделі навчального закладу сприяння здоров'ю здійснюється шляхом створення експериментальних авторських програм «Зелена аптека», «Вчись бути здоровим». Широко використовуються наукові дослідження учнів в МАН щодо вивчення регіональних проблем культури здоров'я і стану навколишнього середовища, а також впровадження сучасних психолого-педагогічних технологій щодо формування навичок здорового способу життя дітей і молоді.

Програма «Вчись бути здоровим» має за мету формування в учнів позитивних мотивацій на здоровий і безпечний спосіб життя. Ці проблеми вирішуються на засіданнях клубу «Старшокласник», під час роботи гуртків «Юні валеологи», «Зелена аптека», акцій «Один день без тютюнопаління», «АнтиСНІД», районної заочної вікторини «Пізнай себе». Колектив Арцизької районної станції юних натуралістів вважає, що виховання високоморального, здорового по-

коління — це не просто одне із найважливіших завдань сучасного суспільства, а умова його подальшого виживання.

Особливу увагу СЮН приділяє розповсюдженню знань щодо здорового способу життя не тільки серед учнів, але й батьків, жителів району через засоби масової інформації (районна газета «Арцизские вести», газета міської ради «Дело», місцеве радіо). За активну роботу по збереженню і зміцненню здоров'я дітей та молоді, формуванню у них мотивації на здоровий спосіб життя педагогічний колектив Арцизької станції юних натуралістів неодноразово відмічено наказами відділу освіти, обласного управління освіти і науки, дипломами, подяками громадських організацій.

Таким чином, представлений досвід роботи за авторськими моделями Шкіл сприяння здоров'ю свідчить про те, що в цих навчальних закладах створено сприятливі умови для всебічного розвитку духовно розвиненої, національно свідомої, фізично і психічно здорової, творчої особистості.

Досвід роботи навчальних закладів — Шкіл сприяння здоров'ю — Одеської області був високо оцінений конкурсною комісією фінального етапу Всеукраїнського конкурсу — захисту сучасної моделі Школи сприяння здоров'ю.

Керівники Української гімназії № 7, м. Одеси, авторської школи — комплексу М. П. Гузика, м. Южне і дошкільного закладу № 288 «Здравушка», м. Одеси представляли Одеську область і захищали авторські моделі на спільному засіданні Координаційної ради міжнародного проекту «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю» та конкурсної комісії Всеукраїнського конкурсу — захисту сучасної моделі Школи сприяння здоров'ю.

Всі переможці обласного етапу конкурсу увійшли до національної мережі Шкіл сприяння здоров'ю.

* * *

Запрошуємо до співтворчості у створенні навчального закладу — Школи сприяння здоров'ю.

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, кафедра педагогіки і психології проводить обласну науково-методичну конференцію «Здорова дитина — здорове майбутнє», яка відбудеться 1—2 жовтня 2003 р. у м. Одесі.

Для обговорення пропонуються такі питання:

- авторські моделі виховної системи навчального закладу;
- здоров'язберігаючі сучасні технології виховання;
- психологічний супровід виховного процесу;
- соціальна адаптація дитини.

Для участі в роботі конференції необхідно до 01.09.03 р. надіслати до оргкомітету заяву і тези доповіді (до 2-х сторінок комп'ютерного тексту).

Законодавча база щодо забезпечення охорони здоров'я дітей

Конвенція ООН про права дитини (20.11.1989 р.; підписана Україною 21.02.1990 р.; ратифікована 27.02.1991 р.; набула чинності для України 27.09.1991 р.).
Європейська конвенція про здійснення прав дітей (08.09.1995 р.).
Всесвітня декларація виживання, захисту і розвитку дітей.
Декларація прав дитини (1959 р., ратифікована 20.11.1959 р.).
Конституція України (28.06.1996 р.).

Закони України

Про освіту (23.03.1996р.).
Про внесення змін до Закону України «Про запобігання захворювання на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» (15.11.2001 р.).
Про охорону дитинства (26.04.2001 р.).
Про молодіжні та дитячі громадські організації (01.12.1998 р.).
Про соціальну роботу з дітьми та молоддю (21.06.2001 р.).

Укази Президента України

Про додаткові заходи щодо забезпечення виконання Національної програми «Діти України» на період до 2005 року (24.01.2001 р., № 42/2001).
Про Національну програму «Репродуктивне здоров'я 2001—2005 рр.» (26.03.2001 р., № 203/2001).
Про затвердження «Комплексної програми профілактики злочинності на 2001—2005 рр.» (25.12.2000 р.).
Про програму профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні (04.02.1999 р., № 117/99).
Про затвердження Цільової комплексної програми «Фізичне виховання — здоров'я нації» та заходи Міносвіти щодо реалізації Програми (01.09.1998 р., № 963/98).
Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з ВІЛ-інфекцією/СНІДом (28.08.2001 р., № 936/2000).
Про оголошення в Україні 2002 року Роком боротьби зі СНІДом (25.06.2001 р., № 461/2001).
Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя (15.03.2002 р., № 258/2002).
Про Національну програму боротьби із захворюванням на туберкульоз на 2002—2005 рр. (20.08.2001 р., № 643/2001).

Про програму профілактики та лікування стоматологічних захворювань на 2002—2007 рр. (21.05.2002 р., № 425/2002).

Постанови Кабінету Міністрів України

Про програму профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2001—2003 рр. (11.07.2001 р., № 790).
Про затвердження Державної програми «Онкологія» на 2001—2006 рр. (29.03.2002 р., № 392).

Розпорядження Кабінету Міністрів України

Про Концепцію реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002—2010 рр. (24.08.2002 р., № 26-р);
Про затвердження Концепції безпечного материнства (29.03.2002 р., № 161-р).

Накази Міністерства освіти і науки України

Про затвердження заходів профілактики травматизму невиробничого характеру на 2001—2005 рр. (28.09.2001 р., № 664);
Про проведення змістовного відпочинку та дозвілля, оздоровлення дітей під час весняних та літніх канікул у 2002 р. (01.03.2002 р., № 157);
Про підвищення рівня профілактичної роботи серед дітей та молоді по запобіганню, незаконному вживанню наркотичних засобів і психотропних речовин (27.02.2002 р., № 148).

Т. Х. КІРЬЯЗОВА,

ст. викладач ООІУВ, кандидат біологічних наук;

С. Л. КУРОЧКІН,

ст. викладач ООІУВ, кандидат біологічних наук;

О. І. ЧЕШЕНКО,

методист, ст. викладач ООІУВ, регіональний координатор МП ЄМШСЗ.

ПРОГРАМА ВИХОВАННЯ «Я — УКРАЇНЕЦЬ» УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ШКОЛИ № 50 І—ІІІ СТУПЕНІВ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ ІНОЗЕМНИХ МОВ м. ОДЕСИ

Вступ

Зміна пріоритетів у нашому суспільстві вимагає докорінного переосмислення цілої системи виховання, оновлення змісту, форм і методів формування особистості на основі гуманізації життєдіяльності учня, принципів особистісно орієнтованої взаємодії.

Особливо актуальною в нових економічних і політичних умовах стала проблема створення умов для розвитку й самовдосконалення учнів, формування у них самостійності мислення,

здатності збирати і аналізувати інформацію, приймати адекватні рішення, визначати завдання та оптимально їх вирішувати. Сучасному учневі потрібно передавати не стільки інформацію, скільки формувати стійку позитивну мотивацію до навчання, бо нові умови життя потребують нового мислення, нової культури діяльності, а звідси — якісно іншого рівня освіти, здатності до постійного оновлення знань, тобто «здатності до навчання впродовж життя», як зазначено в Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи.

Наука доводить, що виховання є глибоко національним за своєю суттю, змістом і характером. «Національне виховання, — писала українська громадська культурно-освітня діячка Софія Русова (1856—1940), — забезпечує кожній нації найкращу демократизацію освіти, коли її творчі сили не будуть покалічені, а значить, дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдного поступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів».

Педагогічна спадщина нашого народу має цінний досвід щодо формування волелюбної людини, господаря рідної землі, громадянина незалежної України. Ідеал такої особистості завжди був у центрі народної педагогіки, національної системи виховання.

Кожне суспільство будує своє життя відповідно до цінностей, які приймає і в які вірить.

В Україні, як і в інших країнах світу, склалася своя система національного виховання, функціонування якої відповідає таким реаліям сьогодення, як процес розбудови незалежної держави, перехід України до ринкових відносин, відродження в усіх сферах українського суспільства. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті визначено, що національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета — виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних відносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури.

Отже, нагальною потребою сучасної школи є створення умов, за яких учень міг би навчатися самостійно здобувати необхідну інформацію, використовуючи її для особистого розвитку, самореалізації.

Виховання сьогодні має своєю метою створення моделі учня як неординарної особистості, наділеної сучасним світоглядом, компетентної в обраній сфері діяльності, відповідальної за справу, яку потрібно виконати, самостійної у виборі рішення, яка вмє користуватися досягненнями культури, здатна відчувати прекрасне і отримувати естетичну насолоду.

Вирішення найважливіших питань виховання вимагає від педагогів творчого підходу до створення виховної системи, використання інноваційних виховних технологій, активних форм і методів.

Програма виховання учнів «Я — українець» є основою для організації виховного процесу з учнями різних вікових груп в контексті особистісно орієнтованого виховання.

Головною метою програми «Я — українець» є:
— всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань;

— збагачення інтелектуального потенціалу учнів, їх духовності й культури;

— виховання свідомого громадянина, здатного до:

- самопізнання;
- самооцінки;
- саморозвитку;
- самовизначення;
- самореалізації;

— суспільного вибору діяльності, спрямованої на процвітання України.

Завдання програми.

— Формування в учнів сучасного світогляду.

— Формування особистості — патріота України, яка усвідомлює свою належність до сучасної Європейської цивілізації, підготовленої до життя і праці у світі, що змінюється.

— Формування адекватної «Я — концепції» і нових життєвих орієнтирів особистості.

— Забезпечення умов для особистісного зростання і самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних і власних інтересів.

— Виховання особистості, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій і культури народів світу.

— Розвиток творчого мислення і навичок самостійного наукового пізнання.

— Виховання в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших, збереження й зміцнення власного фізичного та психічного здоров'я.

Принципи реалізації програми «Я — українець».

- Національна спрямованість.
- Гуманізація, демократизація.
- Науковість, системність.
- Особистісно орієнтований підхід.
- Діяльнісний підхід.
- Гармонізація родинної і суспільної освіти та виховання.
- Самодіяльність, самостійність.

* * *

Програма виховання учнів «Я — українець» створена з урахуванням вікових, психолого-фізіологічних особливостей учнів, проблем, потреб кожного учнівського колективу, об'єднання та складається з 7 творчих програм, які спрямовані на формування в учнів потреби та уміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури.

До складу Програми «Я — українець» входять творчі програми.

- Я — особистість
- Я — громадянин України
- Я — серед людей
- Я і моє здоров'я
- Я і природа
- Я і творчість
- Я у цілому світі.

Якісна і повноцінна реалізація Програми можлива за умови єдності дій педагогічного та учнівського колективу, родини, громадськості.

Співробітництво з громадськістю

Реалізація Програми передбачає:

- використання виховних можливостей різних інституцій і організацій;
- розвиток співпраці, співдіяльності та співтворчості громадських організацій;
- взаємодію з Центром дитячої творчості, з музеями та театрами міста, з туристичними агентствами, з Одеським Центром Реріха, Одеською філармонією, вищими навчальними закладами;
- активізацію діяльності батьківської громадськості;
- співробітництво з різноманітними закладами, які за родом своєї діяльності покликані залучати педагогів та учнів до формування соціальної компетентності і досвіду в сфері взаєморозуміння, толерантності, культурного розмаїття і водночас збереження власних культурних надбань та культурної спадщини.

Очікувані позитивні результати

Критерії результативності програми:

- скоординованість та мотиваційність діяльності особистості;
- інтеграція напрямів виховного впливу на особистість;
- наявність альтернатив та правильного вибору у творчій діяльності;
- виявлення самостійності, самодостатності;
- наявність умов для зростання інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу кожної особистості.
- висока самореалізація учня, вибір гуманістичної, активної життєвої стратегії, розвинута самосвідомість, здатність до саморозвитку;
- загальна етична культура і розвиток художньої творчості особистості.
- загальна фізична підготовка, свідоме ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих;
- здатність до життєвого вибору;
- мобільність на ринку праці, висока адаптованість до соціальних умов;
- повноцінний громадянин держави.

Творча програма «Я — особистість»

Основна мета. Сприяти успішному вирішенню завдань виховної роботи, розвитку особистості учня, його індивідуальності, формуванню гармонійної людини, а також пробудженню інтересу учня до самого себе, до пізнання своєї особистості, самоаналізу, самовиховання.

Основні завдання

1. Вивчення особистості учня.
2. Навчання учнів умінню реально оцінювати свої здібності та можливості, творчо розвивати їх.

3. Формування в учнів професіональних інтересів і нахилів.

Основні форми реалізації

I. Загальношкільні справи:

- діагностика учнів;
- корекція поведінки, вчинків;
- індивідуальна та групова робота з психологом;
- школа лідера;
- акція «Самий, самий, самий».

II. Для учнів 1—4-х класів.

Завдання:

- вивчення індивідуальних особливостей учнів, їх інтересів і потреб;
- формування у дітей поняття: «Я» у навколишньому світі;
- розвиток уміння справедливо оцінювати свої та чужі вчинки.

Основні форми реалізації:

- подорож «У світ і Я».
- «Автопортрети», «Моя сім'я», «Настрій»;
- «Я та великий світ»;
- гра ЗСС (Знай самого себе);
- подорож до королівства професій;
- бесіда-інтерв'ю «Чому я такий?».

III. Для учнів 5—6-х класів.

Завдання:

- вивчення індивідуальних особливостей учнів, їх інтересів і потреб;
- формування свідомої самооцінки, відповідальності, самозобов'язання;
- розвиток психологічних можливостей учнів.

Основні форми реалізації:

- вітальня «З вірою в себе».
- час спілкування «Про мене, про тебе, про нього».
- рольова гра «Як я діятиму в такій ситуації»;
- конкурс «Мій характер у малюнках»;
- анкета-сповідь «Чому я такий?»;
- розмова «Довір'я», «Чи такий я, як усі?».

IV. Для учнів 7—8 класів.

Завдання:

- продовження вивчення індивідуальних особливостей учнів, їх інтересів та потреб;
- діагностика учнями власного характеру та виховання позитивних якостей;
- орієнтація учнів на аналіз власних дій, навчання вмінню здійснювати самоконтроль.

Основні форми реалізації:

- година спілкування «Я — особистість»;
- анкета визначення ціннісних орієнтацій школярів;
- бесіда «Як попередити погані звички?»;
- особистісно-рольова гра «Формування навичок спілкування»;
- гра «Розкажи мені про мене»;
- розмова «Мої найкращі якості»;
- година спілкування «Як людина досягає своєї мети»;
- захід-пригода «Дорога до себе»;

- година спілкування «На порядку денному — твій характер»;
- розмова «Я серед людей».

V. Для учнів 9—11 класів.

Завдання:

- максимальне використання досвіду самовиховання, здатності до самоаналізу, самооцінки;
 - сприяння до самовизначення та самореалізації;
 - визначення своїх професійних інтересів.
- Основні форми реалізації:*
- тест на визначення ціннісних орієнтацій «Якості особистості»;
 - година спілкування «У краю непоставлених питань»;
 - турнір «Що я знаю про позитивні риси особистості»;
 - пошук свого «Я», або «Шлях до себе»;
 - турнір «Як управляти собою»;
 - захист самохарактеристик;
 - диспут «Я серед людей — це проблема?»;
 - відвертий діалог «Чи можу я стати іншим для себе і для людей?»;
 - захист майбутньої професії;
 - тренінг «Правила щасливої людини»;
 - бесіда «З чого починається дорослість».

Творча програма «Я — громадянин України»

Програма забезпечує виконання основних завдань концепції громадянського виховання, сприяє самовизначенню особистості, самоствердженню в учнів громадянськості.

Основна мета

- Формування громадянина — патріота України, активного, творчого, здатного розв'язувати завдання, які сприятимуть громадському самовизначенню.

Основні завдання

- Формування національної свідомості і людської гідності, любові до рідного міста.
- Формування правової культури, поваги до Конституції України, державних символів, дбайливого ставлення до держави.
- Формування в учнів позитивних рис характеру: чесності, вимогливості до себе, відповідальності, обов'язковості.
- Усвідомлення учнями своєї етнічної спільності, освоєння національних цінностей.

Основні форми реалізації

I. Загальношкільні справи.

Тематичні дні:

- День Соборності України.
- День захисників Вітчизни.
- День визволення Одеси від фашистських загарбників.
- День Перемоги.

- День Конституції України.
- День Незалежності України.
- День визволення України від фашистських загарбників.
- День Збройних Сил України.
- День пам'яті жертв голодомору.

Акції:

- «Ветеран живе поруч»;
 - «Пошта ветеранам»;
 - «Ордена і медалі в моїй родині»;
 - «Доля сім'ї в долі країни»;
 - «Слава героям! Пам'ять героям!»
- Конкурси:*
- «Кращий правознавець школи»;
 - кращий промовець з питань захисту прав дітей, кращий альманах;
 - «Стежинами України»;
 - уроки пам'яті;
 - уроки мужності.
 - школа лідерів;
 - зустріч з лідерами громадських організацій, ветеранами, відомими людьми міста.

II. Для учнів 1—4 класів.

Завдання:

- формування активного ставлення до суспільного життя;
- утвердження в учнів власної національної гідності.

Основні форми реалізації:

- конкурс малюнків «Моя Україна»;
- бесіда «Нема України без верби та калини»;
- бесіда «Я — моя родина — моя країна»;
- розмова «Права і правила»;
- обрядові свята;
- пізнавальна гра «Краю мій милий»;
- інсценізація народних казок;
- свято «Ми всі українці — єдина сім'я»;
- розмова «Права дітей. Які вони?»;
- ранок «Я і моя Батьківщина»;
- гра «Мое місто — моя гордість»;
- родинне свято «Від роду — до народу»;

III. Для учнів 5—6 класів.

Завдання:

- формування в учнів потреби у громадській діяльності;
- виховання поваги до держави, її законів, до праці і людей.

Основні форми реалізації:

- бесіди «Що таке Декларація прав дитини?»;
- «Що таке Конвенція про права дитини?»;
- «Права та обов'язки. Як вони співіснують».
- свято «Рідної мови»;
- конкурс творів «Що для мене Батьківщина?»;
- «Поетичний струмочок».
- заочна подорож «Україно, ти моя безкряя»;
- «Історичні місця України»;
- уроки мужності «Герої поряд»;
- відкрита трибуна «Громадянин — це звучить гордо!»;

— усний журнал «З історії державних суспільств»;

— гра «Імена і символи козацтва!».

IV. Для учнів 7—8 класів.

Завдання:

— залучення учнів до соціально значимої діяльності;

— формування потреби в громадській роботі;

— сприяння розвитку лідерських здібностей та громадської активності.

Основні форми реалізації:

— конкурс патріотичної пісні;

— аукціон народної мудрості;

— походи «Картини рідної природи»;

— розмова «Ідеали свободи та демократії в моїй уяві»;

— диспут «Що означає бути громадянином своєї держави»;

— конкурс-вікторина «Що ти знаєш про свою країну»;

— конкурс віршів шкільних поетів-початківців «Моя Україна»;

— уроки пам'яті «От де, люди, наша, слава, слава України»;

— Свято «У нас одна Батьківщина — наша рідна Україна»;

— конкурс знавців української мови «Дивока»;

— усний журнал «Державна й військова символіка України»;

— подорож у минуле «Гетьмани України»;

— «круглий стіл» «Діти України та їхні права».

V. Для учнів 9—11 класів.

Завдання:

— прищеплення учням правової культури, поваги до законів України;

— виховання майбутнього захисника Батьківщини;

— сприяння розвитку лідерських здібностей;

— заохочення до виконання завдань громадської ради.

Основні форми реалізації:

— диспут «Беззаконня — це...»;

— свято «Мова — душа народу»;

— «круглий стіл» «Ідеали сучасної молодої людини — громадянина своєї держави»;

— тематична конференція «Свобода і відповідальність»;

— свято українського гумору;

— твір-роздум «Громадське суспільство — це...»;

— альбом-естафета «Захисники Вітчизни»;

— поетична свічка «Молитва за Україну»;

— брейн-ринг «Шлях до Незалежності»;

— свято повноліття;

— час спілкування «Яке значення має Конституція для держави?»;

— відкрита трибуна «Громадські цінності»;

— суспільний ринг «Права людини і порядок у суспільстві»;

— відкрита трибуна «Маю право мати право»;

— брейн-ринг «Система захисту прав людини в Україні: минуле й сучасне».

Творча програма «Я і моє здоров'я»

Програма сприяє організації фізкультурно-оздоровчої роботи в школі, охорони здоров'я дітей та забезпечує виховання і розвиток потреби у здоровому способі життя.

Основна мета

Залучати учнів до здорового способу життя. Сприяти вихованню свідомого ставлення до зміцнення свого здоров'я.

Основні завдання

— Формування свідомої мотивації до здорового способу життя та відповідального відношення до свого здоров'я;

— виховання потреби у регулярних заняттях фізичною культурою;

— удосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя.

Основні форми реалізації

I. Загальношкільні справи.

Тематичні дні:

— День здоров'я;

— День фізкультурника;

— Всесвітній день боротьби зі СНІДом (01.12);

— Всеукраїнський день боротьби зі СНІДом (28.11);

Акції:

— «Коли хочеться бути здоровим...»;

— «Життя без паління»;

— «Молодь проти наркотиків»;

— «Увага! СНІД не спить»;

— «Спасибі — Ні!».

А також:

— впровадження Комплексної програми по формуванню навичок здорового способу життя (за проектом «Діалог»);

— малі Олімпійські ігри;

— змагання у різних видах спорту.

— перегляд відеофільмів з пропаганди здорового способу життя;

— «круглі столи» з лікарями, психологами.

II. Для 1—4 класів.

Завдання:

— вчити учнів турбуватися про своє здоров'я;

— вивчати правила особистої гігієни;

— залучати до занять фізичною культурою і спортом.

Основні форми реалізації:

— свято: «Тато, мамо, я — спортивна сім'я»;

— гра-подорож «До Мойдодира»;

— веселі старты;

— спортивні ігри;

- естафета веселих і винахідливих;
- конкурс «Дружу з гімнастикою»;
- конкурс зимових розваг;
- змагання на швидкість та спритність;
- творчий звіт про виконання режиму дня;
- азбука здоров'я;
- свято скакалки і м'яча.

III. Для учнів 5—6 класів.

Завдання:

- навчання вмінню підтримувати добре здоров'я, формування навичок особистої гігієни;
- формування вольових якостей.

Основні форми реалізації:

- козацькі забави;
- веселі старти;
- гра-подорож до країни «Здоров'я»;
- бесіда-дослідження «Алкоголь — друг чи ворог»;
- одноденні походи;
- конкурс «Мої правила здоров'я»;
- день здоров'я і чистоти;
- змагання «Самий швидкий, міцний, спритний»;
- бесіда «Про чистоту і акуратність».

IV. Для учнів 7—8 класів.

Завдання:

- виховання в учнів потреби у зміцненні здоров'я, здоровому способі життя;
- формування стійкого несприйняття до шкідливих звичок;
- формування вольових якостей.

Основні форми реалізації:

- чемпіонат класу з шахів;
- вечір козацьких традицій;
- гра «Лабіринт» (до здорового способу життя);
- конкурс плакатів «Спасибі — ні!»;
- спартакіада;
- змагання з футболу, волейболу;
- зустрічі з лікарями-наркологами;
- «Навички і звички в житті людини»;
- «Щоб бути до праці готовим, треба бути завжди здоровим».
- твір-роздум «Щоб бути здоровим, треба...»;
- виставка творчих робіт «Я вибираю здоров'я»;
- гра «Автограф» (Про проблеми розповсюдження СНІДу).

V. Для учнів 9—11 класів.

Завдання:

- формування стійкого переконання у потребі здорового способу життя, розуміння, що здоров'я — найбільша цінність людини, формування стійкого несприйняття до шкідливих звичок;
- формування вольових якостей — самоконтролю, дисциплінованості.

Основні форми реалізації:

- спортивний КВК;
- день здоров'я та спорту;
- туристичні змагання;
- захист творчих робіт «Запобігання негативних звичок»;

- ринг «Мораль і наркотики»;
- вікторина «З історії боротьби з негативними звичками»;
- бесіда «Про хворобу століття»;
- суд над цигаркою;
- тренінг «Скажімо — ні»;
- марш по стежині Здоров'я;
- змагання з різних видів спорту;
- конкурс плакатів;
- зустрічі з лікарями та психологами;
- диспут «Наркоманія — хвороба чи злочин?»

Творча програма «Я і природа»

Програма забезпечує усвідомлення кожним учнем себе невіддільною частиною природи, своєї відповідальності та причетності до збереження нашого великого дому — Землі.

Основна мета

Формування знань про сучасні проблеми екології. Виховання любові та поваги до природи, готовності зберігати довкілля.

Основні завдання

1. Розвиток в учнів потреби у спілкуванні з природою.
2. Прищеплення шанобливого ставлення до тваринного та рослинного світу, довкілля.

Основні форми реалізації

I. Загальношкільні справи.

Тематичні дні:

- День захисту Чорного моря.
- День Землі.
- День довкілля.
- День Чорнобильської трагедії.

Акції:

- «Квіти школі»;
- «Зустріч птахів».

А також:

- свято «Пори року».
- екологічні експедиції.
- виставка творчих робіт «Фантазії природи». Виставка квітів.

II. Для учнів 1—4 класів.

Завдання:

- усвідомлення себе частиною живої природи;
- формування вмінь і навичок турботливого ставлення до природи.

Основні форми реалізації:

- день Зеленого друга;
- свято «Зимова фантазія»;
- конкурс «Природа і фантазія»;
- гра-подорож «Зимова наука»;
- свято квітів;
- зустріч весни;
- зустріч перших птахів;
- рукописна книга «Подорож стежинами літа»;

- бесіда-гра «Про добре ставлення до всього живого»;
- конкурс-виставка малюнків «Картини рідної природи»;
- пізнавальна гра «У світі тварин, птахів і рослин»;
- свято осені.

III. Для учнів 5—6 класів.

Завдання:

- усвідомлення власної відповідальності за бережливе ставлення до природи.

Основні форми реалізації:

- вікторина «Віч-на-віч з природою»;
- створення книги про рідну природу;
- гра-подорож «У світі лікарських рослин»;
- естафета «Краса рідного краю»;
- конкурс плакатів «Захистимо світ, в якому ми живемо»;
- конкурс умільців «Зимові візерунки»;
- час спілкування «Я і природа»;
- конкурс «Мій букет»;
- вікторина «Тварини і рослини рекордсмени».

IV. Для учнів 7—8 класів.

Завдання:

- формування вмінь і навичок зберігати та піклуватися про красу оточуючої природи, оволодіння екологічною культурою.

Основні форми реалізації:

- гра-конкурс «Екологічний бумеранг»;
- інтелектуальний аукціон;
- вікторина «Рослинні символи України»;
- вогник «Посміхнися, Квітко»;
- виставка «Природа і ми»;
- самопрезентація «Природа моїми очима»;
- КВК «У світі тварин»;
- турнір-вікторина «По морях і океанах»;
- заочна-подорож «Зелена аптека України»;
- екологічні виклади;
- інтелектуальний аукціон «Стежками України».

V. Для учнів 9—11 класів.

Завдання:

- оволодіння екологічною культурою, усвідомлення власної відповідальності перед майбутніми поколіннями за перетворення природи.

Основні форми реалізації:

- вечір-реквієм «Дзвони Чорнобиля»;
- вечір «Весняна симфонія»;
- конкурс ораторів «Екологія Землі — екологія душі»;
- захист екологічних проектів «За чистоту міста»;
- суспільно-політичний ринг «Природа теж вміє говорити»;
- екологічний КВК;
- «круглий стіл» «Екологічні проблеми України»;
- фотовиставка «Природа коло нас»;
- захист проектів вирішення екологічних проблем.

Творча програма «Я і творчість»

Програма спрямована на розкриття творчого потенціалу, нахилів і здібностей учнів, розвиток духовної культури.

Основна мета

Виховувати у школярів уміння розуміти і цінувати творче мистецтво, його красу.

Основні завдання

1. Оволодіння знаннями в галузі світового і народного мистецтва.
2. Формування уявлення про смак і моду, потреби нести естетику в поведінку, працю, навчання, побут.
3. Забезпечення високої художньої та естетичної вихованості школярів.
4. Формування в учнів різнобічних потреб щодо самореалізації свого творчого потенціалу в різних видах діяльності.

Основні форми реалізації

I. Загальношкільні справи.

Тематичні дні:

- День української культури.
- День всесвітньої культури.
- День театру.
- День музики.
- Дні творчості.
- Дні бібліотеки.

Акція:

- «Дарунок до свята».
- «У пошуках таланту».

А також:

- огляд художньої самодіяльності «Таланти твої, Україно»;
- бюро творчих послуг;
- захист творчих ідей;
- музичні та літературні вітальні;
- відвідування музеїв, театрів, виставок, бібліотек;
- веселий ярмарок;
- творчі персональні виставки;
- календарно-обрядові свята;
- виставки дитячої творчості;
- зустріч з діячами культури.

II. Для учнів 1—4 класів.

Завдання:

На основі традицій, звичаїв, обрядів, свят українців та інших народів залучати учнів до скарбниць української та світової культури.

Основні форми реалізації:

- конкурс малюнків на асфальті;
- свято народної пісні;
- концерт «Ромашка»;
- конкурс інсценованої казки;
- виставка творчих робіт «Чарівне поряд»;
- свято гри та іграшки;
- свято фарб.

III. Для учнів 5—6 класів.

Завдання.

- Формування вміння бачити прекрасне навколо себе, у творах мистецтва.
- Залучення учнів до скарбів народної творчості, української та світової літератури.

Основні форми реалізації:

- конкурс «Створи красу»;
- музичний калейдоскоп «Осінні мелодії»;
- конкурс «Міс фантазія» та «Містер фантазія»;
- конкурс читців-декламаторів;
- свято музики;
- ланцюжок народних пісень;
- естафета улюблених захоплень.

IV. Для учнів 7—8 класів.

Завдання.

- Виховання в учнів потреби цінити прекрасне.
- Розвиток творчих здібностей кожного учня.

Основні форми реалізації:

- подорож у народну творчість «Пісні мого краю»;
- конкурс модельєрів та дизайнерів;
- конкурс української поезії;
- турнір знавців народної творчості;
- диспут «Мода та смак»;
- фото-конкурс «Мить, зупинися, ти — прекрасна»;
- літературно-музичні композиції;
- усний журнал «У світі музики»;
- аукціон творчих ідей;
- суспільний ринг «Краса. Гармонія. Духовність».

V. Для учнів 9—11 класів.

Завдання.

- Залучення учнів до духовної культури, до скарбів українського народу та кращих зразків світової культури. Сприяння розвитку і реалізації творчих здібностей учнів.

Основні форми реалізації:

- літературна вітальня «Душі людської глибини»;
- диспут «Мода та індивідуальність»;
- усний журнал «Час, Людина, Мода»;
- конкурс дружнього жарту;
- вечір духовної музики;
- конкурс на кращого виконавця колядок і щедрівок;
- час спілкування «У світі прекрасного»;
- дискусійний клуб «Чи врятує світ краса»;
- диспут «Музика сучасна і класична»;
- уроки прекрасного;
- відверта розмова «Про зовнішність, мову і духовну культуру».

Творча програма «Я у цілому світі»

Програма сприяє розвитку шанобливого ставлення до всіх людей, що населяють Україну.

Основна мета

Формування культури міжетнічних відносин, виховання почуття єдності поколінь, поваги до всіх народів, розуміння світу як єдності й різноманітності.

Основне завдання

1. Виховання національної свідомості.
2. Розвиток міжнаціональної взаємоповаги.
3. Забезпечення зв'язків з українською діаспорою близького та далекого зарубіжжя.

Основні форми реалізації

I. Загальношкільні справи.

Тематичні дні:

- День ООН.
- День всесвітньої культури.

Акції:

- «Лист до далекого друга».
- «Подарунок незнайомому другу».

А також:

- Конкурс юних перекладачів;
- концерт «Збираємо друзів», «Коло друзів»;
- «Круглий стіл» «Всі прапори в гості до нас»;

II. Для учнів 1—4 класів.

Завдання:

Виховання в учнів національної гідності і поваги до всіх народів, уявлень про навколишній світ і взаємини між людьми незалежно від національної належності.

Основні форми реалізації:

- конкурси;
- бесіда-подорож «Які народи живуть в Україні»;
- свято гри народів світу;
- ілюстрування українських народних казок і казок народів світу;
- конкурс інсценованої народної казки;
- свято іграшки (народні іграшки різних країн світу);
- конкурс малюнків «Світ очима дітей»;
- гра-подорож «Ми, українці, в світі єдині».

III. Для учнів 5—6 класів.

Завдання.

Сприяння вивченню традицій, обрядів, культури різних народів світу, визначення ролі та значення багатонаціональної культури народу України у світовій спільноті.

Основні форми реалізації:

- конкурс інсценованих пісень англomовних країн;
- вікторина «Знай своїх друзів»;
- заочна подорож «Від країни до країни»;
- бесіда «Українська діаспора за кордоном»;
- конкурс малюнків «Земля — наш спільний дім»;
- твір-роздум «Життя в мирі та злагоді»;
- свято-зустріч «Мої земляки».

IV. Для учнів 7—8 класів.

Завдання.

- Формування в учнів уявлення про себе, український народ у навколишньому світі.
- Виховання поваги до інших народів.

Основні форми реалізації:

- фестиваль культури національних меншин, які проживають в Україні;
- вікторина «По країнам та континентам»;
- гра-подорож «Українці за кордоном»;
- ТУ-ВІ «Які народи живуть на Землі», «Які народи живуть в Україні»;
- конкурс національного одягу;
- аукціон «Мудрі заповіді народів»;
- твір-роздум «Маленька людина та великий світ»;
- гра «Традиції народів світу».

V. Для учнів 9—11 класів.

Завдання.

Формування культури міжетнічних відносин.

Основні форми реалізації:

- літературна вітальня (письменники англійських країн);
- Halloween;
- брейн-ринг «Культура світу»;
- тематична конференція «Українці в світі»;
- конкурс національної кухні;
- диспут «Для чого потрібен мир народам планети»;
- твір-роздум «Мир і злагода — це...»;
- тематична конференція «Людина в діалозі культур і цивілізацій»;
- захист групових проектів «Гармонія між національними відносинами в Україні»;
- час спілкування «Традиції народів, їхні цінності, як вони співіснують?»

Науково-методичне забезпечення реалізації програми «Я — українець»

Творче використання даної програми залежить від оволодіння педагогами знаннями про сутність, зміст, форми і методи виховання, закономірності та принципи організації життєдіяльності учнівських колективів: проектування виховного процесу на кінцевий результат роботи, аналіз своєї діяльності і діяльності учнів, створення умов для саморозвитку і самореалізації кожного учня, забезпечення соціального захисту учнів.

Оволодіння педагогами школи певними знаннями та навичками, що забезпечують такі форми роботи:

Діагностика педагогів з метою виявлення їх підготовки до реалізації даної програми.

Проведення педагогічних рад:

- «Національне виховання: Проблеми, пошуки, шляхи реалізації»;
- «Інноваційні аспекти діяльності класного керівника в сучасних умовах»;
- «Створення умов для вільного розвитку особистості учня, його мислення і загальної культури шляхом залучення до різноманітних видів творчої діяльності».

Психолого-педагогічні семінари. Семінари-практикуми:

— «Технологія особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії»;

— «Діагностико-психолого-педагогічний ключ до розуміння особистості учня і створення індивідуальної програми розвитку»;

— «Психолого-педагогічне проектування рівнів інтелектуального, соціального і духовного розвитку особистості учня»;

— «Педагогічний зміст процесу формування індивідуально орієнтованого ставлення до учня»;

Методичні об'єднання класних керівників:

— «Роль класного керівника у формуванні духовної культури школяра»;

— «Розвиток соціальної активності учнів через учнівське самоврядування»;

— «Формування «Я»-концепції учня-творця на основі самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення, моральної самовершеності».

«Круглі столи»:

— «Оновлення виховного процесу на засадах особистісно орієнтованої педагогіки»;

— «Як підготувати наших дітей до вступу у життя в нових умовах»;

— «Розвиток лідерських здібностей і громадської активності».

Естафета-презентація: «Технологія створення умов для особистісного розвитку і життєвого самовизначення учнів».

Організація методичної виставки з питань інноваційних технологій виховання. У роботі з вчителями використовуються і нетрадиційні форми роботи:

— калейдоскоп методичних новинок;

— захист творчих проектів, концепцій;

— методичний ринг;

— урок-панорама;

— методичний аукціон;

— психолого-педагогічний вернісаж;

— тренінги;

— дискусійна трибуна;

— організаційно-діяльні ігри;

— рольові ігри;

— ділові ігри;

— продуктивна гра;

— конкурс «Класний керівник року».

— вивчення й розповсюдження досвіду роботи кращих класних керівників, учителів-предметників, керівників гуртків, клубів, об'єднань.

Література

1. Загальна декларація прав людини.
2. Декларація прав дитини.
3. Конвенція ООН про права дитини.
4. Конституція України.
5. Закон України «Про освіту».
6. Закон України «Про загальну середню освіту».
7. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття).
8. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті.
9. Національна програма «Діти України».
10. Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя.

- розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства.
11. Конвенція виховання дітей та молоді в національній системі освіти.
 12. Конвенція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2000).
 13. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання. — К., 1998.
 14. Виховний процес у сучасній школі. — Рівне, 1997.
 15. Воякова Н. П. Педагогіка. — К., 2001.
 16. Психологія і педагогіка життєтворчості. Інститут змісту і методів навчання / Зб. за ред. Л. В. Сохань, І. І. Юрмакова та В. О. Титовича. — К., 1996.
 17. Технології превентивного виховання школярів.
 18. Українська національна ідея і сучасність. — Одеса, 1999.
 19. Учнівське самоврядування: проблеми та досвід. — Рівне, 2000.

В. В. ЯГОДНІКОВА,

заступник директора з виховної роботи загальноосвітньої спеціалізованої школи № 50 I—III ступенів з поглибленим вивченням іноземних мов м. Одеси, відмінник освіти, переможниця обласного етапу Всеукраїнського конкурсу на кращу модель учнівського самоврядування.

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОДЕЩИНИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В Україні на основі кращого досвіду дошкільного, позашкільного, позакласного, вузівського екологічного навчання та виховання, а за останні роки і досвіду громадських екологічних організацій, сформувалась і продовжує формуватись система екологічного виховання.

Сучасне викладання гуманітарних курсів у загальноосвітніх школах практично не має діяльної основи. Головна робота, яка пропонується школярам при вивченні курсів гуманітарних дисциплін, складається з читання та переказу текстів. На це зорієнтовані і контрольні питання до параграфу підручника, на це ж зорієнтована і додаткова література.

Частіше за все в результаті такої роботи буде розвинута тільки механічна пам'ять. Скорочення годин на вивчення гуманітарних курсів, введення нових предметних курсів та додаткової інформації тільки для ознайомлення також не вирішує проблеми підвищення рівня знань учнів. Тому велике значення мають інтегровані програми, які об'єднують декілька предметів. Такими програмами є: для загальноосвітніх шкіл — Ясинська А. М. Основи хімічної екології: Посібник для вчителів. — К., 1999; і у позашкільних закладах — програма В. В. Д'яченко «Прикладна біологія» (Одеський гуманітарний центр).

У сучасних умовах велике значення мають не тільки обсяг знань, але й способи здобуття знань та вміння їх застосовувати.

За цих умов позашкільна еколого-натуралістична освіта має вирішувати наступні проблеми:

- створення системи безперервної екологічної освіти у позашкільних закладах;
- оновлення змісту основ наукових знань на предметній основі;
- створення системи практичної діяльності дітей та учнівської молоді в галузі охорони навколишнього середовища;
- корективи взаємодії шкіл та позашкільних закладів освіти і громадських організацій;
- підвищення кваліфікації кадрів в галузі охорони навколишнього середовища;

— здійснення програмно-методичного забезпечення, спрямованого на ліквідацію недоліків шкільної екологічної освіти.

На відміну від попередніх років значно урізноманітнилися напрямки позашкільної роботи з молоддю. Особливих змін зазнали традиційні гуртки екологічних знань, краєзнавства, народознавства, валеології.

Відповідно до Проекту державного стандарту позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю в Україні в програмах гуртків цього напрямку все глибше відображається фактичний матеріал з питань екології, валеології, екологічного землеробства, оволодіння основами українських народних ремесел та інших напрямків.

Досвідчені вчителі, плануючи зміст роботи гуртка, керуються принципами нерозривності природознавчих питань з краєзнавчими, планетарними питаннями. Вони творчо визначають гуманітарну, естетичну і моральну спрямованість роботи гуртка.

Усі гуртки працюють з обов'язковим урахуванням дитячих інтересів, вивчення їх здібностей, які проявляються на різних вікових рівнях.

Успішно впроваджуються у життя авторські програми «Валеологія» О. Б. Ряшенцева; «Юні синоптики» В. В. Галюткіна; «Прикладна біологія» В. В. Д'яченко; «Художники-натуралісти» та «Художники-керамісти» О. М. Мазуренко; «Віночок» О. В. Шевчук; «Рушничок» О. Р. Саркисян. Успішно діють клуб «Конхо» і школа «Фіто-дизайн».

Позашкільна освіта та виховання — це процес безперервний. Він не має термінів завершення і послідовно переходить з однієї стадії в іншу, від створення умов, сприятливих для творчої діяльності дітей та підлітків, до забезпечення їх співробітництва у творчому процесі та самостійній творчості, яка й формує потребу особистості в подальшому творчому сприйманні оточуючого світу.

Це і робота очно-заочних біологічних шкіл та таборів МАН, яка має дуже велике значення в екологічному вихованні та розвитку творчих

здібностей учнів, і індивідуальні заняття, і підготовка інструкторів та тренерів у програмах «Рівний рівному» та «Діалог».

Досягненню мети екологічного виховання сприятиме також проведення творчих конкурсів і конференцій, еколого-натуралістичних свят, виставок, лекцій на екологічну та природоохоронну тематику.

Відбувся вже 10-й обласний екологічний фестиваль агітбригад «Мій рідний край, моя земля». Фестиваль агітбригад був започаткований 12 років тому у Татарбунарському районі на Одещині, а зараз він переможно крокує по всій Україні. Все більш професійно відбуваються виступи агітбригад. Так, переможцем у листопаді 2002 року стала агітбригада Лиманської загальноосвітньої школи Роздільнянського району.

Багато років до складу організаторів фестивалю входить громадська організація — Секретаріат Всеукраїнського товариства охорони природи в Одеській області.

Велике зацікавлення викликала конференція «Діти Придунав'я», яка традиційно проходить у м. Ізмаїлі. Організаторами її є Одеський обласний гуманітарний центр та громадська екологічна організація «Екоцентр Дельта».

Велике значення має участь учнів у природоохоронних акціях, кампаніях, екологічних експедиціях. Головна мета проведення масового еколого-натуралістичного заходу — формування екологічної культури та критичного відношення до впливу людини на природу.

Створенню системи масової роботи екологічного змісту сприяє участь учнівської молоді в традиційних і нових природоохоронних акціях «Жива вода», «День землі», «День довкілля», «Птахосвіт», «Дерево життя», «Парки — легені міст та сіл», «Вчимося заповідати». Багато цих природоохоронних заходів проводяться разом з громадськими організаціями.

Результатом участі дітей у цих заходах є науково-дослідні роботи, які вони захищають на конференціях МАН «Юні друзі природи», «Природа. Наука. Творчість».

Тісна взаємодія у проведенні цих заходів шкіл, ліцеїв, позашкільних закладів, вищих навчальних закладів, громадських організацій позитивно впливає на екологічне становище.

Вагомим результатом усіх складових стає посилення індивідуальної науково-дослідної роботи учнів, участь їх у конкурсах-захистах науково-дослідних робіт МАН. Особливої уваги потребують обдаровані учні сільської школи, нерівність яких з міськими однолітками в сучасних умовах очевидна.

Наступним напрямком співпраці з громадськими організаціями є розвиток системи проєктів, спрямованих на вивчення та вирішення локальних екологічних проблем, участь у міжнародних екологічних програмах (GLOBAL, TACIS та ін.).

В Одеській області створена і починає працювати координаційна рада з екологічної освіти

та виховання молоді при управлінні освіти і науки облдержадміністрації і управлінні екології та природних ресурсів, до складу якої входять представники різних ланок закладів освіти, екологічних та громадських організацій.

Рада курирує пріоритетні напрямки розвитку позашкільної еколого-натуралістичної роботи: природоохоронний, сільськогосподарський, біологічний, валеологічний, дослідно-експериментальний, профорієнтаційний, народні ремесла.

XX століття відзначилось в історії людства значним погіршенням відносин між суспільством і природою, що призвело до посилення кризи в навколишньому середовищі. Основна мета реалізації концепції екологічної освіти — формування непрагматичного відношення до природи взагалі і раціонального до природних об'єктів, зокрема, оскільки це і визначатиме характер природокористування. Тому подальше поліпшення екологічної освіти і виховання в позашкільних закладах, громадських екологічних молодіжних організаціях в кінцевому результаті визначають стан екологічної культури випускників шкіл, а в подальшому і стан природного довкілля і культури господарювання.

Рекомендуємо методичні розробки, які останнім часом підготовлені в співпраці з громадськими організаціями:

1. «Місячник екологічної пропаганди» — Д'яченко В. В., Галюткіна В. В., Одеський обласний гуманітарний центр, Товариство охорони природи;

2. «Пташиний світ» — Булавина Н. І., Одеський обласний гуманітарний центр, УТОП;

3. «Природа Північно-Західного Причорномор'я» — редактор Чорна Т. Г., Одеський обласний гуманітарний центр, Молодіжна екологічна організація ім. Вернадського;

4. «На допомогу вчителю біології» — Галюткіна В. В., Д'яченко В. В., Одеський обласний гуманітарний центр, Товариство охорони природи;

5. «Зелена школа» — Гусак І. Е., Одеський обласний гуманітарний центр, Товариство охорони природи.

Еколого-натуралістичний підрозділ центру екологічну освіту та виховання в області здійснює за такими регіональними програмами:

— «Діти за врятування Чорного моря»;

— «Голубий Дунай»;

— «Куяльницько-тілігульське міжріччя»;

— «Малим річкам велике життя»;

— «Птахосвіт»

та проводить природоохоронні акції

— «Співдружність»;

— «Природа очима дітей»;

— «Екологічний всеобуч»;

— «Зелена школа»;

— «Зернятко»;

— «Екологічна відеотека»;

— «Навколишній світ»;

— «Діти Чорнобиллю»;

- «Надія»;
- «Оберіг»;
- «Родина».

Усвідомлюючи те, що існування людини неможливе без збереження довкілля, що з позиції сучасної екологічної науки людина і життя на землі стають універсальною цінністю, освітянам необхідно зробити все можливе, щоб

позакласні і позашкільні форми екологічного навчання і виховання продовжували розвиватись.

В. В. ГАЛЮТКІНА,

завідуюча еколого-біологічним відділом Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання.

ЕКОЛОГІЧНА ПРОПАГАНДА В ДІЇ

Вперше конкурс агітбригад на Одещині відбувся у 1990 році, в Татарбунарському районі. Перший обласний фестиваль агітбригад було проведено у 1992 році.

На ювілейному 10-му обласному фестивалі агітбригад у рамках екологічного форуму «Мій сонячний край Одещина» були присутні 28 агітбригад з Арцизького, Ананівського, Балтського, Білгород-Дністровського, Березівського, Біляївського, Болградського, Великомихайлівського, Ізмайльського, Миколаївського, Овідіопольського, Роздільнянського, Тарутинського, Татарбунарського районів області, міст Білгорода-Дністровського, Іллічівська, Котовська, Южного; Жовтневого, Іллічівського, Київського, Ленінського, Малиновського, Приморського, Суворовського районів м. Одеси.

Всього у фестивалі взяли участь 309 школярів.

Найбільш яскравим був виступ агітбригад «Пульс»:

«Запомните, экологи,
Запомните вы, зрители,
Запомните все взрослые
Проблемы наши острые —
Катастрофу легче и дешевле
Предотвратить, чем остановить!»

Екологічна бригада «Надія планети» Іллічівського району міста Одеси показала нову програму

«Нову програму
З питанням старим, —
Що ми залишим
Нашадкам своїм
Як зберегти нам
Навколишній світ,
Краплю роси
І пташиний політ?
Землю і воду, поки що є
І неповторне місто своє?»

Агітбригада «Пілігрим» Болградського району запропонувала:

«Уважаемые зрители! Прошу вас, встаньте, возьмитесь за руки и повторите с нами слово «Клянемся!» так громко, чтобы нас услышала Вселенная:
Едины в стремлении со всей планетой
Восполним воды,
Очистим воздух,
Восстановим леса,

Защитим животных,
Установим справедливость и мир,
Возьмемся за исцеление Земли, обновление
всей жизни!
Клянемся!»

Переможцем фестивалю 2002 року стала агітбригада «Пульс» Лиманської ЗОШ № 1 Роздільнянського району (кер. Г. П. Погорелова, В. І. Михайловська).

Переможцями та призерами фестивалю у минулі роки були команди ЗОШ № 2 м. Білгорода-Дністровського, Демидівської загальноосвітньої школи Березівського району, Приморської загальноосвітньої школи Татарбунарського району, школи № 2 Болградського району, Лиманської загальноосвітньої школи Роздільнянського району, станції юних натуралістів Київського району м. Одеси, станції юних натуралістів Ленінського району м. Одеси, міст Южного та Іллічівська, Овідіопольського, Біляївського районів, Виноградівської школи Арцизького району, станції юних натуралістів міста Котовська та Котовського району, ліцею № 53 Малиновського району м. Одеси, економічного ліцею Київського району м. Одеси та багато інших.

На високому рівні проводиться екологічна робота у м. Білгороді-Дністровському. Команди міста Білгорода-Дністровського ставали переможцями фестивалю двічі — у 1996 та у 1999 році, а призерами фестивалю — у 1997, 1998, 2000, 2001 та 2002 роках.

Гімном команди стала пісня:

Розлилося море синє
На чотири сторони,
І летять по Україні
І лелеки, і пісні,
За тумани, за лимани
Машуть крилами вітри,
Там стоїть моє кохане
Біле місто на Дністрі!
Біле місто, біле місто,
Біле марево садів,
Вечір зоряне намисто
На чоло твоє надів,
Біла чайка над лиманом
І фортеці білий стан,
Місто Білгород-Дністровський —
Це колишній Аккерман.

Велику увагу приділяють екологічній роботі в Березівському районі. Проводяться екологічні

свята, конкурси, виставки; працює кінолекторій «Знай, люби, бережи». Агітбригада Березівської станції юних натуралістів перемогла у фестивалі 1995 року. Демидівська ЗОШ Березівського району стала переможцем у 1998 році, а також призером фестивалів у 1996, 1999, 2000 роках.

У виступах команд лунають слова:

Мій рідний край, моя земля,
Тебе вшануем ти і я,
Саджаем яблуні в саду,
Рубаєм лунки у льоду,
Шпаківні вішаєм весною,
А годівниці — всі зимою.
За чисті води, чисті ріки
Боротись будемо навіки.
Хай стане чистою земля,
Бо в ній господар ти і я!

На високому рівні ведеться пропаганда екологічної культури у Татарбунарському районі. Усім учасникам фестивалю 2001 року запам'ятався яскравий виступ команди Приморської загальноосвітньої школи Татарбунарського району. Ця команда й стала переможцем. У 1996 році вона була призером фестивалю.

У 1995 призером стала команда Будинку дитячої творчості Татарбунарського району.

У виступах агітбригади «Бурнас» Тузлівського навчально-виховничого комплексу Татарбунарського району звучать слова:

Природа нам — як рідний дім
Вона усім нам мати.
Щоб лад завжди був в домі тім,
Про це нам треба дбати.
Земле, рідна земле, промислова, хлібна,
Ти навк у нас одна
Ти, як мати найрідніша
Ти з дитинства найміліша,
Ти і взимку найтепліша,
Наша отча сторона.

Велику увагу охороні природи приділяють в Арцизькому районі. Учасники Арцизької станції юних натуралістів проводять місячники пропаганди екологічної культури, конкурси екологічних казок, вивчають проблеми довкілля свого району. Вони беруть активну участь в обласних та Всеукраїнських заходах. Команда Виноградівської загальноосвітньої школи Арцизького району ставала призером фестивалю у 1998, 2000 та 2001 роках.

«Морські коники» Кароліно-Бугазької ЗОШ Овідіопольського району (призери 1999, 2000 років) ратують за чистоту Чорного моря та розповсюджують заклики за охорону улюбленого узбережжя.

Слід відмітити також роботу юннатів Київського та Ленінського районів міста Одеса. Їхня екологічна пропаганда була оцінена на фестивалях 1995, 1996 та 1998 років, призерами яких вони ставали. Переможцем фестивалю 2000 року була команда економічного ліцею Київського району.

Традиційно агітбригади міста Біляївки беруть участь в обласних фестивалях, вони були призерами у 1996, 1997, 1999 роках.

Оригінальні виступи агітбригади ЗОШ № 3 м. Южного можна назвати «екологією душі». Ця бригада увійшла до числа призерів 2000, 2001, 2002 років.

Веселе і гомінке свято Нептуна під гаслом «Врятуємо Чорне море, врятуємо нашу Землю, врятуємо наші душі!» показала агітбригада ЗОШ № 40 Суворовського району м. Одеси на ювілейному 10 обласному екологічному фестивалі агітбригад у межах екологічного форуму «Мій сонячний край Одещина».

28—30 квітня 2003 року в Національному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді відбувся V Всеукраїнський конкурс агітбригад «Довкілля для Європи». Одеську область представляла агітбригада «Пульс» Лиманської ЗОШ № 1 Роздільнянського району.

Агітбригада «Пульс» стала зоряним колективом. Вперше колектив Одеської області посів перше місце в Україні та одержав «гранд-прі» фестивалю.

У м. Києві 13—16 травня проходив екологічний конгрес учнівської молоді «Живи, Земле», і колектив агітбригади «Пульс» як переможець Всеукраїнського конкурсу виступав на цьому конгресі.

20 травня 2003 року у м. Києві відбулася V Всеєвропейська конференція міністрів охорони навколишнього середовища «Довкілля для Європи». Конференцію відкрила агітбригада «Пульс»:

У світі злих катастроф повторюю щораз
Я собі як молитву ще почуті від мами слова
Хай святиться ім'я твоє, краю мій милий,
Там, де гори і долі в переплетенні рік
Хай Господь посилає нам мудрості й сили
І хранить Україну нині, прісно й вовік.

В. В. ГАЛЮТКІНА,

завідуюча еколого-біологічним відділом Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання.

МИСЛИМО ГЛОБАЛЬНО, ДІЄМО ЛОКАЛЬНО!

Екологічні проблеми, які виникли на зламі тисячоліть, є настільки складними та масштабними, що їх не в змозі вирішити самостійно жодна країна. Лише згуртованість та інтеграція різних держав можуть стати засобом безпеки людей та захисту довкілля. Співпрацю на рівні різних держав сформовано у програмі «Довкілля для Європи» проекту Київ—2003, в рамках якої проводить свою роботу еколого-натуралістичний підрозділ гуманітарного центру.

У 2003 році виконання програми почалося з проведення природоохоронної акції до міжнародного свята «День довкілля». Юннати гуманітарного центру, учні юридичного лицю, шкіл Київського району м. Одеси спільно з Товариством охорони природи 29 квітня упорядкували територію садочка для дітей з вадами зору. Була очищена територія, висаджено багато різноманітних чагарників, молодих дерев білої акації та горіха; впорядковані існуючі зелені насадження. Дітям садка була подарована колекція кімнатних рослин, створена юннатами гуртка «Квітникарів» гуманітарного центру. Всього у заході взяли участь понад 40 дітей.

Важливим етапом роботи в ході реалізації програми «Довкілля для Європи» стала обласна науково-практична конференція «Юні друзі природи», яка відбулася 25 квітня 2003 року.

У роботі конференції брали участь 64 учня шкіл Суворовського, Київського районів міста Одеси, обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання, міст Білгорода-Дністровського, Іллічівська, Южного, Котовська; Ананьївського, Арцизького, Балтського, Болградського, Біяївського, Березівського, Білгород-Дністровського, Великомихайлівського, Ізмаїльського, Комінтернівського, Кодимського, Котовського, Красноокнянського, Овідіопольського, Миколаївського, Савранського, Тарутинського, Татарбунарського та Фрунзівського районів області.

Конференція «Юні друзі природи» працювала за напрямками:

- еколого-біологічні дослідження;
- природоохоронні акції;
- сільське господарство.

У роботі журі брали участь вчені селекційно-генетичного інституту, національного центру насіннезнавства та сортовивчання, співробітники управління екології та природних ресурсів, інспектори по зв'язках з громадськістю інспекції по охороні ресурсів Чорного моря.

Учасники конференції представили природоохоронні проекти, які вони реалізували в своїй місцевості, та продемонстрували високий рівень науково-дослідних робіт.

Було заслухано багато цікавих робіт, присвячених екології Одеської області та проблемам Чорного моря. Один з наймолодших учасників конференції Урсатій Кирило представив роботу на тему «Орнітофауна м. Березівки». Його виступ привернув увагу високим рівнем підготовки наукової доповіді і наочного матеріалу.

Колективна робота екологічного гуртка Суворовської ЗОШ Ізмаїльського району (керівник Г. І. Потапова) «Рішення екологічних проблем м. Суворово та озера Катлабух» мала великий успіх в учасників секції та викликала багато запитань. Члени гуртка продовжили роботу щодо природоохоронного проекту, розпочату у 2001 році (створення заказника у верхов'ях озера Катлабух).

Учні Шабської ЗОШ Білгород-Дністровського району, Струмківської ЗОШ Татарбунарського району, ЗОШ № 1 Ананьївського району працюють над проблемою вивчення та охорони першоквітучих рослин.

Учасники конференції доповіли про підсумки участі у природоохоронних акціях «До чистих джерел», «Жива вода», «Малим річкам — велике життя», «Кринице, кринице, дай води напитись», «День довкілля».

Найкращі виступи дітей було відзначено дипломами та грамотами гуманітарного центру. Переможці науково-практичної конференції були запрошені до участі у Всеукраїнському екологічному конгресі «Живи Земле», присвяченому V Всеєвропейській конференції міністрів охорони довкілля в рамках програми «Довкілля для Європи».

Програмою конгресу передбачено:

- робота юннатів по секціях «Природоохоронні території», «Загальні екологічні проблеми», «Екологія рослин», «Екологічне краєзнавство»;
- зустрічі з представниками Міністерства освіти і науки та Міністерства екобезпеки України, вченими відповідних галузей науки;
- екскурсії по історичних місцях Києва.

О. Б. РЯШЕНЦЕВА,

методист відділу екологічного землеробства Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання.

КОНКУРС-ЗАХИСТ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ УЧНІВ — ЧЛЕНІВ МАН — ОДНА З ФОРМ РОБОТИ ЩОДО ПОШУКУ ТВОРЧИХ ОБДАРУВАНЬ

Протягом 24 років Одеське територіальне відділення проводить конкурс-захист науково-дослідних робіт учнів-членів Малої академії наук України. Відповідно до наказу управління освіти і науки облдержадміністрації від 26.11.2002 року № 412-ОД «Про проведення II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідних робіт учнів-членів Малої академії наук України у 2003 році» 7—23 лютого 2003 року в м. Одесі був проведений II (обласний) етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідних робіт учнів-членів Малої академії наук України. Конкурс проходив у два тури: заочний, в якому брали участь 908 учнів, та очний, в якому взяли участь 580 учнів з міст і районів області.

Захист науково-дослідних робіт проходив у 6 наукових відділеннях: фізико-математичному, техніко-технологічному, обчислювальної техніки та програмування, історико-географічному, мистецтвознавства і філології та хіміко-біологічному, а саме в 35 секціях. Найбільш активну участь в обласному етапі конкурсу-захисту науково-дослідних робіт учнів-членів Малої академії наук взяли учні з усіх міст області та Арцизького, Болградського, Кілійського, Овідіопольського, Ренійського, Балтського, Біляївського районів. Відділи освіти м. Теплодара та Комінтернівського району не направили своїх представників для участі у II етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідних робіт учнів — членів Малої академії наук України.

Взагалі, якщо говорити про рівень теоретичних знань учнів, можна зробити загальний висновок: теоретична підготовка учнів до конкурсу задовільна, незважаючи на те, що завдання були не дуже важкі. Більшість учасників конкурсу не знають елементарних питань шкільної програми, окрім деяких учнів, які дійсно дуже добре володіють знаннями, наприклад, Борченко Наталія, учениця Рішельєвського ліцею м. Одеси; Дроздовський Дмитро, учень гімназії № 4 м. Одеси; Антонович Георгій, учень гімназії № 2 м. Одеси; Бреус Віталій, учень гімназії № 5 м. Одеси; Кулік Ірина, учениця Економічного ліцею; Скворцов Юрій, учень Маріїнської гімназії.

Членами журі був відмічений у порівнянні з минулим роком певний прогрес щодо захисту робіт: більшість доповідей супроводжувалася наочними матеріалами, багато учасників показали вміння брати активну участь у дискусії.

Стосовно оформлення науково-дослідних робіт журі відмітило, що останнім часом учні дуже грамотно оформляють свої роботи. Голова журі секції лісового господарства, викладач ОНУ

ім. І. І. Мечникова В. А. Кузнецов, аналізуючи роботу секції, відмітив: «Всі представлені на секцію роботи містили експериментально-дослідну частину, де були відображені актуальні проблеми лісового господарства та мисливознавства на Одещині. Більшість робіт виконані на досить високому рівні і супроводжувалися демонстрацією наочних матеріалів. Було представлено багато таблиць, карт районів досліджень, гербаріїв рослин».

За високий науковий рівень підготовки талановитої учнівської молоді в рамках Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідних робіт учнів-членів Малої академії наук України грамотами управління освіти і науки облдержадміністрації були нагороджені такі викладачі:

— Кур'ята Ніна Володимирівна, вчителька Рішельєвського ліцею;

— Швага Алла Степанівна, вчителька ліцею, м. Білгород-Дністровський;

— Гепешт Олена Іванівна, вчителька ліцею № 53, м. Одеса;

— Юн Лариса Костянтинівна, вчителька ЗОШ № 51, м. Одеса;

— Барська Ірина Борисівна, вчителька ЗОШ № 78, м. Одеса;

— Чебанова Марія Федорівна, вчителька Винogradівської ЗОШ Болградського району;

— Домчинська Тетяна Володимирівна, вчителька ЗОШ № 13, м. Одеса;

— Рогова Людмила Дмитрівна, вчителька Білгород-Дністровського ліцею;

— Мельник Людмила Михайлівна, вчителька ЗОШ № 35, м. Одеса;

— Борушко Людмила Іванівна, вчителька ЗОШ № 49, м. Одеса;

— Симоненко Світлана Миколаївна, доцент Південноукраїнського державного педагогічного університету;

— Тимофеевичев Микола Олександрович, керівник гуртка СЮТ Суворовського району, м. Одеса;

— Хіль Шота Васильович, вчитель ЗОШ № 40, м. Одеса;

— Савко Людмила Олександрівна, вчителька ЗОШ № 2, м. Біляївка;

— Іванов Сергій Юрійович, вчитель фізики ЗОШ № 72, м. Одеса;

— Максимов Артур Леонідович, кандидат технічних наук, Академія холоду, м. Одеса;

— Шевченко Катерина Микитівна, вчителька гімназії № 2, м. Одеса;

— Бредіхіна Тетяна Сергіївна, вчителька ЗОШ № 51, м. Одеса;

— Діденко Галина Юхимівна, консультант Малої академії наук Центру дитячої творчості, м. Білгород-Дністровський.

Для участі у III етапі конкурсу-захисту, який проходив з 1 по 20 квітня 2003 року в м. Києві, Одеським територіальним відділенням Малої академії наук України було рекомендовано 31 учня. За результатами проведення конкурсу-захисту команда від Одеської області зайняла 10 призових місць, а саме (див. табл.):

дисципліна математика, економіка за вибором); у секції «іноземні мови» — підсекції німецької та французької мов; в техніко-технологічному відділенні з'явилася окрема секція «зв'язок» (базова дисципліна фізика, математика за вибором).

Таблиця

Хіміко-біологічне відділення			
Антонович Георгій Володимирович	Секція біології	Учень 11-го класу гімназії № 2, м. Одеса	III місце
Савко Олександр Геннадійович	Секція екології	Учень 11-го класу ЗОШ № 2, м. Біляївка	II місце
Котляр Ірина Віталіївна	Секція психології	Учениця 11-го класу гімназії № 2, м. Одеса	III місце
Сліщук Георгій Іванович	Секція сільського господарства	Учень 11-го класу ЗОШ № 51, м. Одеса	II місце
Борченко Наталія Аркадіївна	Секція медицини	Учениця 11-го класу Рішельєвського ліцею, м. Одеса	I місце
Відділення мистецтвознавства та філології			
Котляр Катерина Сергіївна	Секція англійської мови	Учениця 11-го класу ЗОШ № 35, м. Одеса	III місце
Фізико-математичне відділення			
Субботницький Денис Юрійович	Секція економіки	Учень 11-го класу ЗОШ № 33, м. Одеса	III місце
Відділення обчислювальної техніки та програмування			
Шибанов Сергій Олегович	Секція системного програмування та заходів інформаційної безпеки	Учень 11-го класу ліцею «Приморський», м. Одеса	II місце
Тихонова Юлія Андріївна	Секція комп'ютерних навчальних програм	учениця 11-го класу ліцею інформаційних технологій «Зоряна брама», м. Одеса	II місце
Бурдейний Віктор Вікторович	Секція мультимедійних систем, комп'ютерної графіки та ігрових програм	учень 11-го класу Рішельєвського ліцею, м. Одеса	II місце

До уваги всіх зацікавлених у відповідній формі роботи з обдарованою молоддю у фізико-математичному відділенні з'явилися ще дві секції: 1 — прикладна математика (базова дисципліна математика), 2 — мікроекономіка (базова

О. О. ДАВИДЕНКО,
завідуючий відділом Малої академії наук України Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання.

УРОКИ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Формування нового покоління свідомих громадян, підготовлених до життя і праці у XXI столітті, передбачає виховання у молоді правильного відношення до землі, землеробства та землекористування.

Впровадження концепції екологічного землеробства в системі загальноосвітньої та позашкільної освіти — це зовсім новий напрямок, що потребує нових навчальних програм і методичних розробок. Повинно бути значно розширено і змінено саме уявлення про господарські цінності і ресурси, тобто до традиційного підходу навчання учнів основам біології, екології, рослинництва, овочивництва, квітнікарства, садівництва, фермерства треба ставитись з точки зору взаємодії людини і землі. Потрібно виховання спрямувати на підвищення екологічної грамотності та розширення наукової обізнаності учнів і обов'язково — на формування гармоній-

но розвинутої особистості, справжнього господаря своєї країни. Метою виховання має бути формування у молоді усвідомлення, що землеробство — це не тільки праця, а й майстерність і мистецтво, що головним виробником є не фермер, а природа, що сільське господарство — це не рівняння «прибуток-витрати», а гармонічна співпраця людини, землі та усього космосу.

Необхідне створення педагогічних основ екологічного виховання та формування нової свідомості молоді в галузі екологічного землеробства. Перші кроки у цьому напрямку зроблені відділом екологічного землеробства Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти і виховання. Під час проведення дослідної роботи учні на практиці пізнають суть природних явищ, а вчитель має можливість не тільки розширити їх знання з базових дисциплін: біології, хімії, географії, астрономії, історії,

а й познайомити з основами мінералогії, ґрунтознавства, землекористування, господарчої та економічної діяльності. Це повинно бути враховано при створенні нових навчальних програм для позашкільних закладів.

Наприклад, до програми навчання учнів основам сільського господарства та фермерства мають бути включені такі теми, як:

— вивчення і дослідження екологічних методів, які використовуються у сільському господарстві;

— вивчення місцевих традицій землеробства, відродження старовинних методів землеробства регіону;

— пошук та вирощування забутих і мало відомих урожайних, стійких до місцевих кліматичних умов сортів сільськогосподарських культур;

— вивчення впливу планет і зодіакальних сузір'я на терміни посадки, врожайність, ріст та розвиток рослин;

— вивчення впливу якості продуктів харчування на здоров'я та фізичний стан людини;

— екологічні методи збереження та поліпшення родючості ґрунту;

— екологічні принципи та прийоми формування ландшафту;

— вивчення функцій поживних речовин та мікроелементів;

— фенологічні спостереження за зміною окраси листа рослин з нестачею певних мікроелементів.

Робота на землі допомагає формувати гармонійну особистість, наближати її до природного способу існування, додає сил та здоров'я. Вона допомагає зрозуміти можливості природи, здобути досвід, який потім поширюється на різні сфери життя і допомагає встановити рівновагу, яка втрачена у нашій індустріалізованій цивілізації.

Працівники відділу екологічного землеробства проводили експериментально-дослідницьку роботу за такими темами:

«Дослідження взаємовпливу рослин, сумісних посадок різних сільськогосподарських культур»;

«Дослідження ефективності дії мікробіопрепаратів проти хвороб та шкідників рослин»;

«Приготування та використання спеціальних компостів і рослинних біодинамічних препаратів»;

«Дослідження можливості використання лінійно-поляризованого світла для стимулювання розвитку рослин».

У цьому році ми плануємо створити експериментально-дослідницьку ділянку спільно з інженерно-технологічним інститутом «Біотехніка» для маточника-резервату важливих ентомофагів — трихограми та бракона. Буде проведено моніторинг наявності лускокрилих шкідників на експериментальній ділянці та поблизу неї. Цілком очевидно, що вирішення проблеми відродження сільського господарства в нашій країні — це справа не одного десятиріччя. Наше підростаюче покоління, кому зараз 10—15 років, повинно буде зробити усе можливе для збереження здорової землі, здорової їжи, здорової людини. Завдання працівників закладів освіти та виховання — виховання такої людини, яка зможе, як казав академік Вернадський, «увидеть в хлебе солнечную каплю мироздания, теплую планету, на корке которой запеклась в страстях, бедах и радостях человеческих вся история хлебопашества».

Т. В. БАТИЩЕВА,

завідуюча відділом екологічного землеробства Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти і виховання.

ПРАЗДНИК «ДЕНЬ ВСТРЕЧИ ПТИЦ»

Птицы издавна привлекали внимание людей и пользовались особой любовью. Повышенный интерес к ним объясняется разнообразием окраски оперения, удивительной способностью петь, сложностью поведения. Кроме того, большинство пернатых приносят огромную пользу, поскольку являются естественными врагами насекомых и грызунов. Уничтожая их, птицы защищают леса, поля, сады и огороды от вредителей.

Поэтому неудивительно, что в народном календаре есть праздники, посвященные птицам: 17 марта отмечается праздник Герасима-грачевника, который грачей нагнал; 21 марта — день весеннего равноденствия, праздник жаворонков, которые славят победу света над тьмой; 22 марта — сорока мучеников, когда сорока гнездо обустроивает, сорок веточек в него кладет; 7 апреля — Благовещения, весна зиму по-

беждает, когда даже «Птица гнезда не вьет». В эти дни люди пекли обрядовое печенье-«жаворонков» в форме птиц, птичьих лапок, пели песни, выпускали птиц из клеток на волю, развешивали искусственные гнездовья.

Сегодня «День встречи птиц» — традиционный праздник, который отмечают в последнее воскресенье марта месяца. Впервые праздник был проведен весной 1927 года на Центральной биостанции юных натуралистов им. К. А. Тимирязева под Москвой. Одним из его инициаторов был руководитель кружка орнитологов Н. И. Дергунов.

Цель этого праздника — активизация эколого-натуралистической и природоохранной работы. Основные задачи — привлечение школьников к природоохранным акциям и изучению птиц родного края.

Обычно к этому дню готовятся заранее. Делают гнездовья для птиц, пишут лозунги, рисуют плакаты, выпускают стенные газеты, готовят карнавальные костюмы и птичьи маски. В день праздника ребята колоннами идут к месту сбора. Школьники рассказывают, что они сделали для птиц, как заботились о них зимой, что наблюдали, сколько приготовили кормушек, искусственных гнездовий. Готовые скворечники, синичники ребята развешивают в парках, садах, близлежащих лесах. Потом начинается веселый праздник-карнавал с викторинами, ребусами, загадками, выступлениями — и все они посвящены птицам.

Вот уже на протяжении многих лет праздник «День встречи птиц» проводится и в Одесском областном гуманитарном центре внешкольного образования и воспитания на базе эколого-натуралистического комплекса «Юннатский».

Для участия в празднике желающие подают заявки за 5 дней до его начала. Команда обычно состоит из 5 учащихся 7—8-х классов и одного руководителя.

В этом году в празднике приняли участие 110 школьников из 17 районов г. Одессы и Одесской области. Трудно было вместить всех присутствующих, так как помещения эколого-натуралистического комплекса «Юннатский» небольшие. Но из сложившегося положения был найден выход: в программе праздника работало пять творческих лабораторий.

В лаборатории «Визитная карточка» проходило выступление агитбригад, посвященное прилету птиц. В «Творческой мастерской» —

конкурс-выставка рисунков, плакатов, стенгазет, поделок. В 2003 году все они были посвящены теме «Птица года — соловей».

В «Лаборатории юного орнитолога» проверялись знания учащихся в области орнитологии. Здесь проводились следующие конкурсы: «7 вопросов — 7 ответов», которые касались экологии и охраны птиц; «Силуэт в небе» — конкурс на определение птицы по очертанию; «А кто здесь был?» — по следам; «Звуковая дорожка» — по голосам. В лаборатории «Веселый птичник» отгадывали ребусы, кроссворды, загадки, отвечали на шуточные вопросы.

В этом году впервые работала лаборатория «Кладовая народной мудрости», в которой были представлены задания на проверку знания украинских традиций, обрядов, верований, поговорок, посвященных птицам.

Итоги праздника подвели члены жюри. Лучшие коллективы были награждены почетными грамотами и призами.

В продолжение праздника «День встречи птиц» был проведен маршрутный учет пернатых на Тилигульском лимане. Его участниками стали команды-победители.

Проведение этого массового мероприятия стало итогом большой учебной, воспитательной и общественно-полезной работы школьников по охране и защите птиц.

И. Н. БИБИК,

методист Одесского областного гуманитарного центра внешкольного образования и воспитания.

Дошкільне виховання. Початкове навчання

ДОШКІЛЬНИМ ПРАЦІВНИКАМ

Дитина — неповторна особистість із своїми особливостями, нахилами, потребами. Це спонукає педагогів до створення умов, які сприяють повноцінному розвитку кожного вихованця дитячого дошкільного заходу. Ось чому необхідно активізувати роботу щодо реалізації Закону України «Про дошкільну освіту» не тільки в плані збереження мережі дошкільних навчальних закладів, але й оновлення та розвитку. З цією метою потрібно здійснювати аналіз конкретних умов, які заважають створенню нових моделей дошкільних закладів. Отже, потрібно проаналізувати не тільки охоплення дітей дошкільною освітою, але й матеріально-технічні можливості, наявність вільних місць, груп, приміщень, які використовуються не за призначен-

ням в дошкільних навчальних закладах, щоб через розширення груп короткотривалого перебування забезпечити доступність дошкільної освіти для дітей, які цього потребують.

Для вирішення цієї проблеми необхідно поєднати зусилля дошкільних працівників, вчителів, медичних працівників і громадськості.

Грунтуючись на положенні про місцеве самоврядування, виходячи з регіональних можливостей потрібно розробити Положення про групи з короткотривалим перебуванням та затвердити їх на місцях.

Однією з актуальних проблем сьогодення є проблема розширення мережі груп раннього дошкільного віку, на які все більше збільшується попит.

Актуальними залишаються проблеми подальшого розвитку національного виховання, впровадження нових педагогічних технологій в роботу з дітьми, реалізації особистісно орієнтованого підходу, розвитку у дітей активності різними засобами, в тому числі шляхом організації самостійної пошукової діяльності, проведення дослідів на природі, збагачення соціального досвіду, розвитку комунікативності.

Створенню нових моделей дошкільних закладів та виживанню залишившихся можуть сприяти тільки такі аргументи:

- який авторитет у дошкільного закладу;
- наскільки професійно здійснюється робота з батьками;
- оновлення змісту та форм навчально-виховного процесу;
- рівень підготовки дітей до подальшого навчання у школі.

Якщо зміст навчальних програм буде для батьків зрозумілим, буде підтримуватись в сімейному вихованні, то цілісність педагогічного процесу може бути забезпеченою.

Спільне навчання дітей та їх батьків потребує підвищення професійного рівня педагогічних працівників. Це новий перспективний напрямок у роботі з сім'єю. Цікавий досвід роботи у цьому напрямку (Білгород-Дністровський район, Старокозацький ДНЗ, ДНЗ № 20 м. Білгорода-Дністровського, «Школа-сад» м. Білгорода-Дністровського) для багатьох педагогічних колективів залишається як щось недоступне. Проблема ще й в тому, що педагоги, як правило, дуже важко переборюють старі стереотипи перебування дітей в дошкільних навчальних закладах протягом дня. Педагогічні працівники недостатньо інформовані про нові освітні програми, педагогічні технології, переживають гострий інформаційний «голод». Рівень самооцінки педагогічних працівників неадекватний через відсутність системи самоосвіти, ефективної роботи з кадрами з боку керівників ДНЗ та методичних служб різних рівнів.

Радимо для завідуючих ДНЗ створити «Школи керівника». Завідувачі дошкільними закладами, збираючись один раз на місяць, матимуть змогу ознайомитись з новими нормативно-правовими документами, обговорити сучасні підходи до реформування процесу виховання та навчання дітей. Доцільно практикувати оцінювання рівня роботи, зокрема завідуючих, робота яких аналізується колегами.

Не менш цікавою формою методичної роботи є «Клуб педагогічної майстерності» — для методистів ДНЗ. Методисти, які нещодавно почали працювати, підвищують свою майстерність у так званій «Школі удосконалення», де обговорюються питання щодо поліпшення методичної роботи, новітні методики, шляхи їх застосування у роботі.

Пропонуємо кілька разів на рік проводити творчі дні кращих дошкільних закладів освіти.

На превеликий жаль, дошкільні працівники традиційно продовжують надавати перевагу заняттям урочного типу.

Гостро стоїть питання щодо забезпечення дошкільних закладів кваліфікованими кадрами. Не дивлячись на те, що багато фахівців залишаються незатребуваними через скорочення мережі ДНЗ, на посади вихователів приймаються люди без педагогічної освіти: техніки, аграрії, економісти.

Також важливо змінити акценти у підготовці молодих фахівців. Вже у стінах педагогічного коледжу або вузу зорієнтувати їх так, щоб вони прагнули задовольнити потреби сучасного дошкільного закладу у творчих педагогах, які спроможні розкрити потенціальні можливості своїх вихованців, забезпечити інтелектуальний та особистісний розвиток малюків, формування у них загальнолюдських цінностей.

Разом з тим, ми чекаємо на завершення роботи по створенню Державної базової програми розвитку особистості в дошкільному віці та її методичного забезпечення. Кабінетом Міністрів від 12 березня 2003 року прийнята нова постановова № 305 «Про затвердження Положення про дошкільний навчальний заклад», де скасовується дія постанови Кабінету Міністрів України від 1 вересня 1993 року № 688 «Про затвердження Положення про дошкільний виховний заклад України». У журналі «Дошкільне виховання», № 4 за 2003 рік пропонується схема-орієнтир для здійснення сучасної експертизи діяльності ДНЗ.

Піклування про здоров'я дітей, фізичний розвиток, формування соціальних навичок, художньо-естетичний розвиток — все це повинно залишатися пріоритетними напрямками з метою уникнення перевантаження в бік пізнавального розвитку дитини.

У цьому році був проведений Всеукраїнський конкурс на створення «Шкіл сприяння здоров'ю», в якому традиційно взяли участь кращі дошкільні заклади: № 288 Приморського району, м. Одеса (зав. Л. І. Лисюк), № 15 Київського району, м. Одеса (зав. А. А. Богацька), № 1, м. Южне (зав. В. М. Щербакова).

На жаль, не брали участі в цьому престижному конкурсі педагогічні колективи міст Іллічівська, Білгорода-Дністровського, Ізмаїла, Котовська; а також сільські дошкільні заклади.

На Ярмарку педагогічних ідей та технологій — 2003 були представлені майже ті ж самі дошкільні заклади. Заслужує на увагу досвід роботи вихователя Л. Є. Бурковської, ДНЗ № 3, м. Южне, «Розвиток українського мовлення дошкільників у процесі ліплення»; Г. М. Сташевської, методиста ДНЗ № 1, м. Южне, «Система природного оздоровлення дітей дошкільного віку»; педагогічних колективів ДНЗ № 15 (зав. А. А. Богацька) Київського району м. Одеси «Система оздоровчо-профілактичної роботи в дошкільному закладі» та ДНЗ № 75 (зав.

Л. Г. Халеева) Приморського району м. Одеси по впровадженню педагогічних систем Марії Монтесорі та Софії Русової.

У цьому році в Ярмарку взяли участь Савранський, Болградський, Березівський, Любашівський, Саратовський, Котовський райони, але якість представлених робіт ще треба підвищувати.

Література

1. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі. — К., 2002.
2. Дичківська І. М., Поніманська Т. М. Вправи у соціальній поведінці дітей. — К., 1999.
3. Ефименко М. М. Горизонтальный пластический балет. Новая система физического воспитания, оздоров-

ления и творческого самовыражения детей и взрослых. — Таганрог, 2001.

4. Ефименко М. М. Методика игрового тестирования двигательного развития и здоровья детей в норме и при патологии. — Таганрог, 2001.
5. Ільченко В. Р., Богуш А. М. Довкілля: для дітей дошкільного віку. — Полтава, 2001.
6. Коцар І. В., Коцар І. А. Казка про податки. — К., 2001.
7. Крутій К., Маковецька Н. Тематично-інтегрований підхід до планування роботи з дітьми молодшого, середнього, старшого дошкільного віку. — К., 2000.
8. Тимофеева О. Родинна скринька. — К., 1999.

О. М. БАКОВА,

методист науково-методичної лабораторії дошкільної та початкової освіти ООІУВ.

ВЧИТЕЛЯМ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Навчально-методична лабораторія дошкільної та початкової освіти ООІУВ доводить до відома педагогічних працівників районних управлінь освіти, що робочі навчальні плани на 2003/2004 навчальний рік складаються на основі Типових навчальних планів початкової школи, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України № 96 від 28.02.2001 р., Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002—2004/2005 навчальні роки, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2001 р. № 342, а також Типових навчальних планів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови та предметів художньо-естетичного циклу, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України № 516 від 16.07.2001 р. Для зручності користування зазначені вище варіанти Типових навчальних планів будуть надруковані в журналі «Початкова школа», № 6, та газеті «Початкова освіта».

Навчальні плани включають інваріантну складову, сформовану на державному рівні, спільну для усіх загальноосвітніх навчальних закладів, та варіативну складову, в якій передбачені додаткові години на предмети інваріантної складової, предмети та курси за вибором, факультативні, індивідуальні та групові заняття. Наголошуємо, що зміст варіативної складової конкретизується школою з урахуванням особливостей регіону та індивідуальних освітніх потреб учнів. Особлива увага приділяється вивченню учнями української мови як державної, оволодінню однією з іноземних мов, вивчення якої починається з 2-го класу (за бажанням батьків можливо і з 1-го класу), комп'ютерною грамотністю. Звертаємо увагу керівників шкіл, що у початковій школі варіативна складова спрямовується в основному на індивідуальну роботу з учнями, особливо з недостатньо підготовленими до навчання дітьми (які не відвідували дитячі дошкільні заклади), проведення групових кон-

сультацій, додаткових занять з окремих предметів. Тут можуть створюватись класи педагогічної корекції, вирівнювання знань, охорони здоров'я тощо, які працюють в адекватному для розвитку дитини режимі на основі глибокої індивідуалізації навчання, проведення спеціальних занять з корекції відхилень у психічному чи фізичному розвитку дитини, лікувально-оздоровчих заходів.

У 2003/2004 навчальному році слід користуватися Програмами для середньої загальноосвітньої школи (1—2-й кл.), Київ, Початкова школа, 2001 рік для 1—2-х класів; для 3-х класів — Програмами середньої загальноосвітньої школи (3/4 кл.), Київ, Початкова школа, 2003 рік; для 4-х класів — Програмами для середньої загальноосвітньої школи (1—3/4 кл.), Київ, 1997 рік. Основна мета і завдання вивчення навчальних предметів, методи і прийоми роботи з молодшими школярами на кожному етапі навчання визначено у вищезазначених нових програмах 1—2 кл. та 3—4 кл., 2001 р., 2003 р. видання. Зміст нових навчальних програм реалізується у нових підручниках (2000, 2001, 2002, 2003 рр.), рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в початковій школі. Кожен учитель має можливість і право навчати своїх учнів за одним із обраних варіантів підручників та навчальних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України. Детально з рекомендаціями до вивчення кожного предмета в початковій школі можна ознайомитися в журналі «Початкова школа», № 9, 2001 р., с. 1—3.

Неодноразово на сторінках преси зверталася увага, що вчителі дуже часто не враховують існуючі відмінності дітей шестирічного і семирічного віку і організовують навчання у 4-річній школі так, як у 3-річній, що негативно впливає на здоров'я дітей, розвиток їх інтересу до навчання. Дозволимо собі ще раз звернути увагу вчителів і керівників шкіл на психологічні особ-

ливості дітей, які навчаються в 4-річній школі. Рекомендуємо проводити адаптаційні заняття з майбутніми першокласниками, особливо з тими, які не відвідували дошкільний заклад. А також звертаємо увагу на недопустимість (багато директорів міських шкіл продовжують таку практику) перевірки у майбутніх першокласників перед вступом до школи вміння прочитати текст, де, навіть, вказують кількість слів, написати речення або слова під диктовку, вирішити задачу, а часто просто проведення вступних відборів і тестувань у формі іспитів. Бесіда з дитиною має тривати не більше 15 хвилин і відбуватися в присутності батьків. Проведення ж діагностичного обстеження з метою визначення рівня розвитку дитини вчителем та психологом допускається лише після зарахування дитини до школи. У процесі навчання важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, давати можливість кожній дитині працювати у властивому їй темпі, враховуючи, що в цьому віці діти виконують завдання тільки за допомогою дорослого. Вимоги до виконання шкільних норм поведінки вводяться поступово у формі побажань. Вчителю неприпустимо проявляти по відношенню до дітей роздратування, різкі зауваження, робити зауваження їх батькам. Особливої уваги потребують діти з низьким рівнем активності. Головне завдання учителя — заохочувати, бути лагідним, доброзичливим. Семестрове навчання, навчальний тиждень, розклад занять, тривалість уроків, перерв, дотримання Державних санітарних норм для збереження здоров'я дитини залишається без змін.

Відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи, затверджених Міністерством освіти і науки України та Академією педагогічних наук України (наказ Міносвіти і науки та АПН України № 401/52 від 12.07.2002 р.) «Про затвердження критеріїв, оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи», оцінювання в початковій школі ґрунтується на позитивному принципі і проводиться лише відповідно до вимог навчальної програми.

Оцінювання навчальних досягнень учнів 1—2-х класів здійснюється вербально. При цьому проводяться рекомендовані форми перевірки, але записи результатів (оцінок в балах) у журналах не ведуться. Після закінчення учнями 1 і 2-х класів вчителем складається письмовий висновок (кожного року), який заноситься до особової справи учня. У ньому зазначаються рівень розвитку учня та результати оволодіння ним усіма компонентами навчальної діяльності, ступінь його прогресу у навчанні.

Словесне оцінювання усних відповідей та письмових робіт школярів повинно відбивати навчальні досягнення, якість та повноту виконання завдання, вказувати, над чим учневі потрібно працювати, щоб досягти кращих результатів. Вербальна оцінка має бути коректною,

аргументованою, характеризувати не особистість учня, а рівень володіння ним знаннями і навичками, передбаченими навчальною програмою.

Усне формулювання та запис оцінок негативного характеру в щоденниках, блокнотах, зошитах учнів не допускається.

Виконання домашньої та класної письмової роботи систематично перевіряється вчителем, виправляються та коректуються помилки учня. Після перевірки роботи на сторінці зошита вчитель може зробити записи словесної оцінки результатів конкретної дії, роботи та поставити власний підпис.

При перевірці письмових робіт у 1—2-х класах використання умовних символів-штампів як заміників бальної шкали не допускається.

Оцінювання навчальних досягнень учнів 3—4-х класів з предметів інваріантної складової навчального плану проводиться в балах, а курсів за вибором — вербально.

Учитель, використовуючи власний педагогічний досвід, повинен творчо підходити до застосування рекомендацій, поданих у методичному посібнику «Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Методичні рекомендації» (2002 р.).

Кількість видів перевірок у конкретному класі з кожного навчального предмета та їх назви є орієнтовними. Враховуючи темп засвоєння навчального матеріалу учнями відповідного класу, педагогічну та навчальну доцільність, періодичність проведення перевірок визначає сам учитель. Основною вимогою є те, щоб усі види навчально-пізнавальної діяльності учнів підлягали контролю.

У початкових класах, зважаючи на вікові особливості учнів, специфіку змісту навчального матеріалу, важливим компонентом навчального процесу, що стимулює учнів до учіння, є поточний контроль. Вибір форм, змісту та способу його проведення здійснює вчитель.

Тематичний контроль може організовуватися у різних формах. Оцінки за виконану тематичну роботу виставляються всім учням в одну колонку на сторінці класного журналу (допускається виставлення тематичної оцінки на основі поточних та перевірних робіт з певної теми). Семестрова оцінка виставляється на основі тематичних та інших оцінок. Доцільно вчителю скласти графік перевірок, які проводяться протягом семестру.

Загальним результатом оцінювання учнів за певний період часу, протягом якого проводилося вивчення визначеного обсягу матеріалу, є підсумкове оцінювання (семестр, навчальний рік).

При заповненні сторінок класного журналу слід користуватися загальноприйнятими вимогами, які зазначені у вказівках до ведення класного журналу.

У журналі, зошитах рекомендується записувати форми контролю: самостійна, конт-

рольна робота, диктант, твір, переказ, аудіювання тощо.

При оцінюванні в балах доцільно передбачити у журналі колонку «корегування» для фіксації результатів навчання окремих учнів після корекційної роботи та запису результатів тих учнів, котрі з різних причин не були на уроці.

Результати періодичного контролю (аудіювання, діалогічне, монологічне мовлення, читання, списування та інше) заносяться в окрему колонку на лівій сторінці журналу без визначення дати. На правій сторінці журналу, при записуванні теми уроку, доцільно зазначити день проведення відповідного виду контролю.

При перевірці письмових робіт з будь-якого предмета слід звертати увагу на культуру записів, оформлення роботи, техніку письма. Для цього у зошиті записуються певні рекомендації. Бали за графічні навички, техніку письма та культуру оформлення виставляються на основі проведення спеціального виду перевірки за критеріями, зазначеними у методичних рекомендаціях. Періодичність їх проведення визначає сам вчитель.

Річний бал з навчальних предметів (крім тих, що підлягають державній підсумковій атестації) у 2—4-х класах є одночасно підсумковим. Допускається виставлення цього балу в двох колонках класного журналу (річний, підсумковий)

на сторінці обліку досягнень у навчанні учнів з окремого предмета.

У журналі на сторінках обліку досягнень у навчанні учнів з державної мови, читання, математики, мови навчання та зведеного обліку досягнень у навчанні учнів 4-х класів (наприкінці року) записуються бали за семестр, річні, державної та підсумкової атестації та підсумкові (перевідні) (лист МОН № 1/9—468 від 21.10.2002 р.).

Для більш якісної роботи вчителям початкових класів необхідно добре знати документи, наведені у списку літератури.

Усім вчителям бажано успіху та творчої наснаги в новому навчальному році.

Література

1. Програма для середньої загальноосвітньої школи, 1—2 класи, 2001 р.; 3—4 класи, 2003 р.
2. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Методичні рекомендації, 2002 р.
3. Про державну підсумкову атестацію учнів 4 (3) класів, лист 1/9—136 від 14.03.2002 р.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. — К., 2002.

Н. Г. ЛУЦИШИНА,

завідувачка науково-методичної лабораторії дошкільної та початкової освіти ООІУВ.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО ДОСВІДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Оновлення системи дошкільного виховання потребує нових підходів до вирішення проблеми формування соціально-емоційного досвіду дітей дошкільного віку.

Сьогодні для роботи в цьому напрямку є певні труднощі. Головна з них криється у змістовних та структурних розбіжностях між діючими навчальними програмами «Дитина» і «Малютко» та Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні [6, 1].

Теоретичним обґрунтуванням наших підходів до вирішення проблеми є вчення про роль соціальної ситуації в розвитку дитини [3, 258—253], про ведучий вид діяльності [5, 38], про роль «живої взаємодії», моделювання та імітацію зразків поведінки дорослих, формування системи «відносин та цінностей у дітей» [2, 17—24].

Завдання дорослих (вихователів і батьків) — ввести дитину в коло ведучих видів діяльності, викликати позитивні почуття, збагатити досвід спілкування, створити соціальне оточення, в якому дитина відчувала б себе коханою, потрібною, захищеною, орієнтованою на здоровий спосіб життя та життєвий успіх.

Ми звернули увагу на засоби реалізації соціально-емоційного розвитку дітей в різноманіт-

них ситуаціях протягом всього часу перебування дитини в дитячому садку.

Вибір часу, форм і методів роботи вважаємо сферою професійної творчості вихователя.

І. Молодша група (2—3 роки)

Предметний світ

Мета: створення предметного світу дитини в груповому просторі.

Види діяльності дітей: спостереження, ігрова практика, спілкування.

Тематичні блоки: дитячий садок, іграшки, природа, почуття, ігри.

Методи роботи: *словесні* — що це? хто це? навіщо воно? як воно діє? кому це потрібно? яке воно? чи подобається тобі?; *наочні* — робота з іграшками, картинками, дидактичними матеріалами; *діяльнісні* — перебудова предметного світу на інший, конструктивні, рухливі, мімічні ігри.

Засоби реалізації через соціально-емоційні ситуації:

— дидактична гра «Мої улюблені іграшки». За допомогою вихователя кожна дитина виби-

рає для себе улюблену іграшку. Далі йде бесіда, під час якої діти називають свою іграшку і відповідають на запитання: хто це? (або що це?) яка вона? (за розміром, кольором, матеріалом) навіщо? що може зробити улюблена іграшка? хто ще обрав таку ж іграшку? чим вони відрізняються? чим схожі? чим тобі подобається твоя улюблена іграшка?;

— моделювання предметного світу для іграшки: побудуй ляльці дім (машині — гараж, літаку — ангар, дровам — сарай, посуду — шафу, шафі — кімнату та інше); склади різні речі так, щоб ними було зручно користуватися; допоможи принести гру (за назвою), м'яч (за розміром та кольором), ляльку (за одягом), героя казки (за описом);

— гра-спостереження (подивись у вікно: яка зараз пора року? як ти це визначив(ла)? Уяви, що ти побачиш влітку (взимку, восени, весною)? Яка пора року тобі більше подобається? чим подобається?; намалюй улюблену пору року (вивчемо віршика про пору року; заспіваємо пісеньку; розгадаємо загадки про пори року);

— робота з картинками. Кожна дитина має набір картинок (по 2—3), на яких намальовано знайомий дітям предмет: парк, ліс, дім, книжка, заєць, курча, яблуко та інше. Треба назвати кожний предмет, визначити, який він, навіщо; які почуття викликає, спогади? Потім всі картини збираються і вихователь називає родові поняття, а діти вибирають з допомогою вихователя групу картинок під єдиною назвою: природа, житло, іграшки, почуття;

— словникова робота, створення речення шляхом підбору останнього слова для нього: Коли весело, людина ... (сміється, рухається, сумує, плаче);

Якщо ти сумуєш, тобі ... (весело, добре, погано, самотньо);

Коли я комусь допомагаю, мені (соромно, приємно, сумно, радісно);

Коли ми в групі граємо, мені хочеться... (дратися, бігати, перемагати, бути кращим, любити всіх, слухатися, плакати);

— сюжетно-рольова гра «У ляльки день народження». Діти поздоровляють ляльку: висловлюють добрі побажання, дарують подарунки-малюнки, іграшки, розповідають казки, співають, танцюють. Кожна дитина приймає на себе роль свого подарунку, оживляє його й розмовляє його мовою: автомобіль — гуде, шумить, миша — пищить та інше. Завершується гра караваем гостей на честь дня народження;

— гра «Собачатко в групі». Собачатко — дуже гарна лялька, в якій радісний голос, але раптом він став сумним. Що могло статися? Діти називають різні причини: собачатко голодне, у нього немає друзів, загубило хазяїна та інше. Як йому допомогти? Як повернути йому радість? Зробіть малюнок до цієї ситуації. Виставка малюнків. Коли тварині потрібна твоя допомога?

— гра «Повтори» рухи, позу, жести, міміку, мелодію, ритм віршика.

— гра «Телефон добрих слів, цікавих запитань». Діти сидять у колі. Один говорить сусідові щось приємне (або запитує про щось), чує відповідь, дякує і продовжує говорити приємне (запитувати) своєму сусіду. Так ланцюжок продовжується, щоб всі діти брали участь у спілкуванні.

— слово про працю дорослих, про професії, з якими діти можуть познайомитися під час прогулянки, екскурсії: будівельник, хлібороб, працівник пошти, продавець та інші.

— мімічна гра «Визнач професію»: вихователь показує, а діти визначають; варіант гри: вихователь називає дію, а діти — професію: робить зачіску людині, лікує дітей, навчає дітей, співає пісні і т. п.;

— дидактична гра «Маленький майстер» — на столі виставлені різні предмети: молоток, мило, хліб, гірчиця тощо. Чим треба користуватися, щоб забити цвях, лікувати, приготуватися до обіду? Діти показують.

— ситуативні ігри: уяви собі, що пішов дощ. Яке взуття ти одягнеш? Що ти використовуєш, щоб лишитися сухим? Що ти робиш, якщо поранив пальчик? Підеш до лікаря? Визвеш швидку допомогу? Сам себе лікуватимеш? Плакатимеш? Якщо однолітки б'ються, що ти робиш: будеш рознімати «бійців»? захищати одного з них? кликати дорослих на допомогу?

Якщо у тебе остання цукерка в руках, ти приготував її з'їсти, але несподівано прийшов сусідський хлопчик. Що ти робиш: віддаш цукерку сусіду? З'їш її сам? сховаєш, щоб з'їсти, коли сусід піде?

Якщо деякі з завдань для ваших дітей будуть важкими, спростуйте їх, якщо легкими — ускладнюйте.

II. Середня та старша групи (4—6 років)¹

Природа. Людина. Людина серед людей. «Я сам». Культура та мистецтво

Мета: створення у дітей уявлень про цілісність різних сторін життя: природної, соціальної, психологічної, культурної.

Види діяльності дітей: спостереження; спілкування; багатофункціональні дидактичні, пошуково-дослідницькі, сюжетно-рольові ігри; театралізація; сприйняття музики, танцю, образотворчого мистецтва; мистецтва слова; виконання творчих завдань та вправ (інтелектуаль-

¹ Враховуючи різні темпи індивідуального розвитку дитини, ми не розподіляли окремо старшу та середню групи: це робитиме вихователь у відповідності до реальних можливостей дітей конкретної групи, з якою він працює.

них, комунікативних, мовленнєвих, мистецьких, природних) через створення ситуацій у просторі, часі, зміні почуттів, навколишньому середовищі, в родині, грі.

Тематичні блоки: дитячий садок, іграшки, природа, людина, суспільство, «Я сам», культура і мистецтво, родина, робота, почуття, емпатія.

Методи роботи: *словесні* — бесіда, сприймання літературних творів різних жанрів (казок, віршів, оповідань), елементи диспуту, монологічна розповідь про себе, свою родину, друзів, цікаві спостереження тощо; *наочні* — робота з картинкою, відвідування музею, бібліотеки, театру, особиста творчість (виставки малюнків, участь у концертах), робота з таблицями, плакатами; знайомство з телефільмами для дітей, обмін враженнями та інші; *діяльнісні* — різноманітні ігри, перебудова навколишнього світу на кращий, конструювання цілого з частин, моделювання стосунків з однолітками та дорослими, тренування у спілкуванні, культурі поведінки, подоланні особистих утруднень, страхів, вправи з орієнтацією дітей на успіх.

Засоби реалізації через соціально-емоційні ситуації:

Соціально-емоційний розвиток дошкільників середнього та старшого віку здійснюється як продовження та поглиблення роботи в молодших групах. Тому саме доцільним може стати повторення тих видів діяльності, які проводилися з молодшими дошкільнятами.

Репродуктивні методи поступово замінюються продуктивними, творчими. При обранні методів навчання доцільно враховувати думку одного з авторів «Базового компоненту» Л. Кармілиціної: «Останнім часом дитячий садок перетворився на міні-школу з фіксованими заняттями (уроками). Практично не лишається ні часу, ні можливості для вільного спілкування з дитиною... Час повернути дошкільним закладам їх пряме призначення, а дітям повернути дитинство» [1, 54].

Орієнтовно робота здійснюється у чотирьох напрямках.

1. Світ природи і людини.

— Бесіда з метою перетворення думок у світоглядні судження:

Навіщо людям природа (дерева, кущі, квіти, земля, вода, повітря, тварини, рослини)? Що існує у Космосі? Чи можна говорити про Землю та Космос як про середовище, в якому діє людина? Чи можна назвати людину частиною природи? Чому? Докажіть своє ствердження.

— Бесіда про людину як живу істоту. Навіщо людині очі (вуха, ніс, рот, розум, почуття)? Що можуть зробити твої руки (руки матері, тата) в природі?

— Сюжетно-рольова гра: «10 маленьких друзів». Треба назвати 10 корисних справ, які діти можуть виконати своїми руками для збереження природи, а потім показати ті дії за допомогою жестів, рухів, пози (годує птахів, збираю

зламані гілки, розчищаю молоді деревця, висаджую та даю вологу (добрива) квітам та інше).

— Творча гра: уявіть себе лісоводами, лікарями, інспекторами дорожнього руху, розподіліться на 3 групи: кожна з груп розробляє правила поведінки в лісі, на воді та на дорозі, відпрацьовує за допомогою вихователя 2—4 правила, розповідає про них та відповідає на додаткове запитання, робить висновки: «Навіщо ці правила потрібні людям?»

— Людина в природі у різні пори року — робота з наборами картинок про різні пори року, про місяці відповідної пори року: інформація збирається в процесі бесіди.

— Вікторина: відповідно до кожної пори року створюються 4 команди та групи підтримки команд. Назва кожної команди відповідатиме назві символу пори року: сніжинка, сухий лист, квітка, відпочинок та ін. — діти самі обирають назву команди. Ведучий називає різні ознаки: «На деревах з'явилося перше листя», а команда весни двічі хлопає у долоні. Тоді відповідь зарахована — 1 бал. На першому етапі гри перемагає команда, яка набирає більше балів. На другому етапі кожна команда готує зв'язну розповідь про пору року у формі опису, казки, віршика. Можна набрати за другий етап до 5 балів. На останньому етапі команда може заробити до 7 балів, якщо виконає за 5 хвилин малюнок символів своєї пори року. Переможцем вважатиметься команда, в якій більше балів. Тепер до гри підключається група підтримки у додаткових конкурсах: діти малюють свої враження від вікторини, змагаються на краще читання віршів про природу, виконання ролей екскурсовода з теми: «Подорож по... (зимовому, осінньому... (парку)», «Перший сніг у моря», «Весна на рідній вулиці», «Розповідь осіннього листка» тощо. Можна працювати й над створенням своїх ігор у ролі митця, музиканта, співака, продавця, повара, колекціонера на теми: «Осінній базар», «Дари осені на моєму столі», «Національний одяг», «Українська кухня» та інші.

— Творча колективна робота — діти заповнюють разом з вихователем дану таблицю словами та малюнками.

Пори року

	Зима	Весна	Літо	Осінь
Місяці				
Символ				
Колір				
Звуки				
Запахи				
Земля				
Рослини				
Тварини				
Птахи				
Люди				
Діти, ігри				
Свята				

2. Людина серед людей.

— Послухаємо казку про хлопчика, який живе один на білому світі... Вихователь розповідає казку з сумним кінцем: хлопчику погано одному на світі, у нього нема однолітків для ігор, іграшок, навіть дорослих, які б допомогли здобути їжу, одяг, книжки та інше, до чого діти вже звикли. Який настрої виникає у слухачів? Що вони відчувають?

— Завдання — переробити кінець казки на хороший, веселий, добрий.

— Зробити висновок з перероблених варіантів.

— Ситуативні ігри: «Я хочу!», «Я вмю!» та «Мені можна!» Гра «Я хочу!» в ситуації — іграшку, яку хочуть й інші діти, а вона одна?

— Я вмю дратися, бо я вищий і сильніший у групі, а всі діти проти мене. Як бути? — Я можу піти на узгодження своїх бажань з бажаннями інших людей, але не хочу; — я хочу досягти свого любою ціною, і так хочуть всі. Яким тоді стане життя у групі? у родині? на вулиці? Що треба зробити, щоб запобігати хаосу? (домовитися, розробити загальні правила поведінки, щоб кожна людина їх дотримувалася). Якими стануть стосунки між людьми, якщо кожний буде виконувати ці правила?

— Інтелектуальна гра: Як ви розумієте слова народної мудрості:

«Докажи словами, а не кулачними боями»,

«Розумний свою думку докаже, а дурень — кров'ю розмаже»,

«Щоб з людьми жити, треба багато вміти» та інші.

— Творчі ігри на тему: створи ситуацію за її назвою: групова робота з показом-театралізацією: «Тихо — в садку денний сон!», «Мирись! Мирись!», «Хто мені заважає?», «Знов гол!» «Суперечка... А я думаю інакше...», «Вислухай мене!», «Знову цікавий мультик!»

Ігрові завдання — подивися на малюнки і знайди український одяг (страву, національні символи та вбрання хати; прислухайся до мови, до голосів своїх однолітків і визнач, у кого яка мова (гучна, тиха, емоційна, приємна, наказова, висока чи низька). Якою мовою спілкуються твої товариші? Чи важливо вивчити якомога більше мов? Для чого? Придумайте гру, щоб в ній була суперечка щодо тлумачення змісту народної мудрості: «Слухай, що говорять, а не хто говорить».

— Гра «Я стаю героєм улюбленої казки». У грі 3 етапи:

— вибір героя, який подобається дитині;

— перетворення в героя (зміни свої звички, стань схожим на нього);

— розподіл учасників на 3 групи з назвами: «Добрий заєць», «Чаклун у лісі», «Ведмідь і ласощі».

Завдання: за 10 хвилин створити казку або оповідання, щоб кожний член команди вставив свої слова у загальний твір. Капітан розповідає, хто є героєм твору, який він (вона), чи відпо-

відає твір його назві. При виведенні підсумкових балів враховується активність кожної команди, аналітична оцінка та відповідність назві (по 2 бали, можна додати 1—2 бали за оригінальність відтворення ситуацій).

— Рухлива гра «Жива скульптура». Діти грають з м'ячами, хула-хупами, машинками під музику по 2—3 чоловіка в групі, поки не скаже ведучий: «Завершуємо скульптуру... Стоп!» Діти застигли, немов скульптури. Вихователь обирає найкращу з них, розкриває її зміст, оцінює. На 1 хвилинку скульптури оживають і висловлюють своє ставлення до вибору вихователя. Далі група, яка оцінена, перетворюється у ведучих і обирає знов кращу, на її погляд, скульптуру, знов іде її оцінювання. Визначаються три переможці, які повторюють своє творіння, утримують позу декілька хвилин, поки їх замалюють (сфотографують) інші або повторять їхню ж скульптуру. Так діти створюють музей живих скульптур, а далі можна продовжувати гру: діти-екскурсоводи, митці, музиканти, актори тощо.

— Бесіда: Коли людям потрібна твоя допомога? Коли тобі потрібна допомога інших людей? Які почуття виникають у тебе, коли тобі допомагають? Коли ти сам допомагаєш? Що тобі приємно? Що викликає твою жорстокість, плач? Від чого (або кого) тобі хотілося б визволитися?

— Рухлива гра: діти обирають собі пару, стають обличчями один до одного, виконують завдання вихователя: поздоровкайтеся, покажіть, як це можна зробити; назвіть ласкаво один одного, скажіть щось приємне; похваліть один одного від широго серця; зробіть коректно зауваження; поділіться іграшкою; навчіть новий грі; допоможіть, якщо напарнику потрібна допомога; подякуйте за сумісну гру;

гра «У мене задзвонив телефон» Хтось чимось цікавиться? Як плідно завершити спілкування?

Завершити розмову розповіддю про зміни у ваших думках та почуттях після гри.

— Ігри, спрямовані на збагачення уявлень та емпатії: «Відчуй та зобрази»: «Ти голодний лев. Яка в тебе паща?»

«Уяви, що ти береш в руки розу і піон. У тебе однакові почуття? Чому?»

«Уяви, що цього року ти був(ла) зеленим, жовтим та коричневим листком. Уяви також, що ти навчився розмовляти. Чи в тебе протягом року буде однаковий голос? У листка якого кольору буде більшою розповідь про своє життя? Чому?»

Уяви собі, що відчуває картопля у різних випадках: вона дозріває в землі, в мішку вдома, коли її чистять або жарять на сковорідці!

Уяви собі, чим відрізняється твій одяг після гри у футбол, слухання розповіді та малювання аквареллю?

— Ретроспективні ігри — «Згадай...» Коли це було з тобою? Коли тобі було страшно?

(незручно, сумно, смішно, весело, соромно); За що тебе хвалили? (вдячні були, карали, били, соромили); Коли ти був(ла) хоробрим (сміливим, слухняним, ввічливим, уважним, щасливим, добрим);

Які свої вчинки тобі хотілося б повторити? Які вчинки ти ніколи не хотів би повторювати?

3. «Я сам», соціальне «Я», моя родина, мої друзі.

— дидактична гра «Ти хто?» Ведучий запитує: «Ти хто? Жива істота?» Якщо це так — права рука підіймається догори, якщо не так, — діти можуть підняти ліву руку. Далі йде ланцюжок запитань: Ти частина природи? Ти людина? Ти дівчинка? хлопчик? Ти дошкільник? Ти синок (донька), онук(чка)? Коли ти живеш в Одесі? в області? Ти громадянин України?

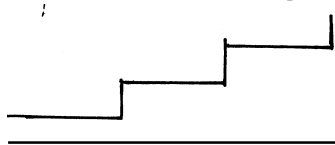
— Ситуативні ігри «Ти хто, коли...» Коли щось купуєш? коли їдеш у машині (автобусі, тролейбусі)? Коли пішов до лікаря? Коли ти у перукарні? у театрі? на стадіоні? Наведи ще ситуації, коли тебе називають по-різному.

— Послухай віршика і визнач, скільки в ньому героїв:

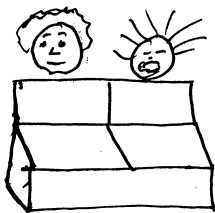
На снігу лишає слід незвичайний пішохід.
В нього є імен п'ятсот: він спортсмен і любить спорт.
На роботі — трудівник, вдома він хазаїн,
А на сцені жартівник, грає на баяні.
Як прийшов до стадіону, став болільником він знову.
Як пішов зі мною у кіно, глядачем став мій татусь.
І виходить так воно — він ще син та брат комусь.
Мрійник він під час весни та військовий в рік війни.
Кожний день, в усі години — громадянин України.

(Р. Сеф)

— Гра: «Який ти? («Пізнай себе!»), «Сходінка», «Лавочка», «Дзеркало».

Знайди своє місце на сходінці.

Лавочка поділена на 2 половинки: першу половинку займають хороші діти (там портрет акуратної дитини), другу половинку займають діти неслухняні, драчливі, недобрі. Куди сядеш ти? Постав на тому місці свою крапку.

— Подивись у дзеркало. Кого ти там бачиш? Які в тебе очі, волосся, ніс, вуха, одяг, фігура? Ти подобаєшся собі? Малюємо автопортрети. Виставка малюнків.

— Розкажи про себе: Який ти? Твої улюблені заняття, іграшки, друзі.

— Мімічна гра: «Улюблені заняття». Кожна дитина показує, чим вона любить займатися, а інші діти визначають її улюблені заняття.

— Бесіда: Як ми обираємо друзів? Навіщо людині друзі?

— Бесіда: Моя родина. Родовід. Готуємо розповіді дітей про свою родину — імена та по батькові, прізвища мами, батька, чим займаються, що люблять, кого люблять? Як святкують твій день народження в родині? Які дарують подарунки? Як ти почуваєш себе вдома: за що тебе хвалять? За що лають? За що б'ють? Твій родовід. Тварини й рослини в домі.

— Малюємо свою родину, коли всі вдома.

— Словарні ігри: «Твоє ім'я», «Ніжні слова-звертання до близьких», «Самі дорогі 3 слова в групі» (Діти називають багато слів, але частіше зустрічається слово (мама, тато, мир). Про нього створюємо віршика. Наприклад,

Моя мама краща в світі,
Має серце золоте, руки працювати.
Дуже-дуже я люблю мамі помагати,
Мультики дивитися та книжки читати.

— Бесіда: «Про слова». Для чого людям слова? Скільки слів у собаки, котика, півника, курки, корови, птахів? А скільки слів у людини? Кожне слово людина може висловити з різними інтонаціями.

— Гра-проба: Спробуємо вимовити прості слова: «Йди сюди» як наказ, запрошення, обіцянку чогось цікавого, можливість подякувати, вимогу; простежити, як змінилися ваші почуття в різних інтонаціях? (можна працювати й з іншими словами: «Сьогодні хороший день», «Хочу шоколадку!», «Я тебе поважаю», «Допоможи мені» та інші).

Як тебе називають, коли тобою задоволені вдома? У дитячому садку? Які слова тобі дарують люди? Які почуття передають тобі? Ти можеш сказати, що тебе люблять, поважають, тобою пишаться дорослі, друзі? Наведи приклади.

4. Культура і мистецтво. Красиве, корисне, прекрасне.

— Сюжетно-рольові ігри: «Книжкові новини», «На вернісажі», «Прогулянка в лісі (на морі, річці, у парку), спостереження з метою виділення прекрасного, красивого та корисного в оточенні.

— Бесіда про прекрасне в природі, людини, мистецтві (образотворче мистецтво, музика, література, театр, скульптура). Які почуття викликає прекрасне? Що буває прекрасним у твоєму домі? в людині? у книжках, мелодіях, спілкуванні між людьми? в народній творчості?

— Що прекрасного в одязі, зовнішності, вчинках, в душі знайомих вам казкових героїв? Як про це можна сказати: красиве або прекрасне?

— Дидактична гра: знайди казкового героя, якщо ти знаєш його ознаки: прекрасні, красиві, корисні: він співає різним тваринам одну й ту ж пісеньку; дідусь не зміг з нею впоратися, бо вона була дуже великою; воно може бути простим і золотим; вона прекрасна, працює та мудра; він людина, яка зроблена з дерева; він не знає, як виконати корисну справу, і робить помилки... та інше.

— Конкурс ерудитів: народні звичаї, традиції, ігри. Дві команди по черзі дають відповіді на запитання. Виграє та команда, яка скаже останнє слово — вона отримує за кожну правильну відповідь по 2 бала.

— Конкурс на кращі малюнки місяця, на вірші про прекрасне, корисне і красиве, про особисті епізоди твого життя, в яких ти робив корисне, красиве й прекрасне.

— Ситуативні ігри — «Квіти не полили...», «Курчата не нагодовані», «Сестричка захворіла...», «Бабусі треба допомогти...», «Діти на вулиці грають, а у мене домашні діла...».

— «Де шукати допомогу?»: дорожня небезпека, заблудилася, куди коли дзвонити: бабуся захворіла, пожежа, незнайома людина заходить до сусідів.

— Гра-уявлення — уяви себе мамою (батьком): заспівай своїй дитині колискову, розкажи казку, розкажи про свою групу в садку, спробуй зацікавити твого гостя та інше.

— Театралізація свята: «Мій день народження в родині (в групі)», «День захисника України», «Жіноче свято», «Різдво» та інші.

— Творчий конкурс: «Малюємо свої мрії». Виставка робіт.

— Диспут: «Яку дитину дорослі називають прекрасною?», «Хто і що захищає дитину вдома, в садку і на вулиці?»

Вважаємо, варто продовжувати пошуки шляхів вирішення проблеми формування соціально-емоційного досвіду дітей дошкільного віку.

Запрошуємо зацікавлених до співробітництва.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. — К., 1999.
2. Венгер А. Л. Психология развития ребенка в процессе совместной деятельности // Вопросы психологии. — 2001. — № 3.
3. Выгодский Л. С. Собр. соч. в 6-ти т. — Т. 4. — М., 1982—1984.
4. Крюкова С. В., Слободяник Н. В. Удивляюсь, злюсь, боюсь, хвастаюсь и радуюсь. — М: Генезис, 1999.
5. Леонтьев А. Н. Социальная ситуация развития и ведущие виды деятельности // Вопросы психологии. — 2001. — № 1.
6. Програми дошкільної освіти «Дитина» та «Малюнок». — К., 1999.

Л. О. ЗНАМЕНСЬКА,

методист науково-методичної лабораторії дошкільної та початкової освіти ООІУВ,

Р. А. ЛЕМЕХОВА,

ст. викладач кафедри педагогіки та психології ООІУВ, канд. педагог. наук.

**Одеська філія науково-методичного центру середньої освіти
Міністерства освіти і науки України**

ВИВЧЕННЯ МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИХ ТА ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З БОЛГАРСЬКОЇ, МОЛДОВСЬКОЇ (РУМУНСЬКОЇ), ГАГАУЗЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ, ГРЕЦЬКОЇ ТА ІНШИХ МОВ, ЯКІ ВИВЧАЮТЬСЯ ЯК ОКРЕМИЙ ПРЕДМЕТ

Сучасна школа в процесі її реформування постійну увагу приділяє задоволенню освітніх потреб національних меншин, вихованню толерантного відношення до різних культур та народів; формуванню ініціативності, пізнавальної самостійності учнів, вміння працювати з інформацією та застосовувати її на практиці; розвитку творчих здібностей дитини та формуванню державницького світогляду.

Разом з необхідністю забезпечити високий рівень володіння українською мовою школа повинна сприяти збереженню і розвитку мов і літератур національних меншин.

У загальноосвітніх навчальних закладах з українською або російською мовами навчання болгарська, молдовська (румунська), гагаузька та інші мови національних меншин вивчаються за рахунок годин варіативної складової навчального плану не менше 2-х навчальних годин на тиждень (на основі вільного вибору з урахуванням побажань учнів та їх батьків).

Та чи інша мова може вивчатися як окремий предмет на основі різних варіантів навчального плану: вивчення вводиться з початкової школи або з 5-го класу. Але незалежно від вибору варіанту навчання, курс вивчення рідної мови

лишається комунікативним. Постійна увага приділяється формуванню навичок вмілого користування мовою, умінням і навичкам володіння різними видами мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо).

При вивченні рідної мови як другої слід звертати увагу на використання міжпредметних зв'язків з мовою навчання, якщо вивчається однотипний матеріал; використовувати порівняльні аналізи декількох мов з різних розділів мови, використовувати вправи лінгвонародознавчого характеру для формування уявлень про багатоманітність світу, культуру, традиції та побут свого народу та стимулювання інтересу до інших культур і мов.

Відповідно до варіантів вивчення мов національних меншин науково-методичною комісією Міністерства освіти і науки України схвалені критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з мов національних меншин, які вивчаються як окремий предмет.

Критерії розроблені на основі затвердженого Міністерством освіти і науки України проекту типових критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів, які були опубліковані в газеті «Освіта України» 2001 року.

Т. Г. БУЧАЦЬКА,
директор Одеської філії НМЦ середньої освіти МОН України.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН, ЯКІ ВИВЧАЮТЬСЯ ЯК ОКРЕМИЙ ПРЕДМЕТ

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з мов національних меншин, які вивчаються як окремий предмет, розроблені на основі типового документа, опублікованого Міністерством освіти і науки України у лютому цього року (Освіта України. — 2001. — № 6). Вони розглянуті і схвалені відповідною науково-методичною комісією Міністерства освіти і науки України.

Критерії розраховані на курс другої мови, що регулярно вивчається у школі, і на нього відводиться не менше 2-х навчальних годин на тиждень.

Визначені в Критеріях нормативи оцінювання апробувалися під час проведення семінарських і практичних занять з учителями-словесниками на показових уроках у школі тощо.

Критерії розроблені з урахуванням того, що та чи інша мова може вивчатися в школі як окремий предмет на основі різних варіантів навчального плану. В одних випадках він вводиться в початковій школі, в інших — починається з 5-го класу. На підставі цього визначаються два варіанта критеріїв оцінювання результатів навчання з даного предмета (див.: I варіант, II варіант).

Оцінювання здійснюється на основі того, що пріоритетним в усіх варіантах курсу є розвиток в учнів навичок мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання, письма.

Елементи мовної теорії, що вказані у програмах, використовуються головним чином для організації практичної роботи школярів по формуванню та розвитку навичок вимови, лексичних і граматичних умінь і навичок.

В усіх варіантах курсів оцінюванню підлягають:

— мовленнєві навички (з чотирьох видів мовленнєвої діяльності);

— мовні вміння та навички (практичне використання елементів мовної теорії);

— навички правопису (у визначених програмами межах).

Критерії оцінювання варіантів курсів розрізняються за такими показниками, як:

— обсяг матеріалу, який пропонується для слухання, читання, переказу, запису під диктовку (чи списування), а також обсяг матеріалу, який учні повинні скласти усно чи письмово;

— перелік та характер перевірних робіт у тому чи іншому класі;

— параметри, за якими оцінюється робота.

Оцінювання навичок мовленнєвої діяльності

I. Аудіювання (слухання, розуміння прослуханого)

1. *Перевіряються вміння* сприймати на слух незнайомий текст і розуміти:

— фактичний зміст;

— причинно-наслідкові зв'язки;

— основну думку висловлювання;

— виражально-зображувальні засоби прослуханого твору.

Перевірка аудіативних умінь здійснюється фронтально. Вчитель читає незнайомий учням текст:

у I варіанті курсу другої мови — один раз;

у II варіанті курсу — два рази.

Слухання передують вступне слово вчителя, тлумачення незнайомих слів, реалій побуту тощо. У II варіанті курсу рекомендується пропонувати учням декілька запитань та завдань, які спрямовують їх увагу під час слухання.

Після прослуховування учням пропонується серія запитань. Школярі повинні мовчки вислу-

хати кожне запитання і варіанти відповідей до нього, вибрати один із варіантів і записати поряд із номером запитання. У II варіанті курсу запитання і варіанти відповідей читаються двічі.

У I варіанті курсу другої мови для перевірки прослуханого тексту в 5—9 класах учням пропонують 12 запитань за текстом з трьома варіантами відповідей.

У II варіанті курсу в 5—6 класах пропонують 6 запитань за текстом з двома варіантами відповідей, у 7—9 класах — 6 запитань за текстом із трьома варіантами відповідей для вибору.

Запитання мають стосуватися фактичного змісту тексту, його головної думки, окремих мовних особливостей (переносне значення слова, образні вирази тощо).

2. Матеріал для контрольного завдання: зв'язне висловлювання. Текст добирається відповідно до вимог програми для кожного класу. При цьому дуже важливо, щоб текст складався з відомих учням слів і граматичних форм.

Обсяг тексту (і відповідно тривалість звучання) орієнтовно визначається так:

У I варіанті курсу другої мови:

а) обсяг та час звучання текстів, що належать до художнього стилю:

5-й клас — 300—400 слів (3—4 хвилини);

6-й клас — 400—500 слів (4—5 хвилини);

7-й клас — 500—600 слів (5—6 хвилини);

8-й клас — 600—700 слів (6—7 хвилини);

9-й клас — 700—300 слів (7—8 хвилини);

б) обсяг та час звучання текстів, що належать до інших стилів:

5-й клас — 200—300 слів (2—3 хвилини);

6-й клас — 300—400 слів (3—4 хвилини);

7-й клас — 400—500 слів (4—5 хвилини);

8-й клас — 500—600 слів (5—6 хвилини);

9-й клас — 600—700 слів (6—7 хвилини).

У II варіанті курсу:

а) обсяг та час звучання текстів, що належать до художнього стилю:

5-й клас — 200—250 слів (2—2,5 хвилини);

6-й клас — 250—300 слів (2,5—3 хвилини);

7-й клас — 300—350 слів (3—3,5 хвилини);

8-й клас — 350—400 слів (3,5—4 хвилини);

9-й клас — 400—450 слів (4—4,5 хвилини);

б) обсяг та час звучання текстів, що належать до інших стилів:

5-й клас — 100—150 слів (1—1,5 хвилини);

6-й клас — 150—200 слів (1,5—2 хвилини);

7-й клас — 200—250 слів (2—2,5 хвилини);

8-й клас — 250—300 слів (2,5—3 хвилини);

9-й клас — 300—350 слів (3—3,5 хвилини).

3. Одиниця контролю: відповіді учнів на запитання за прослуханим текстом, одержані в результаті виконання тестових завдань.

4. Оцінювання.

У I варіанті курсу другої мови правильна відповідь на кожне із 12 запитань оцінюється одним балом.

У II варіанті курсу правильна відповідь на кожне із 6 запитань оцінюється двома балами.

Оцінювання здійснюється виходячи з того, що за цей вид діяльності учень може одержати від 1 бала (за сумлінну роботу, яка ще не дала задовільного результату) до 12 балів (за бездоганно виконану роботу). У тому разі, коли учень з певних причин не виконав завдання, він мусить пройти відповідну перевірку додатково для того, щоб одержати той чи інший бал.

II. Говоріння та письмо (діалогічне та монологічне висловлювання)

При перевірці складених учнями висловлювань (діалогів, усних/письмових переказів та творів) враховується ступінь самостійності роботи і міра допомоги вчителя.

Усне діалогічне мовлення.

1. Перевіряються вміння:

— складати, розігрувати діалог відповідно до запропонованої мовленнєвої ситуації й мети спілкування, демонструвати певний рівень вправності в процесі діалогу (стислість, логічність, виразність, доречність тощо);

— використовувати репліки для стимулювання, підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету, дотримуючись системи спілкування, аргументувати висловлені тези, прагнучи бути зрозумілим, переконливим співрозмовником, розуміти можливість різних поглядів на ту ж саму проблему;

— дотримуватись правил спілкування (не перербивати співрозмовника, заохочувати його висловити свою власну думку, зацікавлено і доброзичливо вислуховувати його, вміти висловити незгоду з позицією іншого так, щоб не образити його тощо);

— дотримуватись норм літературної мови.

Перевірка сформованості діалогічного мовлення здійснюється таким чином: учитель пропонує двом учням протягом 3—5 хвилин підготувати діалог і розіграти його перед класом. Оцінка ставиться кожному з учнів.

2. Матеріали для контрольного завдання залежать від підготовки учнів та ступеня передбачуваної самостійності під час виконання завдання. Учням, які досягли початкового, середнього та достатнього рівнів, пропонують допоміжні матеріали (малюнки, слова, словосполучення, окремі речення, фрагменти діалогу тощо); учням, які досягли високого рівня, пропонують тільки тему діалогу й завдання самостійно продумати зміст діалогу і скласти його.

3. Одиниця контролю: діалог, складений двома учнями.

Обсяг діалогу (мінімальна кількість реплік на одного учня) орієнтовно визначається так. У I варіанті курсу другої мови:

5-й клас — 5—6 реплік;

6-й клас — 6—7 реплік;

7-й клас — 7—8 реплік;

8-й клас — 8—9 реплік;

9-й клас — 9—10 реплік.

У II варіанті курсу:

5-й клас — 4—5 реплік;

6-й клас — 5—6 реплік;

7-й клас — 6—7 реплік;

8-й клас — 7—8 реплік;

9-й клас — 8—9 реплік.

Примітка. До вказаної кількості не включаються репліки, які відносяться до етикетного початку та завершення діалогу (звертання, привітання, прощання).

4. Оцінювання.

Діалогічне мовлення оцінюється за такими критеріями:

початковий рівень — 1, 2, 3 бала одержують учні, які зуміли після попередньої підготовки повторити запропонований матеріал і додати до нього 1—2 репліки (на кожного з учасників діалогу);

середній рівень — 4, 5, 6 балів одержують учні, які, спираючись на значну кількість допоміжних матеріалів, що не являють собою завершених фрагментів діалогу, склали — хоч і не дуже вправно — діалог, при цьому допустили відхилення від теми, окремі репліки співрозмовника залишили без відповідей, не склали вступної та підсумкової реплік, допустили значну кількість помилок у мовному оформленні реплік;

достатній рівень — 7, 8, 9 балів одержують учні, які, спираючись на незначну кількість до-

поміжних матеріалів, у цілому вправно склали діалог, продемонстрували належну культуру спілкування, висловили, але недостатньо обґрунтували свої погляди на обговорюваний предмет, в окремих випадках використовували репліки, зміст яких не був тісно пов'язаний зі змістом висловлювань співрозмовника; допустили помилки у структурі діалогу (відсутні вступна та/чи підсумкова репліки) і мовному оформленні реплік;

високий рівень — 10, 11, 12 балів одержують учні, які самостійно склали діалог, продемонстрували високу культуру спілкування, вміння уважно і доброзичливо слухати співрозмовника, коротко формулювати свою думку, даючи можливість висловитися партнеру по діалогу; а також — у I варіанті курсу другої мови — представили не лише свою думку, а й змогли зіставити різні погляди на той самий предмет, навести аргументи «за» і «проти» в їх обговоренні; побудувати діалог, структура, мовне оформлення якого відповідає нормам.

Оцінка за діалог залежить не лише від його змісту, але й від якості мовного оформлення, яке оцінюють орієнтовно, спираючись на досвід учителя і не підраховуючи помилок (зважаючи на технічні труднощі фіксації помилок різних типів в усному мовленні).

Таблиця 1

Бали	Характеристика складених учнями діалогів
1	Учні повторюють складений або прочитаний на попередньому уроці діалог та додають до нього 1—2 репліки (на кожного з учасників діалогу), спираючись на різноманітні допоміжні матеріали (малюнок, низка слів, сполучення слів та ін.), в цілому додержуються правил поведінки в розмові (не перебивати один одного, виявляти зацікавленість словами співбесідника тощо); однак інтонування реплік діалогу потребує значної корекції, добір слів не зовсім вдалий, є помилки в побудові речень.
2	Учні повторюють складений або прочитаний на попередньому уроці діалог та додають до нього 1—2 репліки на основі порівняно меншої допомоги вчителя (кілька сполучень спів), додержуються правил поведінки в розмові, однак інтонування реплік потребує деякої корекції, окремі слова дібрані невдало, є помилки в побудові речень.
3	Учні повторюють складений або прочитаний на попередньому уроці діалог та додають до нього 1—2 репліки за допомогою вчителя щодо теми доповнення; додержуються правил поведінки в розмові, однак інтонація окремих реплік, використання деяких слів, побудова окремих речень потребує корекції.
4	Учні складають діалог, спираючись на значну кількість допоміжних матеріалів, які не являють собою завершених фрагментів діалогу, додержуються правил поведінки у розмові; знають усталені вирази, властиві для ввічливої бесіди, і вміють доречно користуватися ними; у діалозі є відхилення від теми, репліки недостатньо пов'язані між собою, деякі з них залишилися без відповіді, були відсутні вступна та підсумкова репліки, інтонація, добір слів, побудова реплік потребує суттєвої корекції.
5	Учні складають діалог, спираючись на значну кількість допоміжних матеріалів, які не являють собою завершених фрагментів діалогу, доречно користуються усталеними виразами, властивими для ввічливої бесіди, додержуються правил поведінки в розмові, але в діалозі є відхилення від теми, порушено логічний зв'язок між репліками, відсутні вступна та підсумкова репліки, інтонація, добір слів, побудова речень потребують незначної корекції.
6	Учні складають діалог, спираючись на значну кількість допоміжних матеріалів, які не являють собою завершених фрагментів діалогу, додержуються правил мовленнєвого етикету, але у діалозі є окремі відхилення від теми, недоліки у пов'язуванні реплік, відсутня вступна та підсумкова репліки, інтонація, добір слів, побудова реплік в окремих випадках потребують корекції.
7	Учні складають діалог, спираючись на незначну кількість допоміжних матеріалів, додержуються правил мовленнєвого етикету, зокрема висловлюють схвальну оцінку реплік співрозмовника, вміють поставити доречне запитання, але в діалозі є відхилення від теми, недоліки в пов'язуванні реплік, відсутні вступна та підсумкова репліки, учні, хоча й висловлюють власні думки, але не досить чітко обґрунтовують їх, при цьому допускають помилки у мовному оформленні реплік.
8	Учні складають діалог, спираючись на незначну кількість допоміжних матеріалів; додержуються правил поведінки у розмові, мовленнєвого етикету в діалозі, зокрема висловлюють схвальне ставлення до сказаного або ввічливо не погоджуються із співрозмовником, виявляють вміння висловлювати і обґрунтовувати свою думку, формулювати доречне запитання і коротко, ясно відповідати на запитання; але у діалозі є відхилення від теми, порушено логічний зв'язок між деякими репліками, відсутні вступна та підсумкова репліки, у мовному оформленні реплік учні допускають окремі помилки.

Бали	Характеристика складених учнями діалогів
9	Учні складають діалог, спираючись на незначну кількість допоміжних матеріалів; чітко висловлюють свої думки, виявляють вміння сформулювати цікаве запитання, дати влучну, дотепну відповідь, виявляють вміння бути щедрим на позитивну оцінку і стриманим, коректним у разі незгоди з думкою співрозмовника, але в діалозі є окремі відхилення від теми та недоліки у пов'язуванні реплік, відсутня вступна чи підсумкова репліка, мовне оформлення реплік у цілому відповідає нормам.
10 *	Учні складають діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми, пов'язують його з власним життєвим досвідом, зіставляють два погляди на предмет обговорення, досить чітко обґрунтовують обидві позиції, виявляють коректність у разі незгоди з думкою співрозмовника, готовність уважно і доброзичливо вислухати співрозмовника, вміння коротко сформулювати свою думку, даючи можливість висловлюватися партнеру по діалогу, додержуються правил мовленнєвого етикету, структури діалогу; мовне оформлення реплік діалогу відповідає нормі.
11 *	Учні складають діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми, пов'язують його з власним життєвим досвідом, зіставляють різні погляди на той самий предмет, глибоко, переконливо аргументують свою позицію, розуміючи при цьому можливість інших підходів до обговорюваної проблеми, і виявляють повагу до думки іншого, вміння коротко сформулювати думку, даючи можливість висловитися співрозмовнику; структура діалогу, мовне оформлення реплік діалогу відповідає нормам.
12 *	Учні складають діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми, пов'язують його з власним життєвим досвідом, зіставляють різні погляди на той самий предмет; вміють дібрати цікаві, влучні, дотепні аргументи на захист своєї позиції, здатні змінити свою думку в разі переконливих аргументів іншого, додержуються правил поведінки та мовленнєвого етикету з розмови, вміють уважно і доброзичливо вислухати співрозмовника, коротко сформулювати свою думку, даючи можливість висловитися партнеру по діалогу; структура діалогу, мовне оформлення реплік діалогу відповідає нормам.

Примітка. * — вміння висловити не тільки свою думку, але й зіставити різні погляди на той самий предмет під час перевірки з II варіанту курсу є бажаним, але не обов'язковим.

Монологічне мовлення. Усний/письмовий переказ, усний/письмовий твір.

Перевірка різних видів монологічних робіт здійснюється залежно від варіанту курсу другої мови та класу. Так, усна перевірка (переказ та/чи твір) проводиться в обох варіантах курсу, письмова перевірка — тільки у I варіанті курсу.

1. Перевіряються вміння:

— будувати висловлювання, добираючи та впорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал (прочитаний або прослуханий текст, епізод з кінофільму, розповідь іншої людини тощо), трансформувати одержану інформацію, відтворювати її стисло, вибірково, своїми словами, змінюючи форму викладу, стилю тощо згідно з певним завданням;

— враховувати ситуацію спілкування та адресата мовлення;

— викладати матеріал логічно, послідовно;

— виявляти своє ставлення до предмета висловлювання, розуміти можливість різних тлумачень тієї самої проблеми, вміти оцінити аргументи на їх доказ, сформулювати своє бачення проблеми;

— використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання, дотримуючись норм літературної мови, вдало користуючись лексичним, граматичним багатством мови.

Перевірка вміння усно переказувати чи створювати текст здійснюється індивідуально. Учитель пропонує певне завдання (переказати зміст матеріалу докладно, стисло, вибірково, самостійно створити висловлювання на відповідну тему) і дає учневі час на підготовку.

Перевірка вміння письмово переказувати чи створювати текст здійснюється фронтально. Учні пропонуються переказати прочитаний учи-

телем (за традиційною методикою) текст чи інший матеріал для переказу або самостійно написати твір.

2. Матеріал для контрольного завдання.

А. Переказ.

Матеріалом для переказу (усного/письмового) можуть бути: текст, що читається вчителем, або попередньо опрацьований текст, самостійно прочитаний матеріал з газети, журналу, епізод кінофільму чи телепередачі, розповідь іншої людини про певні події, народні звичаї тощо.

У тому випадку, коли матеріал читається безпосередньо перед контрольною роботою, обсяг тексту орієнтовно визначається так.

У I варіанті курсу другої мови:

5-й клас — 60—80 слів;

6-й клас — 80—100 слів;

7-й клас — 100—120 слів;

8-й клас — 120—140 слів;

9-й клас — 140—160 слів.

При цьому контрольний усний переказ проводиться у 5—9-х класах, а письмовий переказ — у 5—6-х класах.

У II варіанті курсу усний переказ проводиться в 5—6-х класах. Обсяг тексту орієнтовно визначається таким чином:

5-й клас — 50—60 слів;

6-й клас — 60—70 слів.

Письмовий переказ у II варіанті курсу не проводиться.

Обсяг тексту для стислого чи вибіркового переказу має бути у 1,5—2 рази більший за обсяг тексту для докладного переказу.

Якщо для контрольної роботи використовуються інші джерела, то матеріал добирається так, щоб обсяг переказу міг бути у межах норм, пропонує для певного класу.

Б. Твір.

Матеріалом для твору (усного/письмового) можуть бути: тема, сформульована на основі попередньо обговореної проблеми, життєвої ситуації, прочитаного та проаналізованого художнього твору, а також запропоновані для окремих учнів допоміжні матеріали.

У I варіанті курсу другої мови контрольний усний твір проводиться у 5—9-х класах, письмовий твір — у 7—9-х класах.

У II варіанті курсу контрольний усний твір проводиться у 7—9-х класах, а контрольний письмовий твір не передбачається.

3. Одиниця контролю.

Час звучання усього переказу/твору:

у I варіанті курсу другої мови — 2—4 хвилини;

у II варіанті курсу — 1—3 хвилини.

Обсяг письмового переказу/твору, складеного учнем, у I варіанті курсу другої мови орієнтовно визначається так:

7-й клас — 0,5—0,75 сторінки;

8-й клас — 0,75—1 сторінка;

9-й клас — 1—1,25 сторінки.

4. Оцінювання.

У монологічному висловлюванні оцінюють його зміст і — у I варіанті курсу другої мови — форму (мовне оформлення).

За усне висловлювання (переказ, твір) виставляється одна оцінка — за зміст, враховуючи при цьому якість мовного оформлення (орієнтовно, спираючись на досвід учителя й не підраховуючи помилок — зважаючи на технічні труднощі фіксації помилок різних типів в усному мовленні).

Письмове висловлювання оцінюють так.

У I варіанті курсу другої мови у 5—6-х класах — тільки зміст переказу чи твору, у 7—9-х класах — зміст та мовне оформлення (при цьому виставляють одну оцінку, яка є середнім показником набраних балів за зміст та мовне оформлення роботи). Наприклад, якщо учень за зміст письмової роботи одержав 12 балів, а за її мовне оформлення — 8 балів, то підсумковою оцінкою за цей вид діяльності має бути 10 балів. Якщо загальною сумою балів не ділиться без залишку, то підсумковим балом є ціле число (більше з двох чисел). Наприклад, якщо за

зміст письмової роботи виставлено 9 балів, а за мовне оформлення — 6, то підсумковим буде не 7,5 балів, а 8.

У II варіанті курсу оцінюють тільки зміст навчальних творчих робіт. При цьому помилки у мовному оформленні переказів і творів виправляються, але не враховуються при виведенні підсумкового бала. Вчитель аналізує ці помилки і використовує під час організації наступних тренувальних робіт.

Усний/письмовий переказ, а також усний/письмовий твір оцінюються за такими критеріями:

початковий рівень — 1, 2, 3 бала одержують учні, які, спираючись на значну кількість запропонованих учителем допоміжних матеріалів, будують лише окремі речення або переказують окремі фрагменти змісту, що не утворюють зв'язного тексту; допускають значну кількість помилок у мовному оформленні;

середній рівень — 4, 5, 6 балів заслуговують учні, які, спираючись на допоміжні матеріали, будують текст, який відзначається певною зв'язністю, але збідненим змістом, непропорційністю частин; недостатньо вправним слововживанням, наявністю помилок у мовному оформленні;

достатній рівень — 7, 8, 9 балів одержують учні, які, спираючись на незначну кількість допоміжних матеріалів, досить вправно будують текст, але допускають окремі відхилення від теми, певні недоліки в структурі висловлювання, у співвідношенні основної та другорядної інформації; переказуючи, вони виявляють розуміння авторської позиції, але не коментують її; будуючи власний твір, вони висловлюють, але недостатньо аргументують свою точку зору на предмет мовлення, допускають помилки у мовному оформленні;

високий рівень — 10, 11, 12 балів одержують учні, які без опори на допоміжні матеріали вправно будують текст; висловлюють і аргументують свою думку, вміють зіставити різні погляди на той самий предмет, оцінити аргументи на їх доказ, обрати один із них, окрім того пристосовують висловлювання до особливостей тієї чи іншої мовленнєвої ситуації, комунікативного завдання, допускають окремі помилки у мовному оформленні.

Таблиця 2

Бали	Характеристика учнівського висловлювання
1	Учень, спираючись на значну кількість допоміжних матеріалів (слова, сполучення слів, малюнки, план тощо), будує лише окремі, не пов'язані між собою речення; лексика, синтаксичний лад потребують збагачення, є помилки у мовному оформленні *
2	Учень, спираючись на значну кількість допоміжних матеріалів, будує лише окремі фрагменти висловлювання; словниковий запас, синтаксичний лад потребують збагачення, є помилки у мовному оформленні.
3	Учень, спираючись на значну кількість допоміжних матеріалів, будує висловлювання, яке не становить завершеного тексту, характеризується непослідовністю викладу, пропусками фрагментів, важливих для розуміння думки; лексичний запас, синтаксичний лад висловлювання потребують збагачення, трапляються помилки у мовному оформленні.
4	Учень, спираючись на деякі допоміжні матеріали, будує текст, але не розкриває тему (у разі переказу — значно збіднює зміст); порушує послідовність викладу, не розрізняє основну та другорядну інформацію, добір слів не завжди вдалий (у разі переказу — не використано авторську лексику, яка робить мову яскравою, точною); синтаксичний лад висловлювання потребує урізноманітнення, є помилки у мовному оформленні.

Бали	Характеристика складених учнями діалогів
5	Учень, спираючись на деякий допоміжний матеріал, буде текст, неповно розкриваючи тему, не враховуючи співвідношення основної та другорядної інформації, в окремих випадках порушує послідовність викладу; добір слів не завжди вдалий (у разі переказу — не використано авторську лексику зі стилістичним забарвленням); висловлювання відзначаються одноманітністю синтаксичних засобів, є помилки у мовному оформленні.
6	Учень, спираючись на допоміжні матеріали, буде досить послідовний текст, розкриває тему, хоч і не завжди враховує співвідношення основної та другорядної інформації; добір слів не завжди вдалий, висловлювання відзначаються одноманітністю синтаксичних засобів, є помилки у мовному оформленні.
7	Учень, спираючись на незначну кількість допоміжних матеріалів, створює достатньо повний текст (у разі переказу — з урахуванням виду переказу), але в роботі є відхилення від теми, недоліки у структурі та у доборі, співвідношенні основної і другорядної інформації, висловлює основну думку, але не аргументує її; вдало добирає лексичні засоби (у разі переказу — використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), але не завжди стилістично доречно використовує синтаксичні засоби; допускає помилки у мовному оформленні.
8	Учень, спираючись на незначну кількість допоміжних матеріалів, буде достатньо повний (у разі переказу — з урахуванням виду переказу) текст, додержується вимог до структури висловлювання, але у роботі є відхилення від теми та недоліки у співвідношенні основної і другорядної інформації, висловлює головну думку і певним чином аргументує її; вдало добирає лексичні засоби (у разі переказу — використовує авторські засоби виразності, образності мовлення); але не завжди стилістично доречно використовує синтаксичні засоби, допускає помилки у мовному оформленні.
9	Учень, спираючись на незначну кількість допоміжних матеріалів, буде послідовний повний текст (у разі переказу — з урахуванням виду переказу); розкриває тему, додержується вимог до структури висловлювання, але недостатньо враховує співвідношення основної і другорядної інформації, висловлює головну думку (у разі переказу — авторську позицію) і переконливо аргументує її; вдало добирає лексичні засоби (у разі переказу — використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), але не завжди стилістично доречно використовує синтаксичні засоби, допускає окремі помилки у мовному оформленні.
10 **	Учень самостійно буде послідовний, повний (у разі переказу — з урахуванням виду переказу) текст, враховує комунікативне завдання, висловлює власну думку, зіставляє її з іншим поглядом на той самий предмет (у разі переказу — свою позицію з авторською), певним чином аргументує різні точки зору, робота відзначається комунікативною спрямованістю і стилістичною єдністю; багатством і стилістично виправданим використанням словника, різноманітністю і доречним використанням синтаксичних засобів, має окремі недоліки в мовному оформленні.
11 **	Учень самостійно буде послідовний, повний (у разі переказу — з урахуванням виду переказу) текст, враховує комунікативне завдання, висловлює власну думку, зіставляє з думками своїх однокласників (у разі переказу — враховує авторську позицію), вміє пов'язати предмет, що обговорюється з власним життєвим досвідом, добирає переконливі докази для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; робота відзначається комунікативною спрямованістю і стилістичною єдністю; багатством і стилістично виправданим використанням словника, різноманітністю і доречним використанням синтаксичних засобів, є незначна кількість помилок у мовному оформленні.
12 **	Учень самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації та адресата мовлення, аналізує різні погляди на той самий предмет, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи іншої позиції, усвідомлює можливість використання тієї чи іншої інформації для розв'язання певних життєвих проблем; робота відзначається комунікативною спрямованістю і стилістичною єдністю; багатством і доречним, стилістично виправданим використанням словника та синтаксичних засобів, робота майже позбавлена недолік у мовному оформленні.

Примітки. * — окрім того, оцінюючи усні висловлювання, враховують наявність відхилень від орфоепічних норм, правильність інтонування речень; ** — вміння висловити не тільки свою думку, але й зіставити різні погляди на той самий предмет під час перевірки з II варіанта курсу є бажаним, але не обов'язковим.

При оцінюванні мовного оформлення письмового монологічного висловлювання враховують:

- помилки, що порушують лексику та граматику (морфологічні та синтаксичні) норми;
- помилки, що порушують стилістичну єдність тексту;
- орфографічні та пунктуаційні помилки.

Критерії оцінювання грамотності письмових робіт у I варіанті курсу другої мови (див. табл. 3).

Результати перевірки в учнівській роботі можуть бути позначені так: 9/6/1, де спочатку вказано кількість орфографічних та пунктуаційних помилок — 9 (наприклад, 4 орфографічні та 5 пунктуаційних), що відповідає 6 балам, далі вказується кількість лексичних та граматичних помилок — 6 (наприклад, 3 лексичні, 2 морфологічні, 1 синтаксична), що відповідає 4, 5, 6

Таблиця 3

Бали	Кількість помилок		
	орфографічних, пунктуаційних (разом)	лексичних та граматичних (морфологічних, синтаксичних)	стилістичних
1	19—20 і більше	8—9	5
2	17—18		5
3	15—16		5
4	13—14	6—7	4
5	11—12		4
6	9—10		4
7	7—8	4—5	3
8	5—6		3
9	3—4		3
10	1 + 1 (негруба) — 2	3	2
11	1	2	2
12	1 (негруба)	1	1

балам; остання цифра вказує на кількість стилістичних помилок — 1, що відповідає 12 балам.

Загальна оцінка за мовне оформлення творчої роботи виводиться таким чином: до бала за орфографію та пунктуацію (у нашому прикладі це 6) додають вищий з трьох балів, на які заслуговує робота з такою кількістю лексичних та граматичних помилок (у нашому прикладі це 6), а також бал, що враховує стилістичні помилки (у нашому прикладі це 12).

Разом: $6 + 6 + 12 = 24$.

Ділимо суму на 3 (відповідно до трьох категорій помилок) і одержуємо бал за мовне оформлення. У тому разі, коли число не ділиться на 3 без залишку, беремо менше з двох чисел.

Наприклад, поділивши 23 на 3, ставимо бал 7 за мовне оформлення роботи.

В окремих випадках може скластися так, що в учнівській роботі є велика кількість орфографічних і пунктуаційних помилок, але зовсім немає лексичних, граматичних і стилістичних. У такому випадку загальна (висока) оцінка знижується на 2 бала. Наприклад, якщо у роботі 20 орфографічних і пунктуаційних, 1 лексична чи граматична, 1 стилістична, то загальна оцінка буде 8, але ми знижуємо до 6 балів.

Якщо ж у роботі майже немає орфографічних і пунктуаційних помилок, але дуже багато помилок інших видів, то загальна (низька) оцінка підвищується на 2 бала. Наприклад, якщо у роботі 1 негруба орфографічна чи пунктуаційна, 9 лексичних і граматичних, 5 стилістичних помилок, то загальна оцінка буде 6, але підвищуємо до 8.

Підсумковий бал за письмову роботу є середнім арифметичним балів за зміст та за мовне оформлення.

III. Читання

Читання вголос

1. *Перевіряється* вміння читати із достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією, відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, пристосовуючи темп, тембр, гучність читання до змісту, стилю тексту, авторського задуму і особливостей тих, що слухають (ступінь підготовки, зацікавленість даною темою тощо).

Перевірка вміння читати вголос здійснюється індивідуально. Учитель дає учневі текст, опрацьований на попередніх уроках, деякий час на підготовку і пропонує прочитати цей текст перед класом.

2. *Матеріал для контрольного завдання:* знайомий учневі текст, дібраний відповідно до вимог програми для кожного класу; текст добирається так, щоб час його озвучення (за нормативною швидкістю) окремим учнем дорівнював 1—2 хвилинам (для читання слід пропонувати невеликі тексти, відносно завершені уривки творів або порівняно великий текст, розділений на частини, які читаються кількома учнями послідовно).

3. *Одиниця контролю:* озвучений учнем текст. Швидкість читання наближена до звичайного для усного мовлення темпу:

у I варіанті курсу другої мови — 70—100 слів за хвилину;

у II варіанті курсу — 60—90 слів за хвилину.

4. *Оцінювання.*

Читання вголос оцінюється за такими критеріями:

початковий рівень — 1, 2, 3 бала одержують учні, які читають зі швидкістю, нижчою за норму, недостатньо правильно членують текст на речення, не пов'язують належним чином слова в реченні між собою, допускають значну кількість помилок у прочитуванні слів (пропуск, перестановка, заміна звуків та складів); порушують вимоги до вимови слів (дикція, орфоепічні норми), інтонування речень;

середній рівень — 4, 5, 6 балів одержують учні, які читають, пов'язуючи слова в реченні між собою, поділяючи текст на речення, не допускають помилок в інтонуванні кінця речення та в інтонуванні речень певної синтаксичної будови; читають не досить плавно, зі швидкістю, що не відповідає нормам, припускаються орфоепічних помилок, недоліків дикції;

достатній рівень — 7, 8, 9 балів одержують учні, які читають плавно з близькою до норми швидкістю, належним чином інтонують речення різної синтаксичної будови, логічно правильно поділяють речення на смислові відрізки, але недостатньо вправно передають авторський задум, стильові особливості тексту, не пристосовують читання до певного комунікативного завдання, припускаються орфоепічних помилок, недоліків дикції;

високий рівень — 10, 11, 12 балів одержують учні, які читають плавно, зі швидкістю, що відповідає нормам, належним чином інтонують речення різної синтаксичної будови, логічно правильно поділяють речення на смислові відрізки; добре відтворюють авторський задум, стильові особливості тексту, пристосовують читання до певного комунікативного завдання, читають орфоепічно правильно, з гарною дикцією.

Таблиця 4

Бали	Характеристика читання
1	Учень читає, не зв'язуючи слова між собою інтонаційно, не відділяючи одне речення від іншого, припускається значної кількості помилок на заміну, перестановку, пропуск (складів, слів); вимовляє у багатьох випадках слова відповідно до їх написання, а не до норм вимови, швидкість читання значно нижча норми.

Бали	Характеристика читання
2	Учень читає, відриваючи окремі слова одне від одного, не завжди відділяє одне речення від іншого, припускається помилок на заміну, перестановку, пропуск (складів, слів); вимовляє у багатьох випадках слова відповідно до їх написання, а не до норм вимови, швидкість читання нижча від норми.
3	Учень читає, роблячи окремі помилки у поділі тексту на речення, в деяких випадках розриваючи інтонаційний зв'язок між словами, припускається окремих помилок на заміну, перестановку, пропуск (складів, слів); вимовляє в окремих випадках слова відповідно до їх написання, а не до норм вимови, швидкість читання нижча від норми.
4	Учень читає, поділяючи текст на речення, але припускається значної кількості помилок в інтонуванні речень, різних за метою висловлювання, та неправильно інтонує речення певної синтаксичної будови (за програмою відповідного класу); робить помилки у поділі речень на смислові частини, неправильно ставить логічний наголос, припускається орфоепічних помилок, читання не досить плавне, швидкість читання нижча норми.
5	Учень читає, в основному правильно інтонуючи кінець речення, але припускається помилок у поділі речень на смислові частинки, логічному наголошуванні слів, а також в інтонуванні речень певної синтаксичної будови (за програмою відповідного класу); припускається орфоепічних помилок, читання не досить плавне, швидкість читання нижча від норми.
6	Учень читає, правильно інтонуючи кінець речення, логічно наголошуючи слова, але робить окремі помилки у поділі речень на смислові частини та в інтонуванні речень певної синтаксичної будови (за програмою відповідного класу); припускається орфоепічних помилок, читання не досить плавне, швидкість нижча від норми.
7	Учень читає в цілому плавно, правильно інтонуючи речення певної синтаксичної будови (за програмою відповідного класу), роблячи логічні наголоси; поділ речення на смислові відрізки в цілому логічно правильний, але цей поділ не пристосований до особливостей слухацької аудиторії; емоційне забарвлення тексту в читанні відсутнє, швидкість читання — наближена до норми; є орфоепічні помилки.
8	Учень читає плавно, досить правильно інтонуючи речення певних синтаксичних структур, роблячи логічні наголоси; поділ речення на смислові відрізки логічно правильний, але не завжди пристосований до особливостей слухацької аудиторії; темп, тембр, гучність читання не пов'язані з певним комунікативним завданням. Емоційне забарвлення тексту наявне, але воно не виявляє авторського задуму, швидкість читання — наближена до норми; є орфоепічні помилки.
9	Учень читає плавно, правильно інтонуючи різні синтаксичні будови; поділ речення на смислові відрізки та логічне наголошування слів правильні, але в окремих випадках не обумовлені особливостями аудиторії слухачів та певною ситуацією спілкування; темп, тембр, гучність читання не пов'язані з відповідним комунікативним завданням; емоційне забарвлення недостатньо виявляє авторський задум; швидкість читання — наближена до норми; є орфоепічні помилки.
10	Учень читає плавно, з гарною дикцією; інтонація (поділ речень на смислові частини, логічне наголошування слів, мелодика речень різної синтаксичної будови), емоційне забарвлення, тембр, темп, гучність читання відтворюють авторський задум, стильові характеристики тексту; але в читанні недостатньо враховане комунікативне завдання, особливості слухацької аудиторії, є окремі орфоепічні помилки.
11	Учень читає виразно, з гарною дикцією, інтонація (поділ речень на смислові відрізки, логічне наголошування слів, мелодика речень різної синтаксичної будови), емоційне забарвлення, тембр, темп, гучність читання відтворюють авторський задум, стильові характеристики тексту; належним чином враховане комунікативне завдання, особливості слухацької аудиторії; в читанні є окремі орфоепічні помилки.
12	Учень читає виразно, з гарною дикцією, інтонація (поділ речень на смислові відрізки, логічне наголошування слів, мелодика речень різної синтаксичної будови), емоційне забарвлення, гучність читання відтворюють авторський задум, стильові характеристики тексту, учень уміє узгоджувати характеристики свого читання з певним комунікативним завданням, визначеним учителем.

Читання мовчки

Контрольна перевірка читання мовчки здійснюється:

у I варіанті курсу другої мови — в 5—9-х класах;

у II варіанті курсу — в 7—9-х класах.

1. *Перевіряються вміння*: читати незнайомий текст із належною швидкістю і розуміти після одного прочитування:

- фактичний зміст;
- причинно-наслідкові зв'язки;
- основну думку;
- виразально-зображувальні засоби прочитаного твору.

Перевірка вміння читати мовчки здійснюється фронтально. Учні читають незнайомий текст від початку до кінця (при цьому фіксується час, витрачений кожним учнем на читання — з метою визначення швидкості). Потім учитель пропонує серію запитань. Школярі повинні вислухати кожне запитання, варіанти відповідей на

нього, вибрати один з них і записати поряд із номером запитання.

У I варіанті курсу другої мови для перевірки розуміння прочитаного тексту в 5—9-х класах учням пропонують 12 запитань за текстом з трьома варіантами відповідей.

У II варіанті курсу в 7-х класах — 12 запитань за текстом з двома варіантами відповідей; в 8—9-х класах — 12 запитань за текстом з трьома відповідями для вибору.

Запитання повинні стосуватися фактичного змісту, його головної думки, окремих мовних особливостей (переносне значення слова, художні засоби тощо).

2. *Матеріал для контрольного завдання*: незнайомі учням тексти різних стилів, типів мовлення, жанрів, що включають монологічне та діалогічне мовлення (відповідно до вимог програми для кожного класу).

У I варіанті курсу другої мови для контрольної перевірки читання мовчки пропонують тексти, які належать до художнього стилю,

в 5—9-х класах; тексти, що належать до інших стилів, — в 7—9-х класах.

У II варіанті курсу для контрольної перевірки пропонують художні тексти в 7—9-х класах. Тексти, що належать до інших стилів, для перевірки не використовуються.

Текст добирається таким чином, щоб учні, які мають порівняно високу швидкість читання, витрачали на нього не менше 1—2 хвилин і були нормально завантажені роботою.

Обсяг текстів для контрольного завдання орієнтовно визначається так:

У I варіанті курсу другої мови:

а) тексти, що належать до художнього стилю:

5-й клас — 300—360 слів;

6-й клас — 360—420 слів;

7-й клас — 420—480 слів;

8-й клас — 480—540 слів;

9-й клас — 540—600 слів;

б) тексти, що належать до інших стилів:

7-й клас — 300—360 слів;

8-й клас — 360—420 слів;

9-й клас — 420—480 слів.

У II варіанті курсу:

тексти, що належать до художнього стилю:

7-й клас — 360—420 слів;

8-й клас — 420—480 слів;

9-й клас — 480—540 слів.

3. *Одиниця контролю*: відповіді учнів на запитання тестового характеру, складені за текстом, що запропонований для читання, та швидкість читання.

4. *Оцінювання*.

Оцінювання читання мовчки здійснюється за двома параметрами: розуміння прочитаного та швидкість читання.

Розуміння прочитаного виявляється за допомогою тестової перевірки: правильний вибір відповіді на кожне із запитань оцінюється одним балом (наприклад, вибір правильних відповідей на 12 запитань дає 12 балів).

Швидкість читання мовчки (кількість слів за хвилину) по класах оцінюється з урахуванням таких орієнтовних норм.

У I варіанті курсу другої мови:

5-й клас — 90—180 слів;

6-й клас — 100—200 слів;

7-й клас — 110—220 слів;

8-й клас — 120—240 слів;

9-й клас — 130—260 слів.

У II варіанті курсу:

7-й клас — 90—180 слів;

8-й клас — 100—200 слів;

9-й клас — 110—220 слів.

Швидкість читання враховується при виведенні бала за цей вид мовленнєвої діяльності.

У I варіанті курсу другої мови бали 7—9 може одержати той учень, швидкість читання якого не нижча за мінімальний показник у нормативах для відповідного класу, а бали 10—12 одержує той, швидкість читання якого набли-

жається до максимального показника відповідного класу.

У II варіанті курсу бали 10—12 може одержати учень, швидкість читання якого не нижча за мінімальний показник у нормативах для відповідного класу, а бали 7—9 одержує той, хто прочитав текст зі швидкістю, не нижчою за норму для попереднього класу.

Той, хто не виконує зазначених норм швидкості читання, одержує на два бала менше. Наприклад, за вибір правильних відповідей учень 7 класу повинен одержати 10 балів; але якщо він читає зі швидкістю, що менша 110 слів за хвилину (I варіант курсу), то йому виставляється не 10, а 8 балів.

У цілому оцінювання здійснюється виходячи з того, що за цей вид мовленнєвої діяльності учень може одержати від 1 бала (за сумлінну роботу, яка ще не дала задовільного результату) до 12 балів (за правильні відповіді на запитання тестового характеру та належну швидкість читання). У тому разі, коли учень з певних причин не виконав роботу, він мусить пройти відповідну перевірку додатково для того, щоб одержати той чи інший бал.

Оцінювання знань з мови та мовних умінь

Зміст контролю визначається згідно з функціональним підходом до шкільного мовного курсу.

1. *Перевірки підлягають*:

У I варіанті курсу другої мови — обмежене коло знань з мови, які необхідні для правильного використання мовних одиниць, а також мовні вміння:

— розпізнавати вивчені мовні явища;

— групувати, класифікувати мовні одиниці;

— сполучати слова, доповнювати, трансформувати речення, добираючи належну форму слова, потрібну лексему, відповідні засоби зв'язку між частинами речення, між реченнями у групі пов'язаних між собою речень тощо;

— виявляти розуміння значення мовних одиниць та особливостей їх використання в мовленні.

У II варіанті курсу перевіряються тільки мовні вміння (див. перераховані для I варіанта курсу вміння, за винятком перших двох пунктів).

Перевірка здійснюється фронтально у письмовій формі із застосуванням завдань тестового характеру.

2. *Для контрольної перевірки* використовують завдання тестового характеру, складені на матеріалі окремих слів чи речень, груп пов'язаних між собою речень.

Рекомендується пропонувати учням 6 завдань, складність яких збільшується від класу до класу.

У I варіанті курсу другої мови орієнтовно два з них мають стосуватись розпізнавання мовних одиниць, а чотири — їх побудови, реконструкції, використання.

У II варіанті курсу завдання стосуються тільки використання мовних одиниць.

До кожного завдання учням пропонується дібрати власні приклади.

Обсяг завдань визначається таким чином, щоб контрольна перевірка тривала 15—20 хвилин (з огляду на можливості його виконання учнем середнього рівня підготовки).

3. *Одиниця контролю*: вибрані учнями правильні варіанти виконання завдань тестового характеру та самостійно дібрані приклади.

4. *Оцінювання результатів* контрольної роботи здійснюється так. За правильне виконання кожного із 6 запропонованих завдань учень одержує по 1 балу. Один бал за кожне завдання учневі додається в разі самостійного добору прикладів.

Оцінювання здійснюється таким чином, щоб за зазначену вище роботу учень міг одержати від 1 бала (за сумлінну роботу, яка не дала задовільного результату) до 12 балів (за бездоганно виконану роботу). У тому разі, коли учень з певних причин не виконав роботи, він мусить пройти відповідну перевірку додатково для того, щоб одержати той чи інший бал.

Оцінювання орфографічних і пунктуаційних умінь учнів

Основними формами перевірки орфографічної і пунктуаційної грамотності є списування, зорово-слуховий та слуховий диктанти.

У I варіанті курсу другої мови в 5—6-х класах використовується в 1-му семестрі контрольне списування, у 2-му семестрі — зорово-слуховий диктант; в 7—9-х класах у 1-му семестрі — зорово-слуховий диктант, у 2-му семестрі — слуховий диктант.

У II варіанті курсу в 5—6-х класах використовується контрольне списування; в 7—8 класах в 1-му семестрі — списування, в 2-му семестрі — зорово-слуховий диктант; в 9 класі в 1-му семестрі — зорово-слуховий диктант, в 2-му семестрі — слуховий диктант.

1. Перевірки підлягають:

— слова із списку слів, даних для запам'ятовування;

— слова на правила, які передбачають самостійне їх застосування учнями під час письма;

— опрацьовані в класі слова на правила, які не визначені програмою для самостійного застосування.

Перевірки підлягає також уміння використовувати розділові знаки на правила, які передбачають самостійне їх застосування учнями під час письма.

Перевірка здійснюється фронтально за традиційною методикою.

2. Матеріал для контрольного завдання.

Для контрольного списування, зорово-слухового та слухового диктантів використовуються тексти, які відповідають вимогам програми для даного варіанта курсу і класу.

Обсяг тексту (кількість слів) для контрольної перевірки орфографічної та пунктуаційної грамотності може бути орієнтовно таким.

У I варіанті курсу другої мови:

Клас	Списування	Зорово-слуховий диктант	Слуховий диктант
5-й	55—65	50—60	—
6-й	65—75	60—70	—
7-й	—	70—80	60—70
8-й	—	80—90	70—80
9-й	—	90—100	80—90

У II варіанті курсу:

Клас	Списування	Зорово-слуховий диктант	Слуховий диктант
5-й	50—60	—	—
6-й	60—70	—	—
7-й	70—80	60—70	—
8-й	80—90	70—80	—
9-й	—	80—90	70—80

Примітка. Під час визначення кількості слів у тексті враховуються як самостійні, так і службові слова.

Для списування, зорово-слухового та слухового диктантів використовуються тексти, в яких кожне з опрацьованих протягом семестру правил орфографії чи пунктуації було представлено 3—5 прикладами. Однак для списування добирають тексти, не обмежуючись вивченими правилами орфографії та пунктуації.

3. *Одиниця контролю*: текст, записаний учнем під диктовку чи при списуванні.

4. Оцінювання.

Диктант оцінюється однією оцінкою на основі таких критеріїв:

— орфографічні та пунктуаційні помилки оцінюються однаково;

— помилка в одному й тому ж слові, яке повторюється у диктанті кілька разів, вважається однією помилкою; помилки на одне правило, але у різних словах, вважаються різними помилками;

— розрізняють грубі і негрубі помилки (перелік негрубих помилок визначається програ-

Таблиця 5

Бали	Кількість помилок	
	I варіант	II варіант
1	19—20 і більше	20—21 і більше
2	17—18	18—19
3	15—16	16—17
4	13—14	14—15
5	11—12	12—13
6	9—10	10—11
7	7—8	8—9
8	5—6	6—7
9	3—4	4—5
10	1 + 1 (негруба) — 2	2—3
11	1	1 + 1 (негруба)
12	1 (негруба)	1 (негруба)

мою з відповідної мови); дві негрубі помилки вважаються однією помилкою;

— п'ять виправлень (неправильне написання на правильне) прирівнюються до однієї помилки;
— орфографічні та пунктуаційні помилки на правила, які не вивчалися, виправляються, але не враховуються.

Списування оцінюється на тих самих підставах, але однаково враховуються помилки на вивчені та невивчені правила.

Нормативи оцінювання диктанту (списування) по класах дивись у табл. 5.

Жорстко визначають кількість помилок, передбачаючи можливість враховувати поступ кожного учня в навчанні правопису, охайність

оформлення роботи тощо (наприклад, у I варіанті курсу 5 балів можна ставити за 11 або 12 помилок). Для 11 і 12 балів такого варіювання не передбачено.

І. П. ГУДЗИК,

зав. лабораторією навчання російської мови та мов інших етнічних меншин Інституту педагогіки АПН України, кандидат педагогічних наук;

В. О. КОРСАКОВ,

науковий співробітник лабораторії навчання російської мови та мов інших етнічних меншин Інституту педагогіки АПН України.

КОММЕНТАРИЙ К ОЦЕНИВАНИЮ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ ПО ЯЗЫКАМ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ

Прошло более двух лет с тех пор, как учителя-филологи апробируют на практике новые подходы к оцениванию учебных достижений учащихся, но по-прежнему остаются неясными вопросы относительно технологии оценивания: проведение тематического контроля, отдельных видов работ на уроках родного языка и их проверки, а также оформление классного журнала.

Схематично систему проверки достижений учеников по языкам национальных меньшинств можно представить в следующем виде:

Результаты обучения, подлежащие проверке	Виды контроля
Знания о языке и речи, языковые умения Речевые умения и навыки: а) восприятие чужой речи;	Тестовые задания а) аудирование, чтение молча;
б) воспроизведение чужой речи;	б) устное изложение*, письменное изложение, чтение вслух*;
в) продуцирование собственной речи	в) диалог*, устное сочинение*, письменное сочинение
Навыки правописания Соблюдение правил орфографического режима	Диктант, списывание Ведение тетрадей

Примечания. Виды деятельности, проверка которых осуществляется индивидуально в течение семестра, отмечены значком «*». Для их проведения не отводятся отдельные уроки. Оценки в данные колонки накапливаются на протяжении всего семестра.

Тематической проверке подлежит языковой материал, разделенный на темы (блоки), за которые и выставляется тематическая оценка (проверка осуществляется посредством тестового контроля в течение 15—20 минут). Продолжительность изучения языкового материала, количество часов на тему (блок) учитель определяет самостоятельно в соответствии с требо-

ваниями программы. Тематическое оценивание является обязательным и представляет собой результат усвоения основного содержания языкового материала по теме. Текущее оценивание для выставления оценок за тему не является обязательным. Учитель может оценивать знания учеников в ходе изучения темы, чтобы заинтересовать их, стимулировать процесс обучения, а также для реализации диагностико-корригирующей функции оценивания.

Следует обратить особое внимание на то, что при наличии текущего оценивания (по желанию учащегося) тематическая оценка может выставляться и автоматическая (на основании текущего оценок после выполнения учащимся соответствующей тематической тестовой работы).

Опираясь на методику развития связной речи, учитель проверяет речевые умения и навыки, которые формируются на протяжении определенного времени путем отработки на практике. Для их проверки используются соответствующие виды контроля — аудирование, чтение молча, устное изложение, сочинение, диалог и др.

Все виды контроля (кроме письменного изложения и сочинения) осуществляются на контрольных уроках как второй вид контроля после тестового (по языковой теме).

Например, учитель проводит тестовую работу в течение 20 минут по теме «Орфоэпия», а в оставшееся на уроке время проверяет навыки чтения молча.

Если условно определить работу по проверке языковых знаний по теме и одного из видов речевой деятельности в ходе урока контроля как контрольный блок, то работа на уроке будет состоять из двух частей: 1) тестовая проверка языковых умений и навыков по изученной теме (15—20 мин.); 2) проверка аудирования или чтения молча. Первая оценка выставляется за тему, а вторая в соответствующую колонку.

Система работы по развитию письменной речи учащихся обуславливает необходимость проведения серии уроков по формированию навыков письменного пересказа или письменного высказывания по теме. В процессе данной работы необходимо научить учеников составлять план, излагать по плану; излагать сжато либо подробно; высказывать свое суждение о проблеме либо рассуждать на заданную тему и т. д. Навыки письменного пересказа и составления собственного высказывания формируются в процессе изучения различных тематических блоков. Для проверки уровня развития навыков письменной связной речи необходимо отводить отдельные уроки.

Оценочные баллы за виды речевой деятельности учащихся, которые проверяются фронтально, выставляются в отдельные колонки по мере осуществления контроля (внутри тематического блока). Те из них, что накапливаются на протяжении длительного периода (семестра, года), могут по усмотрению учителя выставляться в колонки, отведенные либо в начале семестра, либо в произвольно отведенном учителем месте на странице журнала (устное сочинение, диалог, чтение вслух).

Для проверки грамотности письма (диктант или списывание) отводится отдельный урок (в соответствии с методикой). При подборе текстов следует учитывать все требования (по количеству слов и т. п.) «Критериев...». Этот вид контроля в журнале фиксируется под числом и подлежит отработке. При оценивании диктанта на каждый балл, например: в таблице «Критериев оценивания учебных достижений учащихся по национальным языкам (язык обучения)», — дается общее количество допустимых ошибок. Так, на 8 баллов общее количество допустимых ошибок составляет 3—4, это означает, что количество орфографических и пунктуационных ошибок может выглядеть так: 1/2, 1/3, 2/1, 2/2, 0/2 и т. д.

Проверке и отработке подлежат учебные достижения учащихся по усвоению слов, требующих обязательного запоминания (трудные, вариативные случаи написания или слова-исключения).

Проверка тетрадей осуществляется ежемесячно, а итоговая (среднеарифметический балл) оценка выставляется один раз в конце семестра.

Основным документом, который определяет правила и служит руководством к действию, для учителя является проект «Критериев оценивания учебных достижений учащихся в системе общего среднего образования», напечатанный в газете «Освіта України», № 6, 07.02.01.

Исходя из положений указанного документа, предлагаем (ориентировочный) образец оформления страницы в журнале по языкам национальных меньшинств (см. табл.).

Итак, в течение семестра знания учащихся оценены по всем показателям и количество баллов за 1-й семестр будет составлять среднеарифметическую оценку от показателей — по языковым темам (зависит от количества тем), диктанту, аудированию, устному изложению, письменному сочинению, чтению вслух, чтению молча, за тетради. Во 2-м семестре — по языковым темам; диктанту, аудированию, диалогу, письменному изложению, устному сочинению, чтению вслух, чтению молча, за тетради.

Учащийся имеет право корректировать тематическую оценку. Корректирующая оценка представляет собой окончательный вариант оценки за тему.

Для стимулирования учебной деятельности учащихся в процессе обучения учитель имеет право с учетом всех показателей по обязательным видам контроля выставить «автоматом» оценку за семестр или за год, если ученик согласен с данным результатом обучения. При этом наличие либо отсутствие текущих оценок, а также их количество, не может быть препятствием для выставления семестрового или годового баллов.

Таблица

Русский язык, 5 кл.

Тематические блоки

Лексика (4 ч.), Синтаксис (15 ч.), Морфология (7 ч.) и т. д.

№ п.п.	Месяц и число	30/09	Диалог	Чтение вслух	Устное изложение	1/10	2/10	3/10	4/10	Тематическая оценка	Корриг. оценка			Ведение тетрадей	Аудирование	Тематическая оценка	Корриг. оценка	Диктант	Отработка	Ведение тетради		Чтение молча	Тематическая оценка	Корриг. оценка		Сочинение	Отработка	Вед. тетр. (итоговая)	За семестр	
1.	Знанченко Иван		10	12	11				Н	8	9			10	12				Н	11	9			11	11			10	10	11
2.	Тимошкина Анна					5	6		6	6																				
3.	Журавель Ирина									10																				

За учеником остается право повышать семестровую и годовую оценки. Однако следует помнить, что на основании пункта 2.5 Положения о золотой медали «За високі досягнення у навчанні» и серебряной медали. «За досягнення у навчанні» повышение результатов семестрового и годового оценивания не дает права пре-

тендовать на награждение выпускников золотой либо серебряной медалью.

Т. Г. БУЧАЦКАЯ,
директор Одесского филиала НМЦ
среднего образования Министерства
образования и науки Украины.

ОБ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУР В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ В 2003/2004 УЧЕБНОМ ГОДУ (О программно-методическом обеспечении курсов: «Русский язык», «Литература», «Зарубіжна література»)

В условиях инновационных изменений национальная система образования внесла определенные коррективы в цели, задачи и содержание образовательной отрасли «Язык и литература». Основные компоненты языкового и литературного образования определяются ценностью, технологичностью и коммуникативностью, а целью обучения становится необходимость формировать у учащихся языковую, коммуникативную и этнокультурологическую компетенции.

Современная школьная система обучения должна обеспечивать сохранение и развитие языков и культур национальных меньшинств, живущих в Украине, и одновременно повышать уровень овладения государственным языком, что гарантирует учащимся возможность интеграции в общеукраинское общество.

Удовлетворение прав национальных меньшинств в Украине отвечает международным стандартам. Поэтому, наряду с общегосударственным мировоззрением, важно формировать у учащихся уважение к представителям других национальностей; обеспечивать возможность функционирования личности в разных сферах общественной жизни с народами различных национальностей, проживающих на территории Украины и стран СНГ.

Международная конференция по вопросам образовательной политики национальных меньшинств в Украине, которая состоялась в Киеве в 2002 году, продемонстрировала стремление украинского народа к взаимоуважению, толерантности в отношении к национальным меньшинствам. В материалах конференции было подчеркнуто, что в местах компактного проживания национальных меньшинств государство создает условия для обучения на родном языке либо для его изучения как предмета. Изучение на всех этапах (дошкольное учреждение, школа, вуз) языков национальных меньшинств отвечает содержанию ст. 6 Конституции Украины.

В 2003 году Министерство образования и науки Украины, АПН Украины разработали проект Государственного стандарта базового и

полного образования. В нем четко определены требования к преподаванию и изучению языков национальных меньшинств. В связи с этим создание условий для изучения русского языка и литературы, родной литературы и зарубежной, а также роль учителя в процессе обучения приобретают особое значение.

Изучение русского языка как предмета в школах с украинским языком обучения, а также в школах с обучением на языках национальных меньшинств, делает реальным решение задачи, которая стоит сегодня перед школой — овладение несколькими языками.

В соответствии с Типовыми учебными планами общеобразовательных учебных заведений на 2001/2002—2004/2005 гг., утвержденными приказом Министерства образования и науки Украины от 25. 04. 2001 года под № 342, в школах с русским языком обучения на изучение русского языка и литературы отведено:

Учебные предметы	Количество часов в неделю по классам						
	5-й	6-й	7-й	8-й	9-й	10-й	11-й
Родной язык и литература	5,5	4,5	4	4,5	4	4	4
Из них:							
на родной язык	3	2	2	2	2	1	1
на литературу (интегрированный курс)	2,5	2,5	2	2,5	2	3	3

В общеобразовательных школах с украинским языком обучения русский язык изучается на основе свободного выбора, по желанию учащихся и их родителей, за счет часов вариативной части учебного плана по 2 часа в неделю. Данное положение утверждено Министерством образования и науки Украины, опубликовано в «Информационном сборнике Министерства образования и науки Украины», № 15 за 2002 год и будет продублировано в «Сборнике приказов Министерства образования и науки» за 2003 год (до начала учебного года).

Предмет «Русский язык», введенный для изучения со 2-го, либо с 3-го, либо с 5-го клас-

са, не может быть отменен в последующие годы обучения в школе.

Выполнение государственных программ по русскому языку в школах с украинским языком обучения остается обязательным. Факультативное изучение курса может быть организовано как дополнение к существующему выборочно-обязательному курсу.

Функциональный подход к изучению вариативного школьного курса русского языка состоит в формировании умений владеть речью, разными видами речевой деятельности (умениями слушать, говорить, читать, писать).

Акцент на упражнения лингвонароведческого содержания способствует формированию представления о разнообразии мира, стимулирует интерес учащихся к другим культурам и языкам, что соответствует задачам изучения курса русского языка в школе.

Новый учебный год не внесет дополнительных изменений в содержание обучения русскому языку.

Так, общеобразовательные школы с русским языком обучения продолжают работу по программе «Русский язык, 5—11 классы» под редакцией Н. А. Пашковской 2001 года издания, рекомендованной Министерством образования и науки Украины № 1/11-2380 от 14.09.2000 (текст данной программы в журнале «Русская словесность в школах Украины», 2001 г., № 4, 2003 г., № 1).

Этой программе соответствуют переизданные в 2002 году учебники для 5—9-х классов под редакцией Е. П. Голобородько. Кроме того, подготовлен вариативный учебник «Русский язык. 5 класс» под редакцией Снитко; К.: Зодиак-Эко, 2003 г.

Напоминаем, что в результате редактирования из старой программы изъяты ряд положений из лингвистической части, сохранен системный курс русского языка и усилены части, в которых представлены нормы литературной речи и функциональный аспект изучения языка (рассматривается роль языковых единиц и их использование). Все виды работ по развитию связной речи поделены на три группы: понимание речи, ее воспроизведение и создание собственных высказываний, что соответствует критериям оценивания знаний учащихся по русскому языку.

Для обеспечения обучения русскому языку, где его начинают впервые изучать с 5-го класса как предмет (обучение в школе по всем предметам осуществляется на украинском, болгарском, молдавском либо на других национальных языках), следует пользоваться программой «Русский язык», 5—9 кл. авторов И. Ф. Гудзик, В. А. Корсаков (издательство «Шкільний світ», 2001 г.).

В школах и классах, где русский язык изучают с начального звена, курс преподается по программе «Русский язык, 5—9 классы (курс 3(2)-9 кл.) для общеобразовательных учебных

заведений с украинским языком обучения» (см. в журнале «Русская словесность в школах Украины», 2001 г., № 4). Данная программа используется также и в школах с болгарским, молдавским (румынским) и другими языками обучения.

В программах по русскому языку для школ с украинским языком обучения определено только содержание курса, а последовательность работы над учебным материалом выбирает учитель самостоятельно. Однако предполагается, что в обоих вариантах курса второго языка (для 3(2)—9 классов и для 5—9 классов) половина учебного времени будет отведена на развитие речевых навыков. Для этого учитель предусматривает специальные («речевые») уроки, на которых отрабатываются наиболее важные умения, связанные с каждым видом речевой деятельности: аудирование, говорение, чтение, письмо. Кроме того, эта часть содержания курса отрабатывается и на уроках изучения языкового материала.

Усвоение языковых знаний может быть предварено работой над развитием определенного речевого навыка или, наоборот, полученные знания о языке закрепляются на материале текста. При этом можно решать и речевые задачи: заучивание наизусть, пересказ, составление диалога, чтение и др.

При планировании работы на год необходимо в первую очередь уроки по изучению языкового материала чередовать с уроками по развитию связной речи; распределить на протяжении года отработку навыков речевой деятельности на уроках по формированию языковых знаний и умений и дополнить специально выделенными уроками по проверке достижений учащихся (контрольные уроки).

Следует отдельно сказать о подходах к размещению учебного материала, который представлен в новых учебниках по русскому языку для школ с украинским языком обучения (курсы для 3(2)—9 классов и для 5—9 классов). Работа над языковым материалом составлена таким образом, чтобы в процессе изучения курса чередовались синтаксические, морфологические и лексические темы. Материал по лексике, морфологии, синтаксису для каждого класса разделен на части, а затем, в пределах каждой четверти учебного года, части, относящиеся к различным разделам программы, объединяются в единое целое. Это обеспечивает комплексную работу по развитию навыков речевой деятельности, совершенствованию грамматических умений, усвоению норм употребления языковых средств в речи. Формулировка темы урока в новых учебниках состоит из двух частей: языковая тема и тема по развитию речевых навыков.

Для оценивания знаний учащихся по усвоению содержания данных программ, когда русский язык изучается как отдельный предмет, следует руководствоваться критериями, помещенными в программе по русскому языку для

школ с украинским языком обучения, 5—9 кл. авторов И. Ф. Гудзик, В. А. Корсаков, в зависимости от продолжительности изучения курса (вариант I, вариант II). Для названных двух параллельных курсов выпущены учебники «Русский язык», 5 класс, (первый год обучения и третий год обучения), 6 класс. Учебник «Русский язык» для 5 и 6 классов под редакцией Н. А. Пашковской — для курса 3(2)—9 кл. Разработки уроков, методические рекомендации к изучению этих курсов можно найти в журнале «Русская словесность» за предыдущие годы, начиная с 1997 года. Повторно их начали переиздавать в том же журнале с июня 2002 года. В качестве дидактических пособий для планирования работы на уроке могут быть использованы учебные пособия: «Русский язык. Коммуникативный курс», 5 кл. автора Н. Ф. Баландиной (издательство «Торсинг», Харьков, 2002 г.); «Слушаем-читаем, говорим-пишем» автора Л. В. Давидюк и др. (издательство «Освіта», Киев, 2002 г.).

В школах с украинским языком обучения (изучение русского языка как предмета) важно широко использовать межпредметные связи с украинским языком. При изучении однотипного материала объем теоретических сведений может быть минимальным, с опорой на уже известные учащимся понятия из родного языка (украинского). При этом появляется дополнительная возможность для учителя перераспределить время и больше внимания уделить более сложным темам, а также развитию навыков связной речи. При календарно-тематическом планировании изучения русского языка в 5-х классах учителю следует уделить особое внимание осуществлению преемственности в обучении. Для этого необходимо изучить программы по русскому языку для начальной школы. Знание этих программ позволяет свободно оперировать объемом нового материала, содержанием материала для повторения, а также верно распределять время на изучение той или иной темы, повторение и закрепление; грамотно подойти к оцениванию достижений учащихся. Еще раз следует напомнить, что в связи с переходом на 12-летний срок обучения, изменением содержания и структуры обучения утвержден Государственный стандарт начального образования, а также Типовые учебные планы для начальной школы с украинским языком обучения. При изучении русского языка в 1—2-х классах с 12-летним сроком обучения использовались такие программы и учебники в школах с русским языком обучения: «Русский язык», 1—2 кл. авторов М. С. Вашуленко, И. Ф. Гудзик, А. Ю. Прищепа (изд-во «Початкова школа», 2001 г.); Букварь авторов К. С. Прищепы, В. И. Колесниченко (изд-во «Форум», 2001 г.); учебник «Русский язык», 1 кл. автора Е. В. Малыхиной (К.: «Форум», 2001 г.).

Кроме того, в начальной школе существуют вариативные программы и учебники (программа

«Русский язык» 1—4 кл. автора Е. В. Малыхиной (К.: «Форум», 2002 г.); Букварь авторов М. С. Вашуленко и др. (К.: «Освіта», 2002 г.); учебник «Русский язык», 2 кл. автора О. Г. Лобчук (К.: «Літера», 2002 г.); учебник «Русский язык», 2 кл., автора Е. В. Малыхиной (К.: «Форум», 2002 г.); учебник «Русский язык», 2 кл., автора Е. С. Сильновой и др. (К.: «Освіта», 2002 г.); учебник «Читайка», 2 кл., авторов Т. Д. Поповой, И. Л. Лапшиной).

В начальных классах школ с украинским языком обучения учителя могут использовать программу «Русский язык», 2 кл., (авторов И. Ф. Гудзик, В. В. Гурской), изданную в сборнике программ для 1—2 кл. (К.: «Початкова школа», 2001 г.), и соответствующий учебник «Русский язык», 2 кл., авторов И. Ф. Гудзик, В. В. Гурской (К., «Освіта», 2002 р.).

К началу прошедшего учебного года существовала и вариативная программа «Русский язык», 2—4 кл., авторов Л. Пелепейченко, М. Коченгиной (К.: «Навчальна книга», 2002 г.) и этих же авторов учебник «Русский язык», 2 класс (К.: «Навчальна книга», 2002 г.).

В связи с реформированием содержания учебных дисциплин по языку и литературам, изменением целей и задач обучения разработаны соответствующие методические рекомендации к действующим программам по русскому языку и литературе для вечерних общеобразовательных школ. В них предлагается примерное распределение учебного материала в зависимости от количества часов (см. в журнале «Русская словесность в школах Украины», 2002 г., № 4).

Для вечерних школ с русским языком обучения программы и распределение часов между курсами языка и литературы останутся без изменений.

При изучении литературы в школе необходимо уделить внимание реализации таких задач, как: изучение шедевров русской и мировой литературы в единстве анализа художественных текстов, формирование и развитие навыков выразительного, вдумчивого и правильного чтения; формирование умения мыслить самостоятельно. Необходимо привлечь внимание учащихся к лучшим образцам мировой литературы, к общечеловеческим ценностям, знакомство с которыми способствует не только повышению общей культуры и эрудиции учеников, но и содействует интеграции нашего народа в мировое сообщество.

Вновь назначенным учителям литературы следует помнить, что курс зарубежной литературы в школах с украинским языком обучения является интегрированным: включает зарубежную и русскую литературы. В новом учебном году продолжится работа по программе «Зарубіжна література» (К., 1995) в тех классах, которые завершают работу до полного окончания изучения данного курса по названной программе.

Программа под редакцией Д. Наливайко 1998 года издания, переизданная и утвержденная в 2003 году, может быть (по усмотрению учителя) выбрана для работы в 5-х классах общеобразовательных школ при наличии научно-методического обеспечения курса. Она, как и в прошлом учебном году, рекомендована для работы в профессионально-технических училищах, а при наличии условий и желания учителя — в лицеях и гимназиях.

Те школы и классы, которые в предыдущем году работали на основе данной программы, продолжат по ней обучение, внося соответствующие коррективы из отредактированного варианта программы 2003 года.

В 5-х классах школ с украинским языком обучения изучение зарубежной литературы осуществляется по новой программе, утвержденной Министерством образования и науки (авторов Б. Б. Шалагинова и др.), которая была опубликована в газете «Зарубіжна література» от 21—23 июня 2001 года и вышла отдельным изданием в 2001 году.

Курс зарубежной литературы в общеобразовательных школах с обучением на языках национальных меньшинств изучается интегрированно с курсом родной литературы.

Школы с молдовским (румынским) языком обучения продолжают работать по созданным в области программам интегрированного курса и утвержденным Министерством образования и науки Украины.

Вечерние школы с русским языком обучения продолжают работу по программе 1996 года издания «Программа вечерней средней общеобразовательной школы с русским языком обучения. Литература, 6—12 классы».

В школах с русским языком обучения продолжится изучение курса по программе «Литература», 5—11 классы, под редакцией Л. А. Симаковой 2001 года издания (К.: «Школьный мир»). Планируя работу в 5—8-х классах необходимо особое внимание уделить организации чтения и изучения художественных произведений (их восприятие, осмысление, анализ, интерпретация и оценка прочитанного). По-прежнему постоянного внимания требуют вопросы формирования, развития и совершенствования речи учащихся. С этой целью в программу включен перечень обязательных видов работ: словарная работа, изложение, устное и письменное сочинение, диалоги, творческие работы.

За счет уменьшения количества и соотношения монографических и обзорных тем в 9—11-х классах следует больше внимания уделить анализу и контролю за достижениями учащихся; вопросу формирования аналитических умений и навыков.

Принцип вариативности, положенный в основу программы, оставляет за учителем право выбирать для изучения то или иное произведение, автора (из мировой и русской литературы), что отмечено в программе словами «по

выбору» или указано в пояснительной записке к ней.

Вместе с тем необходимо напомнить, что, если система работы конкретного учителя и его опыт позволяют изучать произведения вне программы (дополнительно), это не может рассматриваться как нарушение ее требований.

Для изучения курса по «Программе для общеобразовательных учебных заведений с русским языком обучения. Литература, 5—11-й классы, 2001 г.» изданы и утверждены Министерством образования и науки Украины следующие учебники издательства «Вежа»:

Симакова Л. А. Литература. Учебник-хрестоматия для 5 класса;

Симакова Л. А. Литература. Учебник-хрестоматия для 6 класса;

Симакова Л. А. Литература. Учебник-хрестоматия для 7 класса;

Симакова Л. А. Литература. Учебник-хрестоматия для 8 класса.

Перечень учебников, учебных пособий, которые могут быть использованы в процессе обучения в новом учебном году, будет опубликован в «Информационном сборнике Министерства образования и науки Украины». Вся учебная литература, указанная в перечне, имеет соответствующий гриф Министерства; определен ее вид, назначение и статус книги как основной или дополнительной.

В соответствии с приказом Министерства образования и науки Украины от 20.05.03 «Про затвердження Типових навчальних планів для організації профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» с нового учебного года необходимо особое внимание уделить организации профильного обучения. Для изучения курсов «Зарубіжна література» и «Литература» созданы программы для профильных классов. Программа по зарубежной литературе напечатана в газете «Зарубіжна література» от 20 мая (324) 2003 года (издательство «Шкільний світ»). Программа по литературе для профильных классов с русским языком обучения (авт. В. И. Силантьева) будет опубликована к началу учебного года в журнале «Русская словесность». Вариант программы по зарубежной литературе для профильных классов под редакцией Д. Наливайко, руководитель проекта Ю. И. Ковбасенко. «Програми для класів філологічного, фізико-математичного, технологічного, спортивного профілю» будут напечатаны в журналах «Всесвітня література», «Зарубіжна література», № 7—8, 2003 г. Также для гуманитарного профиля (русский язык обучения) будут опубликованы: программа по русскому языку (авт. З. П. Баранщикова) и «Русский язык. Факультативный курс» (авт. Л. В. Давидюк).

Т. Г. БУЧАЦКАЯ,

директор Одесского филиала НМЦ среднего образования МОиН Украины.

КОМПАРАТИВИСТИКА КАК СОВРЕМЕННАЯ МЕТОДОЛОГИЯ АНАЛИЗА ТЕКСТОВ И КАК ФОРМА ДИАЛОГА

Сознаюсь, что мне как литературоведу, воспитанному на классических формах литературы, и сегодня хотелось бы излагать материал последовательно: историческая эпоха, мир, каким его видели современники, их представления о вечном и конечном, принципы отражения действительности. Затем следующая художественно-историческая эпоха — и по той же схеме... Но XX век перечеркнул эту традицию. Об ее исчерпанности начинали говорить футуристы (но мы их почти не слушали), эту истину заставляют принять современные постмодернисты (сейчас мы их пытаемся услышать). Как бы там ни было, но ушедший век вошел в общекультурное пространство как принципиально диалогичная система познания и отражения, он усомнился в однозначности истин и преподнес множество вариантов решения одного и того же вопроса. Наступило время драматических раздумий: то, что казалось незыблемым (параллельные не пересекаются), оказалось крайне неустойчивым (где-то пересекаются, но стоит ли верить Лобачевскому?) Не оправдались надежды на технический прогресс: мы строили, но так и не построили счастливое будущее. Мы так много твердили о кодексе чести, но вот результат — посещаем кунсткамеру бесчестия в «Окнах» Дмитрия Нагиева. И теперь, думая о методологии курса «Литература» в средней школе, я предпочитаю компаративистику хотя бы потому, что в ней заложен кодекс широких сопоставлений, апробируется система диалога многих художественных явлений. А если учесть, что в средней школе мы по-прежнему говорим о шедеврах, бояться диалога не стоит, нужно только понять, по каким законам сопоставляются художественные явления.

Уже столетие назад академик А. Н. Веселовский сказал о «бродячих сюжетах», о близких мотивах и закономерностях эстетического их преломления в литературах разных стран (все помнят, что ренессансная история Ромео и Джульетты в нашей средневековой культуре обрела жизнь в истории любви и смерти Петра и Февроньи). О том, что понятие «сравнительное литературоведение» не противоречит сопоставлению разнородных объектов искусства (например, литературы и живописи), блестяще подтвердил И. Тэн.

В XX веке возможности широких сопоставлений, которые дарит нам компаративистика, занимали умы выдающихся ученых (напомним только два имени: В. М. Жирмунский, А. И. Белецкий). Жизнь складывалась, как складывалась: нам предложили доказывать преимущества советской системы и уникальность однозначно одиозной советской литературы — конечно, компаративистика должна была выглядеть наукой сугубо «буржуазной». Но в послед-

ние десятилетия XX столетия мы сумели обобщить то, что исподволь делалось в этой области на протяжении всего века. Словосочетания «типология искусств», «типология направлений (течений, стилей)», «типология сюжетов и художественных мотивов» довольно прочно вошли как в литературоведение, так и в наше сознание. Только что сказанное еще раз утверждает в мысли: не стоит бояться компаративистского курса, заложенного в программу средней школы: теоретические наработки в этой области есть и они довольно серьезные.

Русская литература, которая сейчас читается в контексте европейской (и тяготеющей к ней литературы северных штатов США), поражает нас своей оригинальностью при сопоставлении на уровне направлений и течений, либо типов художественного мышления, вошедших в наше сознание как «художественно-историческая эпоха» (Возрождение, Средневековье, Авангард и др.). Система анализа разработана хорошо. Если современный учитель все-таки не знает основоположников компаративистики, то ближайшим профессиональным ориентиром для него может быть труд украинского исследователя Д. С. Наливайко, созданный и опубликованный еще в советское время — речь идет о двухтомнике «Искусство: направления, течения, стили» (К., 1981, 1985). Итак, характеризуя, например, реализм XIX века в его течениях (социологический, психологический), учитель говорит о принципах освоения действительности (объективный анализ + типизация), о связях человека с социумом, о персонажах, которые в этой системе оценок обязательно несут в себе черты общественного сознания, об идеологическом факторе реализма и об его способности представить не только типическое, но и индивидуальное. И здесь же оформляется тезис: но героями положительными, хотя и трагическими, становятся все-таки те, кто «перерос сознание массы». А дальше — история всех «лишних людей» I половины XIX века в их «иностранных» и русских вариантах. Обнаружатся общие мотивы поведения, близость судеб, закономерность финала произведения (Сорель — Онегин — Печорин).

Можно говорить о ведущих особенностях реализма в вариантах европейских стран, о типологии романа (социальный, социально-психологический, нравоописательный и т. д.). Общая схема анализа любого реалистического произведения будет следующей: картина мира (человек и его представления о себе во вселенной, человек и современное ему общество, традиции среды, словесная психология); особенности мировосприятия и поведения, сделавшие главного героя не похожим на других; особенности сюжета-судьбы; ведущие мотивы произведения

и т. д. Как видим, не нарушается дидактическая задача школьного обучения: происходит знакомство с текстом, есть материал для пересказа, размышления над прочитанным и первичного обобщения (почему «лишний человек» стал героем времени?). Но именно типология мышления делает человека (в данном случае, ученика) незащищенной личностью. Оказывается, мир подчиняется одним законам бытия, в данном случае его отражают реалисты. Но, как ни странно, каждый писатель представил свой вариант проблемы. Русские, французские, английские авторы, сказав об антигуманном лице капитала, представили свое индивидуальное видение возможности выхода из создавшейся ситуации. Из общей серии произведений, исследующих буржуазное общество, как ведущий мотив можно выделить «власть денег», довлеющих над героями. И окажется, что одна и та же тема реализуется целым рядом персонажей: здесь и папаша Горио, и Гобсек Бальзака, и Урия Хипп Диккенса, и «бедные люди» Достоевского, отброшенные «по ту сторону» благополучия. Как видим, такой подход к группе произведений дает универсальные знания, в идеальном варианте его следовало бы принять безоговорочно. Но с идеалами у нас плохо.

Время излома и переходности всегда характеризуется активным скепсисом к тому, что так недавно вызывало уважение. «Самая читающая страна» вдруг оказалась демонстративно не читающей, а потребляющей легковесное чтение. Важнейшее достижение коммуникации — компьютер — превратился в игрушку. С одной стороны — понятно, виртуальная реальность, картинка, которую можно тут же изменить, стала убежищем от страшной реальности. С другой — этот вариант компьютерной утехи ворует время и отключает разум, фактор познания себя в мире сменился моментом «приспособления к ситуации». Кого ж растим, флибустьеров и героев-истребителей, или все-таки тех, чье сердце не закрыто для нравственных раздумий и элитарной духовности? Конечно, мечтаешь о вторых. Им-то и предлагаешь кладезь премудрос-

ти, адсорбированный в шедеврах. А чтоб увлечь, даешь испить из множества источников по принципу: припадай и постигай. «Припадают» немногие.

Дойдя до этой точки, все-таки хочу напомнить о количественном факторе и психологии ученика. Без базового компонента знаний обзорное постижение предмета невозможно. И, в первую очередь, потому, что нарушен момент постепенного восприятия. Усечен период знакомства, индивидуального осознания художественного явления.

Волею судьбы и движимая профессиональным долгом, вчитываюсь в современные программы для общеобразовательных школ. Они бессистемны (особенно для школьников старших классов) и перегружены материалом. Между тем базовый компонент компаративистских исследований всегда составляют 2—3 наиболее характерных и близких по ряду показателей сюжетов. В этом случае не нужно сохранять даже видимость полного литературного процесса, важно выбрать наиболее значимое для данного типа искусства и показать его в разнообразии вариантов.

Таким образом, констатируя, что мы пережили 10-летие головокружения и экспериментов, нужно разрешить задачу, об актуальности которой знает каждый учитель:

— на основе программ, уже существующих и зарекомендовавших себя положительно, пересмотреть объем материала, предложенный для изучения в среднем звене;

— обобщив и систематизировав его в старших классах, дополнить знаниями новых текстов, а также основ диалогового мышления, свойственного компаративистике.

В. И. СИЛАНТЬЕВА,

доктор филологических наук, доцент, зав. кафедрой зарубежной литературы Одесского национального университета имени И. И. Мечникова, доцент Одесского филиала НМЦ среднего образования МОН Украины.

СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ МЕТОД

Ключевые слова: историческая поэтика, сопоставление, повторяемость, воздействие, ряд, психологический параллелизм, мотив, сюжет.

Сравнительно-исторический метод сложился в литературоведческих школах русских университетов в последней трети XIX века. Родоначальником его стал академик Александр Николаевич Веселовский. Выпускник Московского университета, оставленный в нем для подготовки к профессорскому званию, А. Н. Веселовский, мечтавший специализироваться в области

западно-европейских литератур, поступает гувернером к детям русского вельможи князя Голицына, что дает ему возможность посетить Испанию, Италию, Францию и Англию. Расширение культурного кругозора А. Н. Веселовский считал необходимым условием формирования ученого-филолога.

Получив в дальнейшем казенную стипендию для поездки за границу, А. Н. Веселовский слушает лекции по германской и романской филологии в Берлинском университете, посещает Прагу и Сербию, чтобы углубить знания по

Александр Николаевич Веселовский (1838—1906) — выдающийся историк и теоретик литературы, академик Петербургской Академии наук, автор капитальных исследований по исторической поэтике и истории всемирной литературы. Научный горизонт исследователя охватывал большие и малые культуры, фольклорные традиции, сложившиеся на разных континентах.

А. Н. Веселовский — создатель сравнительно-исторического метода. Сопоставляя эпические формулы и мотивы, романы и повести разных эпох и народов, автор «Исторической поэтики» исследовал «повторяющиеся отношения» элементов в разных рядах (литературном, бытовом, социальном). Веселовский заложил основы генетического и типологического изучения словесности, показав, что «миграция» и «самозарождение» мотивов дополняют друг друга.

Научные идеи А. Н. Веселовского были восприняты представителями самых разных литературоведческих методов и школ. Среди его учеников и продолжателей следует назвать Ф. А. Брауна, Д. К. Петрова, В. Ф. Шишмарева, В. М. Жирмунского и многих других. Наиболее известные работы собраны в следующих изданиях: А. Н. Веселовский: Избранные статьи / Вступ. статья В. М. Жирмунского. — Л., 1939; А. Н. Веселовский. Историческая поэтика / Вступ. статья И. К. Горского. — М., 1989.

славистике, живет в Италии, где занимается проблемами итальянского Возрождения.

Широта интересов и культурный кругозор определяют основное направление научной деятельности Веселовского — историка и теоретика литературы, лингвиста и издателя русских и западных средневековых текстов. Его литературное наследие, насчитывающее сотни работ, должно было составить 26 томов.

Среди разрабатываемых Веселовским проблем наибольшее значение для формирования нового метода имела его историческая поэтика. Основы метода изложены в программной лекции, прочитанной А. Н. Веселовским при вступлении в должность профессора Петербургского университета, «О методе и задачах истории литературы как науки» (1870). В лекции А. Н. Веселовский заявляет о своей приверженности к культурно-исторической школе. Историю литературы он видит «как историю общественной мысли в образно-поэтических формах». В дальнейшем во «Введении к исторической поэтике» и в серии университетских курсов и статей А. Н. Веселовский намечает теоретическое обобщение огромного материала, изученного им самим и этнографами, лингвистами и литературоведами с использованием достижений культурно-исторической школы. Рассмотрев генезис поэтических категорий, А. Н. Веселовский первым показал, что они «суть исторические категории» [5, с. 20—21].

Признавая принцип историзма основой метода, он подмечает, что культурно-историческая школа проходит мимо повторяемости явлений, исключая тем самым рассмотрение дальнейших рядов культуры. Если рассматривать только ближайшие ряды культуры, то повторение может быть вариативным, содержать сдвиг, различие смежных членов. Более явственным мо-

жет быть сходство «на более отдаленных степенях рядов» [3, с. 37]. Задолго до ОПОЯЗа А. Н. Веселовский привлекает внимание к синхронному изучению различных, притом не обязательно соседних, рядов культуры. От этого положения отталкиваются Ю. Н. Тынянов и Р. О. Якобсон.

Придавая повторяемости признак закономерности, А. Н. Веселовский полемизирует с «европоцентристским» пониманием культуры. Каждая культурная область имеет свою специфику развития, а потому некорректно говорить об «отставании» или «застойности» неевропейских народов. В этом состоит преимущество созданной А. Н. Веселовским «всемирно-исторической школы» перед культурно-исторической [6, с. 188]. Сопоставляя «параллельные ряды сходных фактов» на самом широком литературном материале, А. Н. Веселовский ищет типологические соответствия в культуре разных «рас» и эпох.

А. Н. Веселовский подчеркивает связь, существующую между «крупными явлениями» и «житейскими мелочами». Одним из первых он включает в контекст литературы бытовой фон с его лингвистическими и психологическими составляющими, дающими богатый «материал для сравнений». Наряду с «Традицией» «Реальность» — один из важнейших элементов системы «литература» в «Исторической поэтике» А. Н. Веселовского.

С начала 80-х годов оформляется тема «исторической поэтики». В названиях работ «Из истории романа и повести» (1886), «Эпические повторения как хронологический момент» (1897), «Психологический параллелизм и его формы в отражениях поэтического стиля» (1899) прослеживается и представление о художественном слове как об особой сфере духа, и мысль о необходимости найти в литературе закономерности, «параллели» не только исторические. Но сопоставить ряды сходных фактов можно лишь при наличии принципа повторяемости, общем основании для сравнения. Уже на материале греческой античности ученый замечает, что при всей исторической последовательности развития литературы «сходство мифических, эпических, наконец, сказочных схем не указывает необходимо на генетическую связь» [7, с. 5]. И генетической связи в принципе не отрицая, А. Н. Веселовский находит в разных литературах сходство сюжетов.

В разделе «Язык поэзии и язык прозы» (три главы из исторической поэтики, 1898) исследователь рассматривает механизм возникновения простейших поэтических формул, сопоставлений, символов, мотивов, «стоявших вне круга обоюдных влияний». Эти древние элементы образности «...могли зародиться самостоятельно, вызванные теми же психическими процессами и теми же явлениями ритма». Генезис поэтического мышления и стиля восходит к «психологическому параллелизму, упорядоченному

параллелизмом ритмическим». Хотя «сходство условий вело к сходству выражения», подбор образов в литературах удаленных регионов существенно отличался. Это легко объясняется расхождением бытовых форм, фауны и флоры. Гениальное открытие А. Н. Веселовского состоит в указании на сходство «качества отношений» между этими образами [3, с. 278—279]. Сближаются сами основы сопоставления, категории и признаки (движение, волевая деятельность и т. д.) [3, с. 101]. Говоря иным терминологическим языком, в удаленных друг от друга древних литературах два звена соответствовали друг другу: «коллективный автор» и «реальность». Поставив перед собой задачу классификации сюжетов мировой литературы, он видит, тем не менее, что сопоставлять произведения, выяснив родственные сюжеты, некорректно. В самых похожих сюжетах есть свои ходы, обусловленные национальной и исторической спецификой произведения, а научная приближенность А. Н. Веселовскому, стороннику позитивистской философии, почитателю Тэна, была глубоко чуждой. Так рождается мысль найти мотив как «неделимую единицу сюжета», ибо «сходство объясняется не генезисом одного мотива из другого, а предположением общих мотивов, столь же обязательных для человеческого творчества, как схемы языка для выражения мысли; творчество ограничивается сочетанием данных схем. В этом смысле сказка может быть настолько же отражением мифа, насколько осадком эпической песни или народной книги».

Одновременно — это основание для типологических соответствий. Более всего А. Н. Веселовского занимает вопрос о соотношении «предания», традиции и личного «почина», индивидуального творчества. Если спроецировать на «Историческую поэтику» основную коммуникативную схему, то станет очевидно, что отнюдь не произведение занимает здесь центральное место. Главным звеном системы «литература» являются «формулы, образы, сюжеты», самозагорающиеся или мигрирующие. Система «литература» принимает следующий вид:

коллективный автор ↔ традиция ↔ коллективный читатель

Традиция в этом случае и есть здесь главное произведение, плод развития литературы и культуры. Автор и читатель заняты по преимуществу общением с «преданием», которое ставит пределы их романтизму и импрессионизму. Эта позиция восходит не только к позитивистским взглядам академика, но и одновременно — к основным концептам русского культурного мира. Так, в работе «Из введения в историческую поэтику» (1893) угадывается личная интонация. А. Н. Веселовский предостерегает современников от переживания мира «врозь», что ведет к утрате синтеза со своим временем. Однако большие поэты нуждаются в «общем сознании жизненного синтеза» [3, с. 58]. Други-

ми словами, гений становится таковым лишь при условии стабильной, множественной обратной связи в цепи автор ↔ произведение ↔ читатель.

Относительная неизменность традиции и изменчивость реальности ограничивают и расширяют свободу авторского творчества. «Новые вопросы жизни» подсказывают автору новое содержание для старых, «готовых» форм. Долгое время русского ученого меньше занимает индивидуальность художника, его интересуют «типы». Если индивидуальность важна, то как индивидуальность «групповая», эпохальная. Поэт родится, «но материалы и настроение его поэзии приготовила группа» [3, с. 215].

А. Н. Веселовский сближает процессы творчества и процессы восприятия, различая их лишь по интенсивности. На языке данной книги можно сказать, что автор «Исторической поэтики» уделяет пристальное внимание прямым и обратным связям в системе традиция ↔ коллективный читатель.

«Восприятие» связано у русского академика с категорией «суггестивности», способностью слова, образа, сюжета «подсказывать» слушателю и читателю иной эпохи «новое содержание», удерживаясь и закрепляясь в памяти. Опираясь на сравнительно-исторический метод, современная культурология сопоставляет модели суггестивности различных литератур и культур. В позднем тексте «Задача эстетической поэтики» (1900) А. Н. Веселовский сосредоточивает внимание на «эстетических» моментах художественного творчества, на изображении как таковом. Он размышляет о «внутренних образах» предметов и «эстетических типах языка». Ученый подчеркивает, что «в эстетическом акте» происходит условное отображение предметного мира. Предметы «схватываются интенсивно, со стороны, которая представляется» художнику «типической». В результате изображенный мир обретает цельность и как бы «личность». Отчетливо видно, как отсюда тянутся нити к опоязовской концепции «игры» с миром, с одной стороны, и к персонализму М. М. Бахтина, — с другой.

Суггестивными представляются идеи А. Н. Веселовского об «эстетических типах языка». Как и А. А. Потебня, он обращается к «содержательному анализу корнеслова...», указывая на «разнообразие типических восприятий, которые удержались в народно-исторической традиции, развиваясь путем ассоциаций. А. Н. Веселовский подчеркивает, что «переживание этих внутренних образов и групп ассоциаций вызывает вопрос об условиях и законах их эволюции» [3, с. 299—300]. Можно сказать, что здесь сформулирована программа исследований концептов в литературе.

А. Н. Веселовский своего колоссального здания не достроил. Слишком обширен был материал. «Неделимые» мотивы при самом пристальном рассмотрении обнаружили способ-

ность члениться. Даже выдвигаемый А. Н. Веселовским в качестве образца мотив «затрудненного брака» мог быть разделен и не один раз. Позже, в XX веке, с этой способностью молекулы столкнутся физики. Но, по определению В. М. Жирмунского, создатель исторической поэтики — гений. Его замысел — высшее достижение литературоведения XIX века [8, с. XXII].

При многих достоинствах сравнительно-исторический метод имеет и свои ограничения. Он «работает» в длительные, устоявшиеся периоды литературного развития и «отказывает», когда художественные системы заметно меняются, как это было, к примеру, при переходе от романтизма к реализму. Не случайно сам А. Н. Веселовский называл сравнительно-исторический метод эволюционным.

В XX веке предпринимается попытка связать теоретические модели с литературным процессом, создать типологию сюжета и жанра. Из сравнительно-исторического метода выходит компаративистика.

Литература

1. Веселовский А. Н. Избранные статьи / Вступ. статья В. М. Жирмунского. — Л., 1939.

2. Веселовский А. Н. Историческая поэтика / Вступ. статья В. М. Жирмунского. — Л., 1940.
3. Веселовский А. Н. Историческая поэтика / Вступ. статья И. К. Горского. — М., 1989.
4. Жирмунский В. М. Введение в литературоведение: Курс лекций. — СПб., 1996.
5. Фрейденберг О. М. Поэтика сюжета и жанра / Подготовка текста и общ. ред. Н. В. Брагинской. — М., 1997.
6. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. — М., 1997.
7. Веселовский А. Н. История или теория романа // А. Н. Веселовский. Избранные статьи. — Л., 1939.
8. Жирмунский В. М. А. Н. Веселовский // А. Н. Веселовский. Избранные статьи.

В. Г. ЗИНЧЕНКО,

канд. филологических наук, доцент
ОНУ им. И. И. Мечникова и ООИУВ,

В. Г. ЗУСМАН,

доктор филологических наук, профессор,
член-корреспондент Европейской
академии искусств (г. Вена),

З. И. КИРНОЗЕ,

доктор филологических наук, заслуженный
деятель науки Российской Федерации.

ЗАИНТЕРЕСОВАТЬ — ЗНАЧИТ НАУЧИТЬ

Каждый учитель решает для себя проблему: как научить лучше. Каких только методик, упражнений, способов не придумывали, не изобретали. А перед учителем, входящим в класс, встают все новые и новые проблемы. Наши дети не хотят выполнять упражнения, не хотят читать. Словесники стонут, но, к сожалению, очень часто компьютер побеждает Жюль Верна или Свифта.

Много говорили о коммуникативном обучении. В отдельных ситуациях общение помогает разрешить ряд проблем. Но научить языку невозможно только коммуникативными методами! Опять соединять воедино старое и новое? А что, если немножко отойти от стереотипов?

Язык выполняет несколько функций, как-то: информационную, коммуникативную, экспрессивно-эмоциональную и... мыслительную. Вот мы и попробовали за основу принять неразрывность речи и мышления. *Cogito ergo sum!* (Пока я мыслю, я существую), т. е. надо создать на уроке атмосферу, где первично мышление. Язык будет совершенствоваться и развиваться на когнитивной (термин принадлежит проф. Волкову) основе.

Урок превращается в своеобразную творческую лабораторию, где учитель и ученик, с опорой на семантику слова, семантическое поле, творят. Ученики познают грамматику через мыслительную функцию, учитель воздействует

на учеников с помощью экспрессивно-эмоциональной функции, а на уроке они общаются, т. е. в действие вступает коммуникативное обучение.

Урок, проведенный с опорой на когнитивное восприятие языка, требует от учителя более глубокой подготовки, но приносит удивительные результаты.

Понимая, что для учителя-практика важнее всего реальные рекомендации, мы хотим предложить несколько уроков по теме «Имя существительное» в 6-м классе.

Урок 1

Тема. Имя существительное. Повторение изученного.

Цель урока. *Обучающая* — актуализация изученного; *развивающая* — воспитание эмоционально-волевой сферы; *когнитивная* — введение в новую тему «Интерьер».

Ход урока

I. 1. Устный опрос.

— Что такое существительное?

— Как изменяются имена существительные?

— Какую синтаксическую роль выполняет имя существительное?

— Какие грамматические признаки постоянны?

2. Запись на доске и выбор существительного с объяснением.

Хрустальный, дождинки, скользко, стекает, сверкающий, слеза, отблеск, подоконник, узорчатый, вход, арка, поскрипывает, потолок.

(Это существительное, потому что...)

3. Запись на доске предложения с синтаксическим разбором.

Хрустальные капли дождя дарили свет нашей комнате.

а) объяснить содержание предложения;

б) сделать синтаксический разбор;

в) найти существительные, определить их род, число, падеж, склонение.

II. Лексико-грамматическая работа:

а) подобрать синоним к слову *комната*;

б) определить род и склонение:

(комната, кров, квартира, гнездышко, берлога, жилище, светлица)

III. Работа с текстом.

Листопад дарил золото, а дождь подарил блеск и чистоту. Комната засветилась и стала нарядной.

Прохлада не ощущалась. На стенах, потолке, полу скакали солнечные зайчики. Даже грозный шкаф весело поблескивал своими стеклянными дверцами. Спинки стульев изогнулись, подбоченились. Стол блеснул в лучах осеннего солнца, словно зеркальный.

(К. Г. Паустовский)

Задания:

а) подчеркнутые буквы или вставить, или объяснить;

б) выписать существительные из 1-го предложения, определить род, число, склонение. Обратите внимание, что некоторые из них множественного числа не имеют;

в) к словам стена, потолок, пол подобрать прилагательные и определить род (напр.: пол дубовый, паркетный, чистый и т. д.);

г) в предпоследнем предложении найти однородные члены предложения:

изогнулись — произвести словообразовательный анализ;

подбоченились — подобрать родственные слова.

IV. Творческая работа.

Дописать 1—2 предложения, завершающие текст.

(У К. Паустовского: ...Не хотелось вставить. По кровати скользили солнечные лучи и дарили последнее тепло осени. Мы ощущали радость и надежду, что все будет хорошо)

V. Итог урока и домашнее задание (по выбору учителя)

Урок 2

Тема. Большая буква в именах собственных.

Цель. *Обучающая* — выработка у детей навыков написания имен собственных; *развивающая* — развитие логического мышления; *когнитивная* — расширение лексического запаса по теме «Интерьер».

Ход урока

I. Проверка домашнего задания.

II. Лексико-грамматическая работа.

а) Комнаты бывают разные. Попробуйте угадать, кому принадлежит жильё:

1) маленькая каморка с массивной кроватью (Герасим);

2) избушка на курьих ножках (Баба-Яга);

3) светлица с окнами резными, полати, лавки по углам (царевна);

4) комнатка на крыше, банка варенья на столе (Карлсон).

Как мы напишем эти слова? Какие из них будем писать с маленькой буквы? Почему? Что вы знаете об именах собственных?

б) чтение правила по учебнику;

в) объяснить написание:

ландыш — Ландыш — «Ландыш»;

осень — Осень — «Осень».

Составить предложения и записать.

III. Работа с текстом.

Запись на доске предложений с последующим синтаксическим и морфологическим разбором существительного.

Стены комнаты украшали портреты выдающихся полководцев: Суворова, Кутузова, Наполеона и др. Мягкий ковер с изображением Карпат висел слева. Между окнами разместился журнальный столик с журналами «Вокруг света».

IV. Творческое задание.

Как вы думаете, кто бы мог жить в этой комнате? Докажите свою мысль.

V. Итог урока и домашнее задание (описать свою комнату).

Урок 3

Тема. Род имен существительных.

Цель урока. *Обучающая* — введение понятия «существительные общего рода»; *развивающая* — развитие памяти и эмоционально-волевой сферы; *когнитивная* — работа над описанием интерьера.

Ход урока

I. Повторение изученного путем анализа микро-текста.

Астры стояли на маленьком журнальном столике, они слегка освежали эту мрачную, неуютную комнату. Огромный телевизор фирмы «Панасоник» был единственной современной вещью в мире старинной мебели.

а) синтаксический разбор 1 предложения;

б) объяснить написание слова «Панасоник» (все — о собственных существительных);

в) определить род существительных.

II. Актуализация знаний учащихся о роде существительных. Объяснение нового материала.

1. Работа по учебнику. Объяснение правила.

2. Работа с существительными общего рода.

Пофантазируйте и напишите, какие характеристики с помощью существительных общего рода вы можете предложить?

- кровать — ... (лежебока, соня)
- стул — ... (непоседа, егоза)
- стол — ... (трудяга, работяга)
- холодильник — ... (жадина)
- телевизор — ... (ябеда, болтунишка)
- кухня — ... (обжора)
- ванная — ... (чистюля).

III. Лексико-грамматическая работа.

Со словами *болтун, драчун, врун* произвести словообразовательные изменения, сделав их существительными общего рода и ввести в предложение.

IV. Работа с текстом.

Комната выглядела нарядно. Посередине пушистый белый ковер впитывал в себя всю чистоту комнаты. Дубовый шкаф с толстыми книжными полками, кожаный диван и массивный комод сияли чистотой. И даже книга «Таинственный остров» Жюль Верна, открытая на 15 странице и лежащая на столе, не портила картины всеобщего порядка. Окна с тяжелыми гардинами превращали яркий свет в мягкий и приятный. Зеленая лампа скромной сироткой приютилась в углу. Для чего она тут? Смешной котенок-замарашка моет лапкой нос. Без него комната казалась бы нежилой.

(В. Панова)

- а) найти вступление, основную часть и концовку. Обозначить абзацы;
 - б) найти существительные общего рода;
 - в) найти имена собственные, объяснить написание;
 - г) что сказано о шкафе? (диване, окна...).
- А какие бывают шкафы (диваны, окна...)?;
- д) разбор предложения «Зеленая лампа...»;
 - е) определить род существительных в первых трех предложениях.

V. Итог урока и домашнее задание.

Урок 4

Тема. Число имен существительных.

Цель. *Обучающая* — ознакомление с существительными, употребляющимися только в единственном или множественном числе; *развивающая* — развитие наблюдательности, фантазии; *когнитивная* — продолжение работы над темой «Интерьер», усвоение некоторых новых понятий.

Ход урока

I. Словарный диктант.

Вестибюль, гардероб, портьера, тюль, палас, гардина, софа, диван, рояль, пианино, стеллаж. Введение нового слова — интерьер.

II. Лексико-грамматическая работа:

- а) богатый интерьер, интерьер комнаты — произвести анализ словосочетаний;
- б) запись на доске предложения

Интерьер комнаты может много рассказать о ее хозяйне.

Так ли это, ребята?

III. Творческая работа.

1. Расскажите, как выглядит комната одного из перечисленных героев: Баба-Яга, Солнце, Осень, señor Помидор и т. д.

2. Во время различных периодов суток изменяется наше восприятие предметов:

Утро	День	Сумерки	Ночь
	комната		
в тумане	освещена	все расплылось	таинственная
	стол		
похож на корабль	стол как стол	превратился в озеро, на котором плавают ручки, книги	огромный кашалот
	ковер		
розовый	красно-серый	лиловый	пепельно-черный

и т. д.

На примере этих существительных объяснить правило. (Чтение правила по учебнику).

IV. Творческая работа.

Выписать и распределить существительные по 3 столбикам (только в ед. ч., только во мн. ч., ед./мн. ч.).

На столе кухни лежало и стояло множество продуктов: масло, хлеб, сахар, помидоры, огурцы, маслины, сыр. В кастрюле варились щи. Сметана, укроп, лук располагались отдельно. На тарелке дымился картофель и тефтели. Два больших персика завершали этот натюрморт.

V. Итог урока и домашнее задание.

Урок 5

Тема. Склонение имен существительных. Разносклоняемые существительные.

Цель. *Обучающая* — склонение существительных, особенности разносклоняемых существительных; *развивающая* — расширение лексического запаса, словарная работа; *когнитивная* — завершение работы, подготовка к сочинению.

Ход урока

I. Работа с текстом.

Эта светлица поражала золотом и багрянцем. Стены были украшены гирляндами из осенней листвы. На стене, противоположной от окна, располагалось множество полочек. Здесь были яблоки и сливы, виноград и рябина, толстый арбуз и спелая дыня. На одной полке уживались задавака-капуста и симпатяга-помидор. Чего тут только не было!

А занавеси были из тумана. Он был то розовато-дымчатый, то пепельно-серый.

Стол, стулья — все было из золота. А самым удивительным был пол. Он был весь устлан листьями. Они шуршали и пели, они шептали только одно имя. И от этого имени сразу становилось тепло и вкусно. Они звали свою госпожу. Что они говорили?

(С. Кондрашов)

а) найти существительные общего рода и определить падеж;

б) найти существительные, имеющие лишь одно число;

в) объяснить новый материал (по учебнику — стр. 73);

г) просклонять имя — имени ... и самостоятельно — время, пламя.

II. Какое жилище было у Осени мы уже знаем. А из каких частей состоит описание интерьера?

1. Первое впечатление.

2. Описание интерьера:

а) стены, потолок, пол;

б) мебель;

в) центр;

г) окна;

д) детали.

3. Общее впечатление.

III. Творческая работа.

Представьте себе, что вы представители разных племен. Каждое племя — это племя Зеленых, Желтых, Красных и т. д. Напишите 1—2—3 предложения об интерьере вашей комнаты.

IV. Словарная работа. Введение новых слов.

арка (полукруглое перекрытие)

торшер (лампа на ножке)

сервант (шкаф для посуды)

бра (настенная лампа)

V. Итог урока и домашнее задание.

Урок 6

Тема. Несклоняемые существительные.

Цель урока. *Обучающая* — определение рода несклоняемых существительных, употребление их в речи; *развивающая* — расширение лексического запаса; *когнитивная* — завершение подготовки к сочинению.

Ход урока

I. Объяснение нового материала.

а) стр. 74—75—76 (по учебнику);

б) выписать слова, которые могут относиться к интерьеру, определить их род и подобрать к ним прилагательные по смыслу (упр. 204);

в) у доски.

В мягком купе было всего две полке и маленький столик.

Окно прикрывали легкие занавески с маленькими кенгуру, шимпанзе, жирафами и какаду.

Задания:

— определить род и падеж несклоняемых существительных;

— сделать морфологический разбор 1—2 существительных;

— прочитать по учебнику (стр. 80) — морфологический разбор.

II. Самостоятельная работа.

а) упр. 209; б) упр. 216.

III. Обсуждение текста-описания из упражнения 216. Составление (устно) описания своего домика, например, в лесу, в горах (по выбору).

IV. Словарная работа (стр. 79, упр. 219).

Ввести слова в словосочетания.

V. Домашнее задание (желательно упр. 214).

Урок 7 (урок развития речи)

Тема. Сочинение-описание интерьера.

Цель. *Обучающая* — написание сочинения; *развивающая* — развитие фантазии, расширение лексического запаса; *когнитивная* — творчество.

Ход урока

I. Мы с вами писали и говорили об интерьере. А что такое интерьер? Описать можно любую комнату. Описать можно и этот кабинет. А по какому плану? (Основные пункты плана описания интерьера записать на доске)

II. Творческая работа.

Творческая задача: описать жилище, в котором ты побывал во сне или мечтаешь когда-нибудь жить.

Одно условие: интерьер описать подробно.

* * *

Это семь уроков из общей сетки часов по теме «Имя существительное».

6-й класс. Имя существительное — 19 час.
6 ч. — грамматика + 1 ч. (развитие речи) описание интерьера;

6 ч. — правописание и словообразование существительных;

2 ч. — развитие речи (изложение повествовательного текста с описанием. Описание может быть предложено для самостоятельной работы);

2 ч. — систематизация изученного;

1 ч. — контрольная работа;

1 ч. — анализ ошибок, допущенных в контрольной работе.

Хочется надеяться, что учитель-практик найдет для себя что-то новое в предложенной методике. Новое и полезное...

Е. П. КОРШКО,

канд. пед. наук, учитель высшей категории гимназии № 1 им. А. П. Быстриной.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ (УКРАЇНСЬКОЇ) МОВИ У 2003/2004 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Школярі мають глибоко усвідомити, що невід'ємним складником національної культури, її носієм є державна мова, в якій найповніше відображається духовна самобутність народу.

Європейська Спільнота символічно позначається сузір'ям, у якому кожна зірка — це народ, що входить до співтовариства. Досить зберегти, не дати погаснути тому світлу культури, яку створив наш народ, щоб почуватися у Європейському Співтоваристві на рівні з іншими народами.

Учні мають засвоїти, що на них лежить глибока відповідальність за збереження і подальший розвиток української мови і культури.

Перед учителем стоїть завдання: знайти аргументи і засоби емоційного впливу, щоб допомогти кожній особистості зробити правильний вибір.

Найбільш реальною на сучасному етапі, життєво необхідною і можливою є модель навчання рідної мови, що має на меті розвиток мовленнєвої діяльності школярів у взаємозв'язку чотирьох її видів — слухання (аудіювання), читання, говоріння й письма.

Оволодіння учнями говорінням і письмом значною мірою залежить від рівня опанування ними вмінь слухати й читати.

Слухання (аудіювання) в школі (мовлення вчителя, висловлювання однокласників у процесі навчальної діяльності і поза класом, під час участі у різних формах позакласної і позашкільної роботи) є одним із важливих шляхів засвоєння усної інформації. Проте нерідко школярі не можуть повторити щойно сказане вчителем на уроці, хоча слухали розповідь дуже уважно. Спеціальне дослідження проблеми формування в учнів аудіативних умінь і навичок виявило такі закономірності: сприймання учнями усного повідомлення вчителя, різних аудіотекстів є ефективним, якщо в процесі формування умінь сприймати усну інформацію звертається увага на мотивацію слухання, чітке визначення мети сприймання інформації (одержати нові знання, виконувати певні дії, отримувати естетичну насолоду від почутого, реагувати певним чином на запитання, прохання тощо), якщо навчання слухання — систематичне і цілеспрямоване, має вихід на міжпредметні зв'язки, тобто враховується досвід сприймання усного мовлення на уроках з інших предметів.

Учні мають усвідомити, що слухати усну інформацію означає не лише сприймати певні звуки, слова, речення, а й аналізувати (структу-

рувати їх зміст, виділяючи в ньому головне і другорядне, зіставляючи з уже відомим), а відтак розуміти почуте, концентруючи на ньому свою увагу і волю. Метою слухання зазвичай є потреба дізнатися про щось нове, дістати естетичну насолоду, реагувати певним чином на запитання, прохання тощо.

Оскільки в процесі слухання відбувається в основному одноразова подача інформації, учні повинні бути досить уважними, вміти швидко актуалізувати весь свій попередній мовленнєвий та інформаційний досвід, концентрувати увагу на змісті почутого висловлювання при мінімальному контролі за його мовною формою, мати короточасну і розвинену довготривалу пам'ять, здатність результативно працювати у визначених часових межах. У «Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів з української (рідної) мови» визначено для кожного класу обсяг і тривалість звучання текстів, що належать до різних стилів, вибраних учителем для контролю за рівнем сформованості аудіативних умінь і навичок. (Програма «Рідна мова», «Українська мова», 2001 р.).

Неодмінною умовою власне мовленнєвого і загального розвитку учнів є удосконалення їхніх читацьких умінь. Саме тому серед навчальних досягнень учнів 5—11-х класів з української мови читанню як одному з видів мовленнєвої діяльності відводиться значна роль.

Одним із важливих етапів у роботі щодо формування у школярів умінь читати є ознайомлення їх з різними видами читання, вироблення відповідних комунікативно-мовленнєвих умінь. Так, у процесі читання розв'язуються різні комунікативні завдання: з якою метою читається текст; де, коли, для чого буде використана здобута інформація. Відповідно до цих комунікативних завдань реалізуються й різні види читання.

Серед прийомів роботи над сприйманням змісту навчальних текстів, якими частіше користуються вчителі-словесники, є аналіз тексту.

Необхідно передусім навчити учнів виділяти тему всього тексту, ділити її на закінчені смислові відрізки. У кожній закінченій частині тексту (висловлюванні) школярі визначають підтему, формулюють його основну думку, виділяють основне і другорядне, з'ясовують смислові зв'язки.

Комунікативною змістовою лінією чинної програми передбачено створення власних усних і письмових висловлювань як монологічного,

так і діалогічного характеру. Це завдання залишається найголовнішим у курсі рідної мови. Критерії оцінювання цих висловлювань у принципі ті самі. Вивчення мов національних меншин (російська, молдовська, болгарська) має спрямовуватись на забезпечення комунікативної компетенції школярів. При цьому вчителю необхідно застосовувати різні види мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо), Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, № 15—16, 2001 р.

Особливої уваги потребує навчання школярів умінню вести діалог-бесіду не лише на теми, визначені програмою, а й на будь-яку актуальну тему, що її висуває життя.

Одним із можливих і досить ефективних способів формування вмінь вести бесіду є розігрування діалогів на основі змісту вивчених літературних творів.

Як показує шкільна практика, значна частина вчителів стикається із труднощами, пов'язаними з оформленням класного журналу, виведенням підсумкового балу тощо. Тому уважно опрацюйте на серпневих нарадах «Рекомендації щодо вивчення рідної мови в 2003/2004 навчальному році» Головного управління змісту освіти Міністерства освіти і науки України, лабораторії навчання української мови Інституту педагогіки АПН України, які вміщені в журналі «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах», № 4, 2003 року.

Програма з розвитку зв'язного мовлення повинна чітко виконуватися і відповідно здійснюватися поточне оцінювання навчальних творчих робіт, результати яких певною мірою мають враховуватися під час виведення підсумкової оцінки за семестр: поточні оцінки з мови теж впливають на тематичне оцінювання мовних знань та вмінь. Зауважимо, що поточне оцінювання знань учнів має бути обов'язковим, тому що відсутність поточного оцінювання призводить до таких негативних явищ, як байдужість, невизначене відношення до процесу навчання, сумнів у доцільності навчання взагалі (матеріали колегії управління освіти і науки Одеської облдержадміністрації від 20.12.2001 р.).

У 2003/2004 навчальному році учні україномовних шкіл та шкіл з російською мовою навчання опановуватимуть українську мову за новою редакцією чинних програм (К.: Шкільний світ, 2001).

Українська література

Найперше покликання сучасного курсу української літератури — розкрити її унікальність, піднести престиж національної літератури, плекати майбутнього читача. У 2003/2004 навчальному році Міністерство освіти і науки України рекомендує вивчати шкільний курс української літератури у загальноосвітніх навчальних закладах за програмою Н. Й. Волошиної та

О. М. Бандури (К.: «Шкільний світ», 2001 р.) та програмою, укладеною авторським колективом під керівництвом М. Г. Жулинського і загальною редакцією Р. В. Мовчан (К.: «Гене́за», 2002 р.) або (ж. «Дивослово», № 8, 2002 р.). У школах з профільним навчанням (суспільно-гуманітарний, філологічний профілі) рекомендуємо програми для шкіл (класів) з поглибленим вивченням української літератури, укладені Г. Ф. Семенюком та В. І. Цимбалюком (К.: «Гене́за», 2003 р.) або ж «Українська мова й література в середніх школах, ліцеях та колегіумах», № 1—5, 2002 р.).

Великого значення сьогодні набуває самостійна робота вчителя над підвищенням свого фахового і методичного рівнів. Вона вимагає творчих підходів не лише до форм проведення уроку, а й до самої організації навчального матеріалу. Саме на виявлення творчих знахідок учителів спрямовані заходи, які проводить управління освіти і науки Одеської облдержадміністрації і Одеського обласного інституту удосконалення вчителів.

Так, 4—8 лютого на базі ЗОШ № 1 м. Одеси було проведено II (обласний) тур Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003» з номінації «Українська мова та література», в якому взяли участь 13 вчителів-філологів. Переможницею стала Валентина Василівна Жученко (Комінтернівська ЗОШ Комінтернівського району), II місце посіла Наталя Григорівна Кірова (Новотроїнівський НВК Болградського району), III місце — Ірина Миколаївна Рудець (ЗОШ № 1, м. Одеса).

Валентина Василівна Жученко представляла Одеську область на III (заклучному) турі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003», який проходив у м. Хмельницькому, де стала лауреатом конкурсу.

Конкурс «Творчий пошук. Південь України — 2003» (номінація «Українська мова і література, 2—9 кл.»)

У конкурсі взяли участь 10 вчителів української мови та літератури.

I місце посіла вчителька української мови та літератури СЗОШ № 117 м. Одеси Валентина Василівна Мамедова за авторські роботи «Завдання для здійснення тематичного контролю навчальних досягнень учнів з української літератури у 5—7-х кл.», «Система мовно-літературних уроків у 7-му класі гімназій, класів з поглибленим вивченням української мови та літератури».

В Ярмарку педагогічних ідей та технологій 2003 року взяли участь 52 вчителі української мови і літератури, які надіслали 64 роботи. Рішенням експертної комісії три роботи визнані авторськими:

— «Використання нестандартних методичних стратегій при впровадженні новітньої тех-

нології «Розвиток критичного мислення» на уроках української літератури в старших класах» (Р. С. Кобзар — вчителька української мови та літератури ЗОШ № 57, м. Одеса);

— «Психологічні аспекти розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури» (Р. М. Ліпатова — вчителька української мови та літератури ЗОСШ № 90, м. Одеса);

— «Проблема оптимізації навчального процесу в гімназичних класах з поглибленим вивченням української мови» (В. В. Мамедова — вчителька української мови та літератури СЗОШ № 117, м. Одеса).

За оригінальність та інноваційність матеріалів дипломами відзначені роботи С. І. Мефодовського (Ульянівська ЗОШ Миколаївського району), В. Г. Бойко (Савранська ЗОШ), Т. М. Михайліної (ліцей «Приморський», м. Одеса), Н. Є. Рудаковської (Миколаївська ЗОШ Ширяєвського району), кафедри української філології НВО ім. В. Чорновола м. Южного у складі: Л. І. Залеської, О. О. Чайківської, І. С. Самойленко, Т. А. Гудзій, а також робота колективу Савранського методичного кабінету.

17 вчителів шкіл Одеської області нагороджені грамотами за високий науково-методичний рівень матеріалів, представлених на Ярмарок педагогічних ідей та технологій.

Активну участь у Ярмарку взяли: Приморський район м. Одеси, Великомихайлівський, Любашівський, Савранський, Ширяєвський райони області.

Показником майстерності і професіоналізму вчителя є учнівські знання та навички, які виявляються в масових учнівських заходах.

Так, у I етапі Всеукраїнської олімпіади з української мови та літератури 2002/2003 навчального року взяли участь 765 955 учнів 7—11-х класів із 705 навчальних закладів області. У II (районному) етапі — 134 722 учня. Учасниками III (обласного) етапу стали 105 учнів 8—11-х класів — міських, сільських та спеціалізованих навчальних закладів.

Серед учасників не було учнів з м. Теплодара, Великомихайлівського, Кодимського, Любашівського, Миколаївського, Роздільнянського, Тарутинського районів області. Причиною є недостатня підготовка учнів, недосконала робота вчителів з обдарованою молоддю.

Кращі результати показали учні спеціалізованих шкіл Одеси та Одеської області. На їх долю припадає 18 призових місць з 31.

Учні шкіл районів області вибороли 3 диплома першого ступеня, 5 — другого, 4 — третього. Всього — 12.

На IV етап Всеукраїнської олімпіади з української мови та літератури, який відбувся у м. Рівне Одеську область представляли дві учениці Новотроянівського НВК Болградського району: Олена Пепеляшкова (11-й клас) та Лариса Кірова (9-й клас). Обидві учениці одержали диплом учасника. Призером олімпіади

(диплом II ступеня) став Дмитро Дроздовський, учень 10-го класу гуманітарної гімназії № 4 м. Одеси.

У 2002/2003 навчальному році започатковано Всеукраїнський конкурс з українознавства, який проводиться у IV етапи. У конкурсі взяли участь 532 учня загальноосвітніх шкіл Одеської області.

Переможцями III (обласного) етапу стали:

— Вітрук Ганна, учениця 11-го класу Української гімназії № 1, м. Іллічівськ;

— Дроздовський Дмитро, учень 10-го класу гуманітарної гімназії № 4, м. Одеса;

— Зарічук Інна, учениця 9-го класу Новотроянівської ЗОШ I—III ступенів Великомихайлівського району;

— Андріященко Тетяна, учениця 8-го класу Юридичного ліцею, м. Одеса.

Саме вони були делеговані до м. Києва, де проходив IV етап Всеукраїнського конкурсу з українознавства. Приємно відмітити, що трое з них посіли призові місця: Вітрук Ганна — диплом II ступеня, Андріященко Тетяна — диплом II ступеня, Дроздовський Дмитро — диплом III ступеня.

Уже три роки на Одещині проводиться Міжнародний конкурс з української мови, який носить ім'я його засновника, канадського патріота-українця Петра Яцика. За цей час у конкурсі взяли участь понад 700 тисяч учнів навчальних закладів м. Одеси та Одеської області.

У I етапі цього річного конкурсу взяли участь 311 320 учнів із 904 загальноосвітніх закладів області. Хід I етапу конкурсу широко висвітлювався на сторінках місцевої преси, зокрема в газетах «Чорноморські новини», «Думська площа», «Фрунзівські новини», «Вісті Ананівщини».

У II етапі виступили 5464 учасника. Відкриття конкурсу в усіх районах проводилося як велике свято державної мови, в якому брали участь голови райдержадміністрацій, голови селищних рад, місцеві поети, представники громадськості та творчі колективи.

На III етап приїхали 182 учня із 27 районів та міст Одеської області. «Світ повинен пізнавати Україну українською мовою» — такий лейтмотив супроводжував цей конкурс.

Фахове журі визначило 27 переможців III (обласного) етапу конкурсу.

Чітко і організовано пройшов IV етап конкурсу, який завершився нагородженням переможців III етапу, учнів 2—11 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Переможцями IV етапу III Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика стали:

— Клечковська Ольга, учениця 11-го класу ЗОСШ № 90, м. Одеса (II місце);

— Хомета Ольга, учениця 8-го класу ЗОШ № 78, м. Одеса (III місце);

— Маслечко Анастасія, учениця 5-го класу ЗОШ № 4, м. Білгород-Дністровський (XIII місце);

— Борискова Вероніка, учениця 6-го класу ЗОШ № 130, м. Одеса (X місце).

Усі переможці IV етапу конкурсу були відзначені до м. Києва, де одержали грошові винагороди та подарунки. Наступного року конкурс продовжить свою роботу.

На виконання Указу Президента України від 22 березня 2002 року № 284/2002, відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 10.01.2003 р., № 1/9—6, наказу управління освіти і науки, управління культури, управління у справах сім'ї та молоді Одеської обласної держадміністрації від 17.01.2003 р. № 12-ОД та з метою активізації виховної роботи серед учнівської молоді, вивчення спадщини Т. Г. Шевченка, виявлення художніх і літературних здібностей та обдарувань серед підростаючого покоління у загальноосвітніх, професійно-технічних і позашкільних навчальних закладах м. Одеси та Одеської області під загальним гаслом «Об'єднаймо ж, брати мої» з 1 листопада 2002 р. до 31 січня 2003 р. проведені I—III етапи Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості на тему: «Ідея соборності України: творчість Тараса Шевченка, доля українського народу, суспільства, держави, власної родини, сучасність і майбуття», присвяченого Шевченківським дням 9—10 березня.

З номінації «Література» на III етап (обласний) надійшло 82 учнівські роботи.

Переможцями стали:

— Ігор Бондаренко, учень 11-Б класу ЗОШ № 38, м. Одеса;

— Анастасія Мельникова, учениця 10-В класу гімназії № 1 ім. А. П. Бистріної, м. Одеса;

— Ольга Клечковська, учениця 11-Б класу ЗОСШ № 90, м. Одеса;

— Людмила Готовчикова, учениця 11-Б класу ЗОШ № 48, м. Одеса;

— Євген Янцеловський, учень 8-Г класу ЗОШ № 7, м. Іллічівськ.

Переможцем IV Всеукраїнського (підсумкового) етапу став учень 11-Б класу ЗОШ № 38 м. Одеси Бондаренко Ігор Олегович.

З метою виявлення та підтримки творчо обдарованої учнівської молоді, формування у вихованців патріотичних почуттів засобами літературного слова, сприяння популяризації передової науково-технічної думки в Україні у загальноосвітніх навчальних закладах м. Одеси та Одеської області з 15 березня до 15 квітня 2003 р. проведено II етап Всеукраїнського конкурсу на кращий літературний твір «Вірю в майбутнє твоє, Україно!», який проводиться щорічно.

На II (обласний) етап надійшло 96 учнівських робіт.

Переможцями II (обласного) етапу конкурсу визнано таких учнів:

— Гармидер Катерину, ученицю 7-го класу Ухожанської ЗОШ I—III ступенів Балтського району;

— Мазницьку Катерину, ученицю 9-го класу Новопетрівської ЗОШ I—III ступенів Великомихайлівського району;

— Маскис Анастасію, ученицю 11-го класу Татарбунарського НВК «Загальноосвітня школа I—III ступенів — гімназія»;

— Мешкову Анастасію, ученицю 10-го класу Української гімназії № 1, м. Іллічівськ;

— Давидкіну Олесю, ученицю 10-го класу Білгород-Дністровського ліцею, м. Білгород-Дністровський;

— Куртову Вікторію, ученицю 11-го класу Арцизької ЗОШ № 5 I—III ступенів.

«Мої права»

На виконання Національної програми правової освіти населення, затвердженої Указом Президента України від 18 жовтня 2001 року № 922/2001, і наказу Міністерства освіти і науки України «Про проведення Всеукраїнського конкурсу творчих робіт учнів 10—11-х класів загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів «Мої права» та з метою широкого інформування підростаючого покоління про правову політику держави і законодавство України у поточному навчальному році проведено I—III етапи вищезазначеного конкурсу.

III (обласний) етап конкурсу відбувся з 15 березня до 4 квітня 2003 року. У ньому взяли участь учні 10—11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів. Для участі у IV етапі конкурсу надіслано роботи переможців:

— Валерія Соколовського, учня 10-го фізичного класу ліцею № 53 м. Одеси;

— Руслана Карпенко, учня 11-го класу Лиманської ЗОШ I—III ступенів Татарбунарського району;

— Лариси Польської, учениці 11-А класу Арцизького НОК «Загальноосвітня школа № 1 I—III ступенів — гімназія».

Рекомендації до планування роботи районного (шкільного) методичного об'єднання вчителів української мови та літератури

Загальні положення:

1. Районне методичне об'єднання (РМО) вчителів української мови та літератури є структурним підрозділом науково-методичної служби району.

2. Керівництво РМО здійснює голова, а за його відсутності — секретар РМО.

3. Загальний контроль за роботою РМО здійснює методист, який відповідає за навчальний предмет (українська мова та література) або цикл предметів (у школі — заступник директора з навчально-виховної роботи).

4. Уся діяльність РМО здійснюється на основі педагогічного аналізу, планування роботи як на поточний період, так і на перспективу.

Основні завдання:

— опанування методичними і теоретичними основами відповідної галузі науки, методикою викладання української мови та літератури, підвищення рівня загальної культури;

— систематичне вивчення й аналіз навчальних планів, програм, підручників, посібників, нормативних та інструктивних документів, методичних рекомендацій;

— ознайомлення, апробація і втілення передового досвіду в галузі педагогіки, психології, теорії викладання української мови та літератури;

— вивчення та аналіз стану викладання української мови і літератури, рівня навчальних досягнень і вихованості учнів, виявлення труднощів у засвоєнні ними програмного матеріалу.

Методичне об'єднання вчителів-словесників

Зміст та основні напрямки діяльності:

— проведення проблемного аналізу результатів освітнього процесу;

— проведення первісної експертизи суттєвих змін, які вносять викладачі до навчальних програм;

— організація атестації педагогів;

— організація досвідної роботи щодо забезпечення засвоєння учнями навчального матеріалу відповідно до державних освітніх стандартів;

— підготовка методичних рекомендацій на допомогу вчителям;

— організація роботи методичних семінарів для молодих і малодосвідчених вчителів.

РМО займається:

— розробкою та експертизою концепцій нових навчальних курсів (як обов'язкових, так і додаткових), факультативів, відповідних навчальних програм, освітніх технологій і методик;

— обговоренням і рецензуванням методичних матеріалів;

— аналізом ходу та результатів інноваційної діяльності;

— прогнозуванням змін потреб у науково-методичному забезпеченні навчальної роботи з української мови та літератури;

— проведенням проблемного аналізу результатів нововведень, які безпосередньо ініціює РМО;

— поданням пропозицій щодо поліпшення науково-методичної роботи в районі;

— створенням банку даних з перспективного педагогічного досвіду (ППД), відео- і аудіо-матеріалів.

У своїй роботі РМО підзвітне раді районного методичного кабінету (РМК).

РМО має право:

— подавати пропозиції щодо поліпшення навчального процесу з даного предмета в школах району;

— звертатись за консультаціями з проблем навчання та навчальної діяльності учнів з української мови та літератури до методиста РМК;

— ставити питання про заохочення своїх членів за успіхи в роботі РМО;

— готувати свої пропозиції під час проведення атестації вчителів;

— готувати пропозиції за результатами апробації нових підручників;

— публікувати матеріали про ППД в рамках РМО вчителів району.

Обов'язки керівника РМО:

— сприяти безперервному процесу післядипломної освіти вчителів української мови та літератури;

— надавати педагогам адресну практичну допомогу на основі глибокого вивчення професійного рівня методичної підготовки;

— систематично вивчати, узагальнювати і впроваджувати ППД;

— апробувати і впроваджувати в практику роботи нові педагогічні технології;

— готувати і проводити методичні заходи;

— досліджувати вплив методичної роботи на професійний ріст, творчу активність учителів української мови та літератури;

— впливати на поліпшення стану викладання української мови і літератури та підвищення рівня знань учнів;

— давати оцінку роботи вчителя під час атестації.

Планування роботи методичного об'єднання є основою раціональної організації навчально-виховного процесу словесників, їх цілеспрямованої діяльності. Воно, як і всяке інше планування вчителя, здійснюється за принципами науковості, перспективності, наступності і конкретності.

У процесі планування роботи методичних об'єднань всю діяльність словесників потрібно спрямовувати на виховання національно свідомої, духовно багатого, зорієнтованої на творчу діяльність особистості.

У плані методичного об'єднання потрібно за результатами глибокого аналізу стану викладання мови і літератури, якості знань, умінь і навичок школярів за попередній рік у відповідності до встановлених програмно-методичних вимог та з урахуванням перспектив удосконалення навчально-виховного процесу визначати суттєво важливі завдання щодо підвищення рівня викладання і виховання учнів, основні напрямки, зміст і форми роботи з членами методичного об'єднання.

Під час планування методичної роботи рекомендуємо розв'язувати такі проблемні завдання:

1. Шляхи здійснення комплексного підходу до формування духовного світу школярів у процесі викладання мови і літератури, проведення факультативних занять і позакласної роботи з цих предметів.

2. Здійснення міжпредметних зв'язків у процесі викладання мови і літератури як засіб національного виховання школярів, систематизації і поглиблення їх знань.

3. Прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів, формування у них умінь і навичок самостійно вчитися.

4. Підвищення дієвості вивчення, поширення і впровадження у практику роботи словесників передового досвіду, досягнень педагогічної науки.

5. Комплексне використання наочності як засіб підвищення продуктивності педагогічної праці, ефективності уроків мови і літератури та інші.

План роботи методичного об'єднання складає на навчальний рік відповідно до «Положення про методичну роботу з педагогічними кадрами загальноосвітніх шкіл України» керівник об'єднання, який обирається з числа найбільш кваліфікованих учителів строком на два роки.

У ході діяльності методичне об'єднання повинно поставити відповідні цілі:

а) допомогти словесникові засвоїти ідеї і теорії сучасної науки, оволодіти розумінням значення досягнень науки;

б) розкрити політехнічний зміст предмета на основі нових досягнень наук;

в) навчити вчителя органічно включати в процес викладання основні досягнення науки;

г) допомогти оволодіти методами оптимізації навчального процесу на основі розвиваючого і виховуючого навчання, індивідуалізації та диференціації навчання.

На розгляд кожного засідання методичного об'єднання (2—3 засідання на рік) доцільно виносити 2—3 питання за такою тематикою:

а) науково-теоретична підготовка за фахом, підготовка з психології або педагогіки;

б) методика викладання предмета, обговорення уроків, обмін досвідом з теоретичної або методичної теми з визначенням дидактичної мети;

в) обговорення наслідків екзаменів чи контрольних робіт, конкурсів, олімпіад, взаємоперевірки учнівських зошитів; звітування вчителів про виконання докурсових завдань, про стан позакласної роботи, наслідки впровадження передового педагогічного досвіду та ін.;

г) інформація про надходження новинок педагогічної, теоретичної і методичної літератури та обговорення її змісту, про стан виготовлення наочності, дидактичного матеріалу, розгляд екзаменаційних матеріалів тощо.

Протягом навчального року кожен словесник повинен підготувати реферат або доповідь відповідно до проблемного завдання методичного об'єднання, матеріал з досвіду практичного розв'язання питання (методичні розробки окремих тем, поурочні плани, оригінальний роздавальний матеріал та ін.), провести 1—2 уроки по обміну досвідом. Ці матеріали зберігаються у шкільному методичному кабінеті.

Найбільш цікаві доповіді, реферати про практичне застосування досягнень науки, передового педагогічного досвіду методичне об'єд-

нання пропонує на розгляд під час шкільних виробничих нарад, педагогічних читань, науково-практичних конференцій.

План роботи методичного об'єднання рекомендується складати за формою річного плану школи:

№ п.п.	Завдання і зміст роботи	Строки виконання	Відповідальні за виконання	Відмітка про виконання
--------	-------------------------	------------------	----------------------------	------------------------

У плані передбачаються розділи:

I. Вступ. У вступі необхідно подати короткий аналіз роботи методичного об'єднання за минулий навчальний рік, висвітлити такі питання:

1. Як розв'язувалися проблемні завдання.

2. Використання словесниками ефективних методів і прийомів у процесі викладання.

3. Якість знань, умінь і практичних навичок учнів з мови та літератури.

4. Недоліки, які мали місце в роботі, та завдання вчителів у новому навчальному році.

5. Визначення проблемного завдання, над вирішенням якого працюватиме методичне об'єднання в поточному році.

II. Організація самоосвіти вчителя.

У розділі рекомендується передбачити:

1. Участь членів методичного об'єднання в шкільних, міжшкільних, районних (міських), обласних, республіканських педагогічних читаннях, науково-практичних конференціях, семінарах.

2. Проведення консультацій для молодих та малодосвідчених учителів.

3. Участь у роботі школи передового педагогічного досвіду словесників (тих, які потребують такої допомоги).

4. Створення картотеки необхідної літератури, оволодіння науково-теоретичними питаннями за спеціальністю, вивчення і впровадження в практику роботи досягнень педагогіки, психології, конкретної методики і передового педагогічного досвіду, пошуку оптимальних методів та прийомів навчання і виховання.

5. Список членів методичного об'єднання за формою:

№ п.п.	Прізвище, ім'я, по батькові	Тема поглибленого опрацювання	Форма узагальнення роботи	Практичне застосування роботи
--------	-----------------------------	-------------------------------	---------------------------	-------------------------------

III. Вивчення, узагальнення і впровадження передового педагогічного досвіду.

У розділі пропонується запланувати:

1. Вивчення і впровадження в практику роботи педагогічної спадщини вітчизняних і зарубіжних вчених-педагогів.

2. Вивчення і творче впровадження в практику передових методів роботи кращих учителів школи, району, області, України.

3. Створення картотеки літератури відповідно до теми вивчення передового педагогічного досвіду та її опрацювання в процесі самостійної роботи.

4. Розробка системи уроків, тематики творчих робіт, виготовлення роздавального дидактичного матеріалу.

5. Взаємовідвідування уроків, проведення уроків по обміну досвідом з питань визначеної проблеми методичного об'єднання.

6. Організація експозиції матеріалів узагальненого досвіду.

IV. Робота з учителями-початківцями.

Розділ вводиться до плану роботи тоді, коли в школі є вчителі-словесники зі стажем роботи 1—2 роки. У ньому рекомендується передбачити питання, що носять випереджальний характер: підготовка до уроків, позакласна робота з урахуванням найновіших досягнень передового педагогічного досвіду в межах країни, області, району, (міста), школи; проведення занять; складання планів роботи; вивчення шкільної документації тощо.

V. Заходи щодо вивчення і підвищення рівня знань, умінь і навичок учнів.

Орієнтовними питаннями цього розділу можуть бути:

1. Розробка тестів, завдань, тематики письмових робіт, запитань для визначення рівня знань, умінь і навичок школярів.

2. Вивчення та аналіз рівня знань, умінь і практичних навичок учнів з мови та літератури.

3. Вивчення результативності факультативних занять, позакласної роботи.

4. Проведення взаємоперевірки учнівських зошитів з визначенням конкретної мети: обсяг і характер домашніх завдань, їх функція (актуалізація і підготовка до засвоєння нових знань, поглиблення і розширення знань, закріплення знань, умінь і навичок, застосування знань у стандартних і творчих умовах); об'єктивність оцінювання знань і навичок школярів з мови і літератури; здійснення єдиних вимог до писемного мовлення учнів та проведення письмових робіт з мови і літератури та інші.

5. Розробка та впровадження методичних рекомендацій з питань удосконалення викладання мови та літератури і підвищення рівня знань з цього предмета.

VI. Факультативні заняття і позакласна робота.

У розділі плануються загальношкільні заходи з питань підготовки і проведення шкільних олімпіад, тижнів мови і літератури, тематичних вечорів, конкурсів, літературних фестивалів, зустрічей з творчою інтелігенцією, організації ювілейних та інших виставок, екскурсій, випуску альманахів, збірників тощо.

Робота планується за формою:

№ п.п.	Назва курсу факультативу, гуртка	Прізвище, ім'я та по батькові керівника	Для учнів яких класів призначається	Основний напрямок (мета) роботи факультативу, гуртка
--------	----------------------------------	---	-------------------------------------	--

VII. Засідання методичного об'єднання потрібно планувати за тематичним принципом:

кожне засідання повинно бути присвячене одній темі.

Крім заслуховування доповідей, відвідування і обговорення уроків, обміну досвідом, рекомендується проводити семінари-практикуми (з питань виразного читання, вивчення апаратури і методики використання аудіовізуальних засобів навчання, комп'ютерної техніки, виготовлення унаочнення і дидактичного матеріалу з теорії мови і літератури та ін.), диспути, екскурсії до літературних музеїв, творчі звіти словесників тощо.

План роботи РМО (шкільного) вчителів української мови та літератури на 2003/2004 н. р.

Проблема, над якою працює методичне об'єднання: _____

Основні завдання: _____

Тематика засідань:

I. Дата _____ Місце _____

II. Дата _____ Місце _____

III. Дата _____ Місце _____

IV. Дата _____ Місце _____

Заходи щодо розвитку творчих здібностей, ініціативи учнів і вчителів _____

Вивчення і впровадження ППД _____

Методична картка вчителя

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Освіта _____

2. Педагогічний стаж _____

3. Рік проходження курсів _____

4. Рік атестації, категорія, звання _____

5. Участь в ШМО, ШППД _____

6. Участь в олімпіадах _____

7. Навчальний кабінет _____

8. Участь в конкурсах _____

9. Участь в семінарах _____

10. Узагальнення досвіду _____

11. Проблема, над якою працює _____

Підвищення кваліфікації

№	Дата	Де проходив курсову підготовку	Тема курсової роботи
---	------	--------------------------------	----------------------

№	Дата	Тема післякурсорового завдання

Які матеріали оформлені для м/о, методкабінету

№	Дата	Назва

Які методичні виступи були в школі та за її межами

№	Дата	Де	Тема

Над якими питаннями з методики та психології працює

№	Дата	Тема

Які питання з методики можуть бути впроваджені в практику роботи інших вчителів

№	Дата	Назва

Які питання з методики викликають труднощі

№	Дата	Назва

Протокол № ____ дата _____

I засідання

Порядок денний: _____

Методоб'єднання рекомендує: _____

Підпис голови та секретаря _____

Протокол № ____ дата _____

II засідання

Порядок денний: _____

Методоб'єднання рекомендує: _____

Підпис голови та секретаря _____

Протокол № ____ дата _____

III засідання

Порядок денний: _____

Методоб'єднання рекомендує: _____

Підпис голови та секретаря _____

Протокол № ____ дата _____

IV засідання

Порядок денний: _____

Методоб'єднання рекомендує: _____

Підпис голови та секретаря _____

На допомогу вчителю-словеснику

«Педагогічні знахідки», з якими можна ознайомитися в науково-методичній лабораторії української мови і літератури, українознавства ООІУВ.

1. **Кожухар Н. Г.** — вчителька української мови та літератури Красноокнянської ЗОШ Красноокнянського району:

— Система вправ по підвищенню орфографічної та пунктуаційної грамотності учнів.

— Динамічні таблиці на уроках української мови.

— Опорні схеми на уроках української мови (морфологія).

2. **Жученко В. В.** — вчителька української мови та літератури Комінтернівської ЗОШ Комінтернівського району, вчитель вищої категорії, переможниця II (обласного) конкурсу «Учитель року — 2003» з номінації «Українська мова та література», лауреат III Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003»:

— Серія уроків з літератури рідного краю (10-й клас).

3. **Максютіна О. Г.** — вчителька української мови та літератури ЗОШ № 38 м. Одеси, старший вчитель:

— Уроки з розвитку зв'язного мовлення в 10—11 класах (уроки оцінювання результатів мовленнєвої діяльності для учнів 10-го класу).

4. **Юракова Н. М.** — вчителька української мови та літератури СЗОШ № 117, м. Одеса, вчитель-методист:

— Поурочні розробки для 10-го класу за програмою поглибленого вивчення української мови (з матеріалами тематичного оцінювання):

I. Вступ. Мова як суспільне явище — 5 год.

II. Графіка — 4 год.

III. Лексикологія — 25 год.

IV. Фразеологія — 7 год.

V. Орфоепія — 5 год.

VI. Будова слова — 6 год.

VII. Словотвір — 7 год.

5. **Мамедова В. В.** — вчителька української мови та літератури СЗОШ № 117 м. Одеси, вчитель-методист:

— Засоби отримання зворотної інформації в умовах реформування загальної середньої школи.

— Тематична атестація. Українська література (5—7 кл., у 2-х варіантах).

6. **Пасат О. О.** — вчителька української мови та літератури Крутоярівської ЗОШ з молдовською мовою навчання Білгород-Дністровського району, вчитель-методист:

— Тексти-переклади з молдовської мови на українську (2, 5—9 кл.).

— Цикл уроків з української мови та літератури (5—11 кл.).

— Розвиток критичного мислення учнів на уроках української мови та літератури.

7. **Лаптієнко К. М.** — вчителька української мови та літератури Новопетрівської ЗОШ I—III ступенів Великомихайлівського району, вчитель-методист, Заслужений учитель України:

— Модель сучасного уроку української мови за методиками розвитку критичного мислення та особистісно орієнтованої освіти.

8. **Пальжок М. М.** — вчителька української мови та літератури Білгород-Дністровського ліцею Білгород-Дністровського району, вчитель-методист:

— Вивчення у 5—7 класах мовної теорії великими, логічно завершеними частинами.

— Зброшуровані картки «Повторення і закріплення вивченого матеріалу в 10—11 класах з української мови за темою висловлювання «Козацькому роду нема переводу».

9. **Вороніна О. В.** — вчителька української мови та літератури ЗОШ № 22 м. Одеси, вчитель-методист:

— Програма факультативного курсу «Основи риторики» (для 8 і 9 класів з поглибленим вивченням української мови).

10. **Ліпатова Р. М.** — вчителька української мови та літератури СЗОШ № 90 м. Одеси, вчитель-методист:

— Психологічні аспекти розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури.

— Зображально-виражальна роль тропіки у прозі Ю. Яновського («Майстер корабля», «Байгород»).

11. **Кірова Н. Г.** — вчителька української мови та літератури Новотроянівського НВК Болградського району, вчитель-методист:

— Уроки з української літератури (література рідного краю), 5—10 класи.

12. **Швага А. С.** — вчителька української мови та літератури Білгород-Дністровського ліцею Білгород-Дністровського району, старший вчитель:

— Розробки уроків з розділу «Література рідного краю» (8—11 кл.).

13. **Москаленко Л. М.** — вчителька української мови та літератури ЗОШ № 49 м. Одеси, вчитель вищої категорії:

— Використання елементів народознавства на уроках української мови в 5 класі під час вивчення розділів «Синтаксис» і «Пунктуація».

14. **Мамедова В. В., Юракова Н. М.** — вчителі української мови та літератури ЗОШ № 117 м. Одеси, вчителі-методисти:

— Авторські програми спецкурсів з української мови та літератури:

«Практична стилістика» (11 кл.)

«Теорія літератури» (11 кл.)

«Культура української мови» (10 кл.)

«Українське ділове мовлення» (9 кл.)

«Культура ділового мовлення» (8 кл.)

15. **Рогачевська Л. А.** — вчителька української мови та літератури Кароліно-Бугазької ЗОШ Овідіопольського району, вчитель-методист:

— Картки-консультанти для опанування учнями загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій різноманітних видів розборів (фонетичного, лексичного, морфемного, словотворчого, морфологічного, синтаксичного).

16. **Себова Л. Г.** — вчителька української мови та літератури ЗОШ № 24 м. Одеси, вчитель-методист:

— Функціонально-стилістичні можливості НЕ як морфеми слова та частки, правописні основи (система уроків до тематичного повторення курсу української мови у 10-му класі).

Питання для обговорення на засіданнях методичних об'єднань вчителів української мови і літератури (до серпневих конференцій)

1. Планування роботи шкільних, районних методичних об'єднань.

2. Результати перевірки робіт претендентів на нагородження Золотою (Срібною) медаллю, на державну підсумкову атестацію з української мови (переказ з творчим завданням), їх аналіз.

3. Про вивчення рідної мови (української) у 2003/2004 навчальному році.

4. Про вивчення шкільного курсу української літератури у 2003/2004 навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах.

5. Українська мова і література в проекті державних стандартів базової і повної середньої освіти.

6. Забезпечення взаємозв'язку навчання української мови між початковою та середньою ланками.

7. Робота з обдарованими учнями. Аналіз та підсумки результатів проведення олімпіад, інтелектуальних змагань, Всеукраїнських конкурсів на кращий літературний твір, III Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика.

8. Сторінками фахової преси.

С. А. СВІТКОВСЬКА,
завідувачка науково-методичної лабораторії української мови та літератури, українознавства ООІУВ.

ПАМ'ЯТНІ ДАТИ 2003/2004 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ

2003/2004 навчальний рік в Україні — рік Василя Олександровича Сухомлинського.

Вересень

- 1.09. — День знань
- 8.09. — Міжнародний День грамотності
- 12.09. — 100 років тому (1903) у Полтаві відкрито пам'ятник І. П. Котляревському
- 28.09. — 85 років від дня народження В. О. Сухомлинського (1918—1970)

Листопад

- 9.11. — День Нестора-літописця
— День української писемності
- 10.11. — 165 років з дня смерті І. П. Котляревського (1769—1838)
- 10.11. — 110 років з дня смерті Л. І. Глібова (1827—1895)
- 22.11. — День пам'яті жертв голодомору та політичних репресій (1933 р.)
- 25.11. — 165 років від дня народження І. С. Нечуя-Левицького (1838—1918)
- 27.11. — 140 років від дня народження О. Ю. Кобилянської (1863—1942)
- 29.11. — 225 років від дня народження Г. Ф. Квітки-Основ'яненка (1778—1843)

Грудень

- 1.12. — 90 років від дня народження П. М. Воронька (1913—1988)
- 5.12. — 125 років від дня народження О. І. Олеся (О. І. Кандиба) (1878—1944)
- 9.12. — 140 років від дня народження Б. Д. Грінченка (1863—1910)
- 13.12. — 110 років від дня народження М. П. Хвильового (М. П. Фітільов) (1893—1933)
- 15.12. — 155 років з дня смерті Є. П. Гребінки (1812—1848)
- 17.12. — 95 років від дня народження Юрія Шерехи (Ю. В. Шевельов) (1908—2002)
- 22.12. — 170 років від дня народження Марка Вовчка (М. О. Вілінська-Маркович) (1833—1907)
- 26.12. — 105 років від дня народження Є. П. Плужника (1898—1936)

Січень

- 6.01. — 170 років від дня народження С. В. Руданського (1834—1873)

- 8.01. — 125 років від дня народження С. В. Васильченка (С. В. Панасенко) (1879—1932)
- 22.01. — 140 років від дня народження В. І. Самійленка (1864—1925)

Лютий

- 21.02. — Міжнародний день рідної мови
- 25.02. — 50 років з дня смерті Ю. І. Яновського (1902—1954)

Березень

- 9.03. — 190 років від дня народження Т. Г. Шевченка (1814—1861)

Травень

- 9.05. — 20 років з дня смерті Б. Антоненка-Давидовича (1899—1984)
- 11.05. — День матері
- 13.05. — 155 років від дня народження П. Мирного (П. Я. Рудченко) (1849—1920)
- 22.05. — День перепоховання Т. Г. Шевченка
- 24.05. — День слов'янської писемності і культури

Цей навчальний рік визначний ще й такими датами:

- 115 років тому (1888) Одесу вперше відвідала Леся Українка;
- 110 років тому (1893) вийшла з друку повість І. С. Нечуя-Левицького «Над Чорним морем», багато сторінок якої присвячено життю Одеси останньої третини ХІХ століття;
- 80 років тому в Одесі почав виходити журнал «Наша школа» (1923—1925). Видання відновлено в 1993 році;
- 950 років від дня народження Володимира Мономаха (1053—1125);
- 370 років від дня смерті І. Вишенського (р. н. невідомий — 1633);
- 930 років від часу створення (1073) Ізборника Святослава;
- 890 років від часу укладення (1113) «Повісті врем'яних літ»;
- 200 років від часу заснування (1803) професійного театру в Києві;
- 135 років від часу заснування (1868) у Львові товариства «Просвіта».

О. В. ГАШИБАЯЗОВА,

методист науково-методичної лабораторії української мови та літератури, українознавства ООІУВ.

ИТОГИ ПРОШЕДШЕГО УЧЕБНОГО ГОДА И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ, ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

2003 год ознаменовался как год России в Украине. Подводя итоги прошедшего учебного года, сделаем акцент на его знаковости, имея в виду планомерную работу городских, районных методических служб и каждой школы в отдельности по организации и проведению мероприятий, связанных с изучением традиций и культуры русского народа, истории России.

В школах области традиционно (ежегодно) проводятся Недели русского языка и литературы, конкурсы чтецов русской поэзии, литературные вечера, викторины, книжные выставки. Однако в этом учебном году еще более внимательно учителя подошли к вопросу изучения с учащимися исторического прошлого и настоящего русского народа, государства России не только на уроках языка и литературы, но и при проведении воспитательных мероприятий. Так, например, в Новонекрасовской ОСШ Измаильского района прошли выступления фольклорного коллектива «Сударушка», который изучает традиции русского народа (липован); в Успенской, Ройлянской школах Саратовского района прошел конкурс на лучшее исполнение русской народной песни, а в Введенской школе — песенно-фольклорный фестиваль «Я люблю тебя, Россия». Активно работал клуб любителей русского языка в общеобразовательной школе № 117 города Одессы и клуб любителей русской словесности в Арцизской школе № 5; прошли научно-практические конференции старшеклассников: «И мы сохраним тебя, русская речь, Великое русское слово» (Арцизский район), «Природные ресурсы России» (Петропавловская ОШ Саратовского района), «Надо ли изучать русский язык сегодня...» (гимназия № 2 г. Одессы) и мн. др. В школах города Котовска проведен смотр-конкурс на лучший кабинет русского языка и литературы.

В школах области оформлены тематические книжные выставки; проведены КВНы, брейн-ринги на тему: «Что мы знаем о России?», конкурсы рисунков и много других интересных мероприятий. В масштабах области Одесским филиалом научно-методического центра среднего образования МОН Украины совместно с областным управлением образования и Министерством автономной республики Крым проведен конкурс на лучшую творческую работу «Великое русское слово», в котором приняли участие более 100 учеников с 5-го по 11-е классы из школ г. Одессы и районов области. 55 работ прошли конкурсный отбор и были отправлены в Министерство образования Автономной республики Крым. Это были работы учащихся из Саратовского, Ивановского,

Балтского, Арцизского, Белгород-Днестровского, Березовского районов области, а также Киевского, Малиновского, Приморского районов г. Одессы. 5 учеников Одесской области награждены грамотой Министерства образования Автономной республики Крым. Ими стали: Олейник Мария (г. Одесса, ОШ № 118); Калинина Анастасия (г. Одесса, ОШ № 57); Степаненко Анна (г. Балта, ОШ № 3); Миловская Ирина (г. Одесса, гимназия № 5); Балан Татьяна (Саратская ОШ).

Победителем конкурса «Творчий пошук» в номинации «Русский язык и литература, зарубежная литература» среди учителей областей юга Украины стала учительница русского языка и литературы гимназии № 2 г. Одессы Р. С. Линецкая, которая была награждена денежной премией. Конкурсная работа Р. С. Линецкой «Словник-довідник із зарубіжної літератури. 5—11 класи (за програмою 1998 року)» напечатана на страницах журнала «Всесвітня література і культура», № 4, 2003 г. Отдельным изданием в серии «Авторский урок» вышла работа В. А. Мухина, учителя русского языка и литературы, заместителя директора по научно-методической работе частной школы «Интеллект» г. Одессы, суперфиналиста, лауреата конкурса «Учитель года — 2001» — «Вивчення зарубіжної літератури. Календарні плани. Розробки уроків. Методичні поради. Дидактичні матеріали. 10 клас».

Библиотечные фонды школ области с русским языком обучения (за счет средств правительства Москвы и РФ) пополнились методической литературой (по различным дисциплинам) и отдельными наименованиями учебников, изданными в Российской Федерации, в количестве 12497 экземпляров.

Учителя-филологи активно включаются во все творческие процессы в области. Ярмарка педагогических идей и технологий — яркое доказательство творческого потенциала учителей русского языка и литературы и свидетельство высокого уровня их профессиональной подготовки. Для участия в Ярмарке поступила 71 работа учителей русского языка и литературы. Из них: 10 учителей получили авторские свидетельства, 14 — награждены дипломами управления образования и науки Одесской областной государственной администрации, 29 человек — грамотами областного управления образования и науки. Анализируя содержание присланных работ с точки зрения их методического и научного потенциала, следует отметить кропотливую работу методических служб Болградского, Татарбунарского, Ренийского, Ки-

лийского, Любашевского, Арцизского, Раздельнянского, Березовского, Балтского, Ширяевского, Фрунзовского районов области, г. Ильичевска, г. Одессы по созданию условий для систематической работы над повышением уровня научной и методической подготовки учителей-филологов, а также развития их профессионального мастерства. Научную организацию труда учителя и ее влияние на качество подготовки учеников представила администрация Йосифовской общеобразовательной школы Овидиопольского района в ходе проведения Одесским филиалом НМЦ среднего образования Министерства образования и науки Украины областного семинара на базе данной школы. Методическая служба Овидиопольского района поддерживает не только творчески работающих учителей, но и творчески работающую администрацию школ района. Много внимания развитию творческого потенциала учителя уделяет отдел образования и методический кабинет Килийского района, о чем свидетельствует областной семинар «Реализация межпредметных связей на уроках русского языка и литературы», который прошел на базе национальных школ района.

Успешное решение актуальных для современной школы задач по обновлению содержания образования зависит от эффективности работы методических служб, которые призваны влиять на внедрение передовых педагогических технологий, стимулировать развитие педагогического творчества. При этом инновационная направленность методической работы в системе образования становится решающим фактором обновления и развития школы и требует целенаправленного совершенствования.

Подводя итоги прошедшего учебного года, необходимо также сказать о путях реформирования методической работы, наметить перспективы дальнейшего совершенствования методической работы по русскому языку и литературе в районах области.

Следует напомнить, что в 2002/2003 учебном году в области функционировало 118 русских школ, 233 школы — с двумя языками обучения (украинский и русский), где русский язык изучался как предмет. В 4 школах области обучение осуществлялось на русском и молдовском (румынском) языках, в 2 школах — на молдовском, русском, украинском. В 9 школах с молдовским языком обучения русский язык изучался как предмет. Всего по области изучали русский язык, и как язык обучения, и как предмет — 139 158 учеников.

Учитывая разнообразие учебных программ, действующих в области (в зависимости от выбора языка обучения), в истекшем учебном году была продолжена работа по отработке на практике новых программ и учебников по русскому языку, литературе, зарубежной литературе.

Работа по различным вариантам программ требует от учителя постоянного повышения

своего профессионального мастерства путем самообразования, а также в системе последипломного образования на базе института усовершенствования учителей.

С целью повышения теоретической подготовки для учителей русского языка и литературы, зарубежной литературы организованы и проводятся (в соответствии с планом работы института) различные формы повышения квалификации: очная, заочная, а также — стажировка. Систематически проводятся семинары с учетом вариативности действующих программ, требований современных методик обучения и основных направлений реформирования содержания образования по данным дисциплинам.

Более 250 филологов, учителей русского языка и литературы, повышали квалификацию в системе последипломного образования в ООИУУ. Не секрет, что мастерство современного учителя заключается в умелом использовании методики и современных технологий обучения, в творческом переосмыслении и применении новейших достижений науки. Учителя русского языка и литературы во время повышения квалификации представляют «на суд» преподавателей-коллег и научных рецензентов свои работы как результат самостоятельного изучения и осмысления проблемы, а также педагогические находки. Такой обмен опытом способствует совершенствованию профессионального мастерства учителя, а, следовательно, и повышению качества учебного процесса.

Отделом национальных языков и литератур проведен (выборочно) анализ состояния преподавания предметов по результатам проверок (в соответствии с планом областного управления образования), олимпиадных работ и государственной итоговой аттестации.

По результатам заочного тура областной олимпиады по русскому языку и литературе, зарубежной литературе 140 школьников из городов и районов области приняли участие в очном туре олимпиады. Всего по области из общего количества участников, принявших участие в очном туре олимпиады, 46 школьников награждены дипломами 1, 2, 3 степеней. Задания для проведения первого и второго туров олимпиад составлялись с учетом содержания всех программ, действовавших в школах области в зависимости от языка обучения. В число вопросов входили задания по русскому языку и литературе, зарубежной литературе. Учитывая, что выполнение заданий на олимпиаде не вызвало у участников затруднений, можно судить о кропотливой работе учителей по формированию прочных знаний учащихся, развитию их творческих способностей. Приказом управления образования от 26.03.2003 г., № 105-ОД награждены дипломами управления образования за работу с одаренными детьми следующие учителя области: М. Я. Никитенко (ОШ № 1, пгт Любашевка); О. Г. Косинская (ОШ № 1, пгт Любашевка); Н. В. Ефанова, (ОШ № 121,

г. Одесса); Л. Н. Серета (гимназия № 7, г. Одесса); А. Ф. Райхерт (Новоселовская ОШ Котовского района); Р. С. Линецкая (гимназия № 2, г. Одесса); С. Г. Горак (ОШ № 2, пгт Любашевка); Н. И. Докучаева (гимназия № 1, г. Одесса); Н. П. Кондратюк (ОШ № 1, пгт Рени); М. Д. Николаева (Новотрояновский УВК Болградского района); Л. Ф. Скалка (ОШ № 62, г. Одесса); Н. Ф. Титова (ОШ № 69, г. Одесса); Р. И. Шевченко (ОШ № 69, г. Одесса); Л. И. Абрамова (ОШ № 31, г. Одесса); Т. М. Ромахова (Экономический лицей, г. Одесса); Ю. К. Снигирев (гимназия № 1, г. Одесса); Н. Д. Калениченко (Мариинская гимназия, г. Одесса); И. Л. Саломашенко (гимназия № 4, г. Одесса); Л. П. Васильева (ОШ № 117, г. Одесса); С. А. Панина (ОШ № 1, г. Килия); Е. Н. Савельева (ОШ № 4, г. Ильичевск); Г. Н. Сурай (ОШ № 50, г. Одесса); Н. С. Войтенко (ОШ № 32, г. Одесса); С. А. Пшеничная (гимназия № 1, г. Ильичевск); З. Б. Зборовская (ОШ № 2, пгт Любашевка); В. В. Аркатова (Саратская ОШ); М. А. Заславская (гимназия № 1, г. Одесса); Е. Н. Алферова (ОШ № 4, г. Ильичевск); А. А. Шеболдина (ОШ № 33, г. Одесса); Н. М. Бибик (ОШ № 15, г. Одесса); Т. С. Волошаненко (гимназия № 5, г. Одесса).

Однако следует отметить, что районные методические кабинеты недостаточно внимания уделяют работе с одаренными детьми, о чем свидетельствует тот факт, что учащиеся отдельных районов не принимали участия в очном туре олимпиады.

В области прошла Всеукраинская олимпиада по русскому языку и литературе среди частных школ Украины на базе частной школы «Интеллект». Необходимо отметить серьезную подготовку детей к олимпиаде и отдельно указать на возросший уровень качества обучения в частных школах, а также усиление внимания к работе с одаренными детьми.

Выводы экспертной комиссии по проверке работ на награждение золотой (серебряной) медалью при лаборатории русского языка и литературы, зарубежной литературы ООИУУ свидетельствуют о том, что работы выпускников выполнены на достаточно высоком уровне, с соблюдением требований к единому орфографическому режиму. Выпускники подтвердили свои итоговые оценки на государственной аттестации.

Методические кабинеты районов области уделяли должное внимание состоянию преподавания русского языка и литературы, зарубежной литературы. Однако по-прежнему к недостаткам в работе методических служб следует отнести недостаточное внимание к выполнению государственных учебных программ в школах с украинским языком обучения относительно выделения количества часов на изучение курса русского языка (Овидиопольский, Коминтерновский, Беялевский, Фрунзовский и др. районы), что создало дополнительные трудности в работе учителя по реализации программы.

Научным потенциалом отдела национальных языков и литератур, Одесским филиалом Центра национальных меньшинств была оказана значительная научно-методическая помощь путем публикации новейших исследований в области языка и литературы на страницах журнала «Наша школа». Научные, методические статьи печатались на протяжении года в журналах: «Русский язык и литература в учебных заведениях Украины», «Всесвітня література в навчальних закладах України» и др., а также в Германии, Сербии, России (доктор наук В. И. Силантьева, кандидат филологических наук В. Г. Зинченко).

Отдельным пособием для студентов филологических факультетов вузов и учителей области издана работа «Методы изучения литературы. Системный подход. Учебное пособие», одним из авторов которой является доцент кафедры зарубежной литературы Одесского национального университета им. И. И. Мечникова и ООИУУ В. Г. Зинченко.

В помощь учителям для подготовки детей к олимпиадам по русскому языку в новом учебном году выйдет пособие «Олимпиадные задания по русскому языку», автор — кандидат филологических наук Л. Н. Гукова. Для подготовки к урокам литературы — пособие В. Б. Мусий «Изучение мифологии в средней школе».

С целью оказания методической помощи учителям области на протяжении всего года отделом национальных языков и литератур проводился постоянно действующий семинар по проблеме «Развитие творческих способностей учащихся на уроках литературы по системе работы заслуженного учителя С. М. Козлова»; организована работа постоянно действующего семинара и по методике когнитивного обучения (на базе гимназии № 1 г. Одессы, учитель Е. П. Коршко). Система работы учителя русского языка и литературы гимназии № 1, кандидата педагогических наук Е. П. Коршко изучается с целью обобщения опыта.

В области работали школы передового педагогического опыта, творческие группы учителей. Однако в новом учебном году городским, районным методическим службам необходимо больше внимания уделить вопросам изучения и пропаганды передового педагогического опыта учителей русского языка и литературы, зарубежной литературы.

Методическим службам районов (городов) рекомендуем провести смотры учебных дисциплин: «Русский язык и литература», «Зарубіжна література»; уделить внимание созданию материально-технической и методической базы кабинетов по данным дисциплинам для обеспечения качественного обучения.

В дополнение к темам, опубликованным в журналах «Наша школа», № 4, 1998—2002 годы, на заседаниях школьных, районных методических объединений, а также для самообразования учителей-филологов, предлагаем обсудить вопросы:

1. Календарно-тематическое планирование по русскому языку в школах с русским, украинским языками обучения.
2. Современному обучению — инновационные технологии.
3. Особенности проведения интегрированных занятий по зарубежной литературе. Компаративный анализ, методика проведения.
4. Когнитивная методика обучения. Практический аспект использования.
5. Пути повышения результативности обучения русскому языку в школах с украинским языком обучения.
6. Основные принципы методики развивающего обучения.
7. Календарно-тематическое планирование по литературе, зарубежной литературе.
8. Критерии оценивания достижений учащихся по русскому языку в школах с украинским языком обучения.
9. Групповые формы работы на различных этапах урока.
10. Система работы на уроке языка и литературы по формированию навыков вдумчивого чтения, умения воспроизводить прочитанный текст от самовыражения до письменной аргументации.
11. Структурирование учебного материала. Преподавание укрупненными логическими единицами.
12. Методы изучения литературы.
13. Современный урок русского языка.
14. Современный урок литературы.
15. Система работы с одаренными детьми. Подготовка к олимпиаде.
16. Элементы страноведения на уроках русского языка.

Литература

1. Виноградов В. В. Итоги обсуждения вопросов стилистики // Вопросы языкознания. — 1995. — № 1. — С. 66.

2. Виноградов В. В. О теории художественной речи. — М., 1971.
3. Брагина А. А. Роль нормы в речевом общении // Русский язык и литература в общении народов мира. — М., 1990. — С. 38.
4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. — М., 1981.
5. Купина Н. А. Лингвистический анализ художественного текста. — М., 1987.
6. Кононенко В. И. Современное языкознание: новые идеи и суждения // Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР. — 1987. — № 11. — С. 32.
7. Месяц Н. К., Сивова С. А. Обучение школьников приемам мыслительной деятельности на уроках русского языка: Методические рекомендации. — Житомир, 1990. — С. 10—11.
8. Миртов А. В. Правописание: методы и способы изучения // Русский язык. — 1999. — № 18.
9. Журнал «Русский язык и литература в учебных заведениях». — К., 1998, 1999, 2000.
10. Журнал «Русская словесность в школах Украины». — К., 1997, 1998, 1999, 2000.
11. Культура устной и письменной речи делового человека. Справочник. Практикум. — Изд-во «Флинта», 2000.
12. Иванова-Лукьянова. Культура устной речи. Учеб. пособ. — Изд-во «Флинта», 1998.
13. Обучение русскому языку. Начальный этап / Ред. В. В. Химик. — СПб.: Изд-во СПбГУ, 1997.
14. Практикум по русскому языку. Интенсивный курс. Темиз. — Изд-во «Рольф», 2000.
15. Максимов. Русский язык и культура речи. Практикум по курсу. — Изд-во «Гардари», 2000.
16. Максимов. Русский язык и культура речи. Учебник. — Изд-во «Юристъ», 2000.
17. Плешенко. Стилистика и культура речи. Практические занятия. — Изд-во «ТетраСИ», 1999.
18. Лукин В. А. Художественный текст. Основы лингвистической теории и элементы анализа. Учебник. — Изд-во «Ось-89», 1999.

Т. Г. БУЧАЦКАЯ,

директор Одесского филиала научно-методического центра национальных меньшинств среднего образования Министерства образования и науки Украины, ст. преподаватель кафедры филологических наук ООИУВ.

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. КОМЕНТАР ЩОДО ВИКЛАДАННЯ

Сучасна концепція викладання курсу «Зарубіжна література» закладена в «Програмі для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 5—11 класи, 2001», пояснювальна записка до якої допомагає вчителю осягнути основні методологічні засади щодо викладання даного курсу. Художня література в шкільному курсі повинна вивчатися як мистецтво слова, а не як «підручник життя» або ілюстрація до пояснення тих чи інших історичних подій.

«Мета вивчення художньої літератури — осягнути суть предмета, а не використовувати його з якоюсь іншою метою» [1, с. 4].

Мова не йде про абсолютну самоцінність художнього твору, а про неприпустимість змішування, а тим більше підміни ідеалу естетичного — етичним у процесі шкільного вивчення літератури як мистецтва слова.

Сприйняття художнього твору полягає не в порівнянні його з правдою реального життя, а в осягненні художньої правди інобуття, створеного митцем за законами естетичними, які не мають нічого спільного з законами реального життя — об'єктивної дійсності.

«Мікеланджело на зауваження папи, що статуя Медичі не схожа на оригінал, відповів: «Через п'ятсот років нікому не буде цікаво, схожа

вона чи не схожа». Але внутрішнім змістом художній образ людини повинен хвилювати і через п'ятсот років. А це можливо тоді, коли в ньому відбилися істотне» [2, с. 2].

Загальновідомо, що в художньому творі істотним і є естетичний ідеал художника.

У процесі викладання художньої літератури світосприйняття вчителя, його світоглядна позиція відіграють важливу роль, але вони не можуть бути об'єктивним критерієм аналізу та оцінки художньому твору.

Зарубіжна література як шкільна дисципліна за своїм характером є предметом культурологічно-інформаційним.

Художній твір займає головне місце в структурі зарубіжної літератури як навчального предмета. Але слід пам'ятати, що ми маємо справу не з оригіналом, а перекладом. Звідси впливають певні особливості шкільного аналізу перекладного художнього твору, який вивчається в контексті всесвітнього літературного процесу.

Художня культура людини формується не тільки на шкільних уроках літератури, але беззаперечним є той факт, що шкільне викладання літератури має вирішальне значення в процесі формування і розвитку художніх інтересів і здібностей у дитячому, підлітковому та юнацькому віці.

Вчитель повинен чітко усвідомлювати, що на уроках літератури ми готуємо не письменників і літературознавців, а читачів, які мають навчитися розмірковувати відносно прочитаного твору і висловлювати свої почуття та думку, спираючись на певний читацький досвід і певну шкільну систему знань з літературознавства.

Хрестоматійно відомий вислів С. Я. Маршака про те, що «літературі так само потрібні талановиті читачі, як і талановиті письменники» відповідає тим завданням, які повинні бути вирішені в процесі викладання шкільного курсу зарубіжної літератури.

В основу добору та структурування матеріалу курсу «Зарубіжна література» покладені два принципи: жанрово-тематичний (5—7 кл.) і історико-хронологічний (8—11 кл.).

У 5—7 класах основою занять є вивчення окремих літературних творів. Мета цього етапу — ввести учнів у світ художнього твору, розвинути читацьке сприйняття і тим самим, підготувати до наступного етапу (8—11 кл.). Тому цю частину курсу «Зарубіжна література» (5—7 кл.) називають курсом літературного читання.

Читання художнього твору є тим стартовим майданчиком, на якому відбувається вся естетична діяльність по засвоєнню художнього твору (сприйняття, осмислення). Однак естетична оцінка на рівні судження можлива лише тоді, коли в учнів буде сформоване таке ставлення до читання, яке спрямовує на розуміння того, що письменник створює інобуття дійсності, коли вони як читачі будуть спрямовані на

осмислення естетичних ідеалів письменника, його авторської позиції і художньої майстерності, за допомогою якої і була створена цілісна художня картина твору.

Методологія концепції викладання зарубіжної літератури реалізується через систему методичних принципів навчання, виховання та розвитку учнів. Ці принципи визначають літературознавчу і методичну позицію вчителя в процесі викладання шкільного курсу «Зарубіжна література» і забезпечують процес літературної освіти учнів на всіх його етапах:

— принцип країнознавчого і етнокультурного підходу до вивчення зарубіжної літератури;

— принцип вивчення літератури як мистецтва слова;

— принцип історизму;

— принцип пріоритету загальнолюдських цінностей;

— принцип цілісності розуміння художньо-естетичної сутності твору.

У 2003/2004 навчальному році вчителі, які викладають зарубіжну літературу, працюватимуть за програмами під ред. Д. Затотського (Б. Шалагінов). — К.: Шкільний світ, 2001 р., за ред. Д. С. Наливайка. — К.: Перун, 1998 р.

Нова програма впроваджується в 5-х класах, де розпочинається вивчення курсу зарубіжної літератури та продовжує реалізовуватися у 6-х і 7-х класах. Вчителі, які працювали у попередні роки за програмою К. Шахової (1995 р. видання), закінчують викладати курс за цією програмою.

При викладанні курсу за новою програмою слід використовувати нові підручники, які затверджено Міністерством освіти і науки України та видано у 2002 році:

Султанов Ю. У. та ін. Зарубіжна література. Підручник для 5 кл. — Вид. 3-є переробл. і доп. — К.: 2002;

Мірошніченко Л. Ф. та ін. Зарубіжна література. Підручник для 6 класу. — К., 2001;

Сафарян С. У. та ін. Зарубіжна література. Підручник для 7 класу. — К., 2002;

Сафарян С. У. Зарубіжна література. Підручник для 8 класу. — К., 2002;

Шалагінов Б. Б. Зарубіжна література. Підручник для 9 класу. — К., 2002.

(Усі підручники можна замовити у представництві освітянських видавництв «Учбова книга» за адресою: м. Одеса, вул. Базарна, 63, т. 728-83-10).

Програми передбачають творчий підхід учителя до викладання курсу зарубіжної літератури. У програмах для 9—11 класів до деяких тем вчителю запропоновано низку творів, з яких він самостійно обирає один для текстуального вивчення. Вчитель також може замінювати твори, рекомендовані програмою для обов'язкового вивчення, текстами, зазначеними у рубриці «Рекомендована література для додаткового читання» (до 20%). Крім того, він має право змінювати кількість годин, передбачених для

вивчення оглядових і монографічних тем (у межах розділу), для проведення бесід із додаткового читання та уроків розвитку зв'язного мовлення. На власний розсуд та враховуючи різні форми тематичного контролю, вчитель розподіляє визначені програмами години для проведення тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів. Контрольні письмові роботи проводяться після завершення вивчення певного розділу.

Твори зарубіжних письменників мають вивчатися українською мовою, теми з російської літератури можливо вивчати мовою оригіналу.

Викладачам зарубіжної літератури, які працюють за програмою Б. Шалагінова, треба звернути увагу на додаток на стор. 60 тексту програми (К.: Шкільний світ, 2001): до кожного розділу програми автори пропонують додаткові матеріали щодо використання міжлітературних і міжпредметних зв'язків, наочності та ТЗН.

У центрі уроків літератури знаходиться аналіз та інтерпретація художнього твору. Доцільно при вивченні літератури звертати увагу на літературні школи, течії, напрямки, зв'язки між національними літературами і відповідні етапи культурно-історичного розвитку. Учитель має дібрати споріднені факти з інших видів мистецтв, забезпечити засвоєння необхідного мінімуму теоретико-літературних знань. Проте ознайомлення з різними контекстами, теоретико-літературними поняттями та компаративними зв'язками не є основним напрямком в роботі вчителя літератури, а лише додатковим засобом розкриття художньої своєрідності та етичного сенсу твору. Пріоритет залишається за аналізом поезики.

На уроках літератури домінуючою формою навчання і здійснення контролю за досягнутими результатами є діалог, який відбувається на всіх етапах навчальної діяльності. Під час діалогу виявляється рівень знань учнів та здійснюється поточне оцінювання. Обов'язковим має стати контроль за прочитанням кожним учнем

визначених програмою творів і знанням їх змісту, за виконанням зазначених у програмі видів усних і письмових робіт.

У журналі виставляються оцінки за знання змісту художніх творів, читання їх напам'ять, аналіз тексту, письмові контрольні роботи, ведення зошитів (1 раз на місяць).

Перевірка знань учнів з літератури може здійснюватися і у формі тестування. У цьому випадку до тесту доцільно включити 12 запитань, а правильну відповідь на кожне з тестових запитань оцінювати в один бал.

Письмові роботи (твори, перекази) треба оцінювати двома оцінками: перша — за зміст, друга — за мовленнєве оформлення та грамотність згідно з вимогами, зазначеними в критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів з літератури.

У зв'язку з тим, що основною структурною одиницею предмету є тема, визначена навчальною програмою, вирішальною ланкою в системі перевірки навчальних досягнень учнів є тематичне оцінювання. Оцінка «за тему» фіксується в окремій колонці і у разі необхідності вона може бути підвищена шляхом коригування. Підсумкова оцінка за семестр визначається за результатами тематичного оцінювання, а за рік — на підставі семестрових оцінок.

Література

1. Стрельцова А. Новий погляд на мету й завдання літературної освіти // Зарубіжна література. — 2001.
2. Дзюба І. Знаки духовної співмірності // Зарубіжна література. — 1999. — № 15—16.
3. Султанова Ю. І. Література, літературознавство. Життя // Збірник наукових праць / Відповід. ред. І. В. Козлик. — Івано-Франківськ, 1999. — 340 с.
4. Гукowski Г. А. Изучение литературного произведения в школе // Методологические очерки.

Т. А. КАПРАЛЕНКО,

методист відділу національних мов та літератур ООІУВ.

ПРО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У 2003/2004 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті визначила основними напрямками оновлення змісту шкільної освіти особистісну орієнтацію освіти, пріоритет загальнолюдських і національних цінностей, забезпечення якості освіти на основі впровадження новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики.

Сучасні міжнародні зв'язки України у різноманітних сферах життєдіяльності, вихід її у європейський та світовий простір вимагають певних трансформацій у галузі навчання іноземних мов. Роль іноземної мови постійно зростає. А також зростає необхідність певних уточнень

функцій іноземної мови як шкільного предмета, визначення основних стратегічних напрямів, удосконалення цілей, змісту, методів, прийомів і засобів її вивчення. Пріоритетом сучасної системи навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах є також її багатомовність. Розглядаючи іноземну мову як засіб міждержавного спілкування, у тому числі як засіб пізнання інших культур, відмінних від культури, до якої належить той, хто вивчає мову, необхідно домагатися того, щоб учні виховувались на кращих традиціях і досягненнях світової культури.

У Проекті державного стандарту зазначено, що вся система шкільної освіти в галузі іноземних мов має формувати в учнів уміння іншомовного спілкування, що сприятиме інтеграції українського суспільства до світової спільноти. Усі основні положення цього стандарту сформульовані відповідно до рекомендацій Ради Європи і враховують умови шкільного навчання в Україні.

Формування в учнів уміння використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу передбачає взаємопов'язаний комунікативний і соціокультурний розвиток учнів засобами іноземної мови для підготовки їх до міжкультурного спілкування у різноманітних сферах життєдіяльності.

Вміння і навички іншомовного спілкування потребують такого рівня комунікативної компетенції, який був би достатнім для формування уміння та готовності спілкуватися у чотирьох видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, читанні, говорінні, письмі. Учні повинні вміти продемонструвати:

— уміння ефективно використовувати іноземну мову як при спілкуванні в реальних життєвих ситуаціях, так і для набуття і поглиблення знань упродовж життя;

— володіння мовленнєвими вміннями (аудіюванням, говорінням, читанням, письмом) на загальному базовому рівні;

— знання основних синтаксичних, семантичних, граматичних і фонетичних закономірностей іноземної мови;

— спроможність орієнтуватись у соціокультурних аспектах країни, мову якої вивчають, використовувати вміння, набуті під час навчання, відповідно до комунікативної ситуації;

— уміння використовувати навчальний досвід, набутий у середній школі, для подальшої самостійної роботи з метою самовдосконалення;

— здатність використовувати аутентичний іншомовний матеріал з метою самоосвіти.

Однією з головних умов ефективного навчання іноземних мов є уміння вчителя організувати навчальний процес згідно із сучасними вимогами педагогічної науки і практики. Мета може бути успішно досягнута лише тоді, коли вона повністю відповідає конкретним умовам навчання. У даному контексті важливо правильно використовувати форми і види діяльності, передбачені авторами підручників.

Наказ Міністерства освіти і науки України «Про типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2002/2003—2004/2005 навчальні роки», № 342 від 25.04.2001 р. передбачає викладання іноземної мови на всіх ступенях навчання.

У 2—4 класах загальноосвітніх шкіл іноземна мова викладається в обсязі 2 годин на тиждень.

У базовій школі (5—9-й клас) на вивчення іноземної мови відводиться 3 години за рахунок інваріантної складової, а у старших (10—11-й класи) — 2 години.

При профільному навчанні (10—11-й класи) кількість годин, передбачених в інваріантній складовій навчального плану, може доповнюватися годинами з варіативної складової.

Для профільного вивчення іноземної мови дозволяється використовувати регіональні та авторські програми для 10—11-х класів (спекурси), погоджені в уставному порядку.

Профільне навчання здійснюється відповідно до вимог профільних програм з предмета.

Розподіл класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, № 128 від 20.02.02 року. При поглибленому вивченні іноземної мови з 1-го класу клас ділиться на групи по 8—10 учнів у кожній (не більше 3 груп); при вивченні іноземної, що не є мовою навчання, а вивчається як предмет, клас, у якому 27 учнів, ділиться на 2 групи.

Учителі можуть користуватися чинними програмами, випущеними видавництвами «Шкільний світ» у 2001 році та «Перун» — у 1996 і 1998 роках:

Для середніх загальноосвітніх шкіл (2—12-й класи);

Для середніх загальноосвітніх шкіл (5—11-й класи);

Для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови (1—11-й кл.).

Викладання спецкурсу в спеціалізованих школах здійснюється за програмами «Література Англії та США. Країнознавство. Науково-технічний переклад» (10—11-й кл.).

Підсумки роботи науково-методичного центру іноземних мов з учнями та вчителями області

Вчителі іноземних мов шкіл м. Одеси та області досягли значних успіхів у викладанні предмета. Про це свідчать результати обласних олімпіад з іноземних мов, контрольні перевірки рівня знань учнів, Ярмарок педагогічних ідей.

Обласні олімпіади юних філологів з іноземних мов проходили 1—2 лютого 2003 року на базі гімназії № 2 м. Одеси. Результати трьох турів олімпіад підтвердили результативність роботи значної кількості вчителів іноземних мов, які постійно працюють над підвищенням якості викладання предмета. За плідну роботу по вихованню талановитої учнівської молоді та підготовку призерів обласних олімпіад з іноземних мов оголошено подяку управління освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації таким учителям: Т. Ф. Каукіній, С. І. Пастух (англійська мова — гімназія № 1, м. Одеса); Н. М. Аксьоновій, О. М. Гриценко, О. Я. Медведєвій, А. А. Схіж (англійська мова — гімназія № 2, м. Одеса); Л. І. Баранкевич, О. А. Светній (англійська мова — гімназія № 4, м. Одеса); Р. З. Аровій, І. П. Шилінгівській, І. В. Забалувєвій (англійська мова — гімназія № 5, м. Одеса);

Г. А. Савченко (англійська мова — гімназія № 7, м. Одеса); С. В. Таранець (англійська мова — ЗОШ № 15, м. Одеса); Л. М. Мельник, Л. В. Кутасиній (англійська мова — ЗОСШ № 35, м. Одеса); З. О. Калініченко (англійська мова — ЗОШ № 43, м. Одеса); Ю. В. Бездітному (англійська мова — ЗОШ № 86, м. Одеса); А. О. Дружиніній (англійська мова — ЗОШ № 121, м. Одеса); О. О. Бароковських (англійська мова — приватна школа «Крок», м. Одеса); Л. В. Кравчук (англійська мова — ЗОШ № 2, м. Балта), О. В. Волковій (англійська мова — ЗОШ № 1, м. Іллічівськ), Т. В. Терещенко (англійська мова — ЗОШ № 4, м. Іллічівськ); Л. М. Кондрат (англійська мова — ЗОШ № 1, м. Ізмаїл); А. Л. Армаш (німецька мова — гімназія № 1, м. Одеса); Л. І. Нусімович (німецька мова — ЗОШ № 16, м. Одеса); О. О. Кликовій (німецька мова — ЗОШ № 35, м. Одеса); В. О. Глицюк, І. Хаусхофер, Н. І. Юліній, Т. С. Лисенко (німецька мова — ЗОШ № 90, м. Одеса); А. І. Лунгул (німецька мова — Гидеримська ЗОШ Котовського району); М. Флук (німецька мова — ЗОШ № 16, м. Ізмаїл); О. О. Жазулі (французька мова — гімназія № 2, м. Одеса); Г. А. Зільберберг (французька мова — Рішельєвський лицей, м. Одеса); Т. В. Юрченко, В. С. Гандзяк, Н. О. Тухто, Л. В. Поліловій, Н. В. Юсаненко, О. С. Семеновій (французька мова — ЗОШ № 10, м. Одеса); О. С. Омельченку (французька мова — ЗОШ № 84, м. Одеса); В. Х. Мінжирян (французька мова — Новотроїнівська ЗОШ Болградського району); Н. Є. Іванській (французька мова — Лимарська ЗОШ Татарбунарського району); І. В. Ружейниковій (іспанська мова — гімназія № 2, м. Одеса); О. П. Хілю (іспанська мова — гімназія № 4, м. Одеса); Л. Г. Казаковій (іспанська мова — ЗОШ № 46, м. Одеса); Р. Ю. Булгакову (іспанська мова — ЗОШ № 121, м. Одеса).

Інновації, пошуки, досвід вчителів іноземних мов

На Одещині працює багато талановитих вчителів, які творчо підходять до процесу викладання, ведуть пошуки найбільш ефективних форм та методів навчання іноземних мов.

З квітня 2003 року на базі ЗОШ № 16 проводився обласний Ярмарок педагогічних ідей та новітніх технологій, в якому брала участь значна кількість вчителів іноземних мов, 13 з них отримали авторські свідоцтва, 22 — дипломи і 27 — грамоти управління освіти Одеської обласної державної адміністрації.

Авторські свідоцтва отримали:

О. А. Светна (англійська мова — гімназія № 4, м. Одеса); Р. З. Арова, Л. Г. Таланова, І. В. Забалуєва, С. А. Руденко (англійська мова — гімназія № 5, м. Одеса), Л. М. Голубенко (англійська мова — ОНУ ім. І. І. Мечникова); Г. В. Шелакіна, Я. В. Ортіна, Н. О. Тухто (фран-

цузька мова — ЗОШ № 10, м. Одеса); Л. І. Нусімович (німецька мова — ЗОШ № 16, м. Ізмаїл).

Дипломами нагороджені:

О. А. Светна (англійська мова — гімназія № 4, м. Одеса); Р. З. Арова, Л. Г. Таланова, І. В. Забалуєва, С. А. Руденко (англійська мова — гімназія № 5, м. Одеса); Л. М. Голубенко (англійська мова — ОНУ ім. І. І. Мечникова); І. Г. Хіменко (англійська мова — ЗОШ № 121, м. Одеса), Л. Д. Назарчук, Л. В. Качковська (англійська мова — НОК ім. В. Чорновола, м. Южне); Р. Б. Хасанова (німецька мова — гімназія № 4, м. Одеса); Є. П. Мусевич (німецька мова — гімназія № 8, м. Одеса), С. Г. Броннік (німецька мова — Маріїнська гімназія, м. Одеса); Л. І. Нусімович (німецька мова — ЗОШ № 16, м. Ізмаїл); Л. П. Саламаха (німецька мова — Плахтійівська ЗОШ); Г. М. Брикульська (німецька мова — Балтська ЗОШ № 1).

Грамотами відзначені:

О. О. Бриліна, Л. І. Баранкевич, С. В. Баранкевич (англійська мова — гімназія № 4, м. Одеса); Н. А. Костенко, Г. В. Павленко, Л. В. Гончаренко (англійська мова — гімназія № 8, м. Одеса); Н. Н. Потапова (англійська мова — ЗОШ № 8, м. Одеса), Т. Д. Кшевінська (англійська мова — СЗОШ № 10, м. Одеса), Н. П. Петеліна, В. В. Іванова (англійська мова — ЗОШ № 35, м. Одеса); Т. М. Фогель (англійська мова — ЗОШ № 50, м. Одеса); Л. Г. Строченко (англійська мова — ЗОШ № 65, м. Одеса), Ж. Б. Бродська (англійська мова — ЗОШ № 121, м. Одеса); Т. М. Яковенко (англійська мова — ЗОШ № 1, м. Южне); Л. М. Терещенко (англійська мова — Любашівська ЗОШ № 2); Т. М. Куруогли (англійська мова — Болградський НВК-лицей); Т. В. Череньова (англійська мова — ЗОШ № 3, м. Кілія), В. В. Ніколаєва (англійська мова — Роздільнянська ЗОШ № 3); Р. Б. Хасанова (німецька мова — гімназія № 4, м. Одеса); Г. В. Станська (німецька мова — Миколаївська ЗОШ); Л. Ф. Дюльгер (німецька мова — Богданівська ЗОШ); Н. В. Юсаненко, А. І. Юсаненко, Ю. К. Косенкова, Г. В. Шелакіна, Я. В. Ортіна, Н. О. Тухто, І. В. Мартинова, О. М. Євтушенко, І. В. Сергієнко, Н. М. Ноздрачова (французька мова — ЗОШ № 10, м. Одеса); Н. Ф. Бааджі (французька мова — Червоноармійська ЗОШ № 2); В. І. Кравчук (французька мова — Татарбунарська ЗОШ № 1 ім. В. З. Тура), М. Г. Волкова (французька мова — Криничненська ЗОШ); Г. М. Брикульська (французька мова — Балтська ЗОШ № 1 ім. О. Гончара).

Додаток

Іноземні мови

Програми для середніх загальноосвітніх шкіл. Іноземні мови. 5—11. — Перун, 1998.

Програми для середніх загальноосвітніх шкіл. Іноземні мови. 1—11. — Перун, 1998.

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 2—12. — Шкільний світ, 2001.

Програми для середньої загальноосвітньої школи з поглибленим вивченням іноземної мови з 7 класу. Іноземні мови. 5—11. — Перун, 1998.

Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови. Іноземні мови. 1—11. — Перун, 1998.

Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови. Література Англії та США. Країнознавство. Науково-технічний переклад. 10—11. — Перун, 1998.

Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови. Література німецькомовних країн. Країнознавство. Науково-технічний переклад. 10—11 — Перун, 1998.

Англійська мова

Основні підручники та навчальні посібники

Плахотник В. М., Полонська Т. К. Англійська мова (підручник). 1. — Перун, 2002.

Буренко В., Несвіт А., Биркун Л. Англійська мова (підручник) для спеціалізованих шкіл. 1. — Генеза, 2003.

Карп'юк О. Д. Англійська мова (підручник). 2. — Навчальна книга, 2002.

Горець І. Г., Щупак І. Г. Англійська мова (підручник). 2. — Прем'єр, 2002.

Биркун Л. В. Англійська мова (підручник). 2. — А. С. К., 2002.

Плахотник В. М., Полонська Т. К. Англійська мова (підручник). 2. — Перун, 2002.

Плахотник В. М. Англійська мова (підручник). 2. — Перун, 2002.

Карп'юк О. Д. Англійська мова (підручник). 3. — Навчальна книга, 2003.

Буренко В., Несвіт А., Биркун Л. Англійська мова (підручник) для спеціалізованих шкіл. 3. — Генеза, 2003.

Горець І. Г., Щупак І. Г. Англійська мова (підручник). 3. — Прем'єр, 2003.

Биркун Л. В. Англійська мова (підручник). 3. — А. С. К., 2003.

Плахотник В. М. Англійська мова (підручник). 3. — Перун, 2003.

Плахотник В. М., Полонська Т. К. Англійська мова (підручник). 3. — Перун, 2002.

Полонська Т. К. Англійська мова (підручник). 4. — Перун, 1998, 2002.

Плахотник В. М., Мартинова Р. Ю. Англійська мова (підручник). 5. — Освіта, 1998, 2001.

Карп'юк О. Д. Англійська мова (підручник). 5. — Вид-во Карп'юка, 2002.

Плахотник В. М., Мартинова Р. Ю. Англійська мова (підручник). 6. — Освіта, 1998, 2000.

Плахотник В. М., Мартинова Р. Ю. Англійська мова (підручник). 7. — Освіта, 1998.

Плахотник В. М., Мартинова Р. Ю. Англійська мова (підручник). 8. — Освіта, 1998, 2001.

Плахотник В. М., Мартинова Р. Ю. Англійська мова (підручник). 9. — Освіта, 2002.

Карп'юк О. Д. Англійська мова (НМК) для спеціальних шкіл. 9. — Вид-во Карп'юка, 2001.

Плахотник В. М., Мартинова Р. Ю. Англійська мова (підручник). 10. — Освіта, 2001.

Карп'юк О. Д. Англійська мова (НМК) для спеціальних шкіл. 10. — Вид-во Карп'юка, 2001.

Н. М. ДЗЮБА,

зав. науково-методичним центром іноземних мов ООІУВ,

Т. В. ЮРЧЕНКО,

методист з іноземних мов ООІУВ.

ДО ВІДОМА ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ, ПРАВОЗНАВСТВА ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Творчим і напруженим був 2002/2003 навчальний рік. Багато перемог принесли Одеській області вчителі історії та правознавства разом із своїми вихованцями.

Так, з гордістю відзначаємо учасників IV етапу Всеукраїнської олімпіади з історії та правознавства, які отримали дипломи II і III ступенів:

— Вишньов Віктор, учень 9-го класу ЗОШ № 4 м. Іллічівська (вчителька О. Р. Боровська);

— Дорожан Євген, учень 10-го класу ліцею м. Білгорода-Дністровського (вчителька Г. М. Барко);

— Капеліст Максим, учень 10-го класу Маріїнської гімназії м. Одеси (вчителька Т. М. Дузь).

Завдяки наполегливій співпраці вчителів та учнів досягнуті високі результати й підвищено рейтинг області, порівняно з минулим роком.

Аналізуючи роботу вищезгаданих вчителів, слід відмітити, що учні Ольги Родіонівни Боровської вже четвертий рік підряд певнено займають призові місця як на обласних, так і Всеукраїнських олімпіадах, а учні ліцею м. Білгорода-Дністровського з 1998 року були першими, хто вніс свій вклад у підвищення рейтингу

Одеської області. Вони й сьогодні отримують дипломи I, II, III ступенів.

Це свідчення цілеспрямованої, планомірної і копіткої роботи вчителів по пошуку, розвитку і підтримці юних талантів.

Проаналізувавши роботу з обдарованими дітьми, слід відмітити, що відслідковується певна тенденція, а саме:

— зменшення кількості (а то й зовсім відсутність) учнівських робіт, які набирають відповідний прохідний бал;

— неякісна перевірка робіт (пропуски помилок вчителями й неадекватне оцінювання);

— несвоєчасне подання й неправильне оформлення супроводжуючої документації.

Результативність роботи вчителів історії та правознавства можна відслідкувати за таблицею (додаток).

Тимчасом втричі збільшилась кількість робіт з історії для інтелектуальних змагань серед учнів сільських шкіл. І не тільки кількісно, а й якісно стали відрізнятися ці роботи від попередніх. Це виявлення інтересу, бажання як дітей, так і вчителів-консультантів спрогнозувати,

проаналізувати, порівняти й дати власну оцінку історичним діячам, подіям тощо. Участь й пере-моги в інтелектуальних змаганнях є наочним свідченням підвищення ефективності викладання історії в районах області. Результати I туру інтелектуальних змагань 2003 року відбито в таблиці.

З 1999 року учні та вчителі Одеської області брали активну участь в історичних турнірах. Протягом п'яти років існування турнірного руху 1—2 команди нашої області щорічно виходили у фінал Всеукраїнського турніру і змагалися за першість з командами м.м. Києва, Львова, Вінниці та інш. Цього ж року, незважаючи на те, що V Всеукраїнський турнір юних істориків відбувся на Одещині (м. Южне), жодній з трьох команд, на жаль, не вдалося вийти у фінал.

Отже, вчителям є над чим попрацювати в наступному навчальному році.

На удосконалення роботи вчителя спрямована вся науково-методична робота лабораторії історії, правознавства та громадянської освіти.

Так, у процесі підвищення кваліфікації враховується специфіка навчальних груп та індивідуальні особливості окремих слухачів: кваліфікаційна категорія, стаж педагогічної роботи тощо. Диференційований підхід до навчання забезпечується гнучкою зміною співвідношення теоретичного та методичного компонентів у межах тематики навчального плану, наявністю спецкурсів, факультативів та ін.

Багато уваги приділяється роботі з молодими вчителями історії та правознавства. З метою надання вчителям допомоги щодо професійної адаптації та підвищення професійної кваліфікації проводяться 3-денні семінари-тренінги.

Кращі вчителі області та провідні вчені-історики ОНУ ім. І. І. Мечникова і ПУДПУ імені К. Д. Ушинського залучаються до роботи над науково-дослідницькою проблемою «Вивчення історії рідного краю». Зважаючи на те, що одним із пріоритетних напрямків сучасної історичної освіти в Україні є історичне краєзнавство та регіональна історія, в проекті Державного стандарту серед структурних компонентів освітньої галузі особливе місце посідає історія малої Батьківщини.

Ведеться робота по підготовці програм та посібників з курсу «Історія рідного краю» та планується включення його в 2003/2004 н.р.

на апробацію в школах області. Курс вивчатиметься в 5—11-х класах, на вивчення в кожному класі відводиться 17 годин на рік.

Історія нашого краю невіддільна від історії України і всесвітньої історії. Формуванню цілісної історичної свідомості учнів сприяє поєднання вивчення історії України з історією свого краю, своєї родини, що дає можливість відчути причетність кожного до історії своєї Батьківщини. Тому при викладанні трьох курсів історії слід дотримуватись принципу паралельності та синхронності.

У 2003/2004 навчальному році історія України та всесвітня історія зберігаються як самостійні курси, викладання яких повинно здійснюватись за принципами паралельності і синхронності згідно з програмами 2001 року. Такий організаційний підхід дозволить забезпечити вивчення вітчизняної історії як складової частини загальноісторичного процесу і разом з тим визначити інтерес до історії України.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, № 306 від 20.05.03 р. «Про затвердження Типових навчальних планів для організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» кількість годин на вивчення історії України та всесвітньої історії в ЗОШ III ступеня різна (див. табл.).

Слід зауважити, що викладання вищевказаних курсів у класах універсальних, філологічних здійснюватиметься за Програмою 2001 року.

А для фізико-математичних, природничих, технологічних, спортивних класів розроблена нова програма на 34 год. (див. журнал «Історія в школах України», № 4, 2003 р.).

Щодо профільних класів суспільно-гуманітарного напрямку — історія України та всесвітня історія вивчатимуться за проектом програми 2002 року видання на сьогодні уже затвердженого Міністерством освіти і науки України.

Список рекомендованих підручників на 2003/2004 н.р. подано в журналі «Історія в школах України», № 4, 2003 року.

Особливе місце на уроках історії займають настінні карти. Саме завдяки наочності є можливість висвітлювати маловідомі та найскладніші факти історії.

Інститут передових технологій пропонує ряд настінних карт з історії України для 10 класу:

— Українські землі у другій половині XVI — першій половині XVII століття.

Таблиця

	Універсальний		Філологічний		Суспільно-гуманітарний		Художньо-естетичний		Фізико-математичний, спортивний	
	10-й кл.	11-й кл.	10-й кл.	11-й кл.	10-й кл.	11-й кл.	10-й кл.	11-й кл.	10-й кл.	11-й кл.
Історія України	2	1,5	1,5	1,5	3	4	2	2	1	1
Всесвітня історія	1,5	1,5	1,5	1,5	3	3	2	2	1	1
Людина і суспільство (основи філософії)	—	(1)	—	(1)	2	2	—	(1)	—	(1)

— Українські землі наприкінці XVII — на початку XVIII століття.

— Запорізька Січ у XVI — першій половині XVII століття.

— Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького (події 1648—1650 рр.).

— Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького (події 1651—1657 рр.).

— Українська козацька держава за гетьмана І. Виговського (серпень 1657 — вересень 1659 рр.).

— Українські землі у складі Австрійської та Російської імперій на початку XIX століття.

— Адміністративно-територіальний поділ українських земель напередодні Першої Світової війни.

— Початок визвольних змагань українського народу. Утворення Української Народної Республіки (березень 1917 — березень 1918 рр.).

— Перша війна радянської Росії з українською Народною Республікою (грудень 1917 — травень 1918 рр.).

— Українська Держава. Утворення директорії та відновлення УНР (травень — листопад 1918 р.).

— Друга радянсько-українська війна. Встановлення в Україні більшовицького режиму (грудень 1918 — червень 1919 рр.).

— Радянсько-польська війна і Україна. Розгром військ Врангеля і загонів Махна (квітень 1920 — листопад 1921 рр.).

— Радянська модернізація України. Стан економіки у 1928—1939 рр.

Рекомендуємо адміністраціям загальноосвітніх навчальних закладів забезпечити даними картами свої навчальні заклади.

Згідно з Типовими навчальними планами на 2001/2002—2004/2005 навчальні роки основи правознавства вивчатимуться в 9-му класі.

Міністерство освіти і науки України рекомендує 5 програм з правознавства: «Основи правознавства» (за редакцією І. Б. Усенка), «Основи правознавства» (автор І. І. Котюк) для 9-го класу, «Права людини», «Правознавство» для ліцеїв, гімназій, класів з поглибленим вивченням правознавства. Остання програма дана у двох варіантах — автора Н. О. Ткачової та колективу авторів за редакцією І. Б. Усенка.

За рахунок варіативної частини базового навчального плану може викладатися у 8-му класі курс «Практичне право». Його мета — формування в учнів навичок практичного застосування набутих правових знань у типових ситуаціях.

Велику допомогу у формуванні добрих взаємовідносин між батьками, учнями, вчителями, оволодінні ними прийомами ділового співробітництва надають школам області представники громадських організацій, з якими співпрацює науково-методична лабораторія історії, правознавства та громадянської освіти ООІУВ.

Одеська обласна група Медіації спільно з науково-методичною лабораторією історії, правознавства та громадянської освіти Одеського ОІУВ щорічно проводить конференції для вчителів суспільно-гуманітарних дисциплін. Першим підсумком було проведення конкурсу «Ненасилля, повага, сприйняття». Кращі роботи вчителів будуть опубліковані в обласній та всеукраїнській пресі.

Важливим напрацюванням громадських і державних структур в галузі громадянської освіти є проведення літньої школи «Толерантність» (липень 2002 р.) та «Школи взаєморозуміння» (серпень 2003 р.), ініціаторами якої є «Диспут-клуб». Учасники літньої школи — діти різного шкільного віку та вчителі. У кожній групі своя тематика.

Так дитячі групи працюють над розвитком ораторської майстерності, логічного мислення, аргументацією та вирішенням ділем, а група вчителів працює на таких заняттях, як «Культура спілкування», «Взаємодія в команді», «Нестандартні ситуації», «Ефективні питання» та інше.

Результатом спільної роботи як тренерів, так і учасників літньої школи є методичний посібник «Навчаючись навчаємось», який видано за кошти програми МАТРА КАП Посольства Нідерландів.

На початку червня 2003 року вчителі історії та правознавства нашої області мали можливість ознайомитись з новітніми підходами до організації навчання — інтерактивними технологіями, які допомагають зробити процес навчання цікавим, різноманітним, ефективним, демократичним.

Семинар на тему «Сучасній школі — демократичну освіту» був проведений представниками громадської організації «Вчителі за демократію та партнерство» спільно з керівниками районних методичних об'єднань вчителів історії та правознавства. Кожен з учасників семінару отримав безкоштовно посібник «Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід» та сертифікат, який надає право розповсюджувати та впроваджувати інтерактивні методики в навчально-виховний процес.

Одним із важливих завдань для вчителів суспільствознавчих дисциплін є надання можливості учням бути активними учасниками конференцій, акцій, проектів, турнірів, конкурсів. Участь учнівської молоді в таких масових заходах сприяє становленню школи як осередку демократичної культури, первинної громадської практики і правового досвіду. На наступний навчальний рік заплановано проведення таких заходів.

Так Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» за підтримки Міністерства освіти і науки України організована суспільна акція школярів України «Громадянин». Акція сприятиме ознайомленню учнів з методами та технологіями суспільної

активності, набуттю ними навичок участі у громадському житті через практичний досвід співпраці з місцевою громадою та владними структурами. Працюючи над вирішенням соціальних проблем в рамках акції «Громадянин», школярі одночасно стають безпосередніми учасниками розвитку громадянського суспільства в Україні.

Цікавим і корисним для старшокласників, які бажають щось змінити в цьому світі, є проект «Молодь обирає дію», який оголошено організацією «Вчителі за демократію і партнерство».

Так поряд з читанням і запам'ятовуванням того, що давно вже зробили інші люди, діти творять свою власну історію з подіями, які стосуються їх самих, їх вчинків, що допомагає їм пізнати себе і свої можливості, стати більш компетентними і впевненими в собі.

Сьогодні поряд з позаурочною роботою Міністерством освіти і науки України рекомендовано викладання інтегрованих курсів: «Ми — громадяни України» — 9—10-й клас (лист № 1/11—2817, 1/11—2816 від 20.06.2001 р.) та «Громадянська освіта» — 9—11-й клас (лист № 1/11—2216 від 25.04.2001 р.).

Викладання даних курсів базується на теоретичних та методичних засадах педагогіки співробітництва, що передбачає створення демократичної атмосфери на уроках, формування суб'єкт-суб'єктних відносин між учнями та вчителями.

Програма курсу «Громадянська освіта» передбачає вивчення матеріалу в 9—11 (10—12) класах загальноосвітнього навчального закладу в обсязі 34 годин на рік (1 година на тиждень).

При розподілі навчального матеріалу за роками навчання враховуються вікові психолого-педагогічні особливості учнів, а також міжпредметні зв'язки.

Специфіка вивчення інтегрованого курсу «Громадянська освіта» в 9 класі полягає в тому, що учні лише починають знайомитися з новим предметом, який вивчатиметься протягом трьох років. Враховуючи конкретно-предметний характер мислення учнів цього віку, а також їх життєвий досвід, потреби в налагодженні стосунків з найближчим оточенням, навчальний матеріал 9 класу має такі розділи:

- Права та обов'язки.
- Сім'я. Школа. Однolitки.
- Стереотипи. Конфлікти.
- Злочинність.

Особливістю курсу є обов'язкове виконання учнями проектів, що сприяє залученню їх до виявлення, аналізу та розв'язання реальних соціальних проблем з використанням для цього практичної дослідницько-пошукової роботи.

Теми проектів для 9-го класу.

- Якщо твої права порушено.
- Самоврядування школи ХХІ століття — елемент демократичного суспільства.
- Шкільна служба посередництва як засіб вирішення конфліктів.
- Стан злочинності у вашому регіоні.

В учнів 10-го класу значно зростає логіко-теоретичне мислення, розширюються знання, вміння та потреби, що дає можливість розглядати суспільно-політичні проблеми держави. Ключові теми 10-го класу такі:

- Політичні інститути та процеси.
- Громадянське суспільство.
- Демократія. Вибори.
- Засоби масової інформації.

Теми проектів для 10-го класу:

- Діяльність виконавчих органів державної влади та місцевого самоврядування.
- Створюємо молодіжну (дитячу) організацію.
- Вибори в органи учнівського самоврядування.
- Створюємо власну газету, радіо чи телеканал.

В 11-му класі вчитель працює з майже сформованою особистістю, яка стоїть на порозі самостійного дорослого життя і має значний обсяг знань, отриманих під час вивчення різних шкільних предметів. З урахуванням цього й визначено теми для 11-го класу:

- Ринкова економіка.
- Соціальний захист.
- Полікультурність.
- Україна і світ.

Теми проектів для 11-го класу:

- Створи свою фірму.
- Кодекс чесного підприємця.
- Діти потребують допомоги.
- Конфесії та міжконфесійні стосунки в нашому місті (районі).

Під час вивчення курсу «Ми — громадяни України» увага приділяється формуванню громадянськості — усвідомлення дітьми власної ролі в житті суспільства, прагнення до вдосконалення, набуття досвіду, толерантної поведінки.

Даний курс інтегрує знання з політології, права, соціології, соціальної психології, економіки, філософії тощо. Він доповнює і розвиває суспільствознавчі дисципліни загальноосвітнього закладу. Його особливостями є широке використання інноваційних технологій навчання, ефективне поєднання різноманітних форм і методів шкільної та позашкільної діяльності учнів.

Орієнтовний перелік тем, які вивчатимуться:

- Я і ми: як жити разом.
- На шляху до демократії.
- Демократія та демократична держава сьогодні.
- Як громадяни можуть впливати на владу.
- Людина та економіка в демократичному суспільстві.

— Україна — наш спільний дім.

Курси «Ми — громадяни України» та «Громадянська освіта» викладаються в більш як 30-ти школах Одеської області. Вчителі, які читають дані курси, пройшли фахову підготовку про Одеському ОІУВ.

Сподіваємось, що вивчення такого предмета як громадянська освіта допоможе мо-

лоді навчитись критично оцінювати дійсність, захищати свої погляди і прислухатися до чужих аргументів, об'єднуватися з одно-

думцями та діяти заради досягнення спільної мети, тобто зростати справжніми громадянами.

Додаток

№ п.п.	Назва міст (районів)	Олімпіади			
		Історія	Право-знавство	Ярмарок педагогічних ідей	Інтелектуальні змагання
1	м. Одеса	59	42	5	
2	м. Теплодар	3			
3	м. Южне	8	4	2	
4	м. Іллічівськ	9	2	1	
5	м. Ізмаїл	3		1	
6	м. Котовськ	3		1	
7	м. Білгород-Дністровський	6			
8	Ананьївський р-н			1	7
9	Арцизький р-н	4			12
10	Балтський р-н	4		1	17
11	Біляївський р-н	3	1		2
12	Березівський р-н	3	1		5
13	Болградський р-н	4		2	6
14	Білгород-Дністровський р-н	4		1	9
15	Великомихайлівський р-н				2
16	Іванівський р-н	1		1	5
17	Ізмаїльський р-н	3	2		4

№ п.п.	Назва міст (районів)	Олімпіади			
		Історія	Право-знавство	Ярмарок педагогічних ідей	Інтелектуальні змагання
18	Кілійський р-н	2	1	2	5
19	Комінтернівський р-н	4		1	
20	Кодимський р-н				7
21	Котовський р-н	3			10
22	Красноокнянський р-н				10
23	Овідіопольський р-н	5	4		5
24	Любашівський р-н			2	5
25	Миколаївський р-н	8	5	1	2
26	Роздільнянський р-н		4		2
27	Ренійський р-н	6	2	3	3
28	Савранський р-н	1	2		
29	Саратський р-н	1		1	2
30	Тарутинський р-н			3	
31	Татарбунарський р-н		4	1	7
32	Фрунзівський р-н	4	2		6
33	Ширяєвський р-н	2	2		3
	Всього по області:	153	78	30	136

О. М. ЛЕВЧИШЕНА,

зав. науково-методичною лабораторією історії, правознавства та громадянської освіти ООІУВ.

Вчителям болгарської мови та літератури в Україні

МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА СВЪРЗАНАТА РЕЧ В 6 КЛАС (речевата тема «Време и годишни времена»)

Обучението по български език (ОБЕ) в условията на българската социолінгвистична зона в Южна Украйна цели младите носители на местните български говори да овладеят книжовния български език като средство за общуване.

Много е важно учениците да се запознаят със системата на съвременния български литературен език (СБЛЕ), със законите, по които функционират нейните съставки в живата реч. В процеса на усвояването на лексикалния и граматичния минимум у обучаваните трябва да се формират навици и умения за четирите основни речеві дейности: аудирание (слушане с разбиране), говорене, четене и писане. Необходимо е в процеса на обучението да се изработят навици за диференциране на книжовното и диалектното в собствената речева практика и в речта на обкръжаващите. Важно е да се наме-

рят пътища и средства за максимално използване на трансфера на родния говор и за максимално отслабване на интерференцията му. В същото време трябва да се отчита факта, че езиковото съзнание на повечето ученици има билингвална специфика, затова е необходимо да се преодолеят диалектните отклонения, възникнали в резултат на интерференцията на руския език, особено на лексикално равнище. Учителят знае кое най-много може да затрудни неговите ученици, носители на говора, той може да избере и да разпреди учебния материал в зависимост от степента на запазването на говора, от това до каква степен го владеят учениците, каква е филологическата им подготовка и т. н. Днес ние не можем да предложим един общ вариант за всички училища, обаче не се съмняваме, че учителите по български език

са способни диференцирано да използват предлагания учебен материал.

Езиковите средства не могат да се използват в процеса на общуване, без да се усвоят в действие, реално функционирайки в речта, без да се знае какво е сходно, малко различно и коренно различно между родния говор и литературния език. Преодоляване на диалектните отклонения в речевата практика на обучаемите като методическа установка трябва да регламентира учебния процес по български език. При подбора на лексиката са значими онези лексически единици, които отговарят на комуникативните цели на обучението. Комуникативните цели определят и отбора на лексическите теми.

Успоредно с лексическата работа може да се провежда и фонетическата работа чрез коригиране на диалектните изговорни навици. За осъществяването ѝ са необходими сериозна предварителна подготовка на материал за фонетична работа и подбор на подходящи средства в зависимост от фонетичните особености на говора. Целта е осъзнаване и запазване на литературните фонологични единици в съзнанието на обучаваните. При подбора на задачи и упражнения трябва да се съобразява с типичните грешки, които допускат носителите на дадения говор. Много е важно самият учител да преодолее диалектните отклонения в речта си.

Учебната програма по български език (2; 3), разработена в лабораторията по българистика към Одеския ИУУ, предвижда използването на учебниците, издадени от «Просвета»-София. Учебниците са предназначени за систематизирането на езиковия опит на децата, живеещи в литературна езикова среда. Естествено, в дадените учебници няма упражнения, осигуряващи реализирането на методическите принципи, свързани със спецификата на ОБЕ в условията на българската социолингвистична зона в Южна Украйна. Задачата на учителя, при съставяне на картончета с упражнения, задачи и под., да отчита особеностите на местния български говор.

Според Програмата в 6. клас са застъпени 4 речеви теми: «Време и годишни времена», «Работният ми ден» (втора част), «Облекло», «Нашата храна». Предлагаме един от методическите варианти на темата «Време и годишни времена». Съдържанието на учебния материал се определя главно от потребностите на всекидневно общуване в обществения и личния бит. Всяка разработка се състои от текст, няколко диалога по темата, задачи за работа с текста, въпроси и идеи за ситуационна разработка, материал за упражнения.

I. Работа с учебен текст

Текстът може да се използва като материал за устно възпроизвеждане (слушане и четене), за работа с непозната лексика, за съпоставяне с родния говор, а също така — за усвояване на

богатата синонимия на българския език чрез заместване и парафраза. За упражнения може да се провежда трансформационна разработка на текста, като се менят по род и число имената, по лице и число глаголите и т. н.

Образец на учебен текст:

Време и годишни времена

В Украйна има четири годишни времена: зима, пролет, лято, есен. Зимните месеци са декември, януари, февруари. Пролетните месеци са март, април, май. Летните месеци са юни, юли, август. Есенните месеци са септември, октомври, ноември.

През зимата времето е доста променливо. Ту вали сняг, ту — дъжд. Дърветата стоят голи, само елите и боровите остават зелени. Те ни напомнят за лятната зеленина. Понякога вали сняг и земята се покрива с хубава снежна покривка. По улиците се появяват пресни.

През март обикновено времето омеква, от стрехите увисват ледени висулки. Снегът се топи, обаче зимата все още не иска да отстъпи. Понякога през нощта застудява и тогава трябва да внимаваши като вървиши по тротоарите заради поледицата. Но все пак... Слънцето грее по-ярко, дните стават по-дълги, нощите — по-къси. Времето е хубаво. Зимата си отива. Дърветата се раззеленяват, цветята цъфтят. На село започва пролетната сеитба.

През лятото е горещо, времето е слънчево. Селяните понякога страдат от суша, защото няма дъждове да напоят земята. През лятото много летовници идват в Оде-са да се къпят, да подишат степен въздух.

Към края на юли по нашите полета започват да прибират реколтата. Много ученици и студенти отиват на бригади, подпомагат селяните. Те работят в овощни и зеленчукови градини, берат царевица, взимат участие в гроздобера.

Но свършва лятото. През септември и октомври още не е студено. «Сиромашкото лято» е обичайно нещо за Южна Украйна. Въздухът още е топъл. Слънцето е ласкаво. Само че дърветата като че ли се преобличат. Вчера още бяха зелени, а пък днес вече се гордеят със златните си премени. Но към края на октомври започват да духат студени ветрове, често падат мъгли, вали дъжд. Времето е облачно. Листата на дърветата падат. Скоро ще дойде зимата.

В съдържанието на дадения текст сезоните не се описват подробно. Учителят може да предложи на учениците за домашно да напишат съчинение за всеки сезон (допълнителната лексика може да се въведе от учителя предварително). Като пример може да се предложи текст за един от сезоните, който се прочи-

та от учителя или от учениците (за устен пре-разказ).

Зима

Настъпни зимата. Всичко наоколо е бяло: къщите, голите дървета, пътищата. Помалките дървета и храстите са затрупани от сняг и почти не се виждат. Небето е натежало от облаци. Духат студени ветрове. Настроението ни обаче не е развалено. Ние сме във ваканция. По цели дни сме навън. Возим се със шейни, караме ски. Ето, вижте, едно момче се готви да се спуска от баирчето. Някои деца обаче му пречат да се спуска. Момчето вдига ръка и вика: «Пази се!» Иска да му сторят път. Ето го, вече е долу. Още две деца се спускат. Шейната им се преобръща и те се озовават в една от преспите. Смяят се от удоволствие. Замерят се със снежни топки.

Ей там група деца правят снежен човек. Едно момче му слага на главата продънена кофа, два въглена за очи и морков — за нос. В ръката на снежния човек е мушната метла.

Децата се радват на зимата. Но зимните дни не са дълги. Мръква се. Децата се прибират вкъщи. Вече не се чуват техните гласове по улиците. Тихо вали сняг.

Отделените за развитие на свързаната реч часове не са достатъчни, затова предлагаме още един вариант на работа с учебен текст. Учениците се разделят на 2—3 групи (отбора). Текстът се записва върху отделни фишове. Всеки фиш съдържа само по едно изречение. В зависимост от броя на отборите се подготвя съответно количество комплекти. Задачата е от фишовете да се състави свързан текст. Побеждава онзи отбор, който изпреварва останалите и съставя свързан текст, който може да не съответствува на началния му вариант, но съдържанието му да е логично и последователно.

Образец на фишовете:

В Украйна има четири годишни времена: зима, пролет, лято, есен.

Зимните месеци са декември, януари, февруари.

Пролетните месеци са март, април, май.

Летните месеци са юни, юли, август.

Есенните месеци са септември, октомври, ноември.

През зимата времето е доста променливо.

Ту вали сняг, ту — дъжд.

Дърветата стоят голи, само елите и боровете остават зелени.

Те ни напомнят за лятната зеленина.

Понякога вали сняг и земята се покрива с хубава снежна покривка.

По улиците се появяват преспи.

....

Но към края на октомври започват да духат студени ветрове, често падат мъгли, вали дъжд.

Времето е облачно.

Листата на дърветата падат.

Скоро ще дойде зимата.

Лексическата работа с текста може да включва обясняване на непознатите думи (с тази цел може да се използват синоними, известни на учениците, превод на руски или украински език и под.) Като предлага текстове и задачи, учителят избира кои думи трябва да се обяснят, кои синоними и антоними да се използват и т. н.

Важно е в текста да са отразени изучените езикови явления. Новият материал по граматиката, предвиден от програмата, може да се въведе предварително. Граматическите явления, които са единични и са извън програмата, се обясняват чрез съпоставяне с родния говор или въз основа на филологическите знания, придобити в процеса на обучението по руски или украински език. Граматическите структури могат да се дават без допълнителни пояснения (като примери за трансформиране на изречението).

През началния етап се дават думи, словосъчетания и изрази за усвояване:

Какво е времето?

Времето е

- лошо.
- хубаво.
- горещо.
- топло.
- студено.

Студено

- е.

Горещо

- е.

Топло

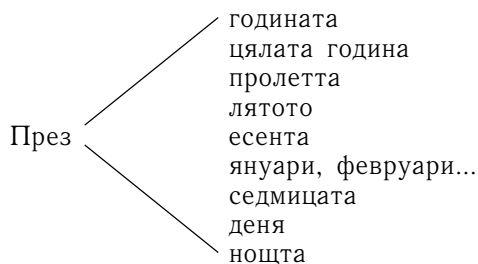
- е.

Вали

- сняг.
- дъжд.

Има

- мъгла.
- вятър.
- облаци.

Изразите за усвояване могат да се предлагат и от учениците (същите въпроси могат да се дават в № 3. **Отговори на въпроси и писмени задачи** — виж долу). Например задаваме следните въпроси (отговорите на учениците се записват на черната дъска и в речничетата):

Колко месеца има една година? Кои са те? — Една година има дванайсет месеца. Те са януари, февруари, март, април, май, юни, юли, август, септември, октомври, ноември, декември.

Колко годишни времена има годината? — Годината има четири годишни времена.

Какво е времето през лятото? — Времето е слънчево. Понякога времето е дъждовно. През юни понякога е много горещо. През юли страдаме от суша. През август времето е много приятно, не е горещо, слънцето не грее силно.

Кое годишно време предпочитате и защо? — Обичам лятото. През лятото е много слънчево и топло. Не трябва да обличаме дебели дрехи. През лятото има много плодове и зеленчуци. Можем да се къпем и да се печем на слънце.

Редно е в рамките на тази тема да се използват фишове за проверка на усвояването на лексиката. Фишовете могат да се използват за работа на двойки (във втория фиш се дават отговорите). Задачите могат да се използват и за устна колективна работа. Учителят избира вид на работата.

Упражнения

1. **Попълнете празните места с думите студено, горещо, слънчево, ветровито, дъждовно, лошо (за преговор думите не се дават):**

- Когато грее слънце, времето е...
- Когато грее силно слънце, времето е...
- Когато им мъгла, времето е...
- Когато вали дъжд, времето е...
- Когато духа вятър, времето е...
- Когато вали сняг, времето е...

2. **Кажете с други думи:**

Горещо — ... Дъждовно — ... Студено — ...

3. **Отговорете на въпросите:**

Модел: Кога работят хората? — Хората работят през деня.

Кога вали сняг? Кога вали дъжд? Кога валия много дъждове? Кога слънцето грее силно? Кога духа слаб вятър? Кога духа силен вятър? Кога има мъгла? Кога падат листата? Кога спят хората?

4. Отговорете на въпросите:

Колко сезона има в Южна Украйна? Кога започва зимата? А кога свършва? Какво е времето през зимата? Какви дрехи обличаме през зимата? Обичате ли зимата? Защо? Кога започва пролетта? А кога свършва? Какво е времето през пролетта? Какви дрехи обличаме през пролетта? Обичате ли пролетта? Защо?

5. **Поставете същите (или подобни) въпроси за лятото и есента.**

6. Отговорете на въпросите по модела.

Модел: *Кой е първият месец на годината?*

— *Първият месец на годината е януари.*

Кой е вторият месец на годината? — ...

Кой е третият месец на годината? — ...

7. **Поставете въпроси към следните изречения по модела.**

Модел: *Март е пролетен месец.*

— *Какъв месец е март?*

Декември е зимен месец. Юни е летен месец. Септември е есенен месец.

8. **Съставете въпроси и отговори по модела.**

Модел: *Какъв месец е декември?*

Декември е зимен месец.

Януари, февруари, март и т. н.

9. **Попълнете празните места с думите пролетен, зимен, летен, есенен.**

Юли е ... месец. Април е ... Януари е ... Септември и октомври са ... месеци. Юли и август са ... месеци. Януари и февруари са ... месеци. Август е ... месец. Май е ... месец. Ноември е ... месец.

2. Работа с диалози

Предлагаме варианти на диалозите, позволяващи да се разшири словникът на учениците и да се развият нормативните речеве навици у тях. Всеки диалог се пише върху две картончета. Това, което е написано в първия фиш на руски (украински), във втория е написано на български и обратно.

Обучаемите трябва да работят на двойки: 1) диалогът се чете на български; 2) фишовете се обменят и е необходимо всеки от партньорите, гледайки руския (украинския) вариант на своите реплики, да ги възпроизведе на български. Вторият партньор проверява дали репликите са възпроизведени правилно. Диалогът трябва да се повтаря, докато преводът стане перфектен. След това и двата фиша се предават на следващия чин, като се получат други два фиша от предстоящия чин. Броят на диалозите трябва да е по-голям от броя на учениците: ако някоя двойка се забавя, учителят дава на чакащата двойка един от излишните диалози. Работата с диалозите се завършва, когато учениците получават фишовете с диалога, от който започнаха.

Предложените текстове за диалози могат да се използват за развиване на речевите навици, придобити в начално училище. В изрече-

нията на български език трябва да се слагат ударенията.

Образец на фишовете:

№ 1

- Какво правиш?
- *Читая, пишу.*
- Докога ще четеш?
- *До 7 часов.*

№ 2

- *Что ты делаешь?*
- **Чета, пиша.**
- *До каких пор будешь читать?*
- **До 7 часа.**

Варианти текстове за диалозите

Диалог № 1

- Какво е времето днес?
- Времето е много хубаво.
- Слънчево ли е?
- Да, денят е слънчев. Не ми се стои в стаята.
- Каква е днес температурата?
- Днес е 27 градуса. Времето се затопля.
- Да, температурата се повишава.
- Откъм морето идва топъл въздух.

Диалог № 2

- Виж, дъждът се засилва. Лее се като из ведро.
- Изглежда, че времето се влошава. Вчера беше толкова топло, а днес небето е забулено с облаци.
- Къде е чадъра ти?
- Не обичам да нося чадър.
- Ще станеш вир вода! Вземи чадъра!
- По-добре да си облека дъждобрана.
- Не излизай! Почакай да спре да вали.
- Не, не мога. Закъснявам за среща.
- Никога не ме слушаш! Гледай да не се измокриш.

Диалог № 3

- Каква прогноза имаме за днес?
- Времето ще бъде слънчево.
- Няма ли да вали?
- На места ще вали.
- Не можеш ли да отговориш нормално?
- Извинявай! Искях да се пошегувам. Времето наистина ще бъде много хубаво. Искаш ли да отидем в парка?
- Много ми се иска, обаче нямам време.
- Остави всичките си проблеми настрана. Хайде да отидем на разходка! Като отпочинеш, по-бързо ще направиш всичко.
- Вярно е. Толкова съм изморен, че не ми се работи. Отиваме!

Диалог № 4

- Колко е студено днес!
- Да, мразовито е.

— Предпочитам да вали сняг, отколкото да вали дъжд.

— Според мене по-добре да не вали нито дъжд, нито сняг.

— Защо? Не обичаш ли зимата?

— Не, зимата не ми харесва. Предпочитам лятото.

— И аз обичам лятото, но и зимата е чудесно годишно време.

— Всеки е със свои предпочитания.

Диалог № 5

— Времето омеква, снегът започва да се топи.

— Зимата е към края си, обаче нощите все още са студени.

— Ако през нощта се застуди, ще има поледица.

— Да, сигурен (-рна) съм, че утре ще има поледица.

— Толкова очаквам пролетта. Да ухае на акация и люляк, да духа топъл ветрец.

Диалог № 6

— Виж ти! Пак заваля сняг!

— Колко е хубав. Той е пухкав, мек.

— Дано да не омекне времето.

— Защо?

— После ще е хлъзгаво, защото пролетта не е дошла още.

— Мисля, че през нощта ще бъде студено.

— Дано!

Диалог № 7

— Снегът започва да се топи.

— Да, скоро ще дойде пролетта. От стрехите увисват ледени висулки.

— Съмнявам се. Изглежда, тази година пролетта ще закъснее. Нощите са много студени.

— Всяка сутрин има поледица. Когато е хлъзгаво, трябва да вървиш предпазливо. Вчера сякаш да падна.

— Когато тротоарите са покрити с лед, трябва да внимаваш, иначе ще паднеш и ще се озовеш в болница.

— Обаче през деня слънцето грее по-ярко, дните стават по-дълги.

Диалог № 8

— Обичаш ли есента?

— Не, не я обичам.

— Защо?

— Защото през есента времето е променливо, често духат силни ветрове.

— Ами, през септември и октомври времето не е лошо. Все още е топло, слънцето свети меко и ласкаво.

— Обаче всеки ден очакваш времето да се отвърне. Вече си на ясно, че скоро ще дойде зимата, настроението се разваля.

— Въпреки това аз обичам есента. Поради нейното изобилие на плодове, поради нейните багри: жълти, червени, златни...

Диалог № 9

— Какво е времето днес?
— Времето е много лошо. Вали дъжд и духа силен вятър.
— Трябва да си облека шлифера.
— И шапката си сложи!
— Искам да си обуя ботушките.
— Обуи ги. Ще ти бъде топло. Отсега нататък ще носим зимни дрехи.
— Ще си носим зимните дрехи и ще чакаме да дойде пролетта.

Диалог № 10

— Къде беше през лятото?
— Бях на почивка в Одеса.
— Хубаво ли беше?
— Да, беше много хубаво!
— Какво беше времето?
— Времето беше много хубаво. И водата в морето беше много топла.
— Ти можеш ли да плуваш?
— Миналото лято също бях на почивка в Одеса. Щях да се удавя и оттогава ме е страх.
— Много си почернял (-а). Блазе ти!

3. Отговори на въпроси и писмени задачи

Картончетата с въпроси могат да се използват за групова и за индивидуална работа, писмена и устна (вж. предходните броеве на списанието с описание на игрите). Предлагаме следните варианти въпроси:

Какво е времето днес?
Вали ли навън?
Кога вали сняг?
Кога вали дъжд?
Кога пада мъгла?
Кога падат листата?
Кои са зимните (пролетните, летните, есенните) месеци?
Кога разцъфтяват цветята?
Кога се раззеленяват дърветата?
Какво беше времето вчера?
Какво ще бъде времето утре?
...

Ако учениците са билингви или добре владеят руски (украински) език, може да им се предложат задачи за писмен превод (вж. «Наша школа», № 5, 1999 г.). Върху картончето се пише текст на руски език, откъдето — превода на подчертаните в текста думи и изрази (по избор на учителя).

Като се използват картини, може да се предложат следните задачи:

1. Гледайте картините и отговорете кога ...

2. Напишете съчинение на тема «Зимна сутрин в гората», «Пролетните ручей» и под.

3. Гледайте картините и ги опишете, като употребите следните думи (откъдето са написани думите, отговарящи на задачата, както в задачите за писмен превод).

4. Може да се използват картини с т. н. грешки на художника, които могат да провокират (активизират) речевата дейност на обучаваните.

5. Може да се използват парни картинки с няколко отличия, свързани тъкмо с лексикалната тема, т. к. това ще мобилизира наблюдателността на учениците.

6. Могат да се използват карикатури и под., за да се разреши атмосферата, за смяна на дейността, т. е. за почивка.

Учениците могат да измислят диалози по темата. За интерпретиране на диалозите може да се използва куклен театър или театър на маса с познати герои от приказките. Редно е да се използват приказните герои от българските народни приказки.

Благоустройство на подобни видове учебна работа съпоставянето на книжовната лексика с лексикалните особености на родния говор се води постоянно.

4. Идеи за ситуационна разработка

Един от най-ефикасните методи за развитие на речевите навици (спонтанна реч) е използването на изучените правила по граматика и нормативната лексика при решаването на ситуационни задачи, тоест чрез създаване на учебно-речеви ситуации (УРС).

Акът на речевата комуникация се извършва винаги при определени обстоятелства, които съставят ситуацията на общуването. Трудно е да се подцени проблемът за ролята на учебната ситуация и за създаване на УРС, които моделират комуникативни отношения. Трябва да отбележим, че УРС в процеса на обучението имат изкуствен характер и не могат да отразят реалните жизнено ситуации, обаче те са «...необходими и достатъчни за правилното осъществяване на речевото действие от учащите се и в съответствие с набелязаната от нас комуникативна задача» (1). УРС дава възможност на учителя да управлява и насочва процеса на обучението чрез изменяне на ситуационните параметри, чрез използване на различни идеи за ситуационна разработка.

Задачите за ситуационна разработка трябва да са толкова, колкото ученици участват в този вид работа. Ако задачите са сложни, учениците могат да работят на двойки. Задачите могат да се изпълняват писмено и устно, в зависимост от целите на урока.

По темата «Време и годишни времена» могат да се предложат следните идеи за ситуационна разработка:

Трябва да се срещнеш с един свой приятел. Но времето се променя. Обади му се по телефона!

Времето е студено. Сестра ти излиза по рокля. Казваш ѝ да се облече по-топло, но тя не иска. Вашия разговор, моля!

От Архангелск пристига братовчедката ти. Тя те разпитва по телефона как да се облече, защото няма представа за нашия климат. Вашия диалог, моля!

Не обичаш зимата. Най обичаш пролетта. Обясни защо!

Приятелят ти казва, че не обича лятото. Ти не му вярваш. Вашия диалог, моля!

Навън вали сняг. Ти се радваш на снега. Приятелката ти обаче не те разбира и ти се смее. Вашия разговор, моля!

Родителите ти заминават за Мурманск. Попитай ги какви дрехи ще вземат със себе си и защо.

Идеите за ситуационна разработка ще помогнат на учителя да провери дали са усвоени лексиката и граматическите конструкции, застъпени в дадената речева тема.

Ако успоредно с изучаването на темата разказвате на учениците за съответните празници, може да се добавят и други идеи, например:

На 1 януари срещаш учителката си. Какво ще ѝ кажеш?

Поздрави някого по повод Нова година!

Какво правят сурвакарчета на Василев ден? Разкажи това на своята гостенка, пристигнала от Новосибирск. Отговори на нейните въпроси.

Днес е 1 март. Какво трябва да се направи?

Разкажи на приятелката си от Киев как и защо се правят мартеници.

Подари на своя приятел от Москва сурвачка и отговори на въпросите му.

Работата с раздавателния материал (картончета с диалози, упражнения, въпроси и идеи за ситуационна разработка) ще способствува за рационално използване на учебното време.

Литература

1. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. — М., 1969.
2. Славова Л. В., Терзи В. М. Програма по българскому языку для средних школ. — Одесса, 1996.
3. Славова Л. В., Терзи В. М. Програма по български език (5—9 клас) // Наша школа. — 2000. — № 4.
4. Терзи В. М. Развитие навыков устной речи: Методические рекомендации для учителей болгарского языка. — Одесса, 1987.

В. М. ТЕРЗИ,

доктор по педагогика, доцент.

УЧИТЕЛЯМ БОЛГАРСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Всеки учител знае, че целта на обучението по БЕЛ, която се определя от основната функция на езика като средство за общуване, е използването на книжовния БЕ в речевата практика на южноукраинските българи. Тази цел изисква в учебно-възпитателния процес по БЕ да се изграждат трайни навици за правилна, ясна и чиста българска реч чрез продължително и системно изучаване на съдържанието и формата на различни начини за речево общуване. Под ръководството на учителя се усъвършенства речевата култура на учениците, обогатява се речникът им, овладяват се граматическите, правописните и правоговорните норми. Необходимо условие за това е и работата по преодоляване на диалектните грешки в речевата им практика. За носителите на диалекти е особено важно открояването на общото и различното в говора и в книжовния език. Намирайки се в една и съща диалектна среда, трудно е да не се влияеш от нея, така че това е еднакво важно както за учениците, така и за учителите. Задачата на учителя е не само изискване на

знания и умения от децата по български език и българска литература, но и запознаване и предизвикване на интереса към родния български език. Ако е необходимо, да се възобнови извънкласната и извънучилищната работа с учениците, да се напомня на децата и на родителите за това, че знанието на родния език е ценно нещо, без което не съществува нито един народ. Помнете призива на П. Хилендарски: «Българино, знай своя род и език...»

Олимпиада

Тази година в Откритата олимпиада по български език взеха участие повече от 60 ученици (51 — от Одеска област, отбрани от 804 уч. в задочния тур, и 10 — от Запорожка област). Общо 23 участници са наградени с Дипломи I, II, III степен. Трябва да се отбележи доброто ниво на подготовката на участващите в Олимпиадата. Така например за разлика от миналите години има деца, които абсолютно вярно се справиха с теста по глагола, повечето

съчинения бяха концептуални и без груби диалектни грешки, което е предизвикано по-скоро от традиционното им включване в програмата на Олимпиадата. Резултатите на диктовката обаче показват, че учениците все още малко или недостатъчно четат на български език, не знаят добре и някои правописни норми. Забележката ни се отнася към подготовката на учителите към задочния тур на олимпиадата: работите, пристигащи в Одеса, не са изчетени добре или не отговарят на точковата система на оценяването. Налице е тенденцията получилите по-голям брой точки в района да се класират за съжаление сред последните участници в областта. Време е да се премахне това: най-добрите в района би трябвало да бъдат сред най-добрите в областта. Най-добре се представиха отборите на Болградския район (13 дипломи) и Арцизкия район (5 дипломи). Не участваха отбори от Саратовския, Тарутинския и Ивановския район. Ръководителите на тези районни методически кабинети трябва да обърнат повече внимание върху работата с надарените деца, за да имат възможност да участват и те в подобни конкурси.

С Диплома на Олимпиадата са наградени:
I степен

1. Пепеляшкова Елена — 11 кл., Новотрояновско училище;
2. Коева Мария — 9 кл., Городненско училище.

II степен

1. Волчанова Кристина — 11 кл., Виноградско училище;
2. Коджебаш Елена — 11 кл., Ореховско училище;
3. Атажова Алина — 10 кл., Криничненско училище;
4. Димова Мария — 9 кл., Болградска гимназия.

III степен

1. Кишлалъ Кристина — 11 кл., Болградска гимназия;
2. Князева Анна — 11 кл., Приморски лицей, Запорожка област;
3. Саламатина Наташа — 11 кл., Приморски лицей;
4. Богоева Таня — 11 кл., Городненско училище;
5. Петкова Марина — 11 кл., Новоивановско училище;
6. Гречанли Андрей — 11 кл., Калчевско училище;
7. Мигова Мария — 11 кл., Задубнаевско училище;
8. Попазова Инна — 11 кл., Каменско училище;
9. Георгиева Евдокия — 10 кл., Криничненско училище;
10. Димова Юлия — 9 кл., Криничненско училище;
11. Стуликова Елена — 10 кл., Болградска гимназия;

12. Ромалийска Нина — 9 кл., Каменско училище;

13. Иванова Таня — 9 кл., Новотрояновско училище;

14. Колева Мария — 10 кл., Болградска гимназия;

15. Першина Карина — 9 кл., Каменско училище;

16. Ралев Степан — 10 кл., Задубнаевско училище;

17. Мигова Наташа — 10 кл., Задубнаевско училище.

В съответствие със Заповедта на Областното управление на образованието от 20.03.2003 г. № 90-ОД «Про підсумки III етапу Всеукраїнської олімпіади з болгарської мови та літератури в 2002/2003 н.р.» с Грамота на ООУО за добра подготовка на участниците са наградени следните учители: И. С. Гайдаржи (Городненско училище), К. В. Яникова (Криничненско училище), В. Х. Минжирян (Новотрояновско училище), С. В. Радулова (Каменско училище), Е. Г. Питак (Задубнаевско училище), С. М. Иванов (Виноградско училище), О. И. Станева (Ореховско училище), Н. А. Арнаутова (Болградска гимназия), Е. И. Великсар (Болградска гимназия), Н. И. Найденева (Новоивановско училище), Т. Г. Турица (Каменско училище), В. В. Радолова (Каменско училище), Е. И. Карагуца (Калчевско училище), Донка Николова (Запорожка област), Н. В. Кара (Болградска гимназия).

Панаир на педагогическите идеи и технологии

На 17 май 2003 г. в средно училище № 16, гр. Одеса, беше проведен поредният Панаир на педагогическите идеи и технологии.

Материалите, които пристигнаха за конкурса, бяха различни: имаше както разработки на отделни уроци по български език и българска литература, така и дидактически материали и различни програми. Общо в секцията по български език и литература (БЕЛ) пристигнаха 15 работи, от които комисията избра и предложи за награда работи, които се отличаваха с актуалността си: две работи за авторско свидетелство, една за диплома и три за грамота. Експертната оценка на работите, представени от учителите по български език и българска литература, показа, че не беше проведена необходимата работа нито от учителите, участниците в Панаира, нито от районните методисти. Като цяло самите разработки съдържаха правописни и пунктуационни грешки. Много от работите не бяха оформени в съответствие с изискванията на организационния комитет.

С Грамота на Панаира са наградени:

Л. В. Кандур — учителка по БЕЛ във Виноградското училище (Арцизко) за дидактически материали по български език «Някои нови форми и методи на работа в уроците по български език»;

С. М. Иванов — учител по БЕЛ във Виноградовското училище (Арцизко) за урока «Ролята на природните картини за разкриване преживяванията на героите в разказа «Иде ли?» — И. Вазов» (литературно упражнение);

Л. С. Карабаджак — учителка по БЕЛ във Виноградовското училище (Арцизко) за урок-приказка «Вметнати думи, изрази, изречения».

Обемни като труд (80 страници) и съдържателни като урочна наситеност (12 разработени разговорни теми) са дидактическите материали, предложени от учителката по БЕЛ в Новотрояновското училище (Болградско) «Развитие на свързаната реч в 5—7 клас», която получи Диплома на Панаира. На конкурса бяха представени и три програми: две по български език и четене в началните класове (от Каменка и Арциз) и една по българска литература от Каменка, Измаилско. Двете от тях, по решение на експертната комисия, бяха предложени за награда, а именно за Авторско свидетелство:

1. «Програма по български език и четене за 1—4 клас» на И. Симеонов, бивш методист в Арциз, в момента живеещ в България, и Т. Йоргова, учителка по български език в началните класове в с. Холмское, която е разработена въз основа на българските учебници (изд. «Просвета») и украинския «Родна реч» (Киев, 1998 г.);

2. «Програма по българска литература за 10—11 клас» на В. В. Радолова, учител-методист по БЕЛ в с. Каменка, която е алтернативна на утвърдената в МОН-Украйна програма на И. Симеонов (не е изчетена след компютърния набор и има доста забележки по отношение на включените въпроси).

Учебната дейност през 2003—2004 уч. г. трябва да се регламентира от Програмата по

български език за 5—9 клас (В. М. Терзи, Л. В. Славова) и Програмата по българска литература за 10—11 клас (И. Симеонов), които са утвърдени от МОН-Украйна и отпечатани в сп. «Наша школа» (№ 4, 2000 г.). Учителят трябва да отчете, че изучаването на литературата е тясно свързано с изучаването на историята на България. Затова е много важно да се работи творчески с Програмата, като се включат отделни въпроси и по история на България, и по история на Украйна. В 10—11 кл. по български език се прави преговор и обобщение на изученото в 5—9 кл. Учителите могат да се опират на «Програмата по български език», издадена през 1987 г. за 2-годишно факултативно изучаване.

Учебно-методическото осигуряване засега остава същото — 60% от необходимото. Да се надяваме, че през 2003—2004 уч. година МОН-България ще изпълни нашата заявка и ние ще получим необходимата литература. В училищата, както и преди, ще се използват българските учебници с едногодишно закъснение (учебниците за 2 клас се използват в 3 клас и т. н.). В 10—11 кл. по български език могат да се ползват учебниците за 7—8 кл., издадени в гр. Киев (В. М. Терзи, В. А. Колесник).

При оценяването на устни и писмени работи учителите трябва да се съобразяват с «Критеріи оцінювання навчальних досягнень учнів з мов національних меншин, які вивчаються як окремий предмет» («Шкільний світ», № 51 (133), 2002 р.).

С. В. МАЦАНСКАЯ,

методист отдела национальных языков и литератур ООИУУ.

Вчителям молдовської (румунської) мови та літератури в Україні

PROFESORILOR DE LIMBĂ MOLDOVENEASCĂ (ROMÂNĂ) ȘI LITERATURA (CURS INTEGRAT)

Problemele fundamentale ale studierii limbii materne rămân aceleași ca și în anul trecut, cu excepția că ar trebui să se atragă o atenție sporită instruirii lingvistice a elevului. Nu numai în cadrul orelor de literatură, ci și ale celor de limbă e necesară, pe de o parte, o critică argumentată a nihilismului național, iar pe de alta — educarea în sufletul tinerilor a dragostei față de limba maternă, ilucidarea obligațiilor față de maternă. De aceea nu e cazul să se limiteze doar la critică și propagandă. E obligatoriu ca elevii să fie îndemnați să mediteze sine stătă-

tor asupra problemelor legate de limbă, ca de exemplu:

— De ce nu există nici o religie în lume, nici o ideologie, creatorii cărora n-ar fi acordat rolul primordial limbii, cuvântului?

— De ce remarcabilii politicieni ai diferitor epoci găseau timp pentru a rezolva problemele legate de limbă?

— De ce epoca Renașterii a început cu «Comedia divină» a lui D. Alighieri, scrisă fiind nu în limba oficială internațională- latina, ci în graiul viu al italienilor?

— De ce apostolul a spus: «Când mă rog întru limbă străină, buzele șoptesc rugăciunea, iar inima doarme?»

— Oare într-adevăr nu există o altă metodă de a ridica prestigiul propriei limbi, decât numai cea a înjosirii, a înlocuirii sau chiar a interzicerii altei limbi?

— De ce mișcările naționale încep întotdeauna cu lupta pentru limba maternă?

— De ce pierderea limbii duce la dispariția poporului?

Aceste sau alte întrebări-probleme pot fi înaintate pentru discuție acasă sau în clasă. Afară de aceasta, în fiecare cabinet de limbă moldovenească ar fi bine venite standurile: «Sarcinile cetățenilor față de limbă», «Cultura vorbirii».

Exemplul profesorului, autoritatea lui, vorba sinceră, convingătoare, pătrunsă de dragostea față de comoara națională sunt factorii cei mai importanți pentru a trezi în sufletul copiilor dragostea față de cuvântul matern, și nu goala propagandă a viorilor naționale.

Sarcina ce apare în fața învățătorului este de a găsi argumente și metode emotive de influență care i-ar ajuta fiecărei persoane să facă alegerea corectă, orientată spre aceea de a se prezenta (doar fiecare individ trebuie ridicat la nivelul de personalitate).

De aceea și în continuare orele de limbă și literatură trebuie să se realizeze la nivelul cel mai înalt — lecții, unde cuvântul, în măsura convenită, va avea o influență cultural-instructivă și, în același timp, va servi drept metodă de dezvoltare a culturii vorbirii elevilor.

La etapa actuală, este necesară și posibilă studierea limbii materne, ce are ca scop dezvoltarea activității lingvistice a elevilor, în relație cu cele patru tipuri ale ei: audierea, citirea, comunicarea și scrierea.

Începând cu clasa Y-a, elevii sunt familiarizați, practic, cu principalele forme ale activității lingvistice, de comunicare. Subliniez, audierea se va realiza reușit doar în cazul, dacă elevii sunt bine pregătiți pentru o astfel de activitate.

Selectând un text pentru audiere, să se țină cont de următoarele:

— textul trebuie să corespundă obiectivelor instructive și educative; să aibă un conținut dinamic; 4% din cuvinte pot fi necunoscute pentru copii;

— să se țină cont de modul de oglindire și exprimare a ideilor (structura logico-semantică a textului);

— principalul e și alegerea corectă a textului: corespunde oare intereselor elevilor?

Rețineți: sesizarea textului, informației e posibilă diferit: complet, detaliat și critic. În timpul audierii oricărei informații aceste trei obiective se realizează în felul următor:

a) complet (totalmente): înțelegerea, priceperea și interpretarea conținutului general al informației;

b) detaliat: interpretarea tuturor elementelor informației;

c) critic: determinarea părerii, atitudinii personale față de cele auzite.

O atenție deosebită necesită și convorbirea — dialog, având ca teme nu numai cele indicate în programă, ci și teme legate de viață.

Deprinderile necesare pentru înfăptuirea obiectivelor sunt:

— obținerea informațiilor necesare în timpul lecturii;

— formarea opiniei personale;

— susținerea, argumentarea părerii personale;

— prezentarea unor întrebări-probleme;

— posedarea unei tehnici de formulare corectă a întrebărilor, de completare a lor;

— trecerea rapidă de la o temă la alta.

Rezerve esențiale ale sporirii nivelului de studiu al limbii materne există și în perioada de trecere la o nouă tehnologie de studiere, care prevede însușirea temei după o altă structură a lecției, care diferă de cea tradițională.

Aplicarea noii tehnologii permite evaluarea tematică a cunoștințelor obținute de elevi, dar, în același rând, solicită studierea fiecărei teme, împărțită fiind în trei etape:

1. etapa **motivării**, când profesorul lămurește de ce se studiază tema dată, ce cunoștințe trebuie acumulate, care anume deprinderi și capacități, priceperi trebuie create, ce facultăți, posibilități trebuie dezvoltate;

2. etapa **instructiv-operațională** (etapa fundamentală), în timpul căreia se obțin cele trei scopuri ale lecției: instructiv, de cunoaștere și educativ;

3. etapa **evaluare-notare** cu care se termină studierea temei și în urma căreia se obțin date obiective despre calitatea celor însușite de către fiecare elev.

Această tehnologie transformă cei doi antipozii — profesorul (stăpânul lecției cu drepturi depline) și elevul (obiectul de studiu) — în parteneri, coechipieri, prieteni pe făgașul cunoașterii.

Exemplific prin prezentarea unei plănui orientative a evaluărilor activităților de comunicare (în blocuri) a cunoștințelor și deprinderilor elevilor obținute în cadrul orelor de limbă moldovenească în cl. 5.

Blocul N 1. **Actualizarea cunoștințelor din ciclul primar...**

Test. Părțile de vorbire (15—20 min.)

Audiere (de control) — (20—25 min.)

Blocul N 2. **Lexicul**

Test. Lexicul (15 min.)

Expunere cu elemente de descriere (30 min.)

Blocul N 3. **Fonetica**

Test. Sunete și litere. Consoane (15 min.)

Expunere orală a unui text narativ cu elemente de descriere a obiectelor (30 min.)

Blocul N 4. **Fonetica**

Test. Vocale și semivocale. Grupuri de litere. Hiatal (20 min.)

Dictare de control (25 min)

Blocul N 5. Sintaxa

Test. Îmbinări de cuvinte. Propoziția (20 min.)
Citire în gând (sine stătătoare) (25 min.)

Blocul N 6. Sintaxa

Test. Propoziția. Fraza (20 min.)
Dictare de control (25 min.)

Blocul N 7. Substantivul

Test. Substantive comune, proprii. Cazurile (15 min.)
Compunere-narațiune despre un caz din viață (30 min.)

Blocul N 8. Substantivul

Test. Ortografia substantivelor (20 min.)
Audiere (25 min.)

Blocul N 9. Adjectivul

Test. Adjectivul. Acordul adjectivului. Articol adjectival (20 min.)
Citire în gând (25 min.)

Blocul N 10. Adjectivul

Test. Formarea adjectivului. Ortografia adjectivului (20 min.)
Dictare de control (25 min.)

Blocul N 11. Verbul

Test. Verbul. Conjugările. Verbe auxiliare (15 min.)
Exerciții-situații pentru alcătuirea dialogurilor (30 min.)

Blocul N 12. Verbul

Test. Timpurile modului indicativ (15 min.)
Compunere-raționament orală pe baza observațiilor personale (30 min.)

Rețineți: Celălalt număr de dictări (vezi «Nașa școla», N 4, 2002) și alte forme ale orelor de dezvoltare a vorbirii orale și scrise se recomandă a fi petrecute în timpul, când se studiază temele, materia.

Sarcini didactice ce pot fi folosite în timpul evaluării tematice

Testare. Propoziția (Blocurile 5, 6)

1. Indicați răspunsul corect:

- a) Propoziția este o îmbinare de cuvinte.
- b) Subiectul constituie temelia gramaticală a propoziției.
- c) Subiectul nu depinde de predicat.
- d) Subiectul indică persoana ori obiectul despre care se vorbește în propoziție.

2. Indicați propozițiile enunțiative (semnele de punctuație lipsesc):

- a) Ce clovn hazliu
- b) Povestește-mi despre prietenii tăi
- c) Ce prieteni minunați ai
- d) Lăsați-l pe el să deseneze planul curții
- e) Cum ți-a reușit lucrul acesta
- f) Ce vesel mi-a fost la serbare

3. Indicați propozițiile interogative (semnele de punctuație lipsesc):

- a) Unde vom concerta mâine
- b) Ce scumpe sunt jucăriile acestea

c) Cum se deconectează acest aparat

d) Cât de mult doresc un măr

e) Ce strașnice sunt animalele acestea

f) Cum primiți aceste medicamente

4. Indicați propozițiile exclamative (semnele de punctuație lipsesc):

a) Du pisica bolnavă la medicul-veterinar

b) Ce frumoasă e pisicuța aceasta

c) Învață să admiri frumusețea plaiului natal

d) Ce frumoasa este pădurea toamna

e) Încearcă să supraveghezi purtarea animalelor

f) Ce mult îmi doresc un cal alb

5. Indicați propozițiile în care subiectul este exprimat prin substantiv:

a) Pământul l-au arat din toamnă.

b) Acest oraș l-am îndrăgit pentru totdeauna.

c) În grădina zoologică animalele se simt bine.

d) Ziua de toamnă se stinge.

e) Inventarul sportiv l-am pregătit din timp.

f) Fratele meu m-a învins la tenis.

6. Indicați propozițiile ce conțin predicat verbal:

a) Lin se ascunde soarele la orizont.

b) Fetița știe de acum să pregătească diferite feluri de bucate.

c) Copiii au început să strângă castraveți.

d) Cu timpul tulpina plantei se face mai grosă și mai puternică.

e) Puii de animale s-au ridicat pe picioare.

f) Copiilor le-a plăcut foarte mult înscenarea poveștii.

7. Indicați propozițiile în care numele predicativ al predicatului nominal este exprimat prin substantiv la cazul Nominativ.

a) Copiii mici sunt energici.

b) Mișcarea este sănătate.

c) Pământul este o planetă a sistemului solar.

d) Apa râului este curată și limpede.

e) Cel mai vestit dintre haiduci era Codreanu.

f) «Inelul fermecat» este poveste populară italiană.

8. Indicați propozițiile care conțin părți secundare:

a) Băiatul a început să fugă.

b) Au înflorit caișii și persicii.

c) Lin zboară berzele.

d) Păsările ciugulesc grâu.

e) În ogradă au crescut copaci.

f) Fiica a devenit medic.

9. Indicați propozițiile ce conțin complemente directe și indirecte:

a) În pădurice cresc stejari, arțari și tei.

b) Peste un timp se dezvoltă plantele de stepă.

c) Drumul fulgilor este împiedicat de perdeaua de copaci.

d) Zăpada repede se va topi.

e) Vă îmbată mirosul gingaș al iasomiei.

f) Munții opresc vânturile nordice reci.

10. Indicați propozițiile ce conțin atribute:

a) Marea, în timpul lungii și călduroasei veri, se încălzește bine.

- b) Munții aici sunt înalți și acoperiți cu iarbă.
- c) Vara râurile scad și se usucă.
- d) În munți se întâlnesc resturile animalelor de mare.
- e) Răsună pădurea muntoasă de pini.
- f) Se proslăvesc Carpații cu apele minerale curate.

11. Indicați propozițiile ce conțin complementele circumstanțiale:

- a) Toată atenția fetei era îndreptată asupra lucrului.
- b) Din pădurea vecină a ieșit o vulpe.
- c) Eu vreau să desenez animale.
- d) Cerul senin emană căldură.
- e) Ea cunoaște foarte bine lanul său.
- f) Dis-de-dimineață se trezește soarele auriu.

12. Indicați propozițiile care conțin părți omogene (semnele de punctuație lipsesc):

- a) Înroșea întreaga mare a spicelor de grâu.
- b) A pus pe masă pâine și ceapă.
- c) Cobzarii luptau împotriva dușmanilor cu penelul, cu cuvântul.
- d) Dragostea față de poporul meu este nemărginită.
- e) Voi pleca, mamă, la stradă să mă joc puțin.
- e) Ea sărută mâinile mamei moi gingașe și blânde.

13. Indicați propozițiile ce conțin adresări (semnele de punctuație lipsesc):

- a) Permite-ne tată să plecăm la circ.
- b) Tineri frați nouă ne va surăde norocul?
- c) Aceasta e fiica livădarului, Natalia, mica noastră gospodină!
- d) Rodește grăule.
- e) Oare vei putea să cânti în asemenea împrejurări?
- f) Stai aici fiica mea, iar eu plec să tai lemne.

14. Indicați propozițiile ce conțin adresări exprimate prin îmbinări de cuvinte (semnele de punctuație lipsesc):

- a) Cine vrei să devii băiatule în viață?
- b) Luceafăr blând urcă deasupra muntelui.
- c) Nu voi pleca de aici bătrânule prieten.
- d) Către voi dragii mei eu mă adresez.
- e) Nu mă părăsi copilul meu.
- f) Lucrul sfânt fiule drag e locuința noastră.

15. Indicați frazele:

- a) Din iarbă pe neașteptate a zburat o păsărică.
- b) Elevii clasei noastre au hotărât să-i ajute pe bătrânii care au rămas singuri.
- c) Alpinistii au început să urce în vârful muntelui.
- d) Sub ferestrele casei părintești cresc flori.
- e) Turiștii continuau să se deplaseze pe șes.
- f) Ei erau de acord să mă întorc acasă cât mai repede.

16. Indicați frazele ce conțin elemente de relație:

- a) Viețuitoarelor li-i mai bine în libertate.
- b) Afară plouă cu găleata, iar băieții parcă nici nu simt.
- c) Tatiana e o prietenă pe care nu te superi niciodată.

d) O fetiță rătăcise prin pădure.

e) Când s-a apropiat Suvorov, turcii au încuiat porțile și au ridicat podurile.

f) Fetița a căutat drumul spre casă, dar nu la găsit.

17. Formați fraze cu propoziții independente legate prin jonctive:

- a) În grădina școlii copiii au săpat gropi...
- b) Rodica a cules un buchet de clopoței.
- c) Tata a înhămat caii.
- d) Zilele vara se fac mai lungi...
- e) Iarna soarele apare pe cer...
- f) Ieri am fost la bibliotecă...

18. Indicați frazele formate prin juxtapunere:

a) Trebuie să ocrotim păsările, ele sunt prietenii noștri.

b) Primăvara râurile se fac mai energice, se îmbogățesc cu multă apă și curg gălăgios mai departe.

c) În munți se întâlnește zmeură, măcieș, în locurile umede ale stâncilor se întinde volbura.

d) Tulpinile lungi se încurcă, secera mare nu se lasă condusă de mâinile mici, spicele mângâie fața asudată.

e) Multe specii de pești trăiesc în ape, dar frumusețea apelor este somnul și păstrăvul de râu.

f) Un verde-deschis strălucește la soare, larg se așterne covorul din secară verde.

19. Indicați frazele în care o propoziție simplă depinde de alta:

a) Împrejur gema viscolul, bântuia vântul rece și învățea zăpada.

b) Eu am auzit cum romanița recita poezii cerului.

c) Petrică a intrat în bibliotecă ca să-și ia o carte.

d) Pojarnița e folosită ca iarbă de leac din cele mai vechi timpuri.

e) Tata i-a adus lui Fănel un harbuz, iar el la tăiat în bucăți.

f) Plecăm în locurile unde am fost și anul trecut.

20. Indicați frazele în care propozițiile pot fi izolate:

a) Dumitru vede în ochii femeii lacrimi și neliniștea îl cuprindea pe el.

b) Tatăl lui Nelu lucrează la uzină iar mama lui e învățătoare.

c) A sunat la recreație nimeni nu iese din clasă.

d) Și plouă și ninge și bate vântul.

e) Dimineața razele soarelui au împrăștiat ceața dar spre seară ea s-a lăsat din nou.

f) A venit primăvara și pârăiașele au pornit la vale.

21. Indicați frazele în care sunt folosite corect semnele de punctuație:

a) Și în republica noastră se construiesc tractoare și semănători.

b) Avem avioane, și rezezi ca vântul străbatem pământul.

c) A răscolit toată casa, dar n-a găsit nimic.

d) Toamna pășește prin livezi și le aurește frunzele.

e) Când vor sosi ploile reci, pe câmp nu va rămâne nici un strugure.

f) Eu am făcut curățenie în cameră, iar sora a ajutat-o pe mama.

22. Indicați frazele ce conțin vorbire directă (semnele de punctuație lipsesc):

a) Când Ionuț i-a povestit bunelului visul, acesta i-a spus Acest vis nu e simplu.

b) Mama a observat lipsa lui Guguță și a oftat Oare pe unde-i Guguță al nostru?

c) Vulpea și Ariciul s-au salutat și au vorbit despre pământ, timp și călătorii.

d) Văd că pe toți i-ai plictisit i-a spus mâța lupului.

e) Peste puțin timp a venit și vânătorul să privească dacă a nimerit lupul în căpcană.

f) Ariciul s-a gândit în sine Dacă ai puțină putere, apelezi la ajutorul minții.

23. Indicați varianta în care au fost corect folosite semnele de punctuație la vorbirea directă:

a) Tatăl a întrebat, unde e agenda ta?

b) Tatăl a întrebat-unde e agenda ta?

c) Tatăl a întrebat: Unde e agenda ta?

d) Tatăl a întrebat: — Unde e agenda ta?

e) Tatăl a întrebat: «Unde e agenda ta?»

f) Tatăl a întrebat: — «Unde e agenda ta?»

24. Indicați varianta în care au fost folosite corect semnele de punctuație:

a) Tu știi să înoți, a întrebat Ana?

b) «Tu știi să înoți» — a întrebat Ana?

c) «Tu știi să înoți», a întrebat Ana?

d) «Tu știi să înoți?» a întrebat Ana?

e) «Tu știi să înoți?» — a întrebat Ana?

f) «Tu știi să înoți?» — A întrebat Ana?»

Exerciții — situații pentru alcătuirea dialogurilor (Blocul N XI)

Folosind unele din cuvintele date, construieți, apoi interpretați dialoguri care ar putea avea loc între:

1. Un elev din cl. 5 și un elev venit de curând în clasă.

Amice, prietene, băiete, noule coleg! Hai să facem cunoștință. Unde ai învățat (trăit), de unde ai venit? Nu te gena (nu te teme, nu te rușina). Fă cunoștință cu... Atrage atenție la... Deprinde-te cu... Sunt bucuros (bucuroasă) să te ajut. Cărți din bibliotecă (dicționare). Înscrie-te la cerc. Află adresa. Fii sănătos. La revedere. Nu-mi iau rămas bun. Pe curând. Salut! Bună ziua!

2. Un elev din cl. 5 și un străin care, întâlnindu-l pe stradă, i-a cerut explicații cum să ajungă pe strada centrală a orașului (satului).

1. Stimate Ddomnule! Ddomnule!

Sunt bucuros să Vă ajut (să Vă fiu de folos). Suntem bucuroși să Vă avem de oaspete (Vă poftim în orașul (satul) nostru). Stația metroului, troleibuzului, autobuzului. Să ne folosim de serviciile taxi. Nu e greu să te rătăcești. Vitrine, muzee, expoziții, teatre. Maidan, piață, stradă, ulicioară. Parcuri și scvere.

Cartea de vizită a orașului (satului), locuri însemnate. Magazine, prăvălii, magazin-unic. Să faceți rost de suvenire, hărți, foi de călătorie. Librării, cărți, albume, foi, slaid, casete-audio, discuri. Am fost bucuros de cunoștință (că V-am fost de folos).

Compunere-raționament (orală) pe bază de observații personale (Blocul N XII)

Agendă. Cum lucrăm asupra compunerii-raționament pe bază de observații personale.

1. Gândește bine tema compunerii — raționament.

2. Scurt și clar formulează gândul principal (teza).

3. Alege dovezi convingătoare (fapte din viață, propriile observații, fapte din literatură ș. a.).

4. Efectuați concluzii corespunzătoare.

5. Folosiți pentru legătura celorlalte părți ale raționamentului următoarele copulative: deoarece, față de ceea ce, de aceea că, adică, așa dar, în felul acesta ș. a.

Explicațiile învățătorului: caracteristica generală a părților componente ale raționamentului: teza, argumente, încheierea.

1) Însărcinări.

1. Cărțile oferă noi cunoștințe, vă sugerează cum să vă comportați în situații complicate în viață, vă învață să deosebiți binele de rău.

2. Cărțile sunt ajutorii și sfetnicii noștri, ele trebuie iubite și păstrate, ocrotite.

3. Cărțile sunt prietenii noștri cei mai buni.

2) Alcătuiți compunere-raționament cu tema «De ce pădurea trebuie ocrotită?» după planul și cuvintele de reper propuse.

1. Teza. Vegetații, sădire, plantare, copaci, prieteni.

2. Argumente. Fructe, combustibil, curățirea aerului, îmogățesc cu oxigen, arșiță de vară, umbră, mobilă, hârtie.

3. Încheiere. Iată de ce, nu tăiați, nu nimiciți, fără judecată.

3) Alcătuiți (oral) o compunere după una din temele propuse (după un plan comun):

«Care e ocupația mea în timpul liber?»;

«Care e sportul meu preferat?»;

«Unde-mi place să mă odihnesc vara și de ce?»;

«Cine aș vrea să fiu și de ce?»;

«Care obiect prefer mai mult și de ce?»

Notarea

Literatura artistică este sufletul poporului, trecutul și viitorul lui. Sesizarea deplină, valoroasă a operei artistice depinde de impresia pe care și-a format-o elevul după prima cunoștință cu ea. De aceea învățătorul trebuie să transmită prin citire expresivă (citirea personală și a elevilor) întregul potențial emoțional, de care dispune opera artistică. În cadrul lecțiilor, citirea expresivă a întregii opere e obligatorie în clasele mijlocii, în cele superioare — periodic. După ce elevii au făcut cunoștință cu subiectul operei, profesorul trece la analiza ei.

Conform legilor didacticii, pricipiile fundamentale ale unei analize literare sunt:

- pricipiul științific-analiza unei opere din punct de vedere al teoriei literare;
- pricipiul unității conținut-formă;
- pricipiul emoțional.

Sarcinile obligatorii efectuării unei analize literare sunt:

- a determina bogăția estetică a operei;
- a intensifica influența instructivă a operei;
- a îmbogăți cunoștințele elevilor cu noțiuni estetico-morale;
- a educa în sufletele elevilor sentimente patriotice înalte;
- a forma deprinderea elevilor de a aprecia sine stătător opera, faptele eroilor, ideile autorului;
- a dezvolta gândirea artistică și logică a elevilor.

Analiza unei opere se petrece prin diferite căi, pe care le dictează timpul, scopurile ș. a.

Pentru aplicarea în practică a noilor tehnologii de studiere a literaturii în școală, e necesar ca profesorii să posede cunoștințe trainice, ce țin de psihologia copilului, să fie buni organizatori, să se orienteze bine în domeniul activității de comunicare.

În anul de studii 2003—2004 e necesar ca întrunirile (convocările) metodice (raionale, pe școală) să-și revadă totalmente plănuierea anuală. Pentru discuții colective pot fi înaintate următoarele teme:

1. Tehnologia evaluării tematică a activităților de comunicare, a cunoștințelor și deprinderilor elevilor în cadrul orelor de limbă și literatură (curs integrat).
2. Forme și metode noi ale controlului tematic pe obiecte (limbă și literatură).
3. Organizarea, pregătirea și petrecerea noilor forme ale activităților de comunicare: audierea, citirea orală, expunerea-compunerea orală, dialogul.
4. Realizarea pricipiilor fundamentale ale analizei literare a unei opere (teoretico-practic).
5. Ilustrarea practică a sarcinilor unei analize literare.

Ca și în anii precedenți, în luna martie 2003 a avut loc olimpiada regională pe obiect (limbă și literatură), olimpidă care i-a avut drept câștigători-olimpici pe:

Cl. XI

Onofrei Ana (Limanscoie, Reni) — locul I; Ceban Diana (Borisovca, Tatarbunar), Voicu Iolana (Oziornoie, Ismail) — locul II; Boțu Alexandra (Prizioornoie, Chilia), Roman Andrei (Crutoiarovca, Belgorod-Dnestrovsc), Chiru Inga (Utconosovca, Ismail) — locul III.

Clasa X

Topor Irina (Utconosovca, Ismail) — locul I; Dachi Maria (Utconosovca, Ismail), Bernevic Tatiana (Borisovca, Tatarbunar) — locul II; Strat Rodica (Novosiolovca, Sarata), Nimirencu Olga (Crutoiarovca, Belgorod-Dnestrovsc), Begu Ruslana (Novosiolovca, Sarata) — locul III.

Clasa IX

Colun Elena (Crutoiarovca, Belgorod-Dnestrovsc) — locul I; Petraș Ecaterina (Utconosovca, Ismail) — locul II; Pascar Ana (Crutoiarovca, Belgorod-Dnestrovsc), Crețu Elena (Crutoiarovca, Belgorod-Dnestrovsc) — locul III.

În noul an de învățământ 2003—2004 instruirea se va realiza la:

— limbă moldovenească — în baza programei de limbă română pentru clasele 5—11, Kiev, 2001 (autor E. Manoil). Numărul de ore în clasele 5, 6, 8 este mai mare, de aceea orele trebuie reduse, ca apoi să corespundă cu numărul de ore din Planul de învățământ;

— literatură (curs integrat) — în baza programei la literatură (curs integrat) pentru școlile cu limba de predare moldovenească clasele 5—11, Kiev, 2001 (autor V. Chiosea). Numărul de ore în clasele 5, 6, 8 din programă trebuie adus în concordanță cu numărul de ore din Planul de învățământ (adică în aceste clase se va mări cu 0,5 ore).

Numărul de ore, conform Planurilor de învățământ 2003—2004, este următorul:

Obiectele de studiu	Numărul de ore săptămânale pe clase						
	5	6	7	8	9	10	11
Limba moldovenească și literatură (curs integrat)	5.5	4.5	4	4.5	4	4	4
Limba moldovenească	3	2	2	2	2	1	1
Literatură (curs integrat)	2.5	2.5	2	2.5	2	3	3

Limba moldovenească și citirea în clasele primare se vor studia în baza programelor autoarei Aurora Neamțu, editura «Svit», Lviv, 2001.

Ca și în anii precedenți rezultatele la învățatură a elevilor, la limba moldovenească (română) și literatură (curs integrat) se vor aprecia în baza Criteriilor de apreciere a cunoștințelor la limbile materne publicate în ziarul «Osvita Ucraini» N 6 de la 7 februarie 2001. Pentru a ușura munca profesorului «Criteriile...» au fost traduse în limba maternă la institutul de perfecționare a cadrelor didactice. Prin intermediul secțiilor raionale de învățământ fiecare școală va primi câte un exemplar.

Ore pentru studierea limbii moldovenești în școlile cu predare în limbile ucraineană și rusă sunt rezervate în partea variativă a Planului de învățământ, de aceea limba moldovenească va fi studiată după aceeași programă ca și în școlile cu predarea în limba moldovenească, ținând cont de numărul orelor propuse de Plan. Cunoștințele elevilor în aceste școli la limba moldovenească (română) vor fi apreciate în baza Criteriilor de apreciere a ajunșurilor la învățatură publicate în ziarul «Școlinai svit», N 5, 2002.

L. I. FETESCU,

metodistă, secțiunea științifico-metodică a limbilor și literaturilor naționale, IRPCDO.

**СТАН МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
ОБЛАСТІ В 2002/2003 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ
ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ НА 2003/2004
НАВЧАЛЬНИЙ РІК**

Завершився 2002/2003 навчальний рік в умовах реформування школи. Незважаючи на всі складності життя, вчителі математики шкіл області успішно працюють над впровадженням тематичного обліку знань учнів за 12-бальною системою оцінювання. Особливо вагомих результатів досягли ті вчителі, які викладають математику творчо, застосовуючи найбільш ефективні прийоми і методи.

Ефективно працюють вчителі: С. І. Маліс, І. М. Мітельман, О. В. Семенова, М. Ю. Александров (Рішельєвський ліцей); В. А. Тікунова (Білгород-Дністровський ліцей); І. П. Крачілов, О. В. Горелова, В. І. Мігов (Ізмаїльський політехнічний ліцей); Є. В. Шевченко (гімназія № 1 м. Іллічівська), які приділяють велику увагу роботі з обдарованими учнями як на уроці, так і у позаурочний час. Їх учні були переможцями обласної олімпіади. Чотири призера Всеукраїнської олімпіади з математики — учні Рішельєвського ліцею. Учень 9 класу цього ліцею Роман Чепляк виступав за 11 клас і одержав диплом 3-го ступеня.

Досвід роботи вчителя ЗОШ № 1 З. Д. Рявкіної з випереджального навчання успішно апробовано на курсах вчителів математики.

На уроках вчителів математики: А. В. Пропшт, О. А. Веселова, Ж. В. Тимофієнко (ЗОШ № 31), Л. І. Соколова (ЗОШ № 35), В. П. Кришина (гімназія № 5), С. В. Григорова (ЗОШ № 45), О. М. Попсуйко (гімназія № 4), Л. К. Попова (Приморський ліцей) завжди панує творча атмосфера, вони вчать учнів мислити, широко використовують диференційоване навчання.

Вчителі М. Л. Січняк, К. Д. Кравченко, І. М. Колеснікова (ліцей № 53), В. О. Андрейченко, Б. Ю. Гаузнер (гімназія № 2), Г. Л. Мартиненко (Петрівська ЗОШ Комінтернівського району), І. І. Іскров (Іванівська ЗОШ) успішно використовують основну ідею концепції навчання — формування особистості учня, дбають про розвиток інтересу до вивчення математики.

Реальну допомогу вчителям математики надають методичні об'єднання, зокрема керівники методичних об'єднань О. В. Біленко (м. Іллічівськ), В. П. Волков (Тарутинський район), Б. Ю. Гаузнер (Приморський район м. Одеси), С. Г. Могилевська (Малиновський район м. Одеси). У планах роботи методичних об'єднань вчи-

телів математики цих районів передбачено різні форми: ділові ігри, моделювання уроків, творчі звіти, зміст їх спрямований на удосконалення уроку та підвищення майстерності кожного вчителя, на розвиток їх творчості. Широкого впровадження в області набувають такі форми методичної роботи, які спрямовані на виявлення, пропаганду і поширення перспективного досвіду: декади педагогічної майстерності, Ярмарки педагогічних ідей, конкурс «Учитель року».

Проведення контрольних зрізів знань учнів у школах Саратського, Татарбунарського, Білгород-Дністровського, Ширяєвського, Комінтернівського районів області дає змогу зробити висновок, що учні 9, 11-х класів в основному засвоїли навчальний матеріал на середньому та достатньому рівні. Від 60 до 89% учнів вчителів П. С. Опухляк (Приморська ЗОШ Татарбунарського району), В. А. Тікунової, О. М. Штиволюки, Г. М. Кліменко (Білгород-Дністровський ліцей), Л. І. Романович (ЗОШ № 3 м. Білгорода-Дністровського), Г. В. Муніян, М. М. Гладченко (Плахтіївська ЗОШ № 2 і № 3 Саратського району) написали роботу на достатньому та високому рівні (7—12 балів).

Учні сільських районів області беруть активну участь в інтелектуальних змаганнях серед сільських шкіл. У 2002 році в інтелектуальних змаганнях взяли участь 154 учня, а у 2003 році — біля 300 учнів 7—10 класів. На очному турі змагань учениця Петрівської ЗОШ Комінтернівського району Ірина Горбянська одержала диплом 1-го ступеня.

З високою ефективністю працює методист РМК Ізмаїльського району С. Г. Вировська. Основним напрямком її діяльності став курс на демократизацію, на виявлення творчого потенціалу вчителів математики шкіл району. Добре продумана нею структура методичної роботи дає можливість підвищувати фахову кваліфікацію педагогів. Як показав аналіз результатів зрізів знань, біля 6% учнів 9, 11-х класів мають початковий рівень знань.

Аналіз помилок, допущених учнями 9-х класів, показує, що утруднення викликають завдання, де потрібно побудувати графіки функцій $y = kx + b$, $y = ax^2$, $y = ax^2 + bx + c$. Не всі учні вміють при розв'язуванні системи нерівностей з дробовими числами переходити до нерівностей, які не містять знаменника.

Одна з причин цього — формальний підхід до вивчення даних тем. Вчителі погано обізнані з наскрізними змістовними лініями програми. Це пов'язано з тим, що тема «Графічне зображення функцій» у шкільному курсі математики вивчається частинами. Щоб усунути прогалини в знаннях школярів, вчителям потрібно творчо ставитись до діючої програми, підручників, внести до них відповідні корективи, активніше впроваджувати нові технології. Значна частина учнів 9-го класу зазнає труднощі при розв'язуванні задач. Це в першу чергу пояснюється тим, що вчителі не працюють над удосконаленням методики навчання вмінню розв'язувати задачі. Дане питання (шляхи удосконалення методики навчання вмінню розв'язувати задачі) доцільно поставити в центрі уваги роботи як шкільних, так і районних (міських) методичних об'єднань.

У більшості учнів 10—11-х класів сформовані знання, уміння, навички щодо обчислення похідної, інтеграла. Вони знають алгоритм розв'язування показникового, логарифмічного, тригонометричного рівняння. Поряд з цим спостерігаються випадки, коли учні допускають помилки при зображенні геометричної фігури. Однією з причин цього є те, що в учнів недостатньо розвинена просторова уява. З метою розвитку просторової уяви доцільно окремі уроки повністю присвячувати навчанню засобом зображення стереометричних фігур, поєднуючи ці зображення з демонстрацією моделей.

Недостатньо уваги приділяється творчому розвитку учнів. На жаль, в окремих районах не вивчається математика поглиблено, не працюють факультативи для учнів, які бажають знати математику на більш високому рівні. Діти не вміють розв'язувати завдання олімпіадного характеру, тому не займають призових місць на обласній олімпіаді (Ширяєвський, Татарбу-

нарський Савранський, Любашівський, Красноокнянський райони області).

Прогалини в знаннях, уміннях учнів підтверджують той факт, що, незважаючи на значні досягнення окремих вчителів у викладанні математики, існує ще цілий ряд проблем, над розв'язанням яких належить працювати у 2003/2004 навчальному році:

— удосконалення методики проведення сучасного уроку математики. Необхідно поєднувати традиційні і нові методи навчання, оптимізувати процес застосовування пояснювально-ілюстративних і евристичних методів;

— використання в процесі навчання нових педагогічних технологій, орієнтованих на розвиток пізнавальних і творчих здібностей учнів;

— удосконалення методики ведення тематичного обліку знань учнів та оцінювання їх навчальних досягнень.

Методичним об'єднанням вчителів математики:

— вивчати та впроваджувати досвід кращих вчителів математики з питання: «Сучасний урок: шляхи його підготовки та організації в світлі вимог освітніх технологій»;

— домагатися ґрунтовного вивчення в середній школі тем, які містять елементи стохастички, що є новим у програмному курсі математики;

— удосконалювати систему роботи з обдарованими учнями, використовуючи міжшкільні факультативи з метою підготовки учнів до участі в олімпіадах, інтелектуальних змаганнях, Інтернет-олімпіаді, які проводить ООІУВ.

В. В. ГРІНЧУК,

завідуюча науково-методичною лабораторією математики, фізики та інформатики ООІУВ.

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ УЧНІВ З МАТЕМАТИКИ

Письмові контрольні роботи без належного аналізу їх наслідків не забезпечують формування в учнів необхідних знань, умінь і навичок. Метою перевірки письмових контрольних робіт саме і є встановлення рівня оволодіння учнями учбовим матеріалом. Об'єктом контролю в даному випадку є вміння і навички учнів щодо розв'язку задач відповідного розділу програми. У результаті контролю вчитель встановлює відносно кожного учня, чи правильно він відповів на всі запитання, які помилки допустив при розв'язанні задач, як вони можуть бути пояснені (незнанням, невмінням виконувати дії, неважливістю тощо).

Оцінювання якості математичної підготовки учнів може здійснюватись за допомогою рейтингових контрольних робіт. Рейтингова конт-

рольна робота повинна складатись з декількох завдань, кожне з яких передбачає засвоєння певного розділу шкільного математичного курсу. За виконання кожного завдання в цілому або його окремих частин виставляється певна кількість балів відповідно до складності завдання. Завдання за рівнем складності розподіляється на чотири групи. Структура рейтингових контрольних робіт дозволяє оцінювати досягнення учнів шляхом підсумовування, тобто бали за виконання запитань додаються. Такий підхід дозволяє досить об'єктивно визначати рівень підготовки кожного учня, отримувати повну інформацію про те, якими вміннями володіє учень, а також мати уявлення про те, як у даному класі і у даний час учні засвоїли те чи інше питання. Результати перевірки робіт учнів

класу заносяться у таблицю. У таблиці вказуються бали, одержані кожним учнем в результаті виконання всіх завдань, та ступінь доступності кожного завдання.

Коефіцієнт доступності визначається як відсоткове відношення балів, одержаних групою учнів, що виконували це завдання, до максимально можливої кількості балів, яку могла б ця група одержати при правильному виконанні завдання усіма учнями даної групи. Обчислення коефіцієнта доступності завдань дозволяє зробити висновок про рівень оволодіння учнями тими чи іншими видами математичної діяльності. Важливою характеристикою результатів аналізу роботи є розподіл оцінок за успішне виконання завдань учнями певної групи, що дає можливість об'єктивно визначати відносний стан математичної підготовки учнів даної групи.

Приведемо приклад тематичної контрольної роботи в 7-му класі за темою «Рівняння з двома змінними. Графік лінійного рівняння з двома змінними».

1⁰. Які з пар чисел (1; -2); (2; 3); (-4; -1,5) є розв'язками рівняння $4y + 3x = 6$.

2⁰. Відомо, що пара (3; y) є розв'язком рівняння $3x + 4y = 13$. Знайдіть значення y .

3⁰. Знайти розв'язок рівняння $x + 3y = 10$, що відповідає значенню $y_0 = 1$.

4⁰. Знайти три розв'язки рівняння: $x + y = 6$.

5⁰. Виразити з рівняння $3x - 4y = 2$ змінну x через змінну y .

6⁰. Чи проходить графік рівняння $2x + 3y = 5$ через точку $A(0; 5)$.

7*. При якому значенні a графік рівняння $2x + ay = -7$ проходить через точку $A(-4; 3)$.

8*. Побудувати графік рівняння: $\frac{x}{3} + \frac{y}{2} = \frac{5}{6}$.

9*. Розв'яжіть рівняння: $(y + 3)^2 + (x - 2y)^2 = 0$.

Завдання № 1—6 — це завдання початкового та середнього рівнів; № 7—8 — завдання достатнього рівня та № 9 — високого рівня.

Завдання № 1—6 оцінюються максимум в 1 бал кожне, № 7, № 8 — 1,5 бала кожне, № 9 — 3 бала.

При перевірці розв'язаних учнями завдань доцільно використовувати відому систему «плюс—мінус». У разі отримання учнем дробового значення оцінки виставляється її ціле значення.

Результати перевірки робіт заносяться у таблицю

Прізвище учня	№ 1	№ 2	№ 3	№ 4	№ 5	№ 6	№ 7	№ 8	№ 9	S	Підсумкова оцінка
X_1	0	0	1	1	0	1	0	0	0	3	3
X_2	1	1	1	1	1	1	1	0,5	1	8,5	9
X_3	1	1	1	1	1	1	0	1,5	0	7,5	8
X_4	1	1	1	1	1	0	0	1	1	7	7
X_5	1	1	1	1	1	1	1,5	1,5	2	11	11
X_6	4	4	5	5	4	4	2,5	4,5	4		

Таблиця результатів роботи дозволяє визначати коефіцієнт доступності кожного завдання, а також розподіл учнів по групах за рівнем успішності:

$$k_1 = \frac{4}{5} = 0,8; \quad k_2 = \frac{4}{5} = 0,8; \quad k_3 = \frac{5}{5} = 1;$$

$$k_4 = \frac{5}{5} = 1; \quad k_5 = \frac{4}{5} = 0,8; \quad k_6 = \frac{4}{5} = 0,8;$$

$$k_7 = \frac{3,5}{7,5} = 0,4; \quad k_8 = \frac{4,5}{7,5} = 0,6;$$

$$k_9 = \frac{4}{15} = 0,3;$$

Так, учень з прізвищем X_1 має успішність на початковому рівні; учні X_2, X_3, X_4 — достатнього, X_5 — на високому рівні.

Коефіцієнт доступності завдання № 7, який дорівнює 0,4, свідчить про те, що матеріал з даного питання не засвоєний значною кількістю учнів, а $k_3 = 1$ означає, що цей матеріал засвоївли всі учні.

Результати аналізу є підставою до здійснення корегування знань учнів.

О. Е. ВАЛЛЬЄ,

ст. викладач кафедри природничо-математичних дисциплін ООІУВ.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАТИКИ У НОВОМУ 2003/2004 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Сучасну школу неможливо уявити без комп'ютера, як неможливо уявити її без вчителя або дошки. І процес використання комп'ютерної техніки у навчальному процесі стає з кожним роком все активнішим. Але одна справа — використовувати новинки науки і техніки у навчальному процесі, а зовсім інша — виховати інформаційно грамотного і культурного члена суспільства. Сьогодні місце та роль предмета «Інформатика» у навчально-виховному

процесі постійно змінюється. Також змінюється поняття інформатики як науки та навчальної дисципліни. Інформатика — динамічна наука, що інтенсивно розвивається та суттєво впливає на розвиток інших наук і технологій. Вона стрімко перетворюється із суто технічної на фундаментальну суспільно значущу науку.

У становленні навчального предмета «Інформатика» можна виділити кілька етапів.

Початок першого пропедевтичного етапу (1959—1985 рр.) можна вважати експериментом з вивчення основ програмування у школах м. Москви. Метою курсу було формування в учнів алгоритмічного мислення.

На другому етапі (1985—1990 рр.) створювалася методична система навчання, і основна мета полягала у формуванні комп'ютерної грамотності учнів. Суттєвою особливістю другого етапу було зміщення акцентів з вивчення основ алгоритмізації та програмування на підготовку користувачів готових програмних засобів. Завдяки такому підходу стало можливим здійснення наступного етапу (1990—1995 рр.), який пов'язаний з перенесенням курсу у неповну середню школу (у 7—9 класи), що дозволило учням використовувати навички та вміння, сформовані на уроках інформатики, в їх навчальній діяльності з інших предметів. Необхідною умовою реалізації проекту стало оснащення всіх шкіл відповідною комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням. На перший план, на відміну від попереднього етапу, постають завдання по формуванню інформаційної культури школярів, ознайомленню з основами інформатики як фундаментальної галузі наукових знань. На четвертому етапі (1995—2001 рр.) створюються та формуються нові інформаційні технології навчання та докорінно перебудовується весь навчальний процес.

Вивчення курсу інформатики доцільно здійснювати таким чином:

— 1—6 класи — використання комп'ютера як засобу навчання. Доцільно вивчати пропедевтичний курс інформатики за умови належного технічного забезпечення та за рахунок варіативної складової навчального плану;

— 7—9 класи — базовий курс інформатики (інваріантна складова навчального плану);

— 10—12 класи — вивчення курсу інформатики допрофесійної підготовки з урахуванням спеціалізації навчального закладу та бажання учнів.

Таким чином, виокремлюються чотири напрямки курсу:

1. Практичний (формування уявлення про комп'ютер, його застосування, вміння ним користуватися).

2. Програмістський (поняття алгоритму та програми, формування алгоритмічного та операційного стилів мислення).

3. Науково-технічний (формування розуміння інформаційної суті світу, бачення та аналізу інформаційних процесів).

4. Дослідницький (формування та розвиток творчих здібностей, дослідницьких умінь та навичок).

Отже, дві основні мети шкільного курсу інформатики можна сформулювати так:

— формування у школярів комп'ютерної грамотності, яка включає знання, вміння і навички щодо розв'язування задач за допомогою комп'ютера;

— формування у школярів інформаційної культури, що передбачає знання фундаментальних основ інформатики та загальноосвітню допрофесійну підготовку в галузі сучасних інформаційних технологій.

У 2003/2004 навчальному році вивчення курсу інформатики буде здійснюватися згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 року, № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання», наказами Міністерства освіти і науки України за № 1/9—528 від 28.11.2002 «Про вжиття комплексу невідкладних заходів щодо забезпечення профільного навчання учнів старшої школи» та за № 1/9—556 від 12.12.2002 «Про порядок, розроблення й запровадження навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів». Відповідно до цих документів розроблено три програми викладання курсу інформатики інваріантної частини, декілька програм варіативної частини та спецкурсів. Ці програми найближчим часом будуть опубліковані в пресі. При чому, програми адаптовані як для машинного, так і безмашинного варіантів. Також зберігаються вимоги щодо наповнюваності груп при роботі за машинним варіантом (розподіл класу на групи на кожному уроці, але не менш ніж 8 чоловік у групі), вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів.

Крім того, протягом двох років існують дві форми проведення державної підсумкової атестації — за білетами та у формі захисту проектів (лист Міністерства освіти і науки України за № 1/9—492 від 8.11.2002 р.). Захист проектів під час проведення державної підсумкової атестації дасть змогу талановитим учням проявити свої творчі здібності, а школам — вирішити проблему створення програмних продуктів для навчально-виховного процесу.

І. А. БУЗ,

методист науково-методичної лабораторії математики, фізики та інформатики ООІУВ.

ПРО ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ У 2003/2004 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Перехід до інформаційного суспільства, що відбувався протягом останніх десятиліть світової історії, вплинув на зміну мети і завдань освіти. Стратегічний орієнтир сучасної школи — особистість, розвиток її розумових і фізичних здібностей, підготовка до соціально активного життя після закінчення шкільного навчання.

Реформування освіти в Україні, яке відбувається внаслідок змін у суспільному житті, стосується і фізичної та астрономічної освіти. Протягом останніх років розроблені та обговорені проекти Концепції сучасної фізичної освіти (2002 р.), Державного стандарту з фізики та астрономії (2003 р.), значна увага приділяється питанням профільного навчання з метою врахування індивідуальних здібностей і уподобань учнів та здобуття ними на цій підставі якісної загальної середньої освіти.

Напередодні нового навчального року вважаємо необхідним ще раз привернути увагу до освітнього і виховного значення фізики та астрономії як компонентів загальнолюдської культури, чим визначається їх місце як обов'язкових навчальних предметів у загальноосвітній школі.

Фізика та астрономія у 2003/2004 навчальному році викладатимуться за програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України в 2001 році, (К.: Шкільний світ, 2001 р.). Вимоги до вивчення шкільних курсів з фізики та астрономії, що були передбачені листами Міністерства освіти і науки України на 2002/2003 навчальний рік, залишаються чинними. Кількість годин на вивчення фізики та астрономії визначена наказом Міністерства освіти і науки України «Про типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2000/2001—2004/2005 навчальні роки» від 25.04.2001 р., № 342. Звертаємо увагу керівників шкіл і працівників відділів освіти, що при складанні навчальних планів для класів гуманітарного профілю в 11 класах необхідно передбачити на вивчення фізики кількість годин, що відповідає вимогам діючої програми рівня А, тобто 68 годин на рік (2 години на тиждень), та на вивчення астрономії 17 годин на рік, окремо від фізики, зважаючи на відсутність затверджених Міністерством освіти і науки України програм інтегрованого курсу «Фізика та астрономія». Міністерство освіти і науки України пропонує використати для цього години з варіативної частини навчального плану. Використання навчальних програм, які не мають грифу Міністерства освіти і науки України, є неприпустимим.

Разом з тим, буде продовжуватися апробація експериментальної інтегрованої навчальної про-

грами «Фізика. Астрономія. 9—11» за редакцією Т. А. Коростеліної в ЗОШ № 17, гімназії № 8 м. Одеси, Ренійському УВК «Школа-лицей», ЗОШ № 4 м. Южного, яка була розпочата за наказом Міністерства освіти і науки України у минулому навчальному році, а також буде запроваджено апробацію експериментальної навчальної програми «Фізика. Астрономія. 10—11», яка розрахована на 2 роки вивчення фізики та астрономії, починаючи з 10-го класу. Порядок проведення апробації цієї програми буде визначений відповідними документами Міністерства освіти і науки України.

У класах природничо-математичного та фізико-математичного профілю астрономія (34 години на рік) вивчається за одним із двох варіантів навчальних програм (для 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів або для 11 класів з поглибленим вивченням фізики) за вибором вчителя.

Згідно з листом Міністерства освіти і науки України від 28.11.2002 р., № 1/9—528 «Про вжиття комплексу невідкладних заходів щодо забезпечення профільного навчання учнів старшої школи» в поточному навчальному році необхідно розширити мережу факультативів, спецкурсів, гуртків з метою підвищення інтересу учнів до вивчення фізики та астрономії і поглибленого вивчення цих предметів. Слід зазначити, що результати перевірок стану викладання фізики та астрономії в школах області свідчать про те, що у більшості шкіл ці види позаурочної діяльності залишаються поза увагою вчителів. Разом з тим постійне збільшення кількості учнів, що беруть участь в інтелектуальних змаганнях для учнів сільських шкіл, свідчить про наявність інтересу школярів до вивчення фізики.

Розвиток інтересу учнів до вивчення фізики та астрономії має здійснюватись також через впровадження дистанційної освіти, одним з видів якої є заочні змагання учнів (в тому числі через мережу Інтернет, інформацію про порядок участі в яких можна отримати на сайті ООІУВ, <http://www.osvita.od.ua>), участь в очно-заочній школі юних фізиків.

Впровадження принципів особистісно орієнтованого навчання вимагає використання ефективних методів, прийомів і форм навчання, інноваційних технологій та інтерактивних методів навчання. Певний досвід щодо використання сучасних технологій та методів навчання мають вчителі фізики деяких шкіл Одещини (ЗОШ № 2 м. Іллічівська, Старонекрасівська ЗОШ Ізмайльського району працюють за модульно-розвивальною системою навчання, методи проектного навчання використовують

З. Ф. Дмитренко, вчитель фізики ЗОШ № 17, Г. М. Денисова, вчитель фізики Економічного ліцею м. Одеси), але, як свідчать результати діагностування вчителів на курсах підвищення кваліфікації, аналіз матеріалів, які були представлені на Ярмарок педагогічних ідей та інноваційних технологій, проблема оновлення методів навчання повинна бути в центрі уваги районних і шкільних методичних об'єднань вчителів фізики та астрономії. Звертаємо увагу керівників відділів освіти та завідуючих методичними кабінетами, що місцеві методичні служби не використовують повною мірою можливості інституту удосконалення вчителів щодо надання вчителям методичної допомоги з цих питань.

При перевірці стану викладання фізики та діагностуванні вчителів фізики на курсах підвищення кваліфікації виявилось, що вчителями досить повільно усвідомлюється необхідність переходу від формування знань, умінь та навичок учнів до формування компетенції особистості, зміст якої відносно системи освіти полягає в можливості встановлення зв'язку між знаннями і ситуацією. Бути компетентним — це означає вміти використовувати в даній ситуації набуті знання і досвід. До поняття компетенції входить постійне прагнення «здогадатись», «визначити», «дошукатись», «співпрацювати».

Методичним об'єднанням вчителів фізики, методичним службам районів необхідно приділити більше уваги проблемам формування компетенцій учнів, які мають тісний зв'язок з проблемою створення освітньо-розвивального середовища. З цього приводу ще раз привертаємо увагу до такої форми роботи з учнями, як турніри юних фізиків, яка найкраще відповідає таким принципам гнучких педагогічних технологій, як науковість, посиленість, індивідуалізація і диференціація навчання, включає два паралельних види діяльності: урочну і позаурочну, дає змогу реалізувати творчі здібності учнів з різним рівнем підготовки, залучати учнів до науково-дослідної роботи шляхом розв'язування так званих «відкритих» задач (тривалих завдань творчого характеру). Хочемо зазначити, що в останні роки участь в обласних турнірах юних фізиків беруть команди учнів не тільки шкіл нового типу, а й загальноосвітніх (Полянської ЗОШ Савранського району, Табаківської ЗОШ Болградського району). Команда Табаківської ЗОШ вийшла у півфінал і змагалася з командою ліцею «Приморський» за путівку на Всеукраїнський турнір юних фізиків.

Важливою формою навчально-виховного процесу є також навчальна практика з фізики, одним із основних завдань якої є залучення учнів до пошукової роботи. Річна оцінка включає результати двох семестрів і навчальної практики в разі, якщо вона передбачена навчальним планом. Виконуючи завдання, що їм пропонуються під час навчальної практики, учні мають змогу розширити і поглибити свої знання

з фізики, використати їх при розв'язанні дослідницьких задач та проектів, конструюванні приладів. Зміст і форми організації навчальної практики визначаються відповідно до Положення про порядок проведення навчальних екскурсій та навчальної практики (Наказ № 119—97 від 07.03.2001 р.). На жаль, в організації літньої навчальної практики ще переважають традиційні підходи, які недостатньо орієнтовані на розвиток особистості школяра, можливість вибору як рівня опанування матеріалу, так і цікавого напрямку діяльності. Ця проблема теж потребує уваги з боку методичних об'єднань вчителів фізики.

Постійна увага з боку методичних об'єднань та вчителів фізики повинна приділятися й виконанню програми «Обдаровані діти», реалізація якої потребує систематичної роботи з використанням різноманітних форм навчальної діяльності, на що вже неодноразово наголошувалось. Заслуговує на увагу досвід роботи по виконанню цієї програми в Ренійському районі (керівник методичного об'єднання С. П. Михряков). Учні С. П. Михрякова постійно беруть участь в інтелектуальних змаганнях різного рівня (Інтелектуальні змагання для учнів сільських шкіл, I—III етапи Всеукраїнських фізичних олімпіад, Всеукраїнський конкурс «Левеня», Інтернет-олімпіади). У минулому навчальному році з ініціативи С. П. Михрякова при підтримці райдержадміністрації та відділу освіти в Ренійському районі був проведений перший районний фізичний інтелектуальний конкурс «Фізикон—2003», в якому взяли участь 112 учнів. У підготовці та проведенні конкурсу брали участь учні Ренійського УВК, які мають досвід виступів в інтелектуальних змаганнях, про що згадувалось вище. Це й є яскравим прикладом педагогіки співробітництва!

Важливу роль у викладанні фізики відіграє навчальний фізичний експеримент, який є не тільки частиною шкільного курсу фізики, але й важливим методом навчання. Виконання зазначених в програмі лабораторних робіт є обов'язковим, всі роботи підлягають оцінюванню, одержані оцінки враховуються при виставленні тематичного бала. Залежно від умов учитель може замінити окремі роботи або демонстрації рівноцінними, а також збільшувати кількість експериментальних завдань, виходячи з того, що усвідомлення учнями експериментального характеру фізичних законів має велике світоглядне і пізнавальне значення. Фізичний експеримент є важливим методом навчання.

Протягом останнього часу матеріальна база кабінетів фізики практично не поповнюється, більшість обладнання потребує оновлення, але для виконання практичної частини програми окремі вчителі виготовляють деякі саморобні прилади, залучують до цієї роботи і учнів. Виготовлення саморобних приладів та обладнання, самостійне виконання учнями дослідів на уроках і в домашніх умовах сприяє підвищенню ре-

зультативності навчальної діяльності. Посилення уваги до проблеми шкільного фізичного експерименту і, в цілому, до стану кабінетів фізики як навчально-методичних комплексів, планування роботи кабінету, виконання вимог техніки безпеки є невідкладним завданням методичних об'єднань і методичних служб на місцях.

Розв'язання перелічених питань вчителями фізики, методичними об'єднаннями вчителів фі-

зики та астрономії буде сприяти підвищенню результативності вивчення цих дисциплін.

Бажаємо Вам, колеги, успіхів у професійній діяльності, творчого натхнення та цікавих знахідок.

Л. І. ЯТВЕЦЬКА,

методист науково-методичної лабораторії математики, фізики та інформатики ООІУВ.

ВЧИТЕЛЯМ ХІМІЇ

Майже три роки освіта України, зокрема хімічна освіта, йдуть шляхом реформування. Обговорена й прийнята концепція сучасної хімічної освіти (Львів, 2002 р.), яка запропонована АПН України. Структура і зміст її спрямовані на «...забезпечення засобами хімії як навчального предмета певних умов для інтелектуального розвитку і саморозвитку особистості, виховання громадянина-патріота, формування в учнів розумного ставлення до себе, інших людей, довкілля». Обговорено проект Державного стандарту в галузі «Природознавство», в якому йдеться про перехід від традиційного інформаційно-пояснювального підходу до навчання, орієнтованого на передачу готових знань, до діяльнісного, що проектує розвиток пізнавальних сил і творчого потенціалу особистості на основі способів і прийомів дій. Отже, саме діяльність учня є фактором розвитку логічного та критичного мислення, формування умінь і навичок самостійного здобування знань та самовизначення особистості.

Визначення стратегічних завдань сучасної хімічної освіти спонукає більшість вчителів хімії до перегляду власного досвіду роботи, докорінної його перебудови, створення (або використання відомих) педагогічних технологій і базуються на процесах пізнання.

Уже сьогодні вчитель має можливість на власний розсуд обрати навчальну програму та відповідні їй підручники і навчальні посібники для загальноосвітніх навчальних закладів, спланувати і організувати співпрацю з учнями таким чином, щоб кожен з них знайшов (зайняв) своє місце у процесі пізнання, і не тільки оволодів певними знаннями, вміннями та навичками, а й придбав певні компетенції.

Орієнтація на розвиток особистості при навчанні хімії стосується не тільки урочної діяльності. Для забезпечення освітніх інтересів, майбутньої професійної діяльності школярів слід широко застосовувати і різні форми позаурочної діяльності, яка надає можливість для досягнення цілісності і доступності у навчанні і вихованні, перетворює здобуття освіти у процес, що триває впродовж усього життя людини, сприяє її самоосвіті, в процесі якої значно підвищується активність та міцність засвоєння наукової

інформації, дає можливість забезпечити учнів позицією організаторів своєї діяльності. У першу чергу йдеться про таку форму позаурочної діяльності, як факультативні заняття. На жаль, цій формі організації особистісно орієнтованого навчання в школах області приділяється недостатня увага: на узгодження до науково-методичної лабораторії хімії та біології було представлено всього декілька програм факультативних курсів. Найбільш змістовними і корисними ми вважаємо програми факультативів «Екологічні проблеми міста» (11-й клас), «Основи хімічної технології з елементами хімічної екології» (10-й клас) — упорядник І. М. Карандіна, вчитель-методист ЗОШ № 31 м. Одеси. Слід зауважити, що саме факультативні заняття мають сприяти підвищенню якості олімпіадного руху юних хіміків.

Іншим видом позаурочної діяльності, яка зараз зазнає істотних змін, є навчальна літня практика, її організація і термін проведення регламентуються відповідними документами Міністерства освіти і науки України. Зазначимо, що плануючи свою роботу напередодні нового навчального року вчитель хімії разом з членами шкільного методичного об'єднання має запропонувати та обговорити тематику, термін і форму проведення літньої навчальної практики.

Зрозуміло, щоб виконати завдання щодо розвитку сучасної хімічної освіти, вчителів необхідно постійно працювати над підвищенням професійного рівня. Певну роль у цьому можуть відігравати масові заходи, які організує і проводить управління освіти Одеської обласної держадміністрації, Одеський обласний інститут удосконалення вчителів. На жаль, керівники районних методичних служб неухважно ставляться до плану роботи ООІУВ і не направляють відповідні категорії вчителів хімії на семінари, які ми пропонуємо. Так, у жовтні 2002 року в ЗОШ № 82 м. Одеси на семінар приїхало лише 6 керівників ШМО вчителів хімії; 13 травня 2003 року на семінарі з питань методики організації літньої навчальної практики працювало трохи більше вчителів хімії та працівники методичної служби районів м. Одеси; а 6 травня 2003 року на семінар для молодих вчителів хімії не прибув ніхто. Чи в області немає молодих вчителів?

Говорючи про підвищення ефективності роботи вчителів хімії, декілька слів треба сказати про їх творчий доробок та віддзеркалення його на Ярмарку педагогічних ідей і технологій, на який було представлено 20 робіт. Радіємо за вчителів м. Іллічівська і щиро вітаємо Л. А. Гордієнко (ЗОШ № 7) та О. М. Мешкову (гімназія № 1), які нагороджені дипломами. Дякуємо за сумлінну працю і вітаємо з нагородженням грамотою Р. І. Горбан (Саратський район), О. К. Дану (м. Рені), Н. В. Ткач (Любашівський район), Л. І. Загорянську (Ширяєвський район), Н. О. Польшинську (гімназія № 5 м. Одеси). На жаль, місто Одеса було представлено тільки чотирма авторами (ЗОШ № 22, ЗОШ № 56, гімназія № 5, Рішельєвський лицей), а заохочення одержав тільки один. Такий результат викликає занепокоєння.

Можливо, ми всі отримали б більше корисних пропозицій на Ярмарку, якби районні методичні служби підтримували більш тісний контакт з науково-методичною лабораторією хімії та біології ООІУВ.

Ще не пізно встановити цей зв'язок, адже незабаром починається етап регіонального кон-

курсу «Творчий пошук», черговий атестаційний період, новий навчальний рік. Врешті-решт вже має початися підготовка до чергового конкурсу «Учитель року» з номінації хімія, переможець якого буде гідно представляти хімічну освіту Одеської області.

Здоров'я, натхнення і успіхів, колеги, у новому навчальному році.

Література

1. Концепція сучасної хімічної освіти // Біологія і хімія в школі. — 2001. — № 3. — С. 45—47.
2. Савчин М. М. До проблеми стандартів хімічної освіти загальноосвітніх навчальних закладів. — Львів, 2002.
3. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Хімія, 8—11 класи. — К.: Шкільний світ, 2001.
4. Бондар С. Компетентність особистості — інтегрований компонент навчальних досягнень учнів // Біологія і хімія в школі. — 2003. — № 2. — С. 8—10.

Н. П. ШАПІРОВА,

методист науково-методичної лабораторії хімії та біології ООІУВ.

ШКІЛЬНА БІОЛОГІЧНА ОСВІТА У 2003/2004 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Значення біології в системі шкільної освіти обумовлено її місцем у процесі формування загальної культури школяра, виховання особистості, яка усвідомлює власну відповідальність перед суспільством за збереження життя на землі. На вирішення цього завдання спрямоване оновлення змісту шкільної біологічної освіти.

Робота над змістом біологічної освіти проводилась в таких напрямках:

— посилення гуманістичної, політехнічної та екологічної спрямованості змісту, дійовості засвоєних учнями знань;

— визначення оптимального поєднання класичних та сучасних досягнень біологічної науки як в Україні, так і в інших країнах;

— відображення в змісті освіти інтегративних процесів, які відбуваються в сучасній науці та виробництві, посилення міжпредметних зв'язків;

— врахування інтересів учнів та їх інтелектуальних особливостей, орієнтація змісту на розвиток здібностей та емоційно-цінносних відношень учнів, їх творчого мислення.

Шкільному курсу «Біологія» передують вивчення інтегрованого курсу «Природознавство», в основі якого лежать ідеї цілісності природи. У чинних навчальних програмах (Природознавство, 5 клас. — К.: Шкільний світ, 2001) відображені систематизовані знання про живу і неживу природу, про місце і роль в ній людини у взаємозв'язку з географічними, фізичними та

хімічними знаннями. Пропедевтичний характер цього курсу дає можливість підготувати учнів до вивчення систематичних курсів природничих дисциплін, у тому числі й біології.

Шкільний предмет «Біологія» є цілісним курсом, зміст якого розподіляється за роками навчання:

— 6-й клас включає розділи 1—4-й — «Царство Рослини», «Царство Гриби», «Царство Дроб'янки», «Організми і довкілля»;

— 7-й клас — розділ 5-й — «Царство Тварини»;

— 8—9-й класи — розділ 6 — «Біологія людини»;

— 10—11-й класи — розділи 7—9-й — «Універсальні властивості організмів», «Надорганізовмі рівні організації живої природи», «Історичний розвиток органічного світу».

На вивчення цих розділів у 2003/2004 навчальному році, як і у попередньому, відводиться:

— 6—8-й класи — по 68 годин (2 години на тиждень);

— 9-й клас — 51 година (I півріччя — 1 година на тиждень, II півріччя — 2 години на тиждень);

— 10-й клас — 34 години (1 година на тиждень);

— 11-й клас — 68 годин (2 години на тиждень).

У 2003/2004 навчальному році вивчення біології буде здійснюватися за навчальною програмою 2001 року видання (К.: Шкільний світ, 2001).

Регулюванню навантаження та переорієнтації процесу навчання на розвиток особистості сприяє тематичний облік навчальних досягнень учнів. Більшої ваги набуває не оцінювання окремих фрагментарних досягнень учня, а оцінювання його системних знань, умінь, навичок, компетенції, власне досвіду творчої діяльності учнів, їх емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності.

Практичну частину програми складають лабораторні та практичні роботи, що є обов'язковою складовою уроку біології.

Нові можливості щодо розвантаження школярів та поліпшення їх здоров'я розкриваються у зв'язку з переходом навчальних закладів системи загальної середньої освіти на позитивну 12-бальну систему оцінювання навчальних досягнень, яка дає можливість враховувати рівень досягнень учня, а не його невдач, що в кінцевому результаті створює умови для повноцінного проживання кожною дитиною шкільного життя, вибору темпу навчання, збереження гідності.

Значному зменшенню перевантаження школярів сприяє диференціація навчання, що забезпечує створення оптимальних умов для виявлення та розвитку інтересів і здібностей учнів, формування у них умінь застосовувати набуті знання на практиці.

У сучасній школі найбільш поширеними формами профільної диференціації є навчання біології в класах з поглибленим вивченням предмета та профільне навчання.

При поглибленому вивченні біології саме цей предмет вивчається з 8 по 11 класи в загальноосвітніх навчальних закладах більш глибоко, а інші вивчаються на загальноосвітньому рівні.

У програмі для поглибленого вивчення біології (К.: Шкільний світ, 2001) широко висвітлені питання біохімії, екології, еволюції, походження органічного світу тощо, що дає можливість підготувати випускника школи до засвоєння програми вищого навчального закладу природничого спрямування. Розширена також практична частина програми.

Профільне навчання організується в старшій школі (10—11 кл.), коли в учнів уже сформований стійкий інтерес до певної галузі знань. Профільне навчання спрямоване на реалізацію особистісно орієнтованого навчального процесу. При цьому значно розширюються можливості учня будувати свою індивідуальну освітню траєкторію.

На відміну від поглибленого вивчення біології, профільне навчання забезпечується поглибленим, а точніше — розширеним вивченням і суміжних з біологією предметів, а саме хімії, фізики, географії. Як показує практика, природничий профіль може розгалужуватися на такі підпрофілі: біолого-хімічний, медичний, еколо-

гічний тощо. Зміст біологічної освіти в профільних класах реалізується через вивчення курсу загальної біології, що складає інваріантну частину навчального плану, та численних курсів за вибором, що є обов'язковою складовою варіативної частини навчального плану.

Профільне навчання здійснюється також за рахунок факультативних курсів, що обираються вчителем у залежності від того, якого спрямування він хоче надати профілю. Курси за вибором та факультативні заняття є найбільш масовою формою підтримки диференційованого навчання з біології. Вони мають на меті поглибити і розширити знання школярів з різних питань біологічної науки, розвивати інтерес до біології, готувати до біологічних олімпіад, сприяти свідомому вибору учнями старших класів шляху подальшого здобуття освіти. Загальні функції цих форм навчання співпадають з функціями обов'язкового навчання: розвивальною, освітньою, виховною.

Зміст біологічної освіти для філологічного, суспільно-історичного, художньо-естетичного профілів (К.: Шкільний світ, 2001) передбачає формування в учнів мінімуму біологічних знань, рівень яких має бути достатнім для використання їх у повсякденному житті. Зміст програми скорочений, порівняно з чинною програмою, але передбачає звернення уваги до питань генетики людини, методів її вивчення, питань пізнання природи засобами мистецтва, посилення народознавчого та екологічного аспекту під час вивчення процесів і явищ живої природи, практичної спрямованості вивчення розділів біології.

Зміст програми для природничого профілю (К.: Шкільний світ, 2001) передбачає розвиток в учнів стійких інтересів і творчих здібностей до вивчення біології, формування спеціальних умінь щодо вивчення живої природи. З цією метою збільшена кількість лабораторних і практичних робіт, передбачено години для семінарських занять, екскурсій, польового практикуму, використання матеріальної бази навчальних закладів і науково-дослідних інститутів. Цією програмою можуть користуватися загальноосвітні навчальні заклади медичного, біолого-хімічного та екологічного профілів навчання тощо.

У класах фізико-математичного та технологічного профілів біологія вивчається за чинними програмами для загальноосвітніх навчальних закладів. Водночас варто звернути увагу на логіко-математичний аналіз загальних принципів класифікації живих організмів, на математичні методи систематики. Програмою передбачені роботи учнів дослідницького характеру з екологічного моніторингу, досліди з моделювання біологічних об'єктів тощо.

Шкільною програмою з біології передбачено збагатити учнів знаннями щодо профілактики вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління, поширення ВІЛ/СНІДу тощо. Вчителю біології належить визначна роль у навчанні школярів бути здоровими, майже кожену тему пред-

мета можна використовувати для формування здорового способу життя. Так, наприклад, при вивченні функцій систем органів людини у курсі «Біологія людини» (8—9 кл.) варто зосередити увагу школярів на таких питаннях, як шкідливий вплив алкоголю та наркотичних речовин на організм людини, профілактика зараження СНІДом. При вивченні теми «Розмноження і розвиток організмів» можна розглянути шляхи зараження людини ВІЛ інфекцією.

Цим розділом програми передбачено вивчення питань профілактики туберкульозу, онкологічних, венеричних захворювань тощо.

Курс «Загальної біології» (10—11 кл.) також містить навчальний матеріал з питань профілактики та розповсюдження ВІЛ/СНІДу, формування навичок відповідної статевої поведінки. Так, при вивченні теми «Неклітинні форми життя» доцільно зосередити увагу на природі вірусу СНІДу. У темі «Розмноження та індивідуальний розвиток організмів» поглиблюються знання про шляхи зараження вірусом СНІД, гігієну і профілактику захворювання. При вивченні основ генетики необхідно звернути увагу школярів на значення вірусу СНІДу як фактора, що впливає на функції генома клітини-господаря. При вивченні основних напрямків сучасної біотехнології слід зорієнтувати учнів на можливості використання біотехнології у промислових умовах для діагностування і лікування різних вірусних захворювань.

Для детального вивчення зазначених вище питань можна частково використати резервні години чинної навчальної програми. Але, як свідчить практика, ефективність роботи по формуванню здорового способу життя залежить від використання вчителем різноманітних методичних прийомів. Вчитель має стати організатором обміну різних точок зору, думок, позицій; вчити школярів робити вибір, спілкуватися та діяти. Для привернення уваги до цих питань вони включені до білетів державної підсумкової атестації з біології за основну та старшу школу, до збірників завдань державної підсумкової атестації.

В умовах вирішення сучасних задач «Національної доктрини розвитку освіти України у XXI століття» вчитель має стати основною рушійною силою створення якісно нової національної системи освіти. У зв'язку з цим зростає роль курсів підвищення кваліфікації вчителів. Курси підвищення кваліфікації вчителів біології проводяться в таких формах: очні, кваліфікаційна сесія, стажування, дистанційне підвищення кваліфікації.

На очних курсах підвищення кваліфікації здійснюється диференційовано — для вчителів першої та вищої категорій, для вчителів-спеціалістів та II категорії. Для вчителів, які одночасно викладають біологію та хімію, організовані такі курси, після закінчення яких вчитель отримує документ, що дозволяє одночасно викладати біологію і хімію.

За своїм характером та програмною установою вони спрямовані:

а) на поглиблення знань з наукових основ біології;

б) на удосконалення знань вчителів щодо практичної частини шкільної програми.

Як показало анкетування, вчителі усвідомлюють необхідність удосконалити свій професійний рівень. Відповідно до результатів анкетування вчителі бажали б:

59% — підвищити кваліфікацію з методики проведення лабораторних та практичних робіт;

70% — відвідувати уроки вчителів області, особливо зацікавленість викликають інтегровані уроки;

63% — прослухати лекції вчених, викладачів вузу про сучасні досягнення біологічної науки.

З цією метою за адресою: Полярників, 17 створюється кабінет біології.

На допомогу молодим вчителям створена і продуктивно діє протягом трьох років «Школа молодого вчителя». У 2002/2003 навчальному році проведено два семінари для молодих вчителів області. Перший семінар «Методи розвитку пізнавальних інтересів учнів на уроках біології» відбувся 12.03.2003 року на базі гімназії № 4. Другий семінар відбудеться 17.09.2003 року в гімназії № 2 за темою «Інноваційні методи навчання». На жаль не завжди молоді вчителі можуть брати участь в роботі семінарів, і перш за все за економічною причиною. В організації і проведенні семінарів активну участь беруть досвідчені вчителі, особливо творча група: І. В. Куц (ЗОШ № 35), А. С. Ткач (гімназія № 4), К. М. Шевченко (гімназія № 2), Н. Г. Галутва (Чорноморський ліцей), Т. С. Бредіхіна (ЗОШ № 51), Л. С. Москітна (Маріїнська гімназія), О. І. Яковенко (ЗОШ № 11, м. Білгород-Дністровський), Л. І. Усатова (ЗОШ № 7, м. Іллічівськ), І. В. Кирпичова (Чорноморська ЗОШ Комінтернівського району), Т. О. Діденко (ЗОШ № 3, м. Южне).

Слід відзначити, що за останні два роки значно підвищилась активність діяльності районних і шкільних методичних об'єднань.

Так, у Саратському районі випускається інформаційно-методичний журнал «Педагогічна думка», в якому висвітлюється досвід кращих вчителів, друкуються методичні розробки кращих відкритих уроків.

Методичним об'єднанням шкіл, районів слід звернути увагу на докурсову роботу вчителів. Вчитель, знаючи про від'їзд на курси, має глибоко вивчити додаткову літературу з теми, над якою працює, написати курсову роботу. Курсова робота — це «злиття» досягнутого наукою і власного досвіду. На жаль, деякі курсові роботи вчителів уподібнюються до рефератів, де відсутній власний досвід, власні спостереження (методичні розробки уроків, лабораторних і практичних робіт, позакласні заходи, екскурсії).

Докурсова робота — це самоосвіта вчителя. Творчі вчителі брали активну участь в Ярмар-

ку педагогічних ідей. Всього було представлено 36 робіт:

авторські свідоцтва — 2: А. В. Староконь (Котовський район), Ф. М. Парзул (Арцизький район);

дипломи — 3: Ж. А. Кравцова (м. Ізмаїл), Н. М. Стадник (Любашівський район), Т. В. Годак (Великомихайлівський район);

грамоти — 16.

У цьому навчальному році в п'яти школах області проходила апробація тестів державної атестації в 9 та 11-х класах, а у двох школах м. Одеси — апробація підручника «Біологія людини», 8 клас, автор — М. С. Присяжнюк.

У школах області все більше уваги приділяється екологічному вихованню учнів. З метою обміну досвідом і удосконалення форм роботи в цьому напрямку створені експериментальні май-

данчики на базі середніх загальноосвітніх закладів: ЗОШ № 11, м. Білгород-Дністровський; ЗОШ № 51, м. Одеса; гімназія № 2, м. Вилкове; ЗОШ № 3, м. Біляївка. На базі цих закладів проводяться семінари з актуальних питань екологічного виховання учнів. Традиційно в школах області проводиться місячник екологічної пропаганди, в межах якого проходить Тиждень екологічного всеобучу.

Одеський обласний гуманітарний центр позашкільної освіти і виховання на допомогу вчителям підготував програми екологічного всеобучу для учнів середнього та старшого шкільного віку.

А. П. СИЛЬНОВА,

зав. науково-методичною лабораторією біології та хімії ООІУВ.

ВЧИТЕЛЯМ ГЕОГРАФІЇ

Викладання географії у 2003/2004 навчальному році здійснюватиметься за програмами 2001 року, надрукованими видавництвом «Педагогічна думка» (Київ, 2001 р.). Рекомендації щодо вивчення предмета в 2002/2003 навчальному році залишаються чинними і у 2003/2004 навчальному році. Рекомендації, перелік підручників та навчальних посібників розміщені в газеті «Краєзнавство, географія, туризм», № 32, 2002 рік, Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України, № 14, 2002 рік, журналі «Наша школа», № 4, 2002 рік.

Звертаємо увагу вчителів географії на постанову Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 року № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст та структуру і 12-річний термін навчання». Міністерство освіти і науки України вважає доцільним, починаючи з 1 вересня 2003 року, вжити комплексних заходів щодо забезпечення профільного навчання учнів старшої школи (лист МОІН України № 1/9—528 від 28.11.2002 року). З метою підвищення ефективності вивчення географії пропонуємо: розширити мережу факультативів, спецкурсів, гуртків; застосовувати спеціальні методики (форми, прийоми і методи навчання) для роботи з учнями, які мають стійкий інтерес до навчання. Прикладом факультативного профільного курсу з географії може бути програма «Географія населення з основами демографії» (11 клас 34—68 годин: 1—2 години на тиждень. Для гуманітарних класів). Автор — Л. Б. Паламарчук. До програми додається посібник «Географія населення з основами демографії» (дидактичний матеріал для експериментального дослідження) — К.: КМІУВ ім. Г. Д. Грінченка, 2002. — 68 с.

У 2003/2004 навчальному році планується продовжити запровадження державної підсум-

кової атестації з географії у письмовій формі. Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України № 1/9—56 від 06.02.2003 року «Методичні рекомендації щодо проведення державної підсумкової атестації з географії у 9 та 11(12) класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2002/2003 навчальному році» державна атестація у письмовій формі проводиться за навчальним посібником «Збірник завдань для державної підсумкової атестації з географії за курс основної та старшої школи», автори — Г. О. Ковальчук, Л. Б. Паламарчук, О. Я. Скуратович, Харків: «Гімназія», 2002, 2003 р. Цей збірник також доцільно використовувати при складанні завдань для тематичних атестацій з 6-го по 10-й класи.

При доборі завдань для атестації Міністерство освіти і науки України рекомендує «застосовувати принцип їх поступового ускладнення». У збірнику представлені завдання різних рівнів складності та різних типів: тести, робота з контурною картою, робота з атласом, «відкриті» запитання четвертого рівня, що мають узагальнюючий і порівняльний характер.

Значною подією в географічній освіті області стало проведення в Одесі фінального етапу Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003» з номінації «географія». На обласному рівні в конкурсі, який проходив на базі ЗОШ № 8 м. Одеси, брали участь дев'ять кращих вчителів географії області:

— Костюк Валентин Никандрович — вчитель ЗОШ № 44, м. Одеса;

— Власенко Діна Василівна — вчителька УВК-ліцей, м. Болград;

— Лук'янчук Наталя Павлівна — вчителька ЗОШ № 2, м. Овідіополь;

— Бранчук Оксана Миколаївна — вчителька ЗОШ № 118, м. Одеса;

— Власова Галина Миколаївна — вчителька ЗОШ № 46, м. Одеса;

— Бурденюк Тетяна Михайлівна — вчителька Загнітківської ЗОШ Кодимського району;

— Далапчі Валентина Василівна — вчителька ЗОШ № 101, м. Одеса;

— Степова Тетяна Миколаївна — вчителька Ларжанської ЗОШ Ізмаїльського району.

Журі на чолі з викладачем Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова Валентиною Костянтинівною Дадикіною визнано кращим вчителем ЗОШ № 44 м. Одеси В. Н. Костюка.

Конкурсні уроки під час проведення Всеукраїнського етапу проходили на базі СЗШ № 121 м. Одеси. Голова журі — академік, доктор географічних наук, професор, Президент географічного товариства України Петро Григорович Щищенко чітко спланував роботу високпрофесійного журі. До складу журі входили викладачі вищої школи та кращі вчителі загальноосвітніх закладів України. На конкурсі змагались представники 12 областей України (в тому числі Одеської), які вибороли це право в заочному турі. Переможницею визнана вчителька гімназії № 14 м. Луцька — Надія Антонівна Синя. Валентин Никандрович Костюк став лауреатом конкурсу, тобто увійшов до числа 5 кращих вчителів географії України.

Історія проведення інтелектуальних учнівських змагань в Україні нараховує більше сорока років. Положення, яким регламентується проведення інтелектуальних змагань в Україні, є нормативно закріпленим узагальненням досвіду, набутого кількома поколіннями працівників закладів освіти. З методикою проведення цих заходів можна ознайомитись в збірнику «Організація та проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад і турнірів: Методичні рекомендації». Б. Г. Кремінський. — К., 2001. — 68 с.

В Одеській області проводиться багато різноманітних змагань з географії. Це не тільки широко відомі олімпіади та інтелектуальні змагання для учнів сільських шкіл. Новим видом змагань є Всеукраїнська Інтернет-олімпіада з географії, що проводиться на базі Одеського обласного інституту удосконалення вчителів (голова журі — В. Ю. Пестушко, доцент Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова).

Інтернет-олімпіада проходить у II етапи. Перший етап — заочний, він складається з двох турів. Завдання обох турів заочних етапів розміщуються на сайті інституту (<http://www.osvita.od.ua>). Другий етап змагань проводиться в очній формі.

З вересня 2002 року Асоціацією вчителів географії України, географічним товариством України, редакцією газети «Краєзнавство. Географія. Туризм», Інститутом сталого розвитку, ДНВП «Картографія» з метою формування екологічного світогляду та екологічної культури серед учнів загальноосвітніх навчальних закла-

дів започаткована заочна олімпіада «Глобальна олімпіада» (олімпіада з проблем сталого розвитку). Умови проведення олімпіади публікуються у вересневому номері газети «Краєзнавство. Географія. Туризм». Щорічно Інститут Всесвітнього Спостереження (США) готує доповідь «Стан світу». Доповідь «Стан світу — 2002» була дев'ятнадцятою, причому — третя українською мовою, яка була підготовлена завдяки зусиллям Інституту сталого розвитку та ВГО «Україна. Порядок денний XXI століття» (Україна).

Уже минуло п'ятнадцять років з того часу, коли всесвітня комісія з довкілля та розвитку людства в контексті ресурсного і екологічного потенціалу нашої планети представила Генеральній Асамблеї ООН свою історичну доповідь «Наше спільне майбутнє». Рекомендації комісії продемонстрували зв'язки між екологічними, економічними і соціальними проблемами. Ці рекомендації запровадили концепцію «сталого розвитку». На саміті «Планета Земля» в Ріо-де-Жанейро у 1992 році держави прийняли курс на запровадження сталого розвитку.

Незважаючи на прийняті заходи, несталі підходи до економічного прогресу, на жаль, залишаються домінуючими. Для того, щоб змінити це положення, необхідно забезпечити формування екологічної культури з дитячого віку. Одним із напрямків цієї роботи є олімпіада «Глобальна рівновага». Учениця 10 класу Новоселівської ЗОШ Великомихайлівського району Моспан Тетяна (вчитель — Т. М. Борщавецька) була запрошена до участі в очному турі цієї олімпіади, що проходила 23—25 травня 2003 року у м. Києві на базі Інституту сталого розвитку.

За останні кілька років певних успіхів у IV етапі Всеукраїнської олімпіади з географії досягла команда Одеської області. У 2002/2003 навчальному році олімпіада з географії була ювілейною (XXX) і проходила в місті Біла Церква.

Журі очолював професор Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, доктор географічних наук, академік Олександр Григорович Топчієв.

До складу журі входили викладачі Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова:

— Пилипенко Галина Павлівна — доцент, кандидат географічних наук;

— Жанталай Павло Іванович — доцент, кандидат географічних наук.

Команда Одеської області складалась з дев'яти учнів 8—11-х класів:

— Кравчук Богдан — учень 11-го класу СЗШ № 56, м. Одеса (учитель К. А. Гонтенко)

— Брадарський Дмитро — учень 11-го класу Новотроянського НВК Болградського району (учитель Д. Г. Кіров)

— Татаров Павло — учень 10-го класу СЗШ № 3, м. Южне (учитель Н. М. Білоус)

— Голубев Павло — учень 10-го класу СЗШ № 7, м. Іллічівськ (учитель Л. Ю. Нічволода)
 — Гінкул Марина — учениця 9 класу СЗШ № 33, м. Одеса (учитель Л. О. Цимбал)
 — Дьяченко Ольга — учениця 9-го класу СЗШ № 1, м. Білгород-Дністровський (учитель А. П. Серцевич)

— Паламарчук Федір — учень 8-го класу гімназії, м. Котовськ (учитель К. П. Бадюл)

— Забурдаєва Маргарита — учениця 8-го класу ЗОШ № 1, м. Ізмаїл (учитель Н. І. Дерменжи)

— Гордуз Павло — учень 8-го класу Першотравневої ЗОШ Комінтернівського району (учитель Н. А. Пальоха).

Кравчук Богдан та Голубев Павло нагороджені дипломами I ступеня, Гінкул Марина — дипломом III ступеня.

Незважаючи на певні досягнення, вчителям необхідно продовжувати наполегливо працювати з обдарованими учнями і підтримувати рейтинг області.

І на закінчення, хочеться привітати всіх вчителів з початком навчального року і побажати творчої наснаги та успіхів у професійній діяльності.

Література

1. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія. 5—11 класи. — К.: Шкільний світ, 2001.
2. Географія населення з основами демографії (дидактичний матеріал до експериментального дослідження) / Л. Б. Паламарчук. — К.: КМІУВ ім. Б. Д. Грінченка, 2002. — 68 с.
3. Організація та проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад і турнірів. Методичні рекомендації / Б. Г. Кременський. — К., 2001. — 68 с.
4. Стан світу 2002 / К. Флавін та ін.: пер. з англ.: ВГО «Україна. Порядок денний на XXI століття». — К.: Інтелсфера, 2002. — 289 с.

І. П. ТЕРТИЧНА,

зав. науково-методичною лабораторією географії та основ економіки ООІУВ.

ВЧИТЕЛЯМ ЕКОНОМІКИ

Сьогодні в школі курс «Основи економіки» — це обов'язковий предмет.

Головна мета шкільної економічної освіти — формування в учнів економічної і правової культури та підготовка їх до життя в умовах ринкових відносин.

Концепцією 12-річної загальної середньої освіти визначено, що старша школа є профільною. Враховуючи ці моменти, навчальні заклади застосовують типові навчальні плани, розроблені для шкіл нового типу (гімназії, ліцеї), спеціалізованих (з поглибленим вивченням) і профільних (економічних, математичних тощо) класів (шкіл). Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 342 від 25.04.01 в «Типових навчальних планах загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002—2004/2005 навчальні роки» на вивчення курсу «Основи економіки» відводиться така кількість годин:

Класи	Загальні	Гуманітарні	Природничі	Технічні
10	1	1	1	1
11	—	—	—	1

Для введення спецкурсів з економіки можуть використовуватися години трудового навчання та варіативної частини навчального плану.

Мінімальний обсяг навантаження учнів старшої школи складає 34 години; в спеціалізованих закладах не менше 68 годин.

Міністерством освіти і науки України рекомендовані різноманітні Програми до курсу «Основи економіки»:

«Моя економіка» для 8—9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (70 годин), автори Л. Крупська, І. Пархоменко, І. Тимченко. Збірник наказів, № 4—5, вересень 2000 р.

«Основи економіки», 10 клас: І. Ф. Радіонова;

«Основи економіки», 10 клас: Л. Крупська, Л. Кириленко, І. Пархоменко, І. Тимченко. (Програми для загальноосвітніх навчальних закладів загальноосвітнього, природничо-математичного та технічного напрямів навчання. Київ, «Шкільний світ», 2001 р.).

Викладання курсу «Основи економіки» у 2003/2004 навчальному році здійснюватиметься за такими підручниками:

Загальна економіка: Підручник для 10—11 класів середніх загальноосвітніх закладів / За ред. І. Ф. Радіонової. — К.: АПН, 2000.

Моя економіка. Крупська Л., Кириленко Л., Пархоменко І., Тимченко І. — К., 2001.

Економіка. Навчальний посібник для 10—11 класів шкіл з поглибленим вивченням економіки та вступників до вищих закладів освіти / За ред. З. Ватаманюка та С. Панчишина. — К.: Либідь, 1999.

Практикум з економіки для 10—11 класів. Горленко Г. О. — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2001.

Робочий зошит з загальної економіки. Частина I та II. Латер Ю. С., Ящишина І. В. — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2001.

Крім того, підготовлено програми та підручники до викладання курсів «Основи підприємницької діяльності»: З. Варналій, В. Сизоненко, «Ділова активність» — сумісний проект DFID та Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за редакцією П. М. Гнуса і «Основи споживчих знань» за редакцією І. В. Шебулдаєвої.

Авторський колектив Центру «Перспектива» під керівництвом кандидата економічних наук О. Решетняк та за підтримкою Національної Ради з Економічної Освіти США (НРЕО) розробив Державний Стандарт загальної середньої освіти: Економіка (Проект) та Типову навчальну програму курсів підвищення кваліфікації вчителів економіки. Сучасні методи викладання економіки в школі.

Матеріали Центру «Перспектива» складаються з 4 частин:

1. Нормативна частина. Вступ. Цілі та задачі вивчення економіки в школі.
2. Фундаментальні поняття економіки.
3. Мікроекономічний аналіз.
4. Основи макроекономіки.

У проекті Стандарту сформульовані економічні положення й розкрито, як вивчення тієї чи іншої економічної категорії, економічного закону сприятиме формуванню свідомого громадянина, допоможе учневі поводити себе в майбутньому як раціональний споживач, продуктивний робітник, розумний інвестор, свідомий учасник міжнародних економічних відносин тощо.

Вивчення економіки в школі повинно бути спрямовано на формування в учнів економічного мислення, вміння аналізувати та давати об'єктивну оцінку економічній ситуації, приймати самостійні рішення.

Фахівці, які працюють за підтримкою Національної Ради з Економічної Освіти (НРЕО), рекомендують під час викладання основ економіки застосовувати різноманітні методи та прийоми: робота в малих групах, співпраця з однокласниками, вирішення економічних загадок, проведення економічних ігор.

Економіка стала обов'язковим предметом у 10 класі, але формування основ економічного мислення доцільно розпочинати раніше, в середній і навіть початковій школі під час інтегрованого викладання економічних знань в межах інших предметів — математики, трудового навчання, географії. Проект Стандарту дає викладачу можливість забезпечити учням системні знання з економіки. Проект Стандарту складається з 25 концепцій, які розроблені з урахуванням вікових можливостей учнів 1—12 класів, і таким чином, кожного разу повертаючись до тієї чи іншої концепції, учні поглиблюють свої знання та отримують нові навички.

В Одеській області розповсюдженням матеріалів Центру «Перспектива» та НРЕО займається Одеський обласний центр сприяння

розвитку економічної освіти під керівництвом Л. М. Богатої та Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, які щорічно проводять курси підвищення кваліфікації вчителів з основ економіки нашої області як в Економічному Центрі, так і на кафедрі природничо-математичних дисциплін ООІУВ.

В Одеській області «Основи економіки» викладаються в 47 навчальних закладах, деякі з них у 2002/2003 навчальному році досягли значних успіхів: Економічний ліцей (директор О. В. Слюсаренко), Рішельєвський ліцей (директор О. М. Паладій), ЗОШ I—III ступенів № 4 міста Іллічівська (директор О. Р. Боровська), гімназія № 1 ім. А. П. Бистріної (директор С. Ю. Петрусенко), НВК № 6 міста Рені (директор Р. П. Ковальова), ЗОШ I—III ступенів № 117 міста Одеси (директор Н. В. Стаценко).

Учні одеських ліцеїв брали участь в економічній олімпіаді «Економіст-2003», яка проходила в Харкові, де учень 11 класу Рішельєвського ліцею Трач А. посів 1 місце; учень Економічного ліцею Г. Овсянників посів 2 місце у Всеукраїнській Інтернет-олімпіаді з економіки; команда юних економістів Одеської області на чолі з М. М. Сотніченко зайняла 2 командне місце на IV етапі Всеукраїнської олімпіаді з економіки в Києві. Серед учасників команди місця розподілились таким чином: А. Трач — I місце (Рішельєвський ліцей), К. Шишкін — II місце (Рішельєвський ліцей), Г. Овсянників — II місце (Економічний ліцей), В. Голубовський — II місце (Економічний ліцей).

Позакласна робота з економіки з використанням комп'ютерних технологій проводиться в ЗОШ I—III ступенів № 4 м. Іллічівська (вчитель О. В. Алексеєнко) та НВК № 6 м. Рені (вчитель К. І. Попаз). Команди цих навчальних закладів взяли участь у Всеукраїнському турнірі з економічної комп'ютерної гри «МЕСЕ». Іллічівці стали переможцями фіналу, а команда з Рені зайняла 2 місце серед 8 команд-фіналістів.

Творчо працюють вчителі Економічного ліцею м. Білгорода-Дністровського О. М. Гайнулїна та Л. Д. Рогова, гімназії № 7 м. Одеси Т. С. Мацкевич, ліцею «Приморський» Г. К. Кузов, приватного ліцею економіки і права О. Ю. Гусейнова, гімназії № 1 ім. А. П. Бистріної Т. Г. Доброва, ЗОШ № 117 О. В. Білокобилко, Ананьївської гімназії-НВК вчитель Ю. А. Бернавега.

Для створення творчої атмосфери серед викладачів економіки, бажаючих удосконалити свої знання, ми пропонуємо постійно діючі консультації на базі ООІУВ, банк методичних розробок та постійно працюючий мастер-клас для юних економістів на базі Економічного ліцею.

В. В. ЧІНДАЦЬКА,

методист науково-методичної лабораторії географії та економіки ООІУВ.

ПУТЬ ПОСТРОЕНИЯ ОПТИМАЛЬНОЙ ЛОГИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ КУРСА МАТЕМАТИКИ 5-го КЛАССА И ОПРЕДЕЛЕНИЕ В НЕМ МЕСТА ГЕОМЕТРИИ

Геометрическая тематика начальной школы и начального класса базовой ступени образования основана на ощущениях и восприятии. С точки зрения психологии восприятие — это осознанное ощущение объективного мира, окружающего ребенка.

Из отдельных зрительно воспринимаемых деталей предметов складывается их целостная картина — образ, т. е. познание свойств одного предмета происходит через посредство другого. Опыты показали, что, если разделить процесс усвоения на отдельные операции и обучить детей производить эти операции умственно, то появляется «умение думать». В геометрии — это операции с чертежом. Задача заключается в том, чтобы выделить эти операции и указать, в какой последовательности их надо выполнять.

Существенный вклад в понимание этого процесса внесли представители гештальттеории (Германия, конец XIX и начало XX века; Хр. Эренфельс (1859—1932); М. Ветгеймер). По этой теории гештальт — это форма, образ, структура, т. е. наглядно-пространственная форма воспринимаемых предметов. Сформировавшиеся гештальты (формы-образы) всегда являются целостными, каждая из которых в свою очередь есть часть общей целостности.

Механизм восприятия пространства и формирования форм-образов содержит:

1. Оценки формы, величины, расстояния до предметов и между ними.

2. Законы образования форм, фигур и контуров.

3. Жизненный опыт, полученный за счет перемещения человека в пространстве, деятельности его двигательного аппарата (рук, ног).

Для того, чтобы восприятие было правильным, а формирование образа устойчивым, необходимы постоянные упражнения, непрерывный приток информации, корректирующей неверно складывающийся образ. Если образы зрительного восприятия обнаруживают свою неустойчивость, следует искать признаки, необходимые и достаточные для формирования образа и принятия решений. В работах психолога Р. С. Немова этот процесс описан последовательными актами:

1. Первичное выделение стимулов по признаку, что он относится к одному и тому же определенному объекту.

2. Поиск аналогичного признака, сравнение с ним.

3. Отношение воспринятого объекта к определенной категории с последующим поиском дополнительных признаков.

4. Окончательный вывод о том, что это за объект.

При исследовании учебной программы курса математики для 5-го класса в аспекте психологических законов восприятия и гештальттеории познавательной деятельности возникают вопросы о месте геометрии в курсе математики. Целью настоящей работы является попытка ответить на поставленные вопросы.

Действующая программа курса математики в 5-м классе геометрическую тематику вводит как эпизод. При этом существует большой разрыв связей между геометрическими понятиями «линии» и «геометрические фигуры», отсутствует планомерное наращивание представлений в этой области: название фигур и их элементов; отношений и свойств; использование инструментов. К тому же учащиеся сразу сталкиваются с необходимостью измерять, сопоставлять длину элементов, величину углов, т. е. заниматься метрической геометрией, в то время, как не сформированы устойчивые геометрические образы.

Исследования показали, что первые доступные операции не количественные, а качественные: дети запоминают форму фигур в целом, элементы фигур, их взаимное расположение. Но они сталкиваются с большими трудностями в решении метрических и логических задач, связанных с необходимостью определять длину отрезков, расстояние между отдельными элементами, доказывать их равенство. Таким образом, нарушается последовательный переход качественной фазы преобразований пространственных операций в логические. В этой связи не лишнее определить группы количественных и качественных понятий, вводимых в курс геометрии на начальном этапе обучения. Классифицировать вводимые понятия важно еще и потому, что это помогает учителю ориентироваться в многообразии понятий и постепенном их введении в употребление. Группы количественных и качественных понятий могут служить некоторыми ориентирами, без которых вся масса понятий хаотически, бессистемно оседает в памяти учащихся и вызывает путаницу. Перечисление понятий, характеристика многозначности их функций дает возможность упорядочить последовательность их введения, выстраивая логическую и системную связь между ними. Таким образом, создается азбука геометрических форм, с помощью которой складываются конструкции конкретных объектов реального мира. Далее дадим представление об ориентировочной качественной и количественной характеристике геометрических понятий.

О количестве и качестве геометрических понятий

I. Качественные понятия

Геометрические понятия разделяют на: а) геометрические фигуры; б) геометрические тела.

1. Геометрические фигуры.

Линия — кривая: замкнутая, незамкнутая, взаимно пересекающаяся, внутренняя и внешняя области, граница области.

Окружность: круг, сектор, радиус, диаметр.

Прямая: луч, отрезок, горизонтальная и вертикальная линии.

Ломаная: вершина, сторона.

Угол: прямой, тупой, острый, биссектриса.

Многоугольник: прямоугольник, квадрат, диагональ, треугольник (По углам — прямой, тупой, острый. По сторонам — разносторонний, равносторонний, равнобедренный).

2. Геометрические тела.

Параллелепипед, куб, призма, пирамида, конус, цилиндр, поверхность тела.

3. Понятия о взаимном пространственном положении (позиционные задачи).

Параллельные, перпендикулярные, наклонные, пересекающиеся, фигура, вписанная в окружность и описанная вокруг нее.

Понятия движения.

Совмещение (сравнение равных фигур), пересечение (определение общего элемента), параллельный перенос (построение равных фигур).

Понятия построения.

Построить угол, опустить и восстановить перпендикуляр, провести линию, параллельную данной, построить окружность, разделить угол, построить биссектрису угла.

II. Количественные понятия (метрические)

Количественные понятия — масштаб, длина, высота, градус; деление — отрезка, окружности, угла, сложение и вычитание отрезков, углов; сравнение геометрических фигур; периметр, площадь, площадь поверхности, объем.

Кроме основных видов геометрических форм и их взаимоотношений, на уроках геометрии изучаются основные сведения о приемах проведения линий, построения углов, дается ряд практических приемов, связанных с применением чертежных инструментов и приспособлений. На уроках ученик овладевает техникой простейших построений. Несмотря на кажущуюся простоту действий с инструментами и понимание геометрического смысла осуществляемых учащимися операций, овладение элементарными навыками построений геометрических форм имеет решающее значение для эффективности обучения.

Почти любая тема программы курса геометрии служит иллюстрацией для постоянного су-

ществования связи между «как» и «почему». Учитель обязан показать ученику, как надо выполнять то или иное графическое построение и почему нужно выполнять его именно таким способом, чтобы обеспечить правильность решения.

На наш взгляд, в рамках действующей программы математики в 5-м классе весьма важно не вводить геометрию в середину курса, а начинать с нее. Тогда арифметика 5-го класса займет место обслуживающего аппарата курса геометрии и будет наглядно связана с наиболее общими законами объективного мира. Такой подход представляется логической связью, объединяющей воедино целую группу вопросов, и более эффективным переходом к абстрактному мышлению.

В этой связи для уяснения места геометрии в курсе математики 5-го класса представляет интерес исследовательские и экспериментальные работы в области последовательных ступеней геометрического развития учащихся начальной школы и первых классов второй ступени общего образования (Пышкало А. М. Геометрия в I—IV классах. — М.: Просвещение, 1965).

Уровни геометрического развития:

I уровень — восприятие фигуры в целом без восприятия отношений между элементами фигуры и самими фигурами.

II уровень — различение элементов фигур, умение устанавливать некоторые отношения между ними.

III уровень — умение устанавливать связи между свойствами фигур и самими фигурами.

IV уровень — постигается значение аксиом, теорем, логической структуры доказательства.

V уровень — умение абстрагироваться от конкретной природы объектов, понимание основных методов геометрии как науки.

Последовательность расположения уровней геометрического развития устанавливает, что переход от одного уровня к другому, высшему, не самопроизволен, а совершается под влиянием обучения. Движение от уровня к уровню подчиняется закону дидактики: от живого созерцания к абстрактному мышлению.

В настоящей работе на основе количественной и качественной характеристик понятий геометрии, следуя дидактике движения от уровня к уровню, сделана попытка выстроить логическую последовательность содержания и определить место геометрии в курсе математики для 5-го класса. Построение последовательности основано на приоритете создания графических образов геометрических фигур в целом, на определении отношений между элементами, на установлении связей между свойствами фигур и самими фигурами, т. е. выделены позиционные задачи геометрии, которые объединяют первые три уровня обучения. Таким образом, выделяются три основные задачи на начальном этапе обучения основам геометрии.

Общие задачи начала геометрии

I — восприятие и создание графического образа геометрической фигуры на чертеже (I и II уровни)

II — позиционные задачи над геометрическими элементами и фигурами.

III — метрические задачи над геометрическими элементами и фигурами.

Предложенная последовательность общих задач предполагает место геометрии в начале курса математики для 5-го класса цельным блоком, а арифметика, как аппарат вычислений и действий с величинами, работает параллельно, одновременно взаимодействуя с геометрией.

Темы изучаемого курса расположены в таком порядке, чтобы стимулировать работу мысли учащегося, вырабатывать логическое мышление и концентрировать его внимание.

Таблица 1

Предлагаемая последовательность введения геометрических понятий в курсе математики 5-го класса

№ п.п.	Геометрические понятия	Содержание информации, терминология	Примечание
1	Введение	Историческая справка: рождение геометрии как науки. Предмет геометрии. Геометрия изучает фигуры реальных предметов, их геометрические свойства.	Плакат, фильм
2	Специфические особенности геометрии	Изучение геометрических фигур ведется при помощи изображений. Необходим чертежный инструмент. Требуется четкость и аккуратность построений, умение владеть инструментом.	Набор инструментов, словарь понятий
3	Задачи курса	Из специфических особенностей геометрии вытекают следующие задачи: 1. Восприятие и создание образа 2. Овладение навыками чтения изображений 3. Изучение способов решения геометрических задач 4. Решение метрических задач — умение вычислять	
4	Основной метод	Изображение любого реального предмета по его характерным точкам и характеристикам	
5	Качественные понятия	Точка, линия, плоскость. Многообразие мира линий. Замкнутая, незамкнутая, внутренняя и внешняя области — граница области — граница государства, города и т. д.	Плакат
6	Качественные понятия	Окружность. Ее элементы: центр, радиус, диаметр. Обозначение элементов	Циркуль
7	Понятие о взаимном пространственном положении	Точка и прямая. Луч. Отрезок: горизонтальный, вертикальный, наклонный. Обозначение. Сравнение отрезков. Параллельные. Ломаная, ее геометрические элементы: вершина, звено. Виды ломаной	Угольники, циркуль, проволоочная модель
8	Понятия движения и построения	Угол. Его образование. Виды углов: прямой, тупой, острый. Сравнение углов. Построение равных углов параллельным переносом.	Циркуль, линейка, угольники
9	Построения	Сложение и вычитание углов с помощью угольников	Угольники
10	Построения	Биссектриса угла. Деление угла. Доля (часть угла)	Модель
11	Качественные и позиционные понятия	Многоугольник как замкнутая ломаная. Элементы многоугольника: вершина, сторона, углы. Диагональ.	Модель
12	Качественные понятия	Прямоугольник. Квадрат. Квадрат числа.	Модель
13	Качественные и позиционные понятия	Треугольник как часть многоугольника, полученный с помощью диагонали. Виды треугольников: по углам, по сторонам.	Модель, угольники
14	Позиционные понятия	Равенство фигур по геометрическим свойствам.	Угольники
15	Позиционные понятия	Задачи на построение равных фигур.	Циркуль
16	Качественные понятия	Геометрические тела: параллелепипед, куб. Куб числа. Их геометрические элементы: вершины, ребра, грани.	Набор моделей
17	Количественные понятия	Измерение длин: отрезков, звеньев ломаной, периметра. Введение градусной меры угла. Сложение и вычитание углов.	Транспортир
18		Площадь прямоугольника, квадрата, треугольника	Модель
19		Неметрические меры измерения площадей. Задачи	
20		Прямоугольный параллелепипед. Объем.	Модель
21		Решение комплексных задач	Рабочая тетрадь
22		Диаграммы	
23		Шкалы, масштаб	

диагонали матрицы. Диагональ матрицы является определяющей линией. Оператором матрицы, который устанавливает определенную взаимозависимость между элементами информации, служит понятие «связь». Под этим понятием можно рассматривать: «различение», «различие», «сходство», при этом должно быть обязательное взаимопроникновение.

В матрице в табл. 2 темные клетки указывают на понятия «различие», т. к. здесь осуществляется переход к другим системам измерений, а светлые клетки свидетельствуют о наличии связи «сходство» и «различие», белые клетки — связь отсутствует или весьма слабо выражена. При построении матрицы рассмотрены отношения каждого элемента информации, начиная с первой позиции до последней, затем с последней до первой.

Анализ полученной матрицы содержания и структуры геометрической тематики в 5-м классе, последовательности подачи материала позволяет установить, что рисунок матрицы симметричен, т. е. выбранная последовательность представляет собой логически завершенное изложение. От 6 до 16-й позиции отмечается область понятий — геометрические фигуры и геометрические тела.

Предварительные выводы.

Сделаем теперь некоторые выводы, относящиеся к проведенному исследованию.

1. Одной из особенностей предложенной последовательности изложения программы геометрии на начальной стадии обучения является постепенное нарастание трудностей. Таким образом, учащиеся от общего представления качественных понятий продвигаются к пониманию существа науки геометрии и к первым навыкам использования позиционных отношений в решении метрических задач.

2. При организации учебного материала учитывались его характерные особенности, стимулирование к активной работе на протяжении всей программы.

3. В педагогическом плане форма активного конструирования зависит от личного опыта и наклонностей учителя. Этот фактор хотя и является субъективным, тем не менее его нельзя отбрасывать.

4. Для реализации программы необходимо создание рабочей тетради, которая разрабатывается на основе правильно и последовательно дозированной информации, учитывающей возраст и степень подготовленности учащегося, его индивидуальные способности (природный или аналитический склад ума). Кроме того, обучающий текст рабочей тетради должен учитывать разную скорость изучения материала отдельными учениками.

5. Критерием успеха обучения по предложенной программе и рабочей тетради должно быть то, что учащийся проявит способность самостоятельно отвечать на поставленные вопросы и решать задачи.

Литература

1. Тематичне планування з математики в 5—11 класах загальноосвітніх навчальних закладів на 2002/2003 навчальний рік.
2. Гальперин П. Я., Талызина Н. Ф. В основе — управление процессом усвоения знаний // Вестник высшей школы. — 1965. — № 6.
3. Немов И. С. Психология. — Кн. 1. — М.: Владос, 1998.
3. Талызина Н. Ф. Теория и проблемы программированного обучения. — М.: Изд-во МГУ, 1969.
4. Томас К., Дэвис Дж., Опеншоу Д., Берд Дж. Перспективы программированного обучения / Пер. с англ. — М., 1966.
5. Эпштейн И. Е. Теоретические и прикладные вопросы программированного обучения. — Рига, 1969.

А. Т. МОЛОСТОВА,
директор частной школы «Веда»,

В. В. ГРИНЧУК,
зав. научно-методической лабораторией математики, физики и информатики ООІУВ.

Вчителям шкіл-інтернатів усіх типів

ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ, СПЕЦІАЛЬНИХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ (СПЕЦШКІЛ)

У наступному 2003/2004 навчальному році педагогічні працівники шкіл-інтернатів працюватимуть за програмами і планами минулого року.

Для погодження робочі навчальні плани керівники шкіл-інтернатів подають в ООІУВ.

Керівникам шкіл-інтернатів необхідно організувати подальшу роботу по виконанню основних вимог законів України «Про охорону дитинства» та «Про дошкільну освіту», програми «Діти України», постанови Кабінету Міністрів України «Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів», забезпечити організацію і

проведення методичної роботи, яка повинна відповідати рекомендаціям Міністерства освіти і науки України «Щодо організації і проведення методичної роботи з педагогічними кадрами в системі післядипломної освіти» (№ 1/9—318 від 03.07.02 р., газ. «Освіта України», № 54, 09.07.02 р.).

Діяльність педагогічних працівників шкіл-інтернатів має бути спрямована на зміцнення фізичного та морального здоров'я вихованців, впровадження системи оцінювання навчальних досягнень учнів.

У житті шкіл-інтернатів значною подією є проведення конкурсу «Вихователь року».

Аналізуючи результати проведення конкурсів останнім часом, слід зазначити, що переможці минулого року: Рита Миколаївна Доніч, Євгенія Іванівна Іванова, Тетяна Григорівна Куцелик, Наталія Іванівна Момон, Марина Костянтинівна Серебрякова, Ліна Федорівна Штернер належним чином представили свої педагогічні колективи, продемонстрували методичні доробки — справжні авторські винаходи.

Щорічно зростає якість проведення ігрового та танцювального конкурсів, конкурсу художньо-продуктивної діяльності.

Потребує підвищення рівень проведення психолого-педагогічних конкурсів на кращу організацію роботи з батьками. Керівники шкіл-інтернатів у наступному навчальному році повинні приділяти більше уваги підвищенню психолого-педагогічної культури всіх педагогічних працівників.

Виставка творчих робіт, методичних розробок свідчить про високий рівень вимог і серйозне ставлення керівників закладів до впровадження у виховний процес наочності.

Конкурс «Вихователь року» програває від того, що школи-інтернати (спецшколи) міста Одеси досі не брали в ньому участі. Це свідчить про те, що керівники цих закладів не проводять належної роботи з кадрами. Сподіваємось, що відбудуться зміни, і міські школи-інтернати не тільки візьмуть участь у наступному конкурсі, але займуть призові місця.

Нагадуємо, що до інституту удосконалення вчителів поступово надходять програми і методичні рекомендації для педагогічних працівників спеціальних шкіл.

Надійшли програми:

— Природознавство. 3—4 кл. спеціальних загальноосвітніх шкіл для дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР). — К., 2002;

— Рідна мова (початкові класи);

— Фізика. 7—9 кл.;

— Образотворче мистецтво. 0 кл., 1—8 кл.;

— Українська мова (почат. кл.);

— Математика. 5—10 кл. Допоміжна школа. — К., 2002;

— Фізична культура. 0 кл., 1—10 кл.;

— Посібник для вчителя. Рідна мова. 5 кл. (Допоміжна школа). — К., 2002.

— Тимчасові критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з вадами фізичного та розумовою розвитку. — К., 2003.

На допомогу керівникам і вчителям спецшкіл-інтернатів пропонуємо методичний лист «Організація і проведення методичної роботи у школі-інтернаті».

Методичний лист «Організація і проведення методичної роботи у школі-інтернаті»

Методична робота у школі-інтернаті має бути спрямована на підвищення професійної кваліфікації і загальної культури педагогічних кадрів. Вона ґрунтується на даних діагностики про склад педагогів і вихованців, здійснюється на основі глибокого вивчення і аналізу керівниками школи-інтернату результативності навчально-виховного процесу.

Методична робота у школі-інтернаті координується з планами управління освіти і науки облдержадміністрації, районного методичного кабінету, курсової підготовки обласного інституту удосконалення вчителів, спрямовується на вирішення основної проблеми, над якою працює педагогічний колектив школи-інтернату.

Основні завдання методичної роботи:

1. Вивчення нормативних документів Міністерства освіти і науки України про школу-інтернат. Опанування методологічними і теоретичними основами навчання і виховання, методикою викладання навчальних предметів.

2. Вивчення і використання на практиці сучасних досягнень психолого-педагогічної науки та передового педагогічного досвіду. Залучення педагогів до науково-дослідної роботи у статусі методиста-кореспондента.

3. Систематичне вивчення і аналіз навчальних планів, програм, підручників, навчальних посібників, планів і програм виховання особистості, нормативних і інструктивних документів, методичних рекомендацій, визначення конкретних шляхів підвищення ефективності процесу навчання і виховання. Апробація та введення нових освітніх технологій і систем.

4. Вивчення і аналіз стану викладання, рівня і якості знань, умінь та практичних навичок учнів, ступеня їх вихованості, вироблення у педагогів умінь усувати типові недоліки в знаннях школярів.

5. Підготовка і проведення заходів, спрямованих на удосконалення навчально-виховного процесу, підвищення рівня вихованості школярів. Надання практичної допомоги педагогам у вихованні свідомої дисципліни вихованців, формуванні в них відповідного ставлення до навчання, забезпечення єдності навчання, виховання і розвитку школярів, підготовки їх до життя і праці.

Форми і методи організації та проведення методичної роботи в школі-інтернаті

Організаційні форми:

індивідуальна — самоосвіта, стажування, наставництво, консультації;

колективні: *традиційні* — лекції, проблемні семінари, педагогічні читання, методичні об'єднання (при наявності 3 і більше спеціалістів одного профілю), засідання творчих груп, методичні оперативні наради, відкриті уроки (заходи); *нові форми*: конкурси: «Учитель (вихователь) року», педагогічні виставки; *нетрадиційні* — кафедри, авторські школи, програми; ділові ігри, психологічні практикуми, семінари з проблем підготовки педагогів до роботи в інноваційному режимі, експертні ради, «круглі столи», аукціони педагогічних ідей, радіо-, телепередачі.

Зміст методичної роботи визначається річним планом роботи школи-інтернату і узгоджується з планом підвищення кваліфікації, проведення атестації педагогів.

У школах-інтернатах створюється методичний кабінет, на базі якого проводиться вся методична робота, яку очолює заступник директора з навчально-виховної роботи.

Планування методичної роботи школи-інтернату, роботи шкільних методичних об'єднань здійснюється за формою № 1 (див. додаток) на поточний навчальний рік. У плані мають бути відображені результативність і підсумки методичної роботи за попередній навчальний рік.

При плануванні за блочно-модульним принципом відображаються пізнавальна, тематична і узагальнююча діяльність.

Форми планування і організації самоосвіти визначаються самим педагогом. На основі аналізу роботи окремого педагога керівники школи-інтернату разом з головами методичних об'єднань можуть рекомендувати йому питання для самостійного опрацювання.

Плани роботи методичних об'єднань, тематика їх засідань розробляються головами методоб'єднань (обираються методоб'єднанням на 2 роки із досвідчених педагогів), обговорюються і приймаються на засіданні методоб'єднання, узгоджуються з директором школи-інтернату.

Тематика засідань методоб'єднань повинна сприяти вирішенню основної проблеми школи-інтернату.

При шкільному методичному кабінеті зберігаються відомості про кадри шкільних методичних об'єднань за формою № 2 (див. додаток) та щорічні звіти про проведення масових заходів за формою № 3 (див. додаток).

Керівники школи-інтернату щорічно обговорюють на засіданні педагогічної ради питання щодо результативності організації і проведення науково-методичної роботи за орієнтовною формою № 4 (див. додаток).

У кінці навчального року головами методичних об'єднань підсумовуються і докладаються на засіданні педагогічної ради результати вивчення рівня знань (вихованості) школярів (вихованців) за орієнтовною формою № 5 (див. додаток).

Загальне керівництво методичною роботою у школі-інтернаті здійснює директор, який до початку поточного навчального року видає наказ «Про організацію методичної роботи у школі-інтернаті» (зразок наказу додається).

Додатки

Форма № 1

№ п.п.	Тематика засідань	Форма проведення	Методика проведення	Дата проведення	Місце проведення	Відповідальний	Примітка

Форма № 2. Відомості про кадри шкільних методоб'єднань

№ п.п.	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада (штатний або сумісник)	Пед. стаж	Стаж роботи на даній посаді	Кваліфікаційний рівень			Мають		Атестація	
					Вища категорія	I/II категорія	Спеціаліст	Вчене звання	Науковий ступінь	Була, в якому році	Буде, в якому році

Форма № 3. Звіт про проведення масових заходів

№ п.п.	Форми і методи роботи	Кількість за півріччя, рік	Організатори
I	Традиційні форми роботи: Лекції Семінари Відкриті уроки (заходи) Засідання творчих груп		

№ п.п.	Форми і методи роботи	Кількість за півріччя, рік	Організатори
II	Нові форми роботи: Конкурс «Учитель року» Конкурс «Вихователь року» Конкурс педагогічної майстерності Конкурс педагогічних досягнень Педагогічні виставки		
III	Нетрадиційні форми: Кафедри Авторські школи, програми Ділові ігри «Круглі столи» Психологічні практикуми Семінар з проблем підготовки педагогів до роботи в інноваційному просторі (режимі) Експертні ради Аукціони педагогічних ідей Радіо-, телепередачі		

Форма № 4. Результативність організації і проведення методичної роботи

№ п.п.	Показники результативності	Кількість педагогів	Примітка
1	Підвищили категорію, отримали звання за результатами атестації		
2	Здобули науковий ступінь кандидата наук		
3	Виконують науково-дослідну роботу		
4	Взяли участь у районних, обласних конференціях і конкурсах		
5	Взяли участь в обласному конкурсі «Учитель року», «Вихователь року»		
6	Взяли участь у педагогічних виставках		

Форма № 5. Відомості про вивчення рівня знань (вихованості) учнів

№ п.п.	Форми і методи діагностики рівня знань (вихованості) учнів	Навчальні предмети (виховні заходи)	Примітка

Зразок наказу «Про організацію методичної роботи у школі-інтернаті»

НАКАЗУЮ:

Повна назва школи-інтернату

НАКАЗ № ____

Дата

Про організацію методичної роботи

Згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки України «Шодо організації і проведення методичної роботи з педагогічними кадрами в системі післядипломної освіти» № 1/9—318 від 03.07.02 р., Одеського обласного інституту удосконалення вчителів (вказати) в школі-інтернаті протягом навчального року організується методична робота з педагогічними кадрами. Вона має сприяти творчим пошукам педагогів у справі навчання і виховання школярів.

Організація методичної роботи протягом ____ навчального року ґрунтується на даних діагностики, поглибленого вивчення та аналізу результативності навчально-виховного процесу, рівня професійної підготовки педагогічних кадрів, координується з курсовою підготовкою та іншими формами підвищення кваліфікації, а також передбачає спільну роботу всіх установ і організацій, які займаються удосконаленням професійної майстерності педагогічних кадрів школи-інтернату.

Уся методична робота протягом навчального року буде спрямована на вирішення основної проблеми, над якою працює педагогічний колектив школи-інтернату (вказати).

Виходячи з вищесказаного

§ 1. З метою координації всієї методичної роботи в школі-інтернаті затвердити методичну раду в такому складі: (заст. директора і 5—6 досвідчених вчителів).

Розподілити обов'язки між членами ради згідно з додатком № 1 (річний план роботи школи-інтернату, підрозділ «Методична робота»).

§ 2. Для підвищення теоретичного і фахового рівня та оволодіння новими і удосконаленими формами і прийомами навчання та виховання школярів, систематичного ознайомлення педагогів з досягненнями педагогічної і психологічної науки, здійснення міжпредметних зв'язків та поглиблення знань по спеціальності організувати роботу таких шкільних методичних об'єднань:

1. (перелічити).

2. Затвердити керівників методичних об'єднань (прізвища).

§ 3. Вчителям іноземної мови, трудового навчання, обслуговуючої праці, фізвиховання, образотворчого мистецтва, музики взяти участь у районних постійно діючих семінарах та семінарах-практикумах (згідно з графіком роботи районного методкабінету).

Вчителям хімії, біології, фізики, географії взяти участь у міжшкільних методоб'єднаннях при опорній школі ____.

§ 4. З метою ознайомлення вчителів, вихователів з перспективним досвідом педагогів-новаторів та втілення в практику елементів апробованого ППД, здійснення міжпредметних зв'язків керівникам шкільних методоб'єднань разом із заступником директора з навчально-виховної роботи систематично організовувати взаємодідування уроків, самопідготовки, виховних заходів, засі-

дань гуртків, вечорів, КВК, факультативних занять з наступним обговоренням.

Визначати найбільш раціональні прийоми і методи роботи, узагальнювати і висвітлювати ці матеріали кожний місяць на шкільному стенді «Вісті з уроків (виховних заходів)». (Відповідальний)

§ 5. Керівникам шкільних методоб'єднань, творчої групи спланувати роботу на навчальний рік і здати план для погодження заступнику директора з навчально-виховної роботи до 5 вересня.

§ 6. Для надання методичної допомоги молодому вчителю-початківцю _____ назначити _____ досвідченого вчителя-методиста _____. Скласти план індивідуальної роботи згідно з наказом по школі-інтернату № ____ від _____ «Про стажування молодих педагогів» до 12 вересня.

§ 7. З метою вирішення найважливішої проблеми (вказати) затвердити динамічну групу у такому складі: (перелічити).

§ 8. З метою удосконалення індивідуальної навчальної і виховної роботи, поширення знань, набуття професійних умінь проводити постійно діючі науково-практичні семінари з питань психології та педагогіки. Призначити відповідальними (прізвища). Звіт про роботу семінарів заслухати на педагогічній раді у травні поточного навчального року.

§ 9. Для впровадження в навчально-виховний процес елементів перспективного досвіду педагога-новатора _____ з питань (назвати) затвердити творчу групу у такому складі: (прізвища). Повідомлення-звіт керівника групи _____ заслухати у травні поточного навчального року.

§ 10. Провести науково-теоретичний семінар «Педагогічний пошук» з досвіду роботи педагогів-новаторів: (прізвища).

§ 11. Для поглиблення професійних знань вчителів та вихователів (прізвища) забезпечити підвищення кваліфікації при _____ інституті удосконалення вчителів.

§ 12. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника директора з навчально-виховної роботи (прізвище).

Директор (підпис)

Схема аналізу виховного заходу

Тема: _____

Мета: _____

Хто проводить, хто учасники.

Місце проведення: _____

Структура і складові заходу, тривалість і чіткість проведення, оформлення приміщення, відповідність форми учнів заходу, дисципліна і відношення школярів до заходу. Відповідність змісту і тривалості виховного заходу віку дітей.

Оцінка змісту заходу

Актуальність теми, зв'язок з життям, доступність. Місце матеріалу із життя учнів у змісті виховного заходу. Відповідність змісту сучасній меті виховної роботи з учнями.

Оцінка проведення заходу

Виховання в колективі і через колектив. Індивідуальний підхід у вихованні особистості. Виховання активної

життєвої позиції і самостійності учнів. Послідовність у виховній роботі. Методи виховання: заохочення, змагання, позитивний стимул, приклад створення виховної ситуації, розмова, екскурсія, лекція, розповідь і т. ін.

Оцінка ефективності методів виховання

Ефективність використання методів. Місце традицій і ритуалів у виховному заході та їх роль. Доцільність і ефективність використання ТЗН і наочності.

Керівництво заходом

Місце і роль вихователя, інших педагогів у проведенні виховного заходу. Виховання самостійності і педагогічний такт у взаєминах з вихованцями. Увага до бажань і пропозицій школярів. Єдність педагогічного керівництва та ініціативи учнів.

Висновки і пропозиції

Загальна оцінка виховного заходу і його ефективність. Послідовність у використанні методів виховання. Що заслуговує узагальнення і популяризації. Основні недоліки в організації, виборі змісту і методики проведення. Пропозиції щодо удосконалення методів виховної роботи.

Орієнтовний розподіл робочого часу керівника школи-інтернату

1. Вивчення наказів, інструкцій, розпоряджень та інших нормативних документів Міністерства освіти і науки України, управління освіти. Перевірка виконання їх та раніше прийнятих внутрішньошкільних рішень — 0,5 год. щоденно.

2. Контроль за якістю навчально-виховної роботи педагогів, за виконанням ними навчальних планів і програм. Відвідування і аналіз уроків, факультативних занять. Перевірка робочих планів вчителів, вихователів, виконання розкладу занять, графіків роботи гуртків — 2—2,5 год. щоденно.

3. Проведення уроків (виховних заходів) — 2 год. щоденно.

4. Методична робота з учителями, вихователями, керівниками методичних об'єднань — 0,5—1 год. щоденно.

5. Організація роботи з вихованцями — 1—1,5 год. щоденно.

6. Приймальні години — 0,5 год. щоденно.

7. Робота із шкільною документацією (перевірка ведення класних журналів, зошитів і щоденників учнів) — 0,5—1 год. щотижня.

8. Перевірка виконання санітарно-гігієнічних норм, збереження майна, охорони життєдіяльності, забезпечення самоврядування вихованців — 1—1,5 год. щотижня.

9. Господарчі питання — 1—1,5 год. щоденно.

10. Підсумки роботи за день. Складання плану роботи на наступний день — 0,5 год. щоденно.

11. Позапланові заходи. Резерв часу — 0,5—1 год. щоденно.

М. В. КУДРЯШЕВ,

методист науково-методичної лабораторії з проблем виховання, фізичного виховання та допризовної підготовки ООІУВ.

МИСТЕЦТВО В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Усі види мистецтв служать найвеличнійшому з мистецтв — мистецтву жити на землі.

Б. Брехт

Якщо проаналізувати всі наявні нормативно-правові документи та публікації в періодичних виданнях, що стосуються стратегії і змісту освіти в Україні, перебігу її реформування на сучасному етапі, то стане очевидною гуманітарна домінація.

Разом з посиленням ролі гуманітарної освіти підвищується значення мистецьких дисциплін як її невід'ємної складової.

З іншого боку, дефіцит загальнолюдських духовних цінностей, який відчувається сьогодні в середовищі молоді, та й в усьому суспільстві, неминуче загострює проблеми художньо-естетичної освіти і виховання. Адже мистецтво, за певних умов, має унікальні можливості впливу на особистість. Це «універсальний засіб формування світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій людини, її духовно-творчого потенціалу, художньо-образного (асоціативного) мислення». Однак для того, щоб відбулося «привласнення особистістю художніх цінностей», осмислення світу і себе в світі через мистецтво потрібно (за Л. Виготським), щоб естетична сутність творів мистецтва проникла не лише у свідомість учня, а й «торкнулася струн його душі», викликаючи почуттєво-емоційний відгук — катарсис (очищення духу — грецьк.).

Ймовірність переживання катарсису збільшується за умови інтеграційного впливу мистецтва на людину, досягнення за рахунок цього «феномена синестезії (від грецьк. — одночасне відчуття), що виникає тоді, коли у свідомості людини під впливом взаємодії різного чуттєвого сприймання (наприклад, візуального та слухового, або слухового та кінестетичного) виникають цілісні образи».

Вище зазначене обумовило принципово новий підхід до мистецької освіти — інтегративно-предметний.

Домінуючими змістовими лініями залишаються музичне та візуальне (образотворче) мистецтво, у зміст яких інтегруються елементи інших змістових ліній, що охоплюють мистецтва синтетичні: театр, хореографію, екранні мистецтва. З'явилися програми інтегрованих курсів: «Мистецтво» — у початковій школі та «Художня культура» — в старшій. Взаємозв'язок мистецтв «сприятиме розширенню асоціативних уявлень учнів, поглибленню зв'язків мистецтва з життям..., забезпечить формування основ цілісної, художньої свідомості».

За умови переваги поки що монопредметної моделі мистецької освіти витримати лінію інтеграції можливо лише у співпраці вчителів музики, образотворчого мистецтва, художньої культури, художньої літератури, керівників гуртків естетичного спрямування, тобто всього педагогічного загалу, причетного до художньо-естетичної освіти і виховання дітей і молоді. Така співпраця може здійснюватися (за Л. Масол):

— на підставі спільності духовно-світоглядних тем, що є предметом відображення у мистецтві, як, наприклад, героїко-патріотична тема або народно-звичаєва і т. п.;

— через спільність і подібність художніх понять, універсальність естетичних категорій (ритм, композиція, контраст, динаміка тощо);

— через педагогічні технології, в основі яких спільність психологічних закономірностей художнього сприймання. Це можуть бути інтегровані уроки, масові заходи, екскурсії тощо.

Перенесення акценту із знанієвого на розвивально-виховний у викладанні мистецьких дисциплін вимагає суттєвого перегляду підходів до планування роботи вчителя (календарно-тематичного, поурочного, самоосвітнього), стратегії педагогічної взаємодії та оцінки праці вчителя і учнів.

Однією з найактуальніших проблем художньо-освітнього процесу є проблема «створення педагогічних умов для розкриття творчого потенціалу учнів».

Під творчістю розуміють діяльність, результатом якої є «створення нового, неповторного, оригінального. Творча діяльність — це природна форма самовираження особистості, виявлення її індивідуальності».

Творчість має місце й там, де людина вносить своє розуміння, по-своєму відтворює, групує вже створене (Л. Виготський).

Щоб забезпечити органічну єдність навчання і творчості, необхідно відокремити те, чому слід навчати, від того, що навчанню не підлягає. Вчити треба закономірностям, прийомам, способам дій, якими учні скористаються у подальшій самостійній творчій діяльності, яка відбудеться, якщо вчитель створить для цього умови.

Як відомо, першою і найголовнішою умовою пробудження творчої активності, її мотиваційною основою є наявність інтересу. Кожному учневі повинно бути дуже цікаво виконувати те, що пропонує вчитель. Ворог інтересу — одно-

манітність. Навіть дуже цікаві педагогічні знахідки, методичні та художні прийоми, техніки за умови їх багаторазового повторення пригнічують інтерес.

Важливе значення має також постановка творчих завдань, створення ситуацій, які пробуджують творчу активність.

До творчості спонукають завдання, звернені до почуттів, тобто емоційно-оцінні. Малюємо не просто, скажімо, дерево, а дерево, що «замерзло», «заснуло», наприклад, під снігом чи вітром, «зраділо», наприклад, світлу, «злякалося». Малюємо добре і зле, радість і печаль і т. п.

Не сюжет — головне. Ставлення автора до того, що відображається на площині, чи в об'ємі — «робота» не стільки руки, скільки серця. Звідси — пошуки засобів виразності, роздуми про те, як найкраще передати той чи інший емоційний стан.

Суттєво активізують учнів практично значимі завдання, які дають змогу відчувати себе творцем, автором власноруч створеної корисної (гарної, неповторної, ексклюзивної і т. д.) речі, яку інші сприймають схвально, з радістю.

Це можуть бути естетично привабливі дарунки, вітальні листівки, стіннівки, ялинкові прикраси, речі для оздоблення інтер'єра, декорації для спектаклю та багато іншого.

Навіть один раз відчуте почуття авторства — втілення власних задумів у виразних образах (поетичних, звукоритмічних, колористичних, пластичних), — підштовхує до самостійної творчої роботи.

Важливою умовою для вільного творчого самовираження учня на уроці мистецтва є наявність «педагогічної взаємодії, забарвленої позитивними емоційно-естетичними переживаннями, захопленням художньою діяльністю», відчуттям успіху, насолоди навіть від мінімальної самостійної участі на шляху до пізнання мистецтва.

Як бачимо, завдання дуже і дуже непрості. Від учителя вимагається постійна робота над рівнем своєї кваліфікації у напрямку опанування мовами всієї палітри мистецтв (музики, хореографії, кіно тощо). Потрібно докласти зусиль, аби подолати існуючі стереотипи авторитарної педагогічної практики, підвищити власну «духовну культуру», художню майстерність.

Як зазначено в Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України, «художньо-естетичне виховання — це «мистецтво виховання мистецтвом». Робота педагога у цій царині надзвичайно складна і відповідальна.

Окресливши пріоритетні напрямки змін у викладанні мистецьких дисциплін та глибинні процеси, що їх обумовлюють, зупинимось на невідкладних організаційних завданнях, вирішення яких, на наш погляд, сприятиме просуванню вперед у напрямках, зазначених вище.

Перш за все, треба переглянути зміст і форми роботи районних методичних об'єднань учителів, що працюють на ниві мистецтва.

Якщо в основі всіх реформацій художньо-естетичної освіти лежить інтеграція мистецтв, то й організаційно педагогів треба об'єднати. Маються на увазі не тільки вчителі музики та образотворчого мистецтва; ще й керівники гуртків естетичного циклу закладів позашкільної освіти, вчителі початкових класів, літератури. В окремих питаннях треба вийти за рамки монопредметного об'єднання вчителів і створити, так би мовити, тематичні об'єднання. Йдеться про естетичний всеобуч. Хтось у районі повинен координувати, об'єднувати дії усього педагогічного (і не тільки) загалу, щоб-таки, попри кадрові та матеріальні негаразди, увести учнів до світу мистецтва.

В одній із публікацій Л. Масол наводить афоризм «мистецтво — це персональний психотерапевт людини» і далі продовжує: «Якщо полічити, скільки коштів витрачається на лікування дітей-наркоманів та на утримання і перевиховання малолітніх злочинців, то їх вистачило б на влаштування в школах хореографічних залів та кабінетів мистецтв, на придбання найсучаснішої кіноапаратури та іншої відеотехніки, найдорожчих синтезаторів та інших музичних інструментів». Пригадаймо ще: «Скупий двічі платить».

Ми не пропонуємо конкретних моделей та структур об'єднання зусиль. У кожному районі, з огляду на конкретні умови, як-то: наявність фахівців, матеріальної бази, можливостей розміститися по району, наявності мистецьких осередків, клубів тощо, буде своє рішення. Але очевидно, що усім загалом треба працювати над усуненням художньо-естетичної убогості значної частини наших дітей і молоді.

Грунт, на якому можлива плідна співпраця, є. Це, як ми вже зазначали, спільність тем і психологічних закономірностей художнього сприймання, універсальність естетичних категорій та понять, загальна художньо-образна сутність.

У загальному вигляді це може бути об'єднання із спільною пленарною частиною і подальшою окремою роботою підструктур (секцій), в яких загальні підходи, окреслені спільно, будуть деталізуватися з огляду на специфіку того чи іншого виду мистецтв чи форми навчання, наприклад, позашкільної освіти. Спільно, мабуть, повинні плануватися і проводитися загальнорайонні художньо-естетичні заходи, плануватися так, щоб дійсно — таки охопити дітей району, стати явищем культурного життя молоді. Інтеграція зусиль потрібна не стільки з метою рівномірного розподілу обов'язків, скільки з метою здійснення поліхудожнього впливу на учня. Прикладом такого заходу може стати відпрацьований в ряді районів, скажімо Київському та Іллічівському м. Одеси, конкурс «Міс району».

Дівчата демонструють не лише природну вроду, а й уміння та фантазію, художній смак, адже один із костюмів має бути виготовлений

власноруч із нетрадиційних матеріалів. У хід йдуть целофанові кульки, пластикові пляшки, газети, магнітофонні плівки, канати і ще багато чого. Зрозуміло, що над виготовленням такого дива працюють інколи всім класом. Є місце і вчителям праці, і вчителям образотворчого мистецтва, і вчителям музики. Створюється ж образ! До нього потрібне й відповідне музичне тло. Координаторами-консультантами всього цього процесу у названих районах стали працівники позашкільних закладів, серед яких багато фахівців та аматорів щодо організації колективної творчої діяльності учнів.

Але є й такі приклади, коли конкурс з такою ж назвою став антиестетичним вульгаризованим явищем. Не став процес його підготовки колективною художньо-творчою дією, в якій співпрацювали б на ґрунті мистецтва учні і вчителі; не оцінювався кожен крок творення образу конкурсантів з позицій естетичної вивершеності, яка можлива лише за умови гармонійного поєднання кольору, звуку, пластики, що доповнюють та опромінюють природну вроду і чистоту.

Багато художньо-естетичних явищ стає надбанням лише учнів однієї школи, або лише мешканців районного центру. Але по-справжньому відчувати себе творцем, автором можна лише за умови наявності глядачів, слухачів, словом, тих, для кого, власне, і творить митець (нехай поки що доступними його віку засобами).

Районні виставки дитячого малюнка, декоративно-прикладних творів. Хто їх бачить?

Чому з кращих експонатів не зробити пересувну виставку, належним чином обставлену (повідомлення у місцевій пресі, радіо, відгуки і т. ін.)?

Чому з кращих експонатів не створюються музеї дитячої художньої творчості, де були б відділи не тільки візуальних мистецтв з оригіналами та фотоекспозиціями, а й фоно-відеозаписів?

А хіба не піднесе авторитет учителя його публічний виступ (персональна виставка, концерт тощо)? І хіба це не справить виховного впливу на учнів?

Звичайно, все вище зазначене, можливе за умови наявності художньо-естетичної культури, фахових знань в організаторів. «Нейтральних щодо естетичних категорій» заходів немає і бути не може, кожна наша дія несе заряд естетичного або антиестетичного впливу, оскільки спрямована на збудження емоцій, почуттів.

Позитивний вплив на рівень фахової підготовки справляють фахові видання.

Багато цінної інформації вміщує журнал «Мистецтво та освіта», причому, інформації естетично вивіреної. Поруч з публікаціями, що торкаються загальних проблем художньої освіти, в ньому багато спеціальної інформації, адресованої вчителям різних мистецьких дисциплін (нот, історичних відомостей, характеристики різних стилів та течій в мистецтві, розробок

уроків, відомостей про спеціальну та навчальну літературу, офіційних повідомлень Міністерства освіти та науки щодо викладання мистецьких дисциплін і т. п.).

Інформацію про дане педагогічне видання ми щорічно розміщуємо на сторінках четвертого номера «Нашої школи», але до сих пір більша частина районних методичних кабінетів не отримує його, як не виписують і дитячий журнал «Джміль» (Д — дітям, Ж — живопис, М — музика, Л — література).

На жаль, недоступними для вчителів залишаються і російські видання «Искусство в школе» та «Изобразительное искусство в школе».

Не завжди з виданнями, які надходять до району, належним чином працюють. Журнали розходяться по руках і осідають надовго. Очевидно, що за умови такого тотального дефіциту, бодай найменше надходження повинно ставати колективним надбанням (знову на користь об'єднання педагогічних працівників різних профілів).

Якщо треба, то можна влаштувати колективні читання значимих публікацій з подальшими дискусіями і розмірковуваннями, як почувте взяти до власної практики. До речі, ряд матеріалів, що стосуються художньо-естетичної освіти, необхідно вивчати з представниками адміністрації шкіл і позашкільних закладів. Без їхньої енергійної участі і розуміння ролі та місця мистецтва в житті школи і кожного учня окремо, справа не зрушиться з місця.

Наприклад, у підготовці до серпневої наради потрібно ще раз повернутися до детального вивчення згадуваної нами Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України. Підготовлений Людмилою Михайлівною Масол, завідувачкою лабораторії естетичного виховання інституту проблем виховання Академії педагогічних наук України, головним редактором журналу «Мистецтво та освіта», матеріал дає розгорнуту, обґрунтовану, системну і вичерпну відповідь на всі питання, які тільки можуть виникнути стосовно викладання мистецтва в школі.

Якщо працівник освіти дійсно хоче посприяти художньо-естетичному розвитку учнів і не знає, з чого почати — починати треба з вивчення даного матеріалу, тим паче, що він є загальнодоступним. Знайти його можна на шпальтах газети «Шкільний світ», № 9 за березень 2002 року (додаток до газети).

Потрібно подбати, щоб даний матеріал вивчили (не ознайомились!) усі вчителі музики, образотворчого мистецтва, художньої культури, початкових класів, основ естетики.

До речі, про «Основи естетики». Її викладання, як і викладання курсу «Художня культура», передбачене у профільних класах гуманітарного, спортивного та художньо-естетичного спрямування і логічно завершує художньо-естетичну освіту: спершу — опанування мовами мистецтва,

як засобами створення художнього образу (у початковій та основній школі); потім — об'єднання мистецтвознавчих і культурологічних знань та уявлень учнів у часопросторовому вимірі (у старшій школі).

Вивчення основ естетики доцільно запроваджувати лише у випадку наявності двох перших ступенів засвоєння матеріалу як узагальнюючий курс, що формує філософські, світоглядні орієнтації школярів. Інколи, за умови використання годин варіативного компоненту, ставиться питання, що вивчати: або «Художню культуру», або «Основи естетики»? Але така постановка питання неправомірна, бо порушує логіку цілісності і безперервності художньої освіти, закладеної в Державних стандартах початкової та загальної освіти в Україні. Передбачена саме така структура галузі: мистецтво, художня культура, основи естетики.

Серед інших документів, з якими конче необхідно детально ознайомитися вчителям в ході серпневих нарад, є нова редакція проекту стандарту «Естетична культура» («Освіта України». — 2003. — № 1—2).

У плануванні методичної роботи на рік слід враховувати також вивчення напрацьованого учителями досвіду тематичного оцінювання знань, умінь і навичок учнів з мистецьких дисциплін.

Оскільки у вчителів музики та образотворчого мистецтва завжди існувала проблема оцінки навчальних досягнень учнів (як виміряти, наприклад, художньо-естетичну зрілість?) в умовах тематичного оцінювання, якого ніколи раніше не було з цих предметів, проблема ускладнилася. Тут важливо вивчати і робити надбанням усіх бодай незначний досвід цієї роботи, а він є. Вчителі розробляють дидактично-розвивальні та контрольні-оцінні матеріали, які можуть бути взаємозамінними. Прикладом можуть бути робота С. М. Бундевої (Болградський р-н),

подана на конкурс «Учитель року — 2002», контрольні творчі завдання, розроблені Б. О. Осокіним (м. Котовськ), семестрові звіти, значний досвід організації яких має Н. М. Ковальчук (приватний навчальний заклад «Майбуття»), захист творчих проектів як форму заліку пропонує О. М. Тюрікова (м. Іллічівськ).

Відповідь на питання стосовно програм, за якими слід працювати, завжди можна знайти у відповідних офіційних повідомленнях, наприклад, на сторінках «Інформаційного збірника Міністерства освіти та науки України». Оскільки зміст мистецьких предметів на перехідний період вважається визначеним, то нових повідомлень про програмне забезпечення не очікується.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. — 2001. — № 1.
2. Державний стандарт загальної середньої освіти. «Естетична культура» (Проект) // Освіта України. — 2003. — № 1—2.
3. Масол Л. Реформування змісту мистецької освіти у 12-річній школі // Педагогічна газета. — 2002. — № 10—11 (99—100).
4. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах // Шкільний світ. — 2002. — № 9 (137).
5. Масол Л. Нові обрії мистецької педагогіки // Вересень. — 2002. — № 2—3 (20—21).
6. Масол Л. Художественное образование в Украине // Искусство в школе. — 2003. — № 1.
7. Про вивчення предметів художньо-естетичного циклу // Мистецтво та освіта. — 2001, 2002. — № 3.
8. Горбенко С. Гуманізація художньої освіти // Мистецтво та освіта. — 2002. — № 2.
9. Полуянов Ю. Единство учения и творчества на занятиях изобразительным искусством // Искусство в школе. — 2003. — № 1.

Л. В. ВОВК,

завідувачка науково-методичної лабораторії мистецтва, народних ремесел та трудового навчання ООІУВ.

ВЧИТИ МИСТЕЦТВУ ПОТРІБНО ВСІХ (з досвіду роботи О. М. Тюрікової, лауреата конкурсу «Учитель року — 2003» в номінації «Образотворче мистецтво»)

Яскравою сторінкою в житті вчителів образотворчого мистецтва в 2002/2003 навчальному році став Всеукраїнський конкурс «Учитель року — 2003», на якому талановиті і небайдужі мали змогу продемонструвати свої педагогічні знахідки.

В обласному турі конкурсу за право бути кращими боролися 12 вчителів.

Кращою, за висновком журі, була визнана Олена Миколаївна Тюрікова, вчителька образотворчого мистецтва ЗОШ № 3 м. Іллічівська,

яка напрочуд винахідливо та захоплююче динамічно провела урок на досить складну тему «Ліплення двофігурної композиції» і набрала найбільшу кількість балів у фаховому тестуванні.

Сьогодні вже відомо, що Олена Миколаївна вдало виступила і на заключному етапі конкурсу: у Полтаві вона зуміла потрапити до п'ятірки кращих вчителів України, і лише незначна кількість балів відокремила її від абсолютної перемоги.

Коли спостерігаєш цю струнку, вродливу і енергійну жінку на уроці, виникає єдине почуття — захоплення.

Віртуозно, інакше не скажеш, тлумачить вона дітям найскладніші положення теорії образотворчого мистецтва, уміючи при цьому всіх учнів захопити своїми ідеями, а науку зробити доступною та веселою. Важко навіть уявити, що був період, коли молодий фахівець, випускниця архітектурного факультету, не знала, з якого боку підійти до уроку, як навчити дітей всьому тому, що вміла сама. Стояло навіть питання щодо професійної непридатності!

Оскільки вчителів-нефахівців, що роблять перші кроки до уроку «образотворче мистецтво», як колись Олена Миколаївна, завжди доволі, виникає потреба пильніше розглянути педагогічний, а може й життєвий шлях нашої переможниці.

Якщо людина всього за 13 років проходить шлях від невміння до визнання кращим вчителем України, то, мабуть, є у її досвіді і житті щось таке, що можна наслідувати.

«Скільки себе пам'ятаю, — говорить Олена Миколаївна, — завжди мала бажання змінити світ на краще».

Мабуть саме через це вона стала студенткою архітектурного факультету будівельного інституту: вабила можливість творити навколишній світ за законами краси.

Архітектура — один із самих людських видів мистецтва, що містить у собі величезний виховний потенціал, естетику і розум, викликає інтерес до філософської антропології. У центрі пошуків і роздумів опинилася людина, сенс її життя, проблема виховання людського в людині.

Виникає потреба вивчати досвід, читати педагогічну літературу: А. Макаренко, Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, В. Левін, О. Ухтомський, Т. Флоренська, досвід школи Щетиніна, опорні конспекти Шаталова — і «раптове» розуміння того, що створювати красу потрібно спочатку в душах людей, що вчитель і є архітектором цієї душі.

Далі була робота в художньо-естетичних класах експериментальної школи № 7 м. Іллічівська, перші помилки і перші пошуки шляхів виправлення.

Накопичувалися знання, а разом з ними й розуміння відсутності системи. Звідси — вступ до педагогічного інституту, художньо-графічний факультет якого дав знання з методики навчання мистецтву і розуміння того, що вчити мистецтву потрібно всіх.

Якщо говорити про педагогічне кредо вчителя, то воно в наступному.

Діти тягнуться до мистецтва, в цьому могутня сила його педагогічного впливу, найвірогідніший шлях виховання гармонійної особистості. Здібність співпереживати, глибоко та емоційно сприймати життя, відчуваючи власну причетність до всього світу, прагнення до творчості можна виховати лише, якщо вчиш малю-

вати, слухати і творити музику, писати вірші і т. п. У творчому досвіді дітей формуються естетичні (гуманістичні) ціннісні орієнтири і особлива потреба в спілкуванні засобами мистецтва.

Природа творчості скрізь однакова: Леонардо да Вінчі, який подарував світу Джоконду, і малюк, що намалював маму, творили за одними законами: вони мали бажання висловити свої почуття, розповісти про них усьому світові, зробити це по-своєму, по-новому. Лише в процесі реалізації такої мети дитина стає творцем. Через поєднання віддалених одне від одного явищ діти розкривають невідомі сторони буття, і виникає художній образ.

Розуміння головного прийшло, але як усе реалізувати на практиці? Як перемогти кризу творчої активності учнів 7—8 класів, зростаючий інтелект яких відтискає емоційність? Чим компенсувати нестачу життєвого досвіду, зорових вражень, знань, умінь і не загубити при цьому свіжість сприйняття, вміння дивуватися, радіти відкриттям (адже для дітей усе вперше). Як надати їм впевненості у власних силах, перебороти оце жахливе: «Я не вмію малювати»?

Рятувала звичка вчителя: якщо чогось не знаєш, шукай відповідь у книзі і думай.

З'ясувалося, що над зазначеними проблемами працювала велика кількість психологів, педагогів, художників: К. Дітмар, В. Полуніна, Б. Неменський, Г. Лабунська, С. Левін... Значним відкриттям стало вчення Л. С. Виготського про «зону найближчого розвитку».

Проблема була в тому, як пристосувати всі ці «відкриття» до умов загальноосвітньої школи, як за 45 хвилин захопити мистецтвом усіх учнів?

У пошуках відповідей з'являлися знахідки.

Першою серед них була «скарбничка вражень та ідей» — такий собі звичайний блокнот чи зошит, у якому накопичуються ескізи, начерки з натури, пошуки композиційних рішень, терміни і просто нові слова, крилаті вислови про мистецтво і художників, певні відомості про них, ідеї експериментальних уроків, творчих робіт, сенсації (!) — відкриття нового у добре відомому і ще багато чого.

На цих же сторінках учні грають, наприклад, у гру «Що на що схоже?», «Що зашифровано на корі дерева?», «Зачаровані ліси», «Каляки-маляки», «Крючки і закарючки», «Розвідники», «Будинок для Кракозябри» тощо.

У «скарбничку» матеріали можна клеювати, перезнімати, змальовувати, записувати. Єдина вимога: жодна думка, ідея, враження не повинні загубитися!

Час від часу (десь раз на семестр) «скарбничка» переглядається з метою систематизації матеріалу. У «скарбничці» можна «поритися» в пошуках ідей, підказки, відповіді на запитання; її можна «відкрити», щоб організувати виставку ідей з метою підвищення оцінки, а можна берегти від стороннього ока.

Задумана як звичайний словничок, «скарбничка» перетворилася у необхідний робочий інструмент кожного учня.

Роздуми з приводу того, як залучити учнів до культуротвірного процесу, як примусити пережити досвід людства на «власній шкірі», як довести вистражданість «довічних істин» привели до появи «Активної історії мистецтв», в межах якої на «машині часу» відбуваються подорожі в минуле та майбутнє. Із «експедиції» привозяться «нотатки мандрівника». Творча робота на їхній основі стає експонатом музею людської культури. Бесіди доповнюються інсценуваннями, пошуковою самостійною роботою з літературними джерелами.

Є в ЗОШ № 3 і «Школа дублерів та лекторів».

Олена Миколаївна вважає, що учень може бути не лише споживачем уроку, але й його творцем. Тому усіх, хто бажає, запрошує провести урок образотворчого мистецтва на будь-яку тему програми, або реалізувати на ньому авторську ідею. Роль учителя — ненав'язливе консультування у позаурочний час, навчання азам педагогічної майстерності. Саме так народилися: «уроки жахів», на яких діти малюють свій страх, мета — посміятись і перемогти!; «уроки пошуку індивідуальності» («Мій стиль», «Родзинки»), де учні намагаються реалізувати себе в ролі візажиста, модельєра тощо; «уроки-мрії» («Школа майбутнього», «Заповітні мрії»); «уроки-фокуси», «уроки-несподіванки». На них використовуються оригінальні, несподівані сполучення зображальних технік і матеріалів. Наприклад, діатипія + резерваж.

Щорічно через «Школу дублера» проходять не менше 40 учнів, які в подальшому стають ентузіастами педагогічної творчості.

Практично в кожному класі є діти, які «все знають», а тому «все їм не цікаво». Спасінням від цієї хвороби душі, а інакше такий стан пасивності не можна назвати, Олена Миколаївна вважає красу та романтику. На першому ж уроці дітям повідомляють, що вони навчатимуться в школі чарівників і що для них немає нічого неможливого, а предмет «ИЗО» (ЗОШ № 3 — російськомовна) розшифровується як «искусство заколдовувати і очаровувати».

Перші уроки — завжди «чудеса»; вчителька називає їх «уроками вирощування крил». Це уроки-ігри, уроки-концерти, уроки-спектаклі, уроки-подорожі, уроки-милування і щастя. В їхній основі — технологічна простота і доступність зображення, використання незвичайних матеріалів, таких, як пісок, галька, глина, тирса, клаптики тканини, шкіри, старі панчохи, будь-яка пластмаса (від одноразових шприців до п'ятилітрових пляшок), все що завгодно. Головне — перетворити уроки у свято фантазії, дати заряд, поштовх творчій енергії, яку неможливо втримати у класі-майстерні, і вона виплескується трьома основними потоками:

— оформлення шкільного середовища;

— створення загальношкільних свят;

— організація виставок.

Беручи до уваги, що культура — похідна від суми художньо-естетичних впливів, Олена Миколаївна максимум сил докладає, щоб поєднати процес навчання й емоційну сферу дітей. І тут самих уроків мистецтва замало. Єдиний шлях — естетизація всього життя школи, організація діяльності всіх її структурних складових на естетичних засадах. Тому найулюбленишим напрямком її роботи стає саме перший: оформлення рекреацій, кабінетів, випуск стіннівок, виготовлення наочності, а головне — робота над образом школи, що зближує.

Мистецтво стає засобом створення в школі необхідного соціокультурного середовища, психолого-педагогічного клімату, коли школа і діти необхідні одне одному. Девіз: «Свій дім — своїми руками» — не просто слова. За ними конкретні справи: під час літньої художньої практики, що стала вже традиційною, учні оформили сцену актової зали, рекреації першого поверху («Чарівна країна казок», «кают-компанію», майстерню мистецтв).

Другий напрямок — створення загальношкільних свят, з'явився як творчий звіт, підсумок роботи над темою.

Наведемо лише три приклади:

Тема: «Невичерпний Пушкін»:

— у 5-му класі завершується попури за казками «У лукомор'я»,

— у 6-му — скоморошним святом «Сказка о попе и его работнике Балде»;

— у 7-му — літературно-музичною композицією «Я помню чудное мгновенье».

Інша тема: «Мистецтво рідної землі»:

— у 5-му класі завершується вечорницями;

— у 6-му — виставою «Черевички» (за М. В. Гоголем);

— у 7-му — літературно-музичною композицією «Лісова пісня» за творами Л. Українки.

Після вивчення теми «Мистецтво середньовіччя» проводяться лицарські турніри.

Костюми, декорації до усіх зазначених заходів учні виготовляють власноручно із найдоступніших матеріалів, із зображальними можливостями яких вони заздалегідь ознайомились на уроках образотворчого мистецтва. Це і картон, і мотузки, і пластик, і папір, і мішкочина і т. п. Ну й звісно — особлива увага кольору, стильовій єдності заходу, за умови образної різноманітності.

Сценарії О. М. Тюрікова пише сама, спираючись на ідеї учнів і при їх безпосередній участі.

Особливе значення в житті школи мають виставки дитячих робіт. Два рази на семестр школа перетворюється або у квітучий садок, або у зачарований ліс, у володіння Снігової королеви чи в космічний простір і т. п. Виставка — форма звіту, наприклад, про подорож (у рамках «Активної історії мистецтв»), або про якість роботи учнів за семестр, разом з тим

вона є суттєвим фактором естетизації шкільного середовища.

Учні ЗОШ № 3 традиційно виборюють призові місця на міських виставках (квітів, до Дня народження міста, Дня захисту дітей тощо), є постійними учасниками фестивалю-огляду «Таланти твої, Україно».

Значне місце на уроках О. М. Тюрікової займає рідне місто Іллічівськ. Зусилля, спрямовані на прищеплення любові до малої батьківщини, плідні. Індивідуальність міста, свою любов до нього учні відобразили у серіях робіт: «Місто біля моря», «Іллічівськ — місто фонтанів», «Ранок біля причалу», «Вулиці рідного міста», «Місця відпочинку», «Малі форми архітектури».

У дитячих роботах розкривається молодість, динамізм, перспектива розвитку міста. Вони віддзеркалюють мрії і роздуми авторів про своє місце в процесі його розвитку.

Ось так «загравшись», «замріявшись», уже 12 її учнів обрали для себе долю вчителів мистецтва, театральних художників, модельєрів,

візажистів, архітекторів, скульпторів, дизайнерів.

«Інші, маю надію, будуть гарними людьми, творцями своєї справи. Цим і живу», — сказала у розповіді про себе Олена Миколаївна.

Дійсно, таки цим і живе. Для неї не існує поняття «йти на роботу». Школа, в якій виросла і яку свого часу закінчила з золотою медаллю, такий самий її дім, як той, де живуть син і матуся, а всі учні 5—8 класів — її діти. Вона працює, щоб їм було цікаво в школі, щоб хотілося йти туди як на уроки, так і у вільну годину. Цікава деталь, Олена Миколаївна ніколи не вела гурток: не розуміє, як, за яким принципом можна відбирати дітей, адже талановиті всі й усі прагнуть до художньої творчості, яку аж ніяк не можна обмежити окремими днями і годинами.

Л. В. ВОВК,

завідувачка науково-методичної лабораторії мистецтв, народних ремесел та трудового навчання.

Основи безпеки життєдіяльності

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЯМ ДО ВИВЧЕННЯ «ОСНОВ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ» У 2003/2004 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Основним завданням навчальних предметів «Основи безпеки життєдіяльності» (1—11 класи) та «Основи здоров'я» (1—4 класи) є формування здорового способу життя і навичок безпечної поведінки. Посилення уваги до цих предметів викликано усвідомленням того, що кожна людина не лише хоче і має право жити у здоровому і безпечному суспільстві, а й повинна цьому навчитися. Для реалізації цього завдання потрібно спрямувати всі наявні ресурси на виховання в учнів певної соціокультурної поведінки. До необхідних умов щодо реалізації поставленого завдання відносяться наявність підготовлених кадрів і здійснення систематичного підвищення рівня кваліфікації вчителів, наявність у навчальних закладах навчально-методичної літератури, виділення необхідної кількості годин на вивчення цих предметів, організація позакласної роботи.

Серед багатьох критеріїв, за якими можна оцінювати результативність запровадження навчального предмета, найважливішим для «Основа безпеки життєдіяльності» є динаміка рівня травматизму і смертності з вини учнів.

Проведений аналіз стану травматизму серед учнів віком до 14 років свідчить про такі тенденції.

Таблиця 1

Стан травматизму учнів та вихованців віком до 14 років зі смертельним наслідком

	Роки				
	1988	1999	2000	2001	2002
Від самогубств	138	131	204	145	136
Під час ДТП	252	198	244	267	293
Від уражень електричним струмом	77	117	133	76	65
Від вбивств	64	81	69	77	65
Від утоплень	370	260	220	257	203
Від падінь та обвалів	48	46	32	38	43
Від отруень	38	35	66	29	44
Від пожеж (оперативні дані)	36	15	30	11	24
Від вчадіння та асфіксії	32	28	18	24	31
Від хвороб	38	43	27	30	47
Від вибухонебезпечних предметів	0	9	2	8	15
Разом	1093	963	1045	962	966

Ці дані свідчать про загальну кількість нещасних випадків з дітьми з вини як дорослих, так і самих дітей. Для педагогічних колективів навчальних закладів, які намагаються оцінити результативність навчання за програмою, по-

трібно відокремлювати нещасні випадки, які трапилися з вини учнів.

Такий аналіз, наприклад, було проведено працівниками науково-дослідного інституту безпеки дорожнього руху.

Таблиця 2

Показники аварійності з дітьми по Україні на час розробки програми ОБЖД (1988 р.) та на час її впровадження (2000—2001 рр.)

	Роки				
	1988	2000	2001	2002	2002 (%) до 1988
Діти 7—14 років					
Загинуло	67	46	51	62	— 7,5
Поранено	1412	1159	1065	906	— 35,8
Діти 14—16 років					
Загинуло	24	26	22	26	+ 8,3
Поранено	428	375	379	364	— 15,0
З вини дітей-пішоходів					
Загинуло	115	81	82	80	— 30,4
Поранено	1894	1512	1365	1184	— 37,5
З вини дітей-пасажирів					
Загинуло	4	6	3	6	+ 50,0
Поранено	101	105	88	86	— 14,9
З вини дітей-велосипедистів					
Загинуло	17	20	18	19	+ 11,8
Поранено	353	289	255	213	— 39,7
З вини дітей-водіїв					
Загинуло	21	15	8	11	— 47,6
Поранено	198	160	161	141	— 28,8
Порушення правил дорожнього руху					
Загинуло	157	122	111	116	— 26,1
Поранено	2546	2066	1869	1624	— 36,2

Вчитель ОБЖД на основі аналізу ситуацій, що склалися у навчальному закладі, районі, місті, має внести корективи до календарного плану. Це стосується розподілу годин по темах, порядку їх вивчення, необхідності їх повторного вивчення, внесення питань для додаткового вивчення, необхідного для конкретного регіону.

Визначальними чинниками ефективності навчального процесу з безпеки життєдіяльності є впевненість учителя в необхідності цього предмета та рівень його готовності співпрацювати з учнями. Під час підготовки до уроків учитель має враховувати різноманітні чинники, такі, як:

— тип нервової системи школярів (для аналізу дій конкретного учня у НС);

— наявність в учнів інформації щодо способів і засобів формування власного здоров'я та уникнення небезпеки (досвід та знання учнів);

— життєвий досвід (набуті навички (моделей) поведінки щодо здорового і безпечного способу життя);

— наявні переконання учнів, психологічні установки, джерела подібної інформації (від вчителів, батьків, однолітків, засобів масової інформації) та інше.

Завдання, які має вирішувати вчитель на уроках, потребують удосконалення форм і методів викладання, переходу від інформаційних і репродуктивних методів навчання до пошукових і діяльнісних, спрямованих на формування переконань учнів.

Місце предмета у перехідному навчальному плані

На перехідний період (2001/2002—2004/2005 навчальні роки) предмет «Основи безпеки життєдіяльності» включено до інваріантної складової навчальних планів.

У 5—11 класах на нього, як і раніше, відводиться 0,5 год. на тиждень. Листами Міністерства освіти і науки України «Про тижневий розподіл годин у початковій школі» від 15.08.2001 № 1/9—287 і «Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2002—2003 навчальний рік та його структуру» від 10.05.2002 № 1/9—235 встановлено, що форми і порядок вивчення основ безпеки життєдіяльності визначають місцеві органи управління освіти з урахуванням реального стану навчально-методичного забезпечення. Колегія Міністерства освіти і науки України своїм рішенням від 13 грудня 2002 року № 12/4—10 п. 6.2 рекомендує Міністерству Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій «...домогтися ефективності навчання основам безпеки життєдіяльності учнів за рахунок підвищення науково-методичного рівня фахівців, а також максимального виділення годин на вивчення предмета, особливо в молодших класах».

Міністерство освіти і науки України, враховуючи перехід на 12-річний термін навчання, пропонує вивчення предмета за різними підходами.

У 1—4-х класах зміст навчальної галузі «Здоров'я і фізична культура» включає три складових: фізична культура, основи здоров'я та основи безпеки життєдіяльності, який може реалізовуватися через різні навчальні програми і підходи.

1-й варіант. У навчальному закладі можна працювати за інтегрованою навчальною програмою «Основи здоров'я і фізична культура» (3 години на тиждень), в якій мають бути передбачені всі питання з основ здоров'я і основ безпеки життєдіяльності. Вивчення питань з основ безпеки і здоров'я має бути систематичним і послідовним, тому рекомендується на кожному уроці фізичної культури 15 хвилин приділяти зазначеним питанням. У календарно-тематичному плануванні вчителя фізичної культури має бути відображено зміст з усіх трьох складових.

2-й варіант. Зміст галузі може бути реалізований через навчальну програму «Основи здоров'я і фізична культура» (2 години на тиждень

з інваріантної складової навчального плану) без урахування змісту з основ здоров'я і безпеки та навчальних програм «Основи здоров'я» або «Основи безпеки життєдіяльності» (1 година на тиждень з інваріантної складової навчального плану).

У 5—11-х класах викладання відбувається без змін за програмою «Основи безпеки життєдіяльності» (0,5 год. на тиждень з інваріантної складової навчального плану).

Кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена за рахунок варіативної частини навчального плану, що в свою чергу надає можливість поширення і поглиблення змісту тем, які вивчаються. Зміни у програмі мають бути погоджені з педагогічною радою навчального закладу.

Предмет «ОБЖД» у 1—8-х класах включається до розкладу занять протягом всього навчального року, в 9—11-х класах заняття можна проводити протягом одного семестру по годині щотижня.

Оцінювання навчальних досягнень учнів відбувається за критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів з безпеки життєдіяльності. Крім того, в 1—4-х класах враховуються особливості оцінювання у початковій школі.

Зміст навчання

У 2003/2004 навчальному році рекомендується внести незначні зміни до змісту програми. Обговорення проекту державного стандарту загальної середньої освіти (основна та старша школи) виявили необхідність посилити увагу до викладання у старшій школі блоку питань, що стосуються шляхів поліпшення здоров'я, у т. ч. репродуктивного здоров'я; основ формування сімейних стосунків.

У темах основної школи ввести класифікацію лікарських засобів.

У старшій школі (10—11 класи) з метою усунення дублювання питань, що вивчаються у курсі «Допризовна підготовка» (Цивільна оборона), дозволяється скоротити час на вивчення тем «Надзвичайні ситуації природного походження» та «Надзвичайні ситуації техногенного походження». Вивільнений час рекомендується спрямувати на вивчення питань, пов'язаних з репродуктивним здоров'ям підлітків, підготовкою до створення сім'ї та народжування здорової дитини, створення психологічного комфорту у стосунках між подружжям. Більш детальна інформація щодо зазначених змін буде надрукована у газеті «Директор школи».

Як навчати?

Основним завданням уроків ОБЖД або «Основ здоров'я» є формування життєвих навичок, що за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) (1993 р.) означає здатність людини до позитивної поведінки і по-

долання труднощів. На уроках біології, фізики, хімії та інших шкільних предметів надається інформація про ризики, яка є необхідною, але недостатньою для вироблення чи зміни поведінки або звичок, ставлення до проблемних питань або загальнолюдських цінностей. Навички краще за все засвоюються під час їх відпрацювання, практичного виконання певних вправ, спрямованих на формування переконань, моделей поведінки тощо. Вчителі мають створювати відповідні умови для надання учням можливості апробувати необхідні вміння. Дослідження свідчать, якщо учні будуть вміти практично застосовувати ці навички у безпечних класних умовах, вони будуть готові використати їх і за стінами школи.

Отже, роль вчителя на уроках ОБЖД полягає не у читанні лекцій, а в запровадженні активних форм навчання. Вчитель повинен намагатися моделювати або створювати ситуації, наближені до реальних. Тому уроки з ОБЖД мають проводитися у класній кімнаті, на природі, у спортивному залі, на шкільному майданчику тощо.

Предмет ОБЖД за своєю сутністю є інтеграційним, отже аналіз будь-якої небезпечної ситуації потребує застосування знань з географії, біології, фізики, хімії, фізкультури, допризовної підготовки та життєвого досвіду, що є неодмінною умовою продуктивного навчання.

Ефективність навчання залежить від якості навчально-методичного забезпечення. За останні роки значно збільшилася кількість навчально-методичної літератури з предмета, проте інколи вона нагадує енциклопедичні словники, користуючись якими можна розраховувати лише на одержання учнями теоретичних знань та репродуктивний стиль роботи вчителя. Тому при відборі необхідної літератури вчитель має звертати увагу на її якість та відповідність основним завданням предмета.

У початковій школі ОБЖД може викладати вчитель-класовод або вчитель з безпеки життєдіяльності, або вчитель фізичної культури. В основній та старшій школі викладання здійснюють вчителі, які навчалися на курсах удосконалення (перепідготовки) в інститутах післядипломної педагогічної освіти, або беруть участь у постійнодіючих семінарах, що організуються опорними (базовими) школами, регіональними центрами Міністерства з питань надзвичайних ситуацій, інститутами післядипломної педагогічної освіти тощо.

Не дозволяється використовувати години, відведені на цей предмет, для довантаження вчителів або класних керівників, що не мають відповідної підготовки для викладання ОБЖД.

Навчальна інформація, що надається у навчальних посібниках і підручниках, несе у собі життєво важливе навантаження. Не можна допускати, щоб на шкільних уроках учень отримав неправильну інформацію, яка у майбутньому призвела б до нещасного випадку. Вчитель

має бути обережним у відборі інформації, яку використовує на уроках. Використання у навчальному процесі літератури, що не має відповідного грифу Міністерства освіти і науки України, може виявитися небезпечним для життя і здоров'я учнів.

Література

Перелік рекомендованої літератури буде надрукований в Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України.

Основні програми, підручники, посібники

1. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Основи безпеки життєдіяльності». 1—11. — Шкільний світ, 2001.
2. Шестопалова Л. М. Основи безпеки життєдіяльності: Посібник. 1—2. — Юрінком Інтер, 2001.
3. Воронцова Т. В., Мацебула Н. В., Репік І. А. Основи безпеки життєдіяльності: Підручник. 5. — Алатон, 2000.
4. Воронцова Т. В., Мацебула Н. В., Репік І. А. Основи безпеки життєдіяльності: Підручник. 6. — Алатон, 2000, 2001
5. Воронцова Т. В., Репік І. А. Основи безпеки життєдіяльності: Підручник. 7. — Алатон, 2002.

6. Нікулін Г. В. Основи безпеки життєдіяльності. 9. — Основа, 2001.

Додаткові посібники

7. Ващенко О. М., Романенко Л. В. Основи безпеки життєдіяльності. 1. — Абетка, 2002.
8. Ващенко О. М., Романенко Л. В. Основи безпеки життєдіяльності. 2. — Абетка, 2002.
9. Ващенко О. М., Романенко Л. В. Основи безпеки життєдіяльності. 3. — Абетка, 2002.
10. Ващенко О. М., Романенко Л. В. Основи безпеки життєдіяльності. 4. — Абетка, 2002.
11. Красоткіна Н. Г. Основи безпеки життєдіяльності: Запитання і тести. 2—4. — Просвіта, 2001.
12. Коваль Л. А. Основи безпеки життєдіяльності. 1—4. — Томіріс, 2001.
13. Малайт а-пішоходи. 1—4. — Томіріс, 2002.
14. Навроцька Г. Т. Це треба знати всім. — Школяр, 1998.
15. Пустовіт Н. А. та ін. Основи безпеки життєдіяльності: Навчально-методичний посібник для вчителів. 5. — Алатон, 2001.
16. Гірна В. Я. Навчальний посібник. 7. Афіша, 2002.

І. М. ПАРХОМЕНКО,

головний спеціаліст Головного управління змісту освіти Міністерства освіти і науки України.

РОЗДУМИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ» В ШКОЛІ

Життєвий досвід підтверджує, що середовище перебування людини завжди є потенційно небезпечним. Це аксіома, що лежить в основі двох висновків: перший — неможливо розробити абсолютно безпечну форму діяльності людини (абсолютно безпечну техніку, технологічний процес, навчальні заняття тощо); другий — у жодній діяльності людини не може бути нульових ризиків.

Тому пріоритетним завданням закладів освіти є навчання громадян України відповідально ставлення до власного здоров'я і охорони життя.

Безпека життєдіяльності суспільства гарантується державними програмами та нормативними актами [1, 5, 8], які вміщують зміст природоохоронних заходів, систему профілактики та захисту здоров'я населення: заходи щодо забезпечення громадського порядку; систему оборонних заходів; заходи щодо захисту населення під час загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного, природного, воєнного характерів; підготовку фахівців, які знають основи безпеки життєдіяльності, вміють впроваджувати в життя заходи щодо захисту людей і навколишнього середовища тощо.

Звідси — стратегічним завданням освіти з основи безпеки життєдіяльності є реформування її змісту на основи вимог державних стандартів.

Відповідно до Закону України «Про освіту» і наказів Міністерства освіти і науки України [1, 5] в 1999/2000 навчальному році у загально-

освітніх закладах була введена навчальна дисципліна «Основи безпеки життєдіяльності» (ОБЖД).

Сьогодні в закладах освіти Одеської області спостерігається значний дефіцит кваліфікованих вчителів ОБЖД; не в повному обсязі вирішуються питання щодо створення необхідної навчально-матеріальної бази та забезпечення науково-методичною літературою викладання дисципліни; мало уваги приділяється організації практичних занять з предмета; не забезпечується відповідність науково-педагогічних досліджень з проблем викладання дисципліни ОБЖД в школі сучасним досягненням науки.

Діяльність працівників системи освіти має бути спрямована не стільки на навчання дітей вмінню ліквідувати наслідки аварій, катастроф, нещасних випадків у побуті та на виробництві, скільки на формування свідомого ставлення дитини до власної безпеки, виховання почуття відповідальності перед суспільством за безпечну поведінку.

Комплексне наукове розв'язання проблем безпеки життя допомагає здійснювати науково-технічне обґрунтування правових і соціально-економічних механізмів політики в галузі захисту людини і оточуючого середовища.

Викладання ОБЖД повинно здійснюватися щонайменше двома шляхами: через основну (для навчальної програми певного рівня освіти) дисципліну та інтегровані взаємозв'язки з іншими дисциплінами, зокрема природничими [2, 3,

4]. У загальноосвітніх закладах вказаний напрям може бути поєднаний з опорним курсом навчальної програми.

Один з головних напрямків вирішення проблеми безпечного життя людини — забезпечення наскрізної освіти, починаючи від дошкільної і до післядипломної. Програми навчання при цьому повинні складатися на основі системного підходу [12], що дозволяє на кожному етапі навчання формувати в учнів відносно цілісну картину небезпек зовнішнього і внутрішнього світу, поступово поглиблювати їх знання.

Ефективність дошкільної освіти [6, 7] залежить від спільних дій сім'ї та дитячих дошкільних закладів. Це один з найважливіших етапів, коли у дитини закладаються основи мислення, знань про місце людини в навколишньому середовищі.

Вивчення курсу «Основи безпеки життєдіяльності» відносно до Концепції 12-річної школи розбито на три логічні етапи, що відповідає трьом освітнім рівням: початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта [10].

Учні, які закінчують шкільний курс, повинні знати основні права і обов'язки громадянина, вміти правильно оцінювати свої фізичні, фізіологічні та психологічні особливості і стан захищеності, вибирати оптимальну лінію поведінки при небезпеках, конфліктах, володіти навичками надання першої медичної допомоги.

Велику увагу необхідно приділити удосконаленню роботи позашкільних навчально-виховних закладів, молодіжним об'єднанням, клубам, гурткам, а також педагогічному всеобучу батьків як важливій складовій системи навчання дітей правилам безпечного життя [13].

Процес навчання з проблем безпеки життєдіяльності [9, 10, 11] має охоплювати весь період життя людини, враховуючи постійну зміну чинників ризику, їх складність і вплив на поведінку людини.

Реалізація цих завдань здійснюється на основі вирішення комплексу конкретних заходів, починаючи із запровадження стандартів для всіх рівнів освіти; розробки нових навчально-методичних матеріалів; створення банку інформації з проблем безпеки життєдіяльності люди-

ни, удосконалення законодавства та управління комплексною системою безпеки на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях, підготовки висококваліфікованих кадрів.

Література

1. Васильчук Т. В., Медвідь М. К. та ін. Збірник нормативних документів з безпеки життєдіяльності. — К.: Фенікс, 2000. — 896 с.
2. Дивак В. В., Нечипоренко М. Г. та ін. Елементи безпеки життєдіяльності в курсі шкільної фізики // Фізика і астрономія в школі. — 2001. — № 5. — С. 28—32.
3. Дивак В. В., Нечипоренко М. Г. та ін. Елементи ОБЖ в курсі хімії // Хімія і біологія в школі. — 2003. — № 2. — С. 28—29.
4. Дивак В. В., Нечипоренко М. Г. та ін. Формування свідомого ставлення учнівської молоді до небезпек // Матеріали науково-практичної конференції «Безпека життя і діяльності та здоров'я учнівської молоді»: Зб. наук. праць, Бердянський державний педагогічний інститут ім. П. Д. Осипенко. — Бердянськ, 2002. — Ч. 2. — С. 100—110.
5. Збірник документів з питань безпеки життєдіяльності в системі освіти. — Львів: ТзОВ «Марка ЛТД», 1997.
6. Казанган А., Мойсеєнко Л. та ін. Концепція розвитку освітньої галузі «Безпека життєдіяльності» для 12-річної школи (проект) // Директор школи. — 2001. — № 10 (154). — С. 9—10.
7. Кір'язова Т. Х., Нечипоренко М. Г. Програма і методичні рекомендації «Основи безпеки дітей дошкільного віку». — Одеса: Автограф, 2001. — С. 47.
8. Конституція України.
9. Концепція національного виховання // Освіта. — 1994. — 26 жовт. — С. 6.
10. Кузнецов В., Лук'янчиков В. та ін. Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини // Освіта України. — 1997. — № 50 (12 груд.). — С. 6—8.
11. Програма «Основи безпеки життєдіяльності» для загальноосвітніх навчальних закладів. — К.: Основа, 1999.
12. Сапронов В. Современный комплекс проблем безопасности // Основа безопасности жизни. — 1998. — № 12. — С. 3—9.
13. Чернишова Е. Р. Педагогічний всеобуч батьків з питань безпеки життєдіяльності дітей. — Одеса: Астропринт, 2002. — 25 с.

М. Г. НЕЧИПОРЕНКО,

завідуючий центром безпеки життєдіяльності учасників навчально-виховного процесу та валеологічної освіти ООІУВ.

КЕРІВНИКАМ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ, ВИКЛАДАЧАМ ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

У 2003/2004 навчальному році, в зв'язку з відсутністю нової Програми допризовної підготовки, слід користуватися навчальним планом і тематичною програмою 1999 року видання з урахуванням рекомендацій, вміщених у науково-методичному журналі «Наша школа», № 4, 2000 р., с. 225—228.

Військово-шефську роботу і формування навичок виконання початкових вправ по стрільбі з автомата проводити на підставі наказу Командувача військами Південного Оперативного Командування від 12.12.2001 р. № 463.

Планування навчально-виховної роботи та організацію польових занять з юнаками проводити відповідно до рекомендацій, які надруковано у науково-методичному журналі «Наша школа», № 4, 1999 р., с. 136—138.

Вважаємо за необхідне ознайомити керівників навчальних закладів, викладачів допризовної підготовки з Указом Президента України від 25 жовтня 2002 р. № 948/2002 «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді».

Основи організації допризовної підготовки молоді

Головними завданнями допризовної підготовки є:

— ознайомлення молоді з основними положеннями Конституції України про захист Вітчизни, Законів України «Про оборону України», «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», інших нормативно-правових актів з питань оборони, військового будівництва та проходження військової служби;

— усвідомлення молоддю свого обов'язку в разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності України;

— набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань, їх характерні особливості;

— засвоєння основ військової справи, цивільної оборони і медико-санітарної підготовки;

— здійснення психологічної підготовки до військової служби.

Допризовна підготовка має здійснюватися за такими напрямками.

1. Вивчення історії українського війська.

Розглядаються призначення, організаційна структура, озброєння і тактика ведення бойових дій (визначні битви) війська княжих часів, козацького війська, військових формувань у бо-

ротьбі за національну державність у 1917—1920 роках, у тому числі українських січових стрільців, армії Української Народної Республіки, Радянської Армії, Збройних Сил України та інших військових формувань. Формування у молоді ідеалу людини-патріота, захисника Вітчизни на прикладах героїчної боротьби українського народу за незалежність.

2. Ознайомлення із законодавством з військових питань.

Вивчаються положення Конституції України, Законів України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про прикордонні війська України», «Про цивільну оборону України», «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Военної доктрини України, статуту Збройних Сил України, положення про проходження військової служби, особливо в частині, що стосується прав, обов'язків і відповідальності громадян за порушення законодавства про загальний військовий обов'язок і військову службу. Формуються правильні уявлення про походження військової присяги і бойового прапора, військових відзнак і символіки України, про зміст, значення та порядок складання військової присяги. Розкриваються відмінності між військовою та альтернативною (невійськовою) службою.

3. Ознайомлення із структурою і завданнями Збройних Сил України та інших військових формувань.

Набуваються знання про призначення, структуру і завдання Збройних Сил України та інших військових формувань, видів Збройних Сил України, напрями їх реформування та розвитку, основні види озброєння і військової техніки, професії, які використовуються у військах. Вивчаються існуючі в Україні системи військової підготовки та організації внутрішньої і вартової служби, повсякденної життєдіяльності військ. Проводиться ознайомлення з основними нормами речового, продовольчого і грошового забезпечення військовослужбовців.

4. Вивчення основ Цивільної оборони України.

З урахуванням знань та вмінь, набутих під час засвоєння програми «Безпека життєдіяльності людини»:

— вивчаються основи Цивільної оборони України, зокрема способи і засоби захисту населення від наслідків аварій, катастроф, стихійно-

го лиха і сучасних засобів ураження, вражальної дії основних небезпечних хімічних речовин, які використовуються у промисловості та сільському господарстві, порядок оповіщення населення про заходи цивільної оборони, основи рятувальних та інших невідкладних робіт під час ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха;

— організується навчання щодо здійснення на практиці заходів із захисту населення під час надзвичайних ситуацій техногенного, природного і воєнного характеру, роботи з приладами радіаційної і хімічної розвідки та дозиметричного контролю, дій у складі поста радіаційного і хімічного спостереження;

— проводиться ознайомлення з основами здійснення заходів щодо евакуації населення, організації захисту тварин і рослин, проведення дезактиваційних, дегазаційних, дезінфекційних робіт, часткової та повної санітарної обробки людей, з уражальними факторами в разі застосування зброї масового ураження.

5. Набуття практичних навичок з основ військової справи, у тому числі з вогневої, тактичної, прикладної фізичної та медико-санітарної підготовки.

На заняттях з вогневої підготовки вивчаються правила безпеки під час поводження із зброєю, призначення, бойові властивості і принцип роботи сучасної стрілецької зброї, ручних, осколкових гранат. Для виконання вправ щодо практичних стрільб з малокаліберної (пневматичної) гвинтівки і автомата використовуються тири та стрільбища навчальних закладів, базових навчальних закладів і центрів допризовної підготовки у районах (містах), навчальних закладів Товариства сприяння обороні України, військових частин і вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України та інших військових формувань, а в разі розташування навчальних закладів на великій відстані від військових частин — органів внутрішніх справ.

Тактична підготовка має надати молоді знання про характеристику загальновійськового бою, види вогню і маневру, організацію механізованого відділення у військах, основи топографії, навчити застосовувати способи пересування на полі бою, обирати та обладнувати вогневу позицію, вести спостереження в заданому секторі, визначати розташування цілей відносно орієнтирів, застосовувати ручні гранати.

Прикладна фізична підготовка спрямовується на розвиток сили, витривалості, швидкості, спритності, сміливості, координації рухів. Молодь залучається до регулярних занять фізичною культурою і спортом, у тому числі прикладними видами спорту, набуває навичок подолання перешкод, здійснення марш-кидків, метання гранат, бігу на лижах, гімнастики, рукопашного бою тощо.

Під час занять з медико-санітарної підготовки вивчаються способи визначення причин

припинення серцевої діяльності і дихання, набуваються навички правильного користування шприц-тюбиком, накладання стерильної пов'язки на голову, передпліччя, ліктьовий і плечовий суглоби, шини з підручного матеріалу при переломах кісток, проведення штучної вентиляції легенів і непрямого масажу серця.

6. Психологічна підготовка

Ця підготовка спрямовується на формування у молоді людини психологічної готовності до діяльності у складі військового колективу в умовах проходження військової служби, а також до дій в екстремальних ситуаціях.

Допризовна підготовка включається як складова до визначеної державою системи освіти вищих навчальних закладів I і II рівнів акредитації, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів та проводиться за програмами, затвердженими відповідно до законодавства і погодженими з Міністерством оборони України.

Допризовна підготовка є обов'язковим навчальним предметом і включається до інваріантної частини навчального плану. Допризовна підготовка проводиться протягом усього навчального року. Наприкінці навчання організуються 3—5-денні навчально-польові заняття на базі військових частин, військових комісаріатів, центрів допризовної підготовки, базових навчальних закладів або безпосередньо в навчальних закладах.

Курс допризовної підготовки доцільно визначати з урахуванням досвіду її проведення загальним обсягом не менш як 140 навчальних годин у навчальних закладах усіх категорій, з них 18—30 годин — на проведенні навчально-польових занять. При цьому необхідно враховувати запланований поетапний перехід Збройних Сил України на комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, що супроводжуватиметься поступовим скороченням чисельності особового складу, строку проходження строкової військової служби з 18 до 12 місяців і строків підготовки молодших спеціалістів у навчальних військових частинах, збільшенням кількості випускників навчальних закладів, які після досягнення 25-річного віку без проходження строкової військової служби беруться на військовий облік військовозобов'язаних і призначаються для комплектування військових частин на воєнний час, маючи лише допризовну підготовку.

Навчально-польові заняття проводяться у формі комплексних занять з метою оцінювання, закріплення та вдосконалення вміння і навичок, набутих учнями (студентами) впродовж навчального року, і передбачають виконання нормативів з основ цивільної оборони та військової справи з використанням зброї, в тому числі стрільбу з автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами, приладів, спорядження, засобів інженерного озброєння та індивідуального захисту, спортивного обладнання тощо.

Заходи, спрямовані на формування психологічної готовності молоді до військової служби, проводяться на місцевості у вигляді гри, естафети, змагання. Стрільба з автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами проводиться на відповідно обладнаних стрільбищах і в тирах за планами військових комісаріатів на підставі наказів, погоджених з начальником гарнізону (командиром військової частини, начальником вищого військового навчального закладу), органом управління освітою і керівником навчального закладу.

Навчальний час на допризовну підготовку для загальноосвітніх навчальних закладів визначається базовими навчальними планами, для професійно-технічних навчальних закладів — типовими навчальними планами підготовки кваліфікованих робітників, а для вищих навчальних закладів I і II рівнів акредитації — освітньо-професійними програмами підготовки фахівців.

Програми допризовної підготовки мають охоплювати всі її напрями з визначенням обсягу навчальних годин за кожним розділом навчання, а також норм забезпечення навчальних закладів навчальними посібниками, озброєнням, військовим та іншим майном. Крім того, у програмах зазначаються перелік обов'язкових елементів навчально-матеріальної бази, основні нормативи з основ військової справи та умови їх виконання, критерії оцінки знань і навичок з допризовної підготовки.

Для поглибленого вивчення курсу допризовної підготовки використовуються навчальні години, передбачені варіативною частиною навчального плану, організовується гурткова робота, а також надається можливість навчання у спеціалізованих класах, військових ліцеях, ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою, центрах допризовної підготовки та навчальних закладах Товариства сприяння обороні України.

Передбачається можливість залучення до допризовної підготовки дівчат за власним бажанням у разі згоди їх батьків, опікунів або піклувальників.

Допризовна підготовка молоді, яка не навчається, організовується за рішенням місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування на базі міських (районних) військових комісаріатів, центрів допризовної підготовки, базових навчальних закладів, оборонно-оздоровчих таборів або військових частин залежно від наявних умов.

З метою розвитку зацікавленості учнів (студентів) у вивченні основ військової справи, підвищення рівня їх фізичної та психологічної підготовки проводяться всеукраїнські і регіональні спартакиади, змагання з військово-прикладних видів спорту, ігри оборонно-масової і військово-патріотичної спрямованості.

Для вдосконалення допризовної підготовки, впровадження її нових форм в умовах пере-

ходу Збройних Сил України на комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, здійснюється науково-дослідна робота, поглиблена співпраця навчальних закладів освіти з науковими установами.

Основи організації військово-патріотичного виховання молоді

Завданнями військово-патріотичного виховання молоді є:

— формування почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей;

— виховання громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи;

— формування здібностей до аналізу зовнішньої та внутрішньополітичної обстановки, вміння на цій основі самостійно адекватно оцінювати події, що відбуваються у державі і світі, свою роль та місце в цих подіях, а також у підтриманні належної обороноздатності країни;

— створення нормативно-правової бази та комплексу заходів щодо виховання патріотичних почуттів і свідомості громадян України;

— формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості;

— підвищення престижу військової служби, військової професійної орієнтація молоді, формування і розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Української держави і служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, здійснення конкурсного відбору кандидатів для вступу у вищі військові навчальні заклади і проходження військової служби за контрактом;

— створення системи військово-патріотичного виховання.

Військово-патріотичне виховання молоді здійснюється за такими напрямами:

— державний — базується на забезпеченні державою системи військово-патріотичного виховання;

— соціальний — ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій українського народу;

— військовий — передбачає вивчення військової історії України, переможних битв українського війська, основних зразків техніки і озброєння Збройних Сил України, набуття початкових навичок користування ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни;

— психолого-педагогічний — ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, їх урахуванні в процесі підготовки юнаків до військової служби, проведенні методичної роботи щодо узагальнення та поширення передового досвіду військово-патріотичного виховання, вдосконалення форм і напрямів цієї діяльності;

— правовий — передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення високої правової культури.

Методами військово-патріотичного виховання молоді є:

— переконання — формування впевненості в суспільній корисності діяльності по підготовці до захисту Вітчизни;

— стимулювання — реалізується в різноманітних формах заохочення та змагання;

— особистий приклад — діяльність вихователя, який має бути взірцем для молоді, забезпечувати педагогічну вимогу, вміє надати доручення і перевірити його виконання;

— самопідготовка — процес активного формування і самовдосконалення молоді людини, виховання почуття патріотизму, яке реалізується шляхом самозобов'язання, самостійного навчання та самоконтролю.

Військово-патріотичне виховання здійснюється у формі лекцій, бесід, розповідей, екскурсій до музеїв військових частин, установ, підприємств, вищих навчальних закладів, зустрічей з ветеранами війни, праці та військової служби, походів по місцях бойової слави, пошукової роботи, участі у роботі клубів та гуртків військово-патріотичного спрямування.

Однією з основних форм військово-патріотичного виховання є військово-шефська робота, яка полягає в установленні та підтриманні зв'язків військових частин, вищих військових навчальних закладів з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, трудовими колективами, цивільними навчальними закладами, громадськими організаціями з метою проведення спільних заходів з військово-патріотичного виховання молоді, виховання у неї громадянських почуттів та якостей.

Для організації військово-шефської роботи, військової професійної орієнтації і патріотичного виховання молоді на основі пропозицій військових комісаріатів, погоджених з органами управління освітою, наказами командувачів військ оперативних командувань (начальників гарнізонів) військові частини та військові навчальні заклади незалежно від їх підпорядкування закріплюються за цивільними навчальними закладами з урахуванням можливості подальшого комплектування випускниками цих навчальних закладів шефських військових частин під час призову на строкову військову службу та військову службу за контрактом.

Формами військово-шефської роботи є:

— організація днів відвідування військових частин з нагоди державних та військових про-

фесійних свят, днів частин, днів складання Військової присяги;

— запрошення представників підшефних колективів як спостерігачів під час проведення тактичних навчань, організація тематичних вечорів, зустрічей з особовим складом військових частин, сім'ями військовослужбовців;

— залучення молоді до участі в упорядкуванні меморіальних комплексів, пам'яток, братських могил, інших поховань захисників Вітчизни;

— надання допомоги місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у створенні навчально-матеріальної бази навчальних закладів, необхідної для проведення допризовної підготовки;

— організація змагань з військово-прикладних видів спорту;

— проведення стрільб з автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами.

Організація взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, керівників навчальних закладів, підприємств, установ з органами військового управління, з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, організаціями та установами з питань військово-патріотичного виховання здійснюється на підставі договорів про співробітництво, які укладаються, як правило, на рік і передбачають правові засади спільної роботи та порядок взаємодії сторін, її взаємні зобов'язання. Як додаток до договору може бути розроблений план спільної роботи на рік, що затверджується посадовими особами, які підписують договір.

Спільні заходи плануються з урахуванням інтересів сторін та визначенням розподілу їхніх повноважень і відповідальності.

Загальне керівництво військово-шефською роботою здійснюється органами виховної роботи Міністерства оборони України, військ Цивільної оборони України, прикордонних військ України, внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, а безпосереднє — органами виховної роботи видів Збройних Сил України, управлінь оперативних командувань, відповідними органами інших військових формувань через органи виховної роботи військових частин, вищих військових навчальних закладів у взаємодії з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також із зацікавленими громадськими та іншими організаціями.

О. Ю. ТУРЕНКО,

методист науково-методичної лабораторії з проблем виховання, фізвиховання та допризовної підготовки ООІУВ.

УЧИТЕЛЯМ ФИЗКУЛЬТУРЫ

В конце 2002 года в Киеве состоялось заседание коллегии Министерства образования и науки Украины, на котором были рассмотрены вопросы о ходе выполнения Целевой комплексной программы «Фізичне виховання — здоров'я нації». С целью повышения качества преподавания предмета «физическая культура» в учебных заведениях, более широкого охвата спортивно-массовой и физкультурно-оздоровительной работой учащейся молодежи в 2003—2004 учебном году следует обратить внимание на такие ключевые моменты:

— при планировании учебно-методической работы по предмету, утверждении учебных планов на новый учебный год, составлении календарных планов необходимо руководствоваться положениями Государственного стандарта начального образования (постанова Кабінету Міністрів України № 1717 від 16.11.2000 р.) об обязательном введении в инвариантную часть учебного плана для начальной школы не менее 3-х часов в неделю на изучение предмета «физическая культура». При утверждении учебных планов для базовой и старшей школы в соответствии с проектом Государственных стандартов базового и полного среднего образования, с учетом возможностей и профильности учебного заведения из вариативной части учебного плана на изучение предмета необходимо выделять 1 час в неделю. Необходимо также учитывать, что на освоение учебной программы по физической культуре для общеобразовательных школ «Основи здоров'я і фізична культура» планируется 3 часа в неделю. Ежегодная организация и проведение Ярмарок педагогических идей способствует развитию творческой личности учителя, совершенствует учебный процесс в школе. Для выявления и государственной поддержки инновационных идей в области физического воспитания Министерства образования и науки Украины с 2003 года проводит Всеукраинский конкурс среди учителей физической культуры школ «Кращий інноваційний урок фізичної культури та кращий урок фізичної культури з елементами футболу» (условия конкурса опубликованы в журнале «Фізичне виховання в школі», № 1, 2003 р.). С этой же целью разработано новое Положение о проведении «Всеукраїнського огляду-конкурсу на кращий стан фізичного виховання в навчальних закладах України» (приказ Министерства образования и науки Украины № 272 от 05.05.2003 р.). Все эти мероприятия направлены на повышение качества учебного процесса, на более широкое привлечение учащейся молодежи к систематическим занятиям физкультурой и спортом, на пропаганду среди учащихся здорового образа жизни;

— Составляющей частью физического воспитания учащихся является проведение в школе физкультурно-оздоровительной работы. На ос-

новании последних статистических данных значительная часть учащейся молодежи, в особенности школьники 7—14 лет, имеют отклонения в состоянии здоровья. Однако физкультурно-оздоровительные мероприятия с этой группой учащихся проводятся на недостаточно высоком уровне, очень мало учащейся молодежи этой группы охвачено физкультурно-оздоровительной работой. С целью улучшения создавшегося положения Министерства образования и науки Украины 2003—2004 учебный год провозгласило «Годом здорового способа жизни и физкультурно-оздоровительной работы» (решение коллегии МОН Украины, протокол № 12/3—22, от 13.12.2002 г.) и планирует ежегодно проводить Всеукраинский смотр-конкурс на лучшую организацию и проведение физкультурно-оздоровительной работы. Особое внимание следует уделить совершенствованию физкультурно-оздоровительной работы с учащимися, которые по состоянию здоровья отнесены к специальной медицинской группе. Поэтому Одесский областной институт усовершенствования учителей, информационно-методический центр управления образования городского совета совместно с областным диспансером (В. И. Коротынский) планируют подготовить и издать в 2003—2004 учебном году методические рекомендации в помощь учителям физкультуры, которые работают с этой категорией детей;

— из-за недостаточного финансирования проведения спортивно-массовой работы в школе оставляет желать лучшего. Такие факторы, как отсутствие средств на обновление спортивного инвентаря, на укрепление спортивных баз учебных заведений не способствуют развитию массового школьного спорта, привлечению учащейся молодежи к систематическим занятиям спортом. С целью улучшения качества спортивно-массовой работы в учебных заведениях Украины и более широкого охвата спортивно-массовыми мероприятиями учащихся Министерство образования и науки Украины планирует в 2003 году разработать и утвердить комплекс обязательных физкультурно-оздоровительных и спортивно-массовых мероприятий для учебных заведений Украины. Для обеспечения практической реализации этих мероприятий Министерство образования и науки Украины обязывает администрации учебных заведений Украины:

«Зосередити увагу на забезпеченні навчальних закладів необхідним інвентарем та обладнанням і створенні на діючих спортивних спорудах реабілітаційно-відновлюваних центрів, тренажерних залів тощо. Термін — до 2005 року» (рішення колегії МОН України, протокол № 12/3—22 від 13.12.2002 р. п. 6.2).

Нерешенным остается вопрос об оплате труда учителя за проведение внеклассной работы, которая сегодня очень низкая. В какой-то мере

оживленню спортивно-масової роботи может способствовать создание при учебном заведении спортивного клуба (наказ МОН України № 210 від 22.03.2002 «Про створення фізкультурно-спортивних клубів та їх осередків у вищих, середніх і професійно-технічних навчальних закладах»).

Практическое решение вышеназванных вопросов позволит улучшить состояние дел с преподаванием физической культуры в учебном

заведении, привлечет к систематическим занятиям физкультурой и спортом большую группу учащейся молодежи, позволит снизить уровень хронических заболеваний среди учащихся, будет способствовать пропаганде здорового образа жизни в обществе.

И. О. ШАПКИН,

главный специалист управления образования Одесского городского совета, учитель-методист

Вчителям трудового навчання

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА — ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ

У відповідності до вимог державного стандарту «Технології» трудове навчання — предмет базового рівня.

Його викладання має на меті набуття учнями певних знань з техніки та технологій сучасного виробництва, ознайомлення їх з різними напрямками предметно-перетворювальної діяльності; створення умов для професійного самовизначення.

Важливість трудового навчання у формуванні психологічної та практичної готовності молоді до життя неодноразово була підкреслена у нормативно-правових документах про освіту.

Тому не випадково протягом двох останніх років стан викладання трудового навчання, матеріально-технічного, методичного та кадрового забезпечення предмета був темою обговорення на колегіях управління освіти і науки облдержадміністрації. Рішеннями колегій від 27.04.2000 р. № 2/2 та від 17.12.2002 р. № 5/7 робота освітян Одещини з питань трудового навчання та виховання визнана недостатньою.

Разом з констатацією недоліків на колегіях були визначені шляхи поліпшення справ з викладанням трудового навчання в закладах освіти. Спільні зусилля адміністрацій шкіл та вчителів над реалізацією визначених проблем забезпечили певні зрушення у бік покращання ситуації. Свідченням цього є перехід на викладання предмета за новими програмами.

Демонстрацією фахової майстерності серед вчителів трудового навчання став конкурс «Вчитель року — 2003». У другому (обласному) турі в номінації «Трудове навчання», що проходив на базі ЗОШ № 78, за звання переможців змагалися вчителі міст Ізмаїла та Одеси, Болградського, Савранського та Любашівського районів області.

Претенденти продемонстрували не тільки глибоке знання навчального матеріалу, а й особисті методики проведення уроку.

Приємно відзначити, що поряд з досвідченими фахівцями, виявившими неабияку сміливість та фахову компетентність, у змаганні взяла участь учитель-початківець Н. О. Максименко (ЗОШ № 4, м. Ізмаїл).

Спільним рішенням членів журі дипломами першого, другого та третього ступенів були відповідно нагороджені:

Дипломом I ступеня — Шпагіна Ірина Олександрівна, вчитель трудового навчання ЗОШ № 86, м. Одеса.

Дипломом II ступеня — Голумбієвська Ніна Табрисівна, вчитель трудового навчання ЗОШ № 18, м. Одеса.

Дипломом III ступеня — Шелушин Петро Іванович, вчитель трудового навчання ЗОШ № 2 Савранського району.

Грамотами за кращі творчі роботи було відзначено О. І. Лозу (Боківська ЗОШ Любашівського району), А. Д. Мінкову (ЗОШ № 3 Болградського району).

Разом з тим конкурс виявив і певні проблеми: не всі конкурсанти вдало пройшли фахове та психолого-педагогічне тестування. Помітні недоліки в орієнтації у змісті нової програми за розділами модуля «Людина і виробництво».

Певну роль у стимулюванні творчого самовдосконалення вчителів відіграють щорічні олімпіади з трудового навчання. Аналіз наслідків проведення олімпіад дозволяє вчителям корегувати свою подальшу роботу: одним питанням приділяти більше уваги на практичних заняттях у шкільних майстернях, іншим — в процесі засвоєння теоретичних знань та при виконанні творчих робіт.

У третьому (обласному) етапі шкільної олімпіади з трудового навчання, що у 2003 році проходив на базі шкіл Суворовського району, взяли участь 40 учнів.

Кращі результати показали учні шкіл м. Одеси. Серед 19 учасників на їх долю припадає 10 призових місць.

Перші місяці серед учнів одинадцятих класів посіли учениця ЗНЗ № 2, м. Южне, Кривошея Ганна, вчитель О. Ф. Чайківська (обслуговуюча праця) та учень ЗНЗ № 13, м. Одеса, Андрусевич Артур, вчитель М. С. Жуган (технічні види праці).

Ці ж учні увійшли до складу команди, що гідно відстоювала честь Одеської області на четвертому (заключному) етапі Всеукраїнської олімпіади: їх обох було нагороджено дипломами III ступеня.

На жаль, учні дев'ятих класів продемонстрували низький загальний рівень підготовки з трудового навчання, через що серед них не виявлено жодного претендента на перше місце.

Найгірші результати були за підсумками змагань у теоретичному турі. Кращим виявився показник у 21 бал (з 40 можливих). Це свідчить про значні прогалини в знаннях учнів з основ графічної грамоти, основ електротехніки, основ виробничої діяльності. Недоліками практичних робіт є невміння учнями складати технологічні карти, моделювати вироб за викройкою основи, записувати рапорт в'язаного спицями виробу.

Як і у минулі роки, не всі сільські райони взяли участь в обласній олімпіаді. Цього року брали участь лише п'ять районів: Ізмаїльський, Савранський, Фрунзівський, Болградський, Арцизький. А хіба ж у решті районів немає жодного працюючого-обдарованого учня або учениці?

Звертає на себе увагу низька підготовка окремих «кращих» учнів (бо делегують на олімпіаду лише кращих!). Дехто з них не володіє навичками роботи за швейною машиною, верстатами з обробки деревини та металу. Виникає запитання: як такі учні стали переможцями шкільного та районного етапів олімпіади і чи були, взагалі, ці олімпіади?

Як з'ясувалося, при аналізі стану трудового навчання формальний підхід до роботи можна спостерігати не лише при проведенні олімпіад. Формально проводяться шкільні та районні засідання методоб'єднань, формально готовими до занять приймаються на початку нового навчального року шкільні майстерні, формально вико-

нується програма трудового навчання. Подекуди зміст робіт, що виконують учні на уроках, не відповідає темі занять, записаний у журналі або тематичному плані.

Неприпустимими є факти повної відсутності учнівських зошитів з трудового навчання. Викладання теоретичного матеріалу програми, проведення практичних і лабораторних робіт фіксується вчителями лише у класних журналах.

З метою поліпшення стану викладання предмета «Трудове навчання» та забезпечення належного рівня трудового виховання рекомендується на засіданнях методичного об'єднання та у самоосвітній роботі:

1. Акцентувати увагу на вимогах державної програми, що «учні повинні знати», «учні повинні вміти», в особливості її базового модуля «Людина і виробництво».

2. На жовтень місяць поточного року запланувати та провести I (шкільний) етап олімпіади з трудового навчання. Звіт та заявку на участь у наступному етапі направити до районних відділів освіти не пізніше кінця жовтня місяця. Заявки на участь в обласному етапі олімпіадних змагань присилати на адресу ООІУВ не пізніше 20 грудня поточного року.

3. Аналізувати статті фахового журналу «Трудова підготовка в закладах освіти», заздалегідь дбати про його передплату бібліотеками шкіл.

4. Провести систематизацію та облік наявного обладнання і дидактичних матеріалів шкільних майстерень у відповідності до змісту нової програми.

5. Планувати роботу кабінетів трудового навчання і шкільних майстерень з метою поліпшення їх стану. На початку нового навчального року ці плани затверджувати представником адміністрації школи.

6. Темі занять, короткі технічні та технологічні відомості записувати в учнівські зошити з трудового навчання.

І. Б. ДРЕМОВА,

методист з трудового навчання ООІУВ.

Інформаційний відділ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС «УЧИТЕЛЬ РОКУ — 2003»

На Одещині конкурси «Учитель року» проводяться щорічно, починаючи з 1991 року, і вже стали традиційним святом освітян.

З 1995 року у відповідності до Указу Президента України від 29 червня № 489/95 конкурс «Учитель року» набув статусу Всеукраїнського.

Постановою Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 р. № 638 затверджено Положення про Всеукраїнський конкурс «Учитель року», відповідно до якого конкурс проводиться щороку в три тури: I — районний, II — обласний, III — Всеукраїнський. Переможцю Все-

українського туру присвоюється звання «Заслужений учитель України».

З 1995 року II (обласний) тур Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» проходить за підтримки Одеської обласної державної адміністрації. Організаторами конкурсу є управління освіти і науки облдержадміністрації та Одеський обласний інститут удосконалення вчителів. Особливістю проведення II туру конкурсу на Одещині є те, що, крім переможця, в кожній номінації визначається переможець суперфіналу, який отримує почесний приз Одеської обласної державної адміністрації «Золотий Дюк» та звання «Учитель року Одещини». Цей приз у різні роки отримали такі вчителі: 1995 р. — Віталій Васильович Алайбов, вчитель фізичного виховання ЗОШ № 8, м. Одеса; 1996 р. — Ольга Вікторівна Леконцева, вчителька початкових класів ЗОШ № 23, м. Одеса; 1997 р. — Ванда Валентинівна Мазур, вчителька французької мови та літератури Рішельєвського лицю, м. Одеса; 1998 р. — Надія Віталіївна Назарчук, вчителька історії гімназії № 4, м. Одеса; 1999 р. — Людмила Олександрівна Швирьова, вчителька правознавства юридичного лицю, м. Одеса; 2000 р. — Ігор Миколайович Макан, вчитель історії лицю «Приморський», м. Одеса; 2001 р. — Владислав Олександрович Мухін, вчитель зарубіжної літератури НВК «Надія», м. Одеса; 2002 р. — Світлана Іванівна Вітюк, вчителька української мови та літератури Суворовського ЗНЗ Ізмаїльського району. Всі вони, а також вчителі, які були переможцями в своїх номінаціях, гідно представляли Одеську область на III (фінальному) турі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» з 1996 по 2002 рік.

У 2003 році конкурс проводився з таких номінацій: «Українська мова і література», «Трудове навчання», «Іноземна мова» (англійська, французька), «Географія», «Образотворче мистецтво». Приємно відмітити, що в усіх районах нашої області, крім Ананьївського, Березівського, Красноокнянського, Миколаївського, Ренійського, Тарутинського, м. Теплодар, I етап (районний) VIII Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003» було проведено на високому організаційному та науково-методичному рівні. Відповідально до відбору вчителів, які будуть брати участь в конкурсі, підійшли в Комінтернівському, Ізмаїльському, Болградському, Савранському, Саратському, Великомихайлівському районах, м. Одесі та Іллічівську. Вчителі, які були направлені з цих районів на обласний етап конкурсу, показали високий рівень фахових знань, загальну ерудицію та прагнення до творчості.

На обласний етап конкурсу подали заявки 72 вчителів із 20 районів нашої області, з яких, за наслідками відбору поданих матеріалів, 58 стали учасниками обласного туру конкурсу «Учитель року — 2003». При оцінюванні робіт вчителів враховувались такі критерії: відгуки про педагогічну діяльність вчителя; опис власного педагогічного досвіду; творча робота на довільну тему;

розробка теми програмного матеріалу; відеозапис уроку; результативність діяльності вчителя; методична діяльність; наявність публікацій.

II етап (обласний) VIII Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003» відбувся 4—8 лютого 2003 року на базі Одеського обласного інституту удосконалення вчителів, Рішельєвського лицю, гімназії № 2, загальноосвітніх навчальних закладів №№ 1, 8, 10, 56, 78 м. Одеси. Фахове журі згідно з умовами конкурсу провело тестування за спеціальністю, заслухало захист творчих робіт, проаналізувало конкурсні уроки. Члени журі одностайні в думці, що з роками удосконалюється організація його проведення, а головне, зростає рівень підготовки вчителів, вміння професійно проводити урок. Переможцями II етапу конкурсу з відповідних номінацій стали:

— Шпагіна Ірина Олександрівна, вчителька обслуговуючої праці ЗНЗ № 86, м. Одеса;

— Костюк Валентин Никандрович, вчитель географії ЗНЗ № 44, м. Одеса;

— Терещенко Тетяна Вікторівна, вчителька англійської мови ЗНЗ № 4, м. Іллічівськ;

— Тюрікова Олена Миколаївна, вчителька образотворчого мистецтва ЗНЗ № 3, м. Іллічівськ;

— Жученко Валентина Василівна, вчителька української мови та літератури Комінтернівського ЗНЗ.

Почесний приз «Золотий Дюк» та звання «Учитель року Одещини — 2003» виборов Валентин Никандрович Костюк.

З 13 по 20 квітня відбувся III етап VIII Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003» з української мови та літератури — у м. Хмельницькому; з трудового навчання — у м. Дрогобичі; іноземної мови (англійської, французької) — у м. Луцьку; образотворчого мистецтва — у м. Полтаві. Місто Одеса гостинно відчинило двері для учасників VIII Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003» з номінації «Географія».

Приємно відзначити, що із п'яти вчителів, які представляли Одеську область на Всеукраїнському конкурсі, троє стали його лауреатами, а саме: Валентин Никандрович Костюк, Олена Миколаївна Тюрікова, Валентина Василівна Жученко.

Результати конкурсу ще раз показали, що у нас є багато талановитих учителів, які завжди в творчому пошуку, постійно удосконалюють зміст і форми навчання, спонукаючи учнів до здобуття нових знань. Бажаємо творчих успіхів у їх наполегливій і плідній роботі, завзяття й наснаги на тернистому, але в той же час благодородному шляху.

А. Ю. АНІСІМОВ,

заступник директора Одеського обласного інституту удосконалення вчителів з науково-методичної роботи,

Р. І. НІКІТЕНКО,

завідувачка організаційно-методичного відділу Одеського обласного інституту удосконалення вчителів.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

01135, м. Київ, проспект Перемоги, 10 тел. (044) 216 2442, факс (044) 236 1049, ministry@mon.gov.ua

№ 111-2046 від 22 05 03

На № _____ від _____

Директору Одеського інституту
удосконалення вчителів
В.А. Кавалерову

Шановний Володимире Анатолійовичу!

Міністерство освіти і науки України висловлює колективу Одеського інституту підвищення кваліфікації вчителів та Вам особисто щиро вдячність за активну участь та за надану можливість проведення у місті Одесі VIII Всеукраїнського конкурсу “Вчитель року” в номінації “Географія”, що проходив на базі Вашого інституту.

Дякуємо за створені сприятливі умови та надані можливості в реалізації завдань Конкурсу, за пропаганду його ідей, за великий внесок у справу освіти та перепідготовки вчителів, які сприяють навчанню та вихованню справжніх громадян держави.

Зичимо Вам та співробітникам Інституту доброго здоров'я, натхненної праці, нових творчих злетів, оптимізму, процвітання та злагоди.

Хай множаться всілякі гаразди у Ваших домівках та на роботі.

З повагою,
заступник державного секретаря

В. О. Огнев'юк

Н.В. Бескова
216-10-83

ПІДСУМКИ ПРОВЕДЕННЯ III—IV ЕТАПІВ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ УЧНІВСЬКИХ ОЛІМПІАД У 2002/2003 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Історія проведення інтелектуальних учнівських змагань в Україні нараховує більше сорока років. Першими були проведені олімпіади з математики на початку шестидесятих років минулого століття. Далі почали проводитись змагання з фізики та інших базових дисциплін, що вивчаються у загальноосвітній школі.

Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових дисциплін проводяться щороку і передбачають однакові вимоги до всіх учасників змагань незалежно від типу, форми власності, розташування та підпорядкування навчального закладу.

На сучасному етапі реформування освіти в Україні велика увага приділяється створенню умов для успішного навчання та розвитку обдарованих дітей. На Одещині ця робота проводиться відповідно до «Регіональної програми підтримки обдарованої учнівської молоді 2001—2005 роки».

У 2002/2003 навчальному році були проведені 18 обласних олімпіад (українська мова та література, історія України та всесвітня історія, основи правознавства, іноземні мови (англійська, німецька, французька, іспанська), математика, фізика, хімія, біологія, географія, основи інформатики та обчислювальної техніки, трудове навчання, основи економіки, російська мова і література, болгарська мова і література, молдовська (румунська) мова і література). Терміни та порядок проведення олімпіад визначались наказом Управління освіти і науки від 28.12.2002 за № 438-ОД, «Положенням про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, турніри, конкурси-захисти науково-дослідних робіт та конкурси фахової майстерності» і «Положенням про проведення в Одеській області I—III етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін», затвердженим Управлінням освіти Одеської обласної держадміністрації 24.12.1998 року.

Олімпіади з 18 предметів проводились за завданнями, підготовленими журі III етапу. Успішне виконання завдань відбіркового туру III етапу олімпіади дозволило 1924 учням взяти участь у фінальному турі, 513 — стали переможцями (табл. 1).

У III (обласному) етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін взяли участь учні всіх районів області. На жаль, незважаючи на відносно велике представництво учні з деяких районів не вибороли жодного призового місця. А саме: Ананьївський (16 учасників), Великомихайлівський (12 учасників), Кодимський (11 учасників), Іванівський (8 учасників), Ширяєвський (20 учасників), Тарутинський (8 учасників), Фрунзівський (29 учасників), м. Теплодар (4 учасника). Мало віриться, що в цих районах нема талановитих дітей, які можуть оволодівати окремими предметами

на високому рівні, адже в цьому навчальному році претендентів на нагородження золотою та срібною медалями було: в Ананьївському районі — 16; Великомихайлівському та Кодимському — 23; Іванівському — 24; Ширяєвському — 17; Тарутинському — 31; Фрунзівському — 14; м. Теплодар — 8. Керівники відділів освіти вище згаданих районів мають дати принципову оцінку діяльності своїх методичних кабінетів з питань пошуку та організації роботи з талановитою учнівською молоддю.

Найбільш успішно виступили на III (обласному) етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад учні Болградського (24 переможця), Арцизького (12 переможців), Ізмаїльського (11 переможців), Ренійського (9 переможців), Кілійського (6 переможців) районів. Узагальнені результати виступу команд подані в табл. 2.

Для створення оптимальних умов роботи з обдарованими дітьми в Одеській області існує мережа шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназій, ліцеїв, НВК, кількість яких зростає з кожним роком.

Стабільно високі результати показують учні Рішельєвського ліцею, Ізмаїльського політехнічного ліцею, Приморського ліцею, гімназій № 1, 2, 4, 5, СЗОШ № 10, СЗОШ № 90, СЗОШ № 121 м. Одеси, гімназії № 1 м. Іллічівська. Упевнено йдуть вперед Економічний ліцей, НВК «Сузір'я» (гімназія № 7), СЗОШ № 117 м. Одеси, гімназія № 1 та ЗОШ № 4 м. Іллічівська, приватні школи «Крок», «Гармонія», Чорноморський ліцей. Успішно, в порівнянні з минулими роками, виступили учні ліцею м. Білгорода-Дністровського, Виноградівської ЗОШ (Арцизький р-н), Криничненської ЗОШ (Болградський р-н), ЗОШ № 1 (м. Кілія), ЗОШ № 1 (м. Татарбунари), ЗОШ № 7 (м. Іллічівськ), СЗОШ № 33, СЗОШ № 13, СЗОШ № 35, ЗОШ № 56 м. Одеси, Новотроїнівського, Нерубайського та Кам'янського НВК.

Але результативність роботи деяких навчальних закладів не завжди адекватна їхнім можливостям. Так, протягом останніх 3-х років нема переможців обласних олімпіад серед учнів Білгород-Дністровського районного ліцею, Татарбунарського НВК «школа-гімназія», Тузлівського ліцею-інтернату, НВК «Гармонія» (гімназія № 6, ЗОШ № 83) та Військового ліцею м. Одеси. Погіршилися результати участі в олімпіадах учнів Болградського ліцею, Татарбунарського НВК «школа-гімназія», Маріїнської гімназії, Юридичного ліцею та ліцею № 53 м. Одеси. Результати участі шкіл нового типу у III—IV етапах Всеукраїнських учнівських олімпіад за останні чотири роки наведені в табл. 3.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 34/1 від 23 січня 2003 року

IV етап Всеукраїнських учнівських олімпіад з української мови та літератури, історії України та всесвітньої історії, основ правознавства, іноземних мов (англійська, німецька, французька, іспанська), математики, фізики, хімії, біології з екологією, географії, трудового навчання та основ економіки проводився з 23 по 29 березня, основ інформатики і обчислювальної техніки — з 6 по 12 квітня.

У березні 2003 року були проведені збори претендентів на участь у Всеукраїнських олімпіадах та визначено склади команд від Одеської області. На збори запрошувались учні, які отримали призові дипломи на III (обласному) етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін. Для участі у IV етапі Всеукраїнських олімпіад були відібрані 74 учня, які представляли Одеську область, 36 з них стали переможцями.

Цей результат кращий, ніж у минулому році.

Навчальний рік	Рейтинг області
1998—1999	0,88
1999—2000	1,32
2000—2001	0,78
2001—2002	0,99
2002—2003	1,04

У цьому році найкраще виступили команди юних географів, економістів, філологів (французька мова), фізиків. Рейтинг цих команд підвищився у порівнянні з минулим роком.

В особистій першості почесні I місця вибороли такі учні:

— з економіки — Трач Андрій, учень Рішельєвського ліцею;

— з французької мови — Леженцева Ярослава, учениця ЗОШ № 10, м. Одеса;

— з географії — Голубев Павло, учень ЗОШ № 7, м. Іллічівськ;

— з географії — Кравчук Богдан, учень ЗОШ № 56, м. Одеса;

— з фізики — Ліхачов Віталій, учень СЗОШ № 117, м. Одеса.

Випускниця Рішельєвського ліцею Борченко Наталія виборола право участі у Міжнародній

учнівській олімпіаді з біології в складі збірної команди України.

Узагальнені результати виступу команд учнів на IV етапі Всеукраїнських олімпіад подані в табл. 4.

Підвищення рейтингу Одеської області на Всеукраїнських учнівських олімпіадах є результатом копіткої роботи педагогічних колективів шкіл, окремих педагогів, викладачів вузів та працівників ООІУВ (табл. 5).

З метою розширення кола пошуку обдарованих дітей за ініціативою Одеського обласного інституту удосконалення вчителів та при підтримці обласної державної адміністрації з 1999 року запроваджено інтелектуальні змагання серед учнів сільських шкіл з 7 базових предметів (математика, фізика, хімія, біологія, географія, історія, українська мова та література). Кількість дітей, які беруть у них участь, щороку зростає. Так, якщо у 1999 році було всього 150 учасників, у 2002 році — 615, то вже у 2003 році тільки у перших двох турах взяли участь більше 1100 учнів сільських шкіл. Приємно відмітити, що переможці цих змагань показують високі результати на відповідних Всеукраїнських олімпіадах.

Згідно з «Регіональною програмою підтримки обдарованої учнівської молоді 2001—2005 роки» та з метою подальшого створення умов для успішного навчання і розвитку обдарованих дітей Одеським ОІУВ розроблені заходи щодо поліпшення підготовки учнів, які показали високі результати на інтелектуальних змаганнях обласного рівня. Так, починаючи з вересня 2003 року на базі СЗОШ № 117, Рішельєвського та Юридичного ліцеїв м. Одеси буде працювати школа «Юного олімпійця» з предметів природничо-математичного, історико-правового та філологічного циклів, до роботи в якій будуть залучені науковці Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, Одеського обласного інституту удосконалення вчителів, кращі вчителі Одещини. У наступному навчальному році ООІУВ планує провести серію семінарів для вчителів, які працюють з обдарованою учнівською молоддю.

Таблиця 1

КІЛЬКІСТЬ УЧАСНИКІВ У III ЕТАПІ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ОЛІМПІАД У 2002/2003 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

№ з.п.	Предмет	Кількість учасників III етапу			Всього	Переможці			Всього	Учасники IV туру	Переможці IV туру		
		міських	сільських	спеціалізованих		I	II	III			I	II	III
1.	Болгарська мова	4	49	8	61	1	7	11	19				
2.	Молдовська мова		32		32	3	5	9	17				
3.	Російська мова	86	70		140	6	12	28	46				
4.	Українська мова	31	54	46	105	4	8	19	31	3	1		
5.	Історія	32	28	65	153	4	8	29	41	4	1	1	
6.	Правознавство	12	56	39	78	3	6	11	20	3		1	
7.	Англійська мова	53	27	105	186	3	8	26	37	5	1	1	

№ з.п.	Предмет	Кількість учасників III етапу			Всього	Переможці			Всього	Учасники IV туру	Переможці IV туру		
		міських	сільських	спеціалізованих		I	II	III			I	II	III
8.	Іспанська мова	1	28	20	21	2	2	7	11	5			1
9.	Німецька мова	20	61	97	61	3	7	11	21	3		1	1
10.	Французька мова	5	16	39	65	3	6	8	17	6	1	1	3
11.	Математика	126	21	88	261	5	9	33	47	8		1	3
12.	Фізика	80	47	33	156	4	8	20	32	5	1	2	
13.	Хімія	66	43	40	133	3	7	36	46	4			2
14.	Біологія	66	27	13	133	4	6	16	26	9		1	2
15.	Географія	69	54	13	112	4	8	23	35	9	2		1
16.	Економіка	41	30	43	93	3	6	21	30	5	1	3	
17.	Праця	23	9	2	40	2	7	10	19	2			2
18.	Інформатика	49	15	8	58	3	4	11	18	3		1	
	Всього	761	489	623	1924	60	124	329	513	74	5	13	18

Таблиця 2

**ЗВЕДЕНІ ДАНІ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ III ТА IV ЕТАПІВ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ПРЕДМЕТНИХ ОЛІМПІАД
У 2002/2003 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ**

№ з.п.	Заклади освіти, райони (міста), учні яких брали участь у фінальному турі III етапу олімпіади	III етап (обласний)					IV етап (державний)			
		Кількість учасників фінального туру	Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
				I	II	III		I	II	III

1. Школи нового типу, розташовані у м. Одесі

1.	Рішельєвський ліцей	121	68	11	14	43	12	1	5	6
	Біологія	14	9	3	1	5	3		1	2
	Економіка	9	5	1	2	2	2	1	1	
	Історія	1	1			1				
	Математика	32	21	3	5	13	4		1	3
	ОІОТ	14	8	1	3	4				
	Фізика	33	12	2	2	8	2	2		
	Французька мова	5	1			1				
	Хімія	13	11	1	1	9	1			1
2.	Гімназія № 1	66	35	3	7	25				
	Економіка	7	3		1	2				
	Німецька мова	2	1		1					
	Англійська мова	9	6		1	5				
	Географія	4	4			4				
	Математика	6	1			1				
	Правознавство	2	1			1				
	Біологія	4								
	Історія	4	2			2				
	ОІОТ	4	2			2				
	Українська мова	3	2			2				
	Фізика	6	3		1	2				
	Хімія	2	2		1	1				
	Російська мова та література	9	8	3	2	3				
3.	Гімназія № 2	64	32	2	8	22	2		1	1
	Математика	2	2			2				
	Англійська мова	14	7		4	3	1		1	
	Трудове навчання	2	1			1				
	Біологія	10	1			1				
	Іспанська мова	8	6	2	1	3	1			1
	Правознавство	4	1			1				
	Історія	4	1			1				
	Російська мова та зарубіжна література	10	7			7				
	Українська мова	2	1			1				
	Французька мова	3	1			1				
	Фізика	1	1		1					
	Хімія	2	2		1	1				

№ з.п.	Заклади освіти, райони (міста), учні яких брали участь у фінальному турі III етапу олімпіади	III етап (обласний)					IV етап (державний)			
		Кількість учасників фінального туру	Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
				I	II	III		I	II	III
4.	Маріїнська гімназія	26	13	2	8	3	2		1	1
	Математика	4	2		1	1				
	Англійська мова	4								
	Німецька мова	1								
	Географія	1	1		1					
	ОІОТ	3	2	1	1		1		1	
	Історія	2	1		1					
	Правознавство	1	1		1		1			1
	Російська мова та література	4	2		2					
	Українська мова	1	1			1				
	Фізика	1	1	1						
	Хімія	3	2		1	1				
5.	Гімназія № 4	44	7	1		6	1		1	
	Географія	2								
	Англійська мова	9	2			2				
	Біологія	1								
	Правознавство	2								
	Історія	1								
	Іспанська мова	7	2			2				
	Німецька мова	10								
	Правознавство	2								
	Російська мова та література	5	1			1				
	Українська мова	2	2	1		1	1		1	
	Хімія	3								
6.	Гімназія № 5	32	9	2	1	6	1			1
	Географія	1								
	Англійська мова	12	4			4				
	Біологія	2	1		1					
	Математика	2	1			1				
	Російська мова та література	2	1			1				
	Історія	1	1	1						
	Німецька мова	7								
	Правознавство	2								
	Хімія	3	1	1			1			1
7.	Гімназія № 7	26	21	2	6	13				
	Економіка	1								
	Англійська мова	7	4	1	1	2				
	Біологія	2	2		1	1				
	Українська мова	2	2		1	1				
	Російська мова та зарубіжна література	2	2		1	1				
	Математика	2	1			1				
	Правознавство	1	1	1						
	Хімія	1	1			1				
	Біологія	2	2		1	1				
	Історія	1	1			1				
	ОІОТ	3	2			2				
	Фізика	3	3		1	2				
8.	Гімназія № 8	8	1		1					
	Економіка	1								
	Англійська мова	2								
	Правознавство	1	1		1					
	Німецька мова	4								
9.	Гімназія № 9	3	1			1				
	Хімія	2	1			1				
	Англійська мова	1								
10.	Приморський ліцей	35	10		2	8				
	Фізика	1								
	Математика	4	2			2				
	Біологія	2	1			1				
	Географія	1								
	Економіка	5	2			2				
	Історія	5	1		1					
	Правознавство	7	2		1	1				
	ОІОТ	3	1			1				

№ з.п.	Заклади освіти, райони (міста), учні яких брали участь у фінальному турі III етапу олімпіади	III етап (обласний)					IV етап (державний)				
		Кількість учасників фінального туру	Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів			
				I	II	III		I	II	III	
11.	Англійська мова	4									
	Хімія	3	1			1					
	Економічний ліцей	39	17	2	6	9	2		2		
	Хімія	3	1			1					
	Фізика	3									
	Математика	3									
	Біологія	1									
	Географія	2	1		1						
	Французька мова	2									
	Економіка	14	10	2	3	5	2		2		
	Німецька мова	1									
12.	ОІОТ	1	1			1					
	Історія	3	2			2					
	Російська мова та зарубіжна література	4	1		1						
	Правознавство	2	1		1						
	Юридичний ліцей	39	8	1	2	5					
	Англійська мова	5									
	Географія	11	1			1					
	Історія	12	3		1	2					
	Правознавство	11	4	1	1	2					
	13.	Ліцей № 53	13	5	1	3	1				
		Економіка	1								
ОІОТ		2	1	1							
Географія		3	1			1					
Математика		3	1			1					
Фізика	4	2			2						
14.	Приватні школи «Зоряна брама»	53	12		1	11					
	ОІОТ	7									
15.	«Крок»	4	1			1					
	Історія	2									
16.	Англійська мова	2	1			1					
	«Надія»	1	1			1					
17.	Історія	1				1					
	Чорноморський ліцей	19	9		1	8					
	Історія	1	1			1					
	Математика	5	1			1					
	Фізика	1	1			1					
	Географія	4	4		1	3					
	Хімія	2	1			1					
18.	Англійська мова	6	1			1					
	Ліцей економіки та права	10									
	Історія	4									
	Основи економіки	3									
19.	Англійська мова	3									
	«Гармонія»	2	1			1					
	Історія	1									
	Іспанська мова	1	1			1					
	Всього по ШНТ м. Одеси	566	239	27	59	15	20	1	10	9	
2. ЗОШ м. Одеси											
1.	ЗОШ № 1	1	1			1					
	Українська мова	1				1					
2.	ЗОШ № 8	1	1		1						
	Правознавство	1			1						
3.	СЗОШ № 10	28	14	3	6	5	5	1	1	3	
	Французька мова	27	13	3	6	4	5	1	1	3	
4.	Українська мова	1	1			1					
	ЗОШ № 13	1	1	1			1			1	
5.	Трудове навчання	1	1	1			1			1	
	ЗОШ № 15	2	2			2					
	Англійська мова	1	1			1					
	Російська мова та література	1	1			1					

№ з.п.	Заклади освіти, райони (міста), учні яких брали участь у фінальному турі III етапу олімпіади	III етап (обласний)					IV етап (державний)				
		Кількість учасників фінального туру	Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів			
				I	II	III		I	II	III	
6.	ЗОШ № 18 Трудове навчання	1	1		1						
7.	ЗОШ № 24 Трудове навчання	1	1		1						
8.	ЗОШ № 25 Математика	1	1		1						
9.	ЗОШ № 28 Математика	2	2			2					
10.	ЗОШ № 31 Російська мова та зарубіжна література	1	1		1						
11.	СЗОШ № 32 Географія	5	3		2	1					
12.	ЗОШ № 33 Німецька мова	3	1		1						
	Українська мова	2	2		1	1					
	Історія	9	5	1	1	3	1				1
	Російська мова та література	2									1
	Географія	2					1				
13.	СЗОШ № 35 Німецька мова	9	5	2	1	2					
	Англійська мова	3	1		1						
	Хімія	3	3	1		2					
14.	ЗОШ № 37 Математика	3	1		1						
15.	ЗОШ № 38 Правознавство	1	1								
16.	СЗОШ № 40 ОІОТ	2	2			2					
	Українська мова	1	1			1					
17.	ЗОШ № 43 Англійська мова	1	1			1					
18.	ЗОШ № 44 Українська мова	1	1			1					
19.	ЗОШ № 46 Іспанська мова	3	3		2	1					
	Трудове навчання	1	1		1						
20.	ЗОШ № 50 Німецька мова	1	1		1						
	Російська мова та зарубіжна література	1	1		1						
21.	ЗОШ № 51 Хімія	1	1			1					
22.	ЗОШ № 56 Географія	1	1			1					
	Трудове навчання	5	3	1		2	1				
23.	ЗОШ № 61 Трудове навчання	5		1		2		1			
24.	ЗОШ № 62 Російська мова та література	1	1		1						
25.	ЗОШ № 67 Трудове навчання	2	1			1					
	Українська мова	2	2			2					
26.	СЗОШ № 69 Російська мова та зарубіжна література	1	1			1					
	Математика	3	3	2		1					
	ЗОШ № 72 Трудове навчання	2	2	2		1					
27.	ЗОШ № 77 Математика	1	1		1						
	Історія	1	1			1					
28.	ЗОШ № 78 Трудове навчання	2	2			2					
	Математика	1	1			1					
	Історія	1	1			1					
	Трудове навчання	1	1		1						

№ з.п.	Заклади освіти, райони (міста), учні яких брали участь у фінальному турі III етапу олімпіади	III етап (обласний)					IV етап (державний)			
		Кількість учасників фінального туру	Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
				I	II	III		I	II	III
29.	ЗОШ № 81 Математика	3	2	2						
	Фізика	1	1	1						
		2	1	1						
30.	ЗОШ № 83	1	2			2				
	Німецька мова	1	1			1				
	Іспанська мова	1	1			1				
31.	СЗОШ № 84	4	1			1				
	Французька мова	4	1			1				
32.	ЗОШ № 85	1	1			1				
	Трудове навчання	1	1			1				
	ЗОШ № 86	1	1			1				
	Англійська мова	1	1			1				
33.	СЗОШ № 90	26	12	3	6	3	2		1	1
	Німецька мова	25	11	3	5	3	2		1	1
	Українська мова	1	1		1					
34.	ЗОШ № 100	1	1			1				
	Хімія	1	1			1				
35.	ЗОШ № 106	2	2			2				
	Географія	2	2			2				
36.	СЗОШ № 117	26	9		2	7	1	1		
	Фізика	6	1		1		1	1		
	Економіка	6	1			1				
	Трудове навчання	1	1			1				
	Математика	6	1			1				
	Українська мова	4	4		1	3				
	Російська мова та література	3	1			1				
37.	ЗОШ № 113	1	1			1				
	Трудове навчання	1	1			1				
	СЗОШ № 121	8	5		2	3				
	Іспанська мова	4	1			1				
	Історія	1	1		1					
	Англійська мова	1	1			1				
	Російська мова та зарубіжна література									
	Всього по ЗОШ м. Одеси	163	100	16	31	53	8	3	1	4
	Всього по навч. закладах м. Одеси	729	339	43	90	68	28	4	11	13

3. Міста Одеської області

	м. Б.-Дністровський	47	11	1		10	1			1
1.	Б.-Дністровський ліцей		8	1		7	1			1
	Англійська мова		1			1				
	Історія		3	1		2	1			1
	Математика		1			1				
	Правознавство									
	Фізика		1			1				
	Хімія		2			2				
2.	ЗОШ № 3		2			2				
	Хімія		1			1				
	Географія		1			1				
3.	ЗОШ № 6		1			1				
	Трудове навчання		1			1				
	м. Ізмаїл	105	29		5	24				
4.	Політехнічний ліцей		16		1	15				
	ОІОТ		1			1				
	Математика		3			3				
	Біологія		3			3				
	Фізика		2			2				
	Хімія		7		1	6				
5.	СЗОШ № 1		5		2	3				
	Географія		2		1	1				
	Англійська мова		3		1	2				

№ з.п.	Заклади освіти, райони (міста), учні яких брали участь у фінальному турі III етапу олімпіади	III етап (обласний)					IV етап (державний)			
		Кількість учасників фінального туру	Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
				I	II	III		I	II	III
6.	ЗОШ № 6 Історія		1		1					
7.	ЗОШ № 9 Хімія		1		1					
8.	СЗОШ № 16 Німецька мова		6		6					
	м. Іллічівськ	73	22	4	6	12	3	1	1	1
9.	ЗОШ № 4 Хімія		12	2	4	6	2		1	1
	Історія		1	1	2	2	1		1	
	Правознавство		1			1				
	Географія		1		1					
	Англійська мова		1	1			1			1
	Російська мова та література		2		1	1				
	Економіка		1			1				
10.	ЗОШ № 3 Правознавство		1			1				
11.	Гімназія № 1 Російська мова та зарубіжна література		6	1	1	4				
	Хімія		1			1				
	Географія		1			1				
	Фізика		1			1				
	Математика		2	1	1					
	Російська мова		1			1				
12.	ЗОШ № 6 Історія		1			1				
13.	СЗОШ № 7 Хімія		2	1	1		1	1		
	Географія		1	1	1		1	1		
	м. Котовськ	11	2	2						
14.	Гімназія Географія		2	2						
	Російська мова		1	1						
	Історія		1	1						
	м. Южний	51	12	2	4	6	1	1		
15.	АЗОШ № 3 Географія		8		3	5				
	Біологія		3		1	2				
	Історія		2		1	1				
	Фізика		2		1	1				
	Російська мова	3	1			1				
16.	ЗОШ № 2 Трудове навчання		2	1	1		1			1
17.	ЗОШ № 4 (НВО ім. Чорновола) Українська мова		2	2	1	1				
	Всього по містах Одеської області	287	76	9	15	52	5	2	1	2

4. Сільські райони Одеської області

	Арцизький р-н	35	13		2	11			
1.	Задунівецька ЗОШ Болгарська мова		3			3			
2.	ЗОШ № 1 Історія		3			3			
	Трудове навчання		2			2			
3.	ЗОШ № 4 Трудове навчання		1			1			
			2			2			
4.	ЗОШ № 5 Хімія		2			2			
			2			2			

№ з.п.	Заклади освіти, райони (міста), учні яких брали участь у фінальному турі III етапу олімпіади	III етап (обласний)					IV етап (державний)			
		Кількість учасників фінального туру	Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
				I	II	III		I	II	III
5.	Виноградівська ЗОШ Болгарська мова	1	2		2					
	Українська мова		1		1					
6.	Новоіванівська ЗОШ Болгарська мова		1			1				
			1			1				
	Б.-Дністровський р-н	36	6	2		4				
7.	Випаснянська ЗОШ Українська мова	1	1	1						
8.	Крутоярівська ЗОШ Молдовська мова		5	1		4				
			5	1		4				
	Балтський р-н	21	1		1					
9.	ЗОШ № 2 Англійська мова		1		1					
			1		1					
	Березівський р-н	25	1		1					
10.	ЗОШ № 3 Історія		1			1				
			1			1				
	Біляївський р-н	15	3		2	1				
11.	Нерубайський НВК Українська мова		2		1	1				
			1		1					
	Історія		1			1				
12.	ЗОШ № 2 Біологія		1		1					
			1		1					
	Болградський р-н	46	26	3	6	17				
13.	ЗОШ № 2 Хімія	7	1			1				
			1			1				
14.	Болградська гімназія Болгарська мова		4		1	3				
			4		1	3				
15.	Болградський лицей Фізика		1			1				
			1			1				
16.	ЗОШ № 3 Трудове навчання		1			1				
			1			1				
17.	Виноградівська ЗОШ Історія		2		1	1				
			1			1				
	Трудове навчання		1		1					
18.	Городнянська ЗОШ Болгарська мова		3	1		2				
			2	1		1				
	Географія		1			1				
19.	Калчевська ЗОШ Болгарська мова		1			1				
			1			1				
20.	Криничненська ЗОШ Французька мова		5		2	3				
			1			1				
	Болгарська мова		3		1	2				
	Трудове навчання		1			1				
21.	Новотроянівський НВК Українська мова	1	7	2	1	4				
			2	1	1					
	Російська мова та література		1	1			1			
	Французька мова		1	1			1			
	Болгарська мова		2	1		1				
22.	Орехівська ЗОШ Болгарська мова		1		1					
			1		1					
	Великомихайлівський р-н	12								
	Іванівський р-н	8								
	Ізмаїльський р-н	49	10	1	3	6				
23.	Кам'янський НВК Російська мова та література	3	3			3				
		11	3			3				

№ з.п.	Заклади освіти, райони (міста), учні яких брали участь у фінальному турі III етапу олімпіади	III етап (обласний)				IV етап (державний)				
		Кількість учасників фінального туру	Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
				I	II	III		I	II	III
24.	Кислицька ЗОШ Історія		1			1				
25.	Озернянська ЗОШ Молдовська мова		1		1					
26.	Утконосівська ЗОШ Молдовська мова		5	1	2	2				
	Кілійський р-н	20	6			6				
27.	Шевченківська ЗОШ № 1 Українська мова	1	1			1				
28.	ЗОШ № 1 Російська мова та література	2	3			3				
	Правознавство		1			1				
	Математика		1			1				
29.	Приозернянська ЗОШ Молдовська мова		1			1				
30.	ЗОШ № 3 Біологія		1			1				
	Комінтернівський р-н	19	3			3				
30.	Крижанівська ЗОШ Історія		2			2				
	Російська мова та література	3	1			1				
31.	Чорноморська ЗОШ Фізика		1			1				
	Котовський р-н	28	3			3				
32.	Новоселівська ЗОШ Російська мова та зарубіжна література		2			2				
33.	Нестойтська ЗОШ Хімія		1			1				
34.	Гидеримська ЗОШ Німецька мова		1			1				
	Красноокнянський р-н	9	1			1				
35.	Красноокнянська ЗОШ Українська мова		1			1				
	Любашівський р-н	6	4	1		3				
36.	ЗОШ № 1 Російська мова та зарубіжна література	6	2	1		1				
37.	ЗОШ № 2 Російська мова та зарубіжна література		2			2				
	Миколаївський р-н	26	1			1				
38.	Миколаївська ЗОШ Російська мова	4	1			1				
	Історія		1			1				
	Овідіопольський р-н	23	2			2				
39.	Овідіопольська ЗОШ № 1 Російська мова	4	1			1				
	Правознавство		1			1				
40.	Великодолинська ЗОШ Географія		1			1				
	Ренійський р-н	36	7	1	1	5				
41.	ЗОШ № 2 Болгарська мова	1	3			3				

№ з.п.	Заклади освіти, райони (міста), учні яких брали участь у фінальному турі III етапу олімпіади	III етап (обласний)					IV етап (державний)			
		Кількість учасників фінального туру	Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
				I	II	III		I	II	III
42.	Правознавство Географія НВК № 6		2 1 2			2 1 2				
43.	Хімія Історія ЗОШ № 1		1 1 1			1 1 1				
44.	Російська мова та література Лиманська ЗОШ Молдовська мова		1 1 1		1 1	1 1				
	Роздільнянський р-н	13	1			1				
45.	ЗОШ № 2 Німецька мова		1 1			1 1				
	Савранський р-н	13								
	Саратський р-н	36	6		1	5				
46.	Саратська ЗОШ Російська мова та зарубіжна література		1 1			1 1				
47.	Новоселівська ЗОШ Молдовська мова		2 2			2 2				
48.	Плахтіївська ЗОШ № 2 Українська мова		1 1		1 1					
49.	Плахтіївська ЗОШ № 3 Українська мова		1 1			1 1				
50.	Ярославська ЗОШ Історія		1 1			1 1				
	Тарутинський р-н	8								
	Татарбунарський р-н	28	4		3	1				
51.	ЗОШ № 1 Російська мова Болгарська мова	5 2	2		1	1				
	Хімія		1			1				
52.	Українська мова Борисівська ЗОШ Молдовська мова	1	1 2 2		1 2 2					
	Фрунзівський р-н	29								
	Ширяєвський р-н	20								
	Всього по сільських районах області	541	98	8	19	71				
	Всього по області	1557	513	60	124	329	36	5	13	8

Таблиця 3

РЕЗУЛЬТАТИ УЧАСТІ УЧНІВ ШКІЛ НОВОГО ТИПУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ В III ЕТАПІ ПРЕДМЕТНИХ ОЛІМПІАД ПРОТЯГОМ 2000—2003 РОКІВ

№ з.п.	Навчальний заклад нового типу	1999—2000 навч. рік		2000—2001 навч. рік		2001—2002 навч. рік		2002—2003 навч. рік	
		Учасники	Переможці	Учасники	Переможці	Учасники	Переможці	Учасники	Переможці
1	Рішельєвський лицей	115	63	124	74	121	68	121	68
2	Гімназія № 1, м. Одеса	66	30	84	44	81	31	66	35
3	Гімназія № 2, м. Одеса	49	29	66	37	71	35	64	32
4	Гімназія № 7, м. Одеса	4	1	9	0	30	6	26	21

№ з.п.	Навчальний заклад нового типу	1999—2000 навч. рік		2000—2001 навч. рік		2001—2002 навч. рік		2002—2003 навч. рік	
		Учасники	Переможці	Учасники	Переможці	Учасники	Переможці	Учасники	Переможці
5	Економічний ліцей	18	7	28	12	24	9	39	17
6	Ізмаїльський політехнічний ліцей	40	12	43	13	55	22	25	16
7	Маріїнська гімназія	30	14	43	11	38	20	26	13
8	Приморський ліцей	53	26	45	18	44	10	35	10
9	Гімназія № 5, м. Одеса	27	13	34	12	32	15	32	9
10	Білгород-Дністровський економічний ліцей	36	10	31	7	41	10	14	8
11	Юридичний ліцей, м. Одеса	20	7	29	4	34	13	39	8
12	АЗОШ № 3, м. Южне	41	12	36	9	34	9	11	8
13	Гімназія № 4, м. Одеса	39	18	40	20	48	11	44	7
14	Гімназія № 1, м. Іллічівськ	14	9	24	11	24	6	13	6
15	Ліцей № 53, м. Одеса	19	8	35	6	24	7	13	5
16	Болградська гімназія	10	4	9	4	5	3	7	4
17	Каменський НВК «школа-гімназія»	12	3	16	3	11	2	14	3
18	Нерубайський НВК «школа-гімназія»	12	2	16	1	10	1	12	2
19	Котовська гімназія	3	—	11	—	2	—	11	2
20	НВК «школа-ліцей», м. Рені	0	0	7	1	16	5	15	2
21	Гімназія № 8, м. Одеса	6	1	9	2	3	1	8	1
22	Гімназія № 9, м. Одеса	—	—	—	—	4	1	3	1
23	НВК «школа-ліцей», м. Болград	22	6	16	5	16	3	14	1
24	Татарбунарський НВК «школа-гімназія»	—	—	11	—	6	1	4	—
25	Військовий ліцей, м. Одеса	—	—	—	—	2	—	4	—
26	НВК «Гармонія» (гімн. № 6, ЗОШ № 83 м. Одеса)	—	—	—	—	—	—	—	—
27	Білгород-Дністровський районний ліцей	—	—	4	—	4	—	6	—
28	Тузлівський ліцей-інтернат	—	—	1	—	—	—	—	—

Таблиця 4

УЧАСТЬ УЧНІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ІV ЕТАПІ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ОЛІМПІАД У 2002/2003 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

№ з.п.	Предмет	Кількість учасників	Кількість переможців	Рейтинг команди	Прізвище, ім'я переможця	Місце	Район (місто)	Навчальний заклад	Клас	Прізвище, ім'я та по батькові вчителя (тренера)
2	Економіка				Голубовський Володимир	II	м. Одеса	Економічний ліцей	9	Сотніченко Микола Михайлович
3	Економіка				Трач Андрій	I	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	11	Сотніченко Микола Михайлович
4	Економіка				Шишкін Костянтин	II	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	10	Сотніченко Микола Михайлович
5	Французька мова	6	5		Леженцева Ярослава	I	м. Одеса	ЗОШ № 10	11	Гандзяк Вікторія Спартаківна
6	Французька мова				Зелінська Ірина	II	м. Одеса	ЗОШ № 10	11	Юрченко Тетяна Валеріївна
7	Французька мова				Курова Анастасія	III	м. Одеса	ЗОШ № 10	11	Гандзяк Вікторія Спартаківна
8	Французька мова				Захарко Марія	III	м. Одеса	ЗОШ № 10	10	Тухто Наталя Олександрівна

№ з.п.	Предмет	Кількість учасників	Кількість переможців	Рейтинг команди	Прізвище, ім'я переможця	Місце	Район (місто)	Навчальний заклад	Клас	Прізвище, ім'я та по батькові вчителя (тренера)
9	Французька мова				Островський Олександр	III	м. Одеса	ЗОШ № 10	9	Семенова Олена Станіславівна
10	Географія	9	3		Голубев Павло	I	м. Одеса	ЗОШ № 7	10	Нічволода Людмила Юріївна
11	Географія				Гінкул Марина	III	м. Одеса	ЗОШ № 33	9	Цимбал Любов Олександрівна
12	Географія				Кравчук Богдан	I	м. Одеса	ЗОШ № 56	11	Гонтенко Катерина Анатоліївна
13	Англійська мова	5	2		Легостова Катерина	II	м. Одеса	Гімназія № 2	10	Аксьонова Наталя Михайлівна
14	Англійська мова				Паянов Ілля	III	м. Іллічівськ	ЗОШ № 4	10	Терещенко Тетяна Вікторівна
15	Іспанська мова	5	1		Загорій Наталя	III	м. Одеса	Гімназія № 2	10	Ружейнікова Ірина Вікторівна
16	Біологія	9	3		Борченко Наталя	II	м. Одеса	Рішельєвський лицей	11	Кур'ята Ніна Володимирівна
17	Біологія				Овчиннікова Еліна	III	м. Одеса	Рішельєвський лицей	10	Задерей Наталя Сергіївна
18	Біологія				Павловська Тетяна	III	м. Одеса	Рішельєвський лицей	8	Задерей Наталя Сергіївна
19	Математика	8	4		Сеніна Анна	II	м. Одеса	Рішельєвський лицей	10	Мітельман Віктор Михайлович
20	Математика				Петров Олег	III	м. Одеса	Рішельєвський лицей	8	Шкурка Олена Володимирівна
21	Математика				Черкасов Сергій	III	м. Одеса	Рішельєвський лицей	9	Маліс Сергій Ілліч
22	Математика				Чепляка Роман	III	м. Одеса	Рішельєвський лицей	11	Маліс Сергій Ілліч
23	Історія	4	2		Вишньов Віктор	II	м. Іллічівськ	ЗОШ № 4	9	Гордієнко Тамара Іванівна
24	Історія				Дорожана Євген	III	м. Білгород-Дністровський	Лицей	10	Барко Тамара Іванівна
25	Право	3	1		Капеліст Максим	III	м. Одеса	Маріїнська гімназія	10	Дузь Тамара Вадимівна
26	Українська мова	3	1		Дроздовський Дмитро	II	м. Одеса	Гімназія № 4	10	Кремльова Галина Федорівна
27	Фізика	5	3		Лихачов Віталій	I	м. Одеса	СЗОШ № 117	8	Доній Діана Олександрівна
28	Фізика				Скворцов Юрій	II	м. Одеса	Маріїнська гімназія	9	Корнієнко Юрій Костянтинович
29	Фізика				Матвейчук Олег	II	м. Одеса	Рішельєвський лицей	11	Колешин Валерій Якович
30	Праця	2	2		Кривошия Ганна	III	м. Южне	ЗОНЗ № 2	11	Чайківська Олена Федорівна
31	Праця				Андрусевич Артур	III	м. Одеса	ЗОНЗ № 13	11	Жуган Микола Семенович
32	Хімія	4	2		Анісімов Юрій	III	м. Одеса	Гімназія № 5	11	Польшинська Неля Олексіївна
33	Хімія				Гольцов Дмитро	III	м. Одеса	Рішельєвський лицей	11	Цимбал Тетяна Вікторівна
34	Німецька мова	3	2		Малярова Марія	II	м. Одеса	СЗОШ № 90	11	Глищок Віолета Олександрівна
35	Німецька мова				Шестака Оксана	III	м. Одеса	СЗОШ № 90	9	Юліна Наталя Іванівна
36	Інформатика	3	1		Лелеченко Андрій	II	м. Одеса	Маріїнська гімназія	9	Буз Ірина Анатоліївна
37.	Екологія	2	2		Савко Олександр	II	Біляївський р-н	ЗОШ № 2 м. Біляївки	11	Савко Людмила Олександрівна
38.	Екологія				Сліщук Георгій	III	м. Одеса	ЗОШ № 51	11	Бредіхіна Тетяна Сергіївна

СПИСОК ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ЯКІ ПІДГОТУВАЛИ ПЕРЕМОЖЦІВ III ТА IV ЕТАПІВ ОЛІМПІАД У 2002/2003 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
1.	Гайдаржи Іван Савич	Городнянська ЗОШ	Болградський р-н	Болгарська мова	2	1	0	1				
2.	Яникова Христина Василівна	Криничненська ЗОШ	Болградський р-н	Болгарська мова	3	0	1	2				
3.	Арнаутова Наталія Анатоліївна	Гімназія	м. Болград	Болгарська мова	1	0	1	0				
4.	Великсар Олена Іллівна	Гімназія	м. Болград	Болгарська мова	2	0	0	2				
5.	Туриця Тетяна Георгіївна	Кам'янський НВК	Ізмаїльський р-н	Болгарська мова	1	0	0	1				
6.	Мінжирян Віра Христофорівна	Новотроянівський НВК	Болградський р-н	Болгарська мова	2	1	0	1				
7.	Радулова Світлана Вікторівна	Кам'янський НВК	Ізмаїльський р-н	Болгарська мова	1	0	0	1				
8.	Пітак Катерина Григорівна	Задунівська ЗОШ	Арцизький р-н	Болгарська мова	3	0	0	3				
9.	Іванов Степан Михайлович	Виноградівська ЗОШ	Арцизький р-н	Болгарська мова	1	0	1	0				
10.	Станева Ольга Іванівна	Оріхівська ЗОШ	Болградський р-н	Болгарська мова	1	0	1	0				
11.	Кара Наталія Василівна	Гімназія	м. Болград	Болгарська мова	1	0	0	1				
12.	Найденова Надія Іванівна	Новоіванівська ЗОШ	Арцизький р-н	Болгарська мова	1	0	0	1				
13.	Карагуца Євдокія Іванівна	Калчевська ЗОШ	Болградський р-н	Болгарська мова	1	0	0	1				
14.	Радолова Валентина Василівна	Кам'янський НВК	Ізмаїльський р-н	Болгарська мова	1	0	0	1				
15.	Клошка Тамара Антонівна	Лиманська ЗОШ	Ренійський р-н	Молдовська мова	1	1	0	0				
16.	Дякону Марія Павлівна	Озернянська ЗОШ	Ізмаїльський р-н	Молдовська мова	1	0	1	0				
17.	Стоян Ірина Михайлівна	Борисівська ЗОШ	Татарбунарський р-н	Молдовська мова	2	0	2	0				
18.	Паскар Аурелія Андріївна	Крутоярівська ЗОШ	Білгород-Дністровський р-н	Молдовська мова	1	0	0	1				
19.	Пожар Маріана Василівна	Приозернянська ЗОШ	Кілійський р-н	Молдовська мова	1	0	0	1				
20.	Арнаут Людмила Серафимівна	Утконосівська ЗОШ	Ізмаїльський р-н	Молдовська мова	3	0	1	2				
21.	Роман Лідія Михайлівна	Крутоярівська ЗОШ	Білгород-Дністровський р-н	Молдовська мова	4	1	0	3				
22.	Попеску Марія Іванівна	Утконосівська ЗОШ	Ізмаїльський р-н	Молдовська мова	2	1	1	0				
23.	Страт Любов Павлівна	Новоселівська ЗОШ	Саратський р-н	Молдовська мова	2	0	0	2				
24.	Мельник Людмила Михайлівна	СЗОШ № 35	м. Одеса	Англійська мова	2	1	0	1				
25.	Каукіна Тетяна Федорівна	Гімназія № 1	м. Одеса	Англійська мова	3	0	1	2				
26.	Кравчук Лариса Валеріївна	ЗНЗ № 2	м. Балта	Англійська мова	1	0	1	0				
27.	Аксьонова Наталя Михайлівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Англійська мова	2	0	2	0	1		1	
28.	Арова Розалія Зямівна	Гімназія № 5	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				
29.	Бароковських Олена Олегівна	Школа «Крок»	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
30.	Гриценко Ольга Миколаївна	Гімназія № 2	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				
31.	Баранкевич Людмила Іванівна	Гімназія № 4	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				
32.	Пастух Світлана Іванівна	Гімназія № 1	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				
33.	Терещенко Тетяна Вікторівна	ЗОШ № 4	м. Іллічівськ	Англійська мова	1	1	0	0	1			1
34.	Волкова Ольга Василівна	ЗОШ № 1	м. Ізмаїл	Англійська мова	2	0	1	1				
35.	Медведева Оксана Яківна	Гімназія № 2	м. Одеса	Англійська мова	3	0	1	2				
36.	Шилінгівська Ірина Петрівна	Гімназія № 5	м. Одеса	Англійська мова	2	0	0	2				
37.	Савченко Ганна Андріївна	Гімназія № 7	м. Одеса	Англійська мова	4	1	1	2				
38.	Схіж Антоніна Анатоліївна	Гімназія № 2	м. Одеса	Англійська мова	1	0	1	0				
39.	Забалуєва Інна Володимирівна	Гімназія № 5	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				
40.	Кутасіна Ліліана Вікторівна	СЗОШ № 35	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				
41.	Светна Ольга Анатоліївна	Гімназія № 4	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				
42.	Кондрат Ліна Михайлівна	ЗОШ № 1	м. Ізмаїл	Англійська мова	1	0	0	1				
43.	Калініченко Зінаїда Олександрівна	ЗОШ № 43	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				
44.	Дружиніна Анжеліка Олександрівна	ЗОШ № 121	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				
45.	Таранець Світлана Валентинівна	ЗОШ № 15	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				
46.	Бездітний Юрій Володимирович	ЗОШ № 86	м. Одеса	Англійська мова	1	0	0	1				
47.	Глицюк Віолета Олександрівна	СЗОШ № 90	м. Одеса	Німецька мова	3	1	2	0	1		1	
48.	Гаусгофер Інґрід	СЗОШ № 90	м. Одеса	Німецька мова	1	0	1	0				
49.	Мартін Флух	ЗОШ № 16	м. Ізмаїл	Німецька мова	4	0	0	4				
50.	Лунгул Алла Іванівна	Гидеримська ЗОШ	м. Котовськ	Німецька мова	1	0	0	1				
51.	Юліна Наталія Іванівна	СЗОШ № 90	м. Одеса	Німецька мова	6	2	2	2	1			1
52.	Лисенко Тамара Степанівна	СЗОШ № 90	м. Одеса	Німецька мова	1	0	0	1				
53.	Кликова Олена Олександрівна	СЗОШ № 35	м. Одеса	Німецька мова	1	0	1	0				
54.	Нусимович Лілія Іванівна	ЗОШ № 76	м. Ізмаїл	Німецька мова	1	0	0	1				
55.	Ружейнікова Ірина Вікторівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Іспанська мова	6	2	1	3	1			1
56.	Козакова Лідія Григорівна	ЗОШ № 46	м. Одеса	Іспанська мова	1	0	1	0				
57.	Чаос Тетяна Євгенівна	ЗОШ № 83	м. Одеса	Іспанська мова	1	0	0	1				
58.	Хіль Олег Павлович	Гімназія № 4	м. Одеса	Іспанська мова	2	0	0	2				
59.	Булгаков Роман Юрійович	СЗОШ № 121	м. Одеса	Іспанська мова	1	0	0	1				
60.	Юрченко Тетяна Валеріївна	СЗОШ № 10	м. Одеса	Французька мова	1	1	0	0	1		1	
61.	Гандзяк Вікторія Спартаківна	СЗОШ № 10	м. Одеса	Французька мова	3	0	2	1	2	1		1

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
62.	Мінжирян Віра Христофорівна	Новотрояннівська ЗОШ	Болградський р-н	Французька мова	1	0	0	1				
63.	Тухто Наталія Олександрівна	СЗОШ № 10	м. Одеса	Французька мова	5	1	3	1	1		1	
64.	Палілова Лідія Василівна	СЗОШ № 10	м. Одеса	Французька мова	1	0	0	1				
65.	Юсаненко Наталія Валентинівна	СЗОШ № 10	м. Одеса	Французька мова	1	0	0	1				
66.	Зільберберг Ганна Аронівна	Рішельєвський лицей	м. Одеса	Французька мова	1	0	0	1				
67.	Жазулі Олена Олександрівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Французька мова	1	0	0	1				
68.	Семенова Олена Станіславівна	СЗОШ № 10	м. Одеса	Французька мова	2	1	1	0	1		1	
69.	Омельченко Олександр Семенович	ЗОШ № 84	м. Одеса	Французька мова	1	0	0	1				
70.	Руденко Надія Леонідівна	Випаснянська ЗОШ	Білгород-Дністровський р-н	Українська мова та література	1	1	0	0				
71.	Ткаченко Тетяна Степанівна	Нерубайський НВК	Біляївський р-н	Українська мова та література	1	0	1	0				
72.	Заворонюк Олена Федорівна	ЗОШ № 1	Татарбунарський р-н	Українська мова та література	1	0	1	0				
73.	Чеботар Ніна Макарівна	СЗОШ № 10	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
74.	Терентьева Наталія Леонідівна	СЗОШ № 67	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
75.	Суліма Галина Костянтинівна	ЗОШ № 67	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
76.	Кремльова Галина Федорівна	Гімназія № 4	м. Одеса	Українська мова та література	1	1	0	0	1	1		
77.	Сордія Олена Анатоліївна	Гімназія № 7 НВК «Сузір'я»	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	1	0				
78.	Мокрота Тамара Авксентіївна	Гімназія № 1	м. Одеса	Українська мова та література	2	0	0	2				
79.	Бриленкова Валентина Олександрівна	Маріїнська гімназія	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
80.	Волчкова Світлана Дмитрівна	ЗОШ № 33	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
81.	Лихошапко Світлана Дмитрівна	ЗОШ № 40	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
82.	Самойленко Ірина Степанівна	НВО ім. В.Чорновола	м. Южне	Українська мова та література	1	0	0	1				
83.	Гончаренко Ірина Петрівна	ЗОШ № 44	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
84.	Залеська Любов Іллівна	НВО ім. В.Чорновола	м. Южне	Українська мова та література	1	1	0	0				
85.	Кошельник Віра Володимирівна	Плахтіївська ЗОШ № 2	Саратський р-н	Українська мова та література	1	0	1	0				

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
86.	Кірова Наталя Григорівна	Новотроянівський НВК	Болградський р-н	Українська мова та література	2	1	1	0				
87.	Кожухар Ніна Герасимівна	Красноокнянська ЗОШ	Красноокнянський р-н	Українська мова та література	1	0	0	1				
88.	Майстро Ніна Матвіївна	Плахтійвська ЗОШ № 3	Саратський р-н	Українська мова та література	1	0	0	1				
89.	Гринюк Валентина Дмитрівна	Гімназія № 7	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
90.	Ліпатова Римма Миколаївна	СЗОШ № 90	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	1	0				
91.	Топал Лариса Петрівна	Виноградівська ЗОШ	Арцизький р-н	Українська мова та література	1	0	1	0				
92.	Жолонківська Тетяна Олександрівна	Гімназія № 4	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
93.	Чумаченко Світлана Федотівна	Шевченківська ЗОШ № 1	Кілійський р-н	Українська мова та література	1	0	0	1				
94.	Мамедова Валентина Василівна	СЗОШ № 117	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
95.	Юракова Ніна Миколаївна	СЗОШ № 117	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
96.	Масленко Олена Павлівна	ЗОШ № 1	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
97.	Ткаченко Надія Григорівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Українська мова та література	1	0	0	1				
98.	Жуган Микола на праця)	ЗОШ № 13	м. Одеса	Трудове навчання (технічна праця)	1	1	0	0	1			1
99.	Чумаков Дмитро Дмитрович	Криничанська ЗОШ	Болградський р-н	Трудове навчання (технічна праця)	1	0	1	0				
100.	Андонов Георгій Миколайович	ЗОШ № 4	м. Арциз	Трудове навчання (технічна праця)	2	0	0	2				
101.	Процина Павло Іванович	ЗОШ № 24	м. Одеса	Трудове навчання (технічна праця)	1	0	1	0				
102.	Яременко Олег Васильович	ЗОШ № 18	м. Одеса	Трудове навчання (технічна праця)	1	0	1	0				
103.	Романов Борис Миколайович	ЗОШ № 85	м. Одеса	Трудове навчання (технічна праця)	1	0	0	1				
104.	Касьяненко Віктор Юхимович	ЗОШ № 46	м. Одеса	Трудове навчання (технічна праця)	1	0	0	1				
105.	Бойко Валентина Миколаївна	ЗОШ № 72	м. Одеса	Трудове навчання (обслуговуюча праця)	1	0	1	0				
106.	Чайківська Олена Федорівна	ЗОШ № 2	м. Южне	Трудове навчання (обслуговуюча праця)	2	1	1	0	1			1
107.	Лук'яненко Галина Михайлівна	ЗОШ № 67	м. Одеса	Трудове навчання (обслуговуюча праця)	1	0	0	1				

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
108.	Заїка Людмила Миколаївна	ЗОШ № 6	м. Білгород-Дністровський	Трудове навчання (обслуговуюча праця)	1	0	0	1				
109.	Стратан Лідія Василівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Трудове навчання (обслуговуюча праця)	1	0	0	1				
110.	Мороз Лідія Олексіївна	ЗОШ № 113	м. Одеса	Трудове навчання (обслуговуюча праця)	1	0	0	1				
111.	Янішевська Сусанна Олексіївна	ЗОШ № 61	м. Одеса	Трудове навчання (обслуговуюча праця)	1	0	1	0				
112.	Перевалова Ольга Іванівна	Виноградівська ЗОШ	Болградський р-н	Трудове навчання (обслуговуюча праця)	1	0	1	0				
113.	Давиденко Наталя Павлівна	ЗОШ № 4	м. Арциз	Трудове навчання (обслуговуюча праця)	1	0	0	1				
114.	Мінкова Олександра Дмитрівна	ЗОШ № 3	м. Болград	Трудове навчання (обслуговуюча праця)	1	0	0	1				
115.	Александров Михайло Юхимович	Рішельєвський лицей	м. Одеса	Математика	5	1	1	3				
116.	Мітіхіна Майя Родіонівна	ЗОШ № 69	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
117.	Попова Лариса Костянтинівна	Лицей «Приморський»	м. Одеса	Математика	2	0	0	2				
118.	Могилевська Світлана Гнатівна	Гімназія № 5	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
119.	Нелипович Зінаїда Іванівна	ЗОШ № 28	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
120.	Мітельман Ігор Михайлович	Рішельєвський лицей	м. Одеса	Математика	7	1	2	4	1		1	
121.	Алфімова Людмила Олександрівна	ЗОШ № 77	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
122.	Дзиговська Світлана Володимирівна	Гімназія № 7	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
123.	Штиволюка Олена Михайлівна	лицей	м. Білгород-Дністровський	Математика	1	0	0	1				
124.	Маліс Сергій Ілліч	Рішельєвський лицей	м. Одеса	Математика	4	1	0	3	2			2
125.	Поліщук Ольга Ростиславівна	Маріїнська гімназія	м. Одеса	Математика	2	0	1	1				
126.	Кравченко Катерина Дмитрівна	Лицей № 53	м. Одеса	Математика	1	0	1	0				
127.	Горелова Оксана Володимирівна	Політехнічний лицей	м. Ізмаїл	Математика	1	0	0	1				
128.	Гаузнер Берта Юхимівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
129.	Біленька Галина Володимирівна	ЗОШ № 28	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
130.	Михайленко Олександра Данилівна	ЗОШ № 81	м. Одеса	Математика	1	1	0	0				
131.	Семенова Ольга Валентинівна	Рішельєвський лицей	м. Одеса	Математика	1	0	1	0				
132.	Шкурко Олена Володимирівна	Рішельєвський лицей	м. Одеса	Математика	4	0	1	3	1			1
133.	Козьма Валентина Георгіївна	ЗОШ № 3	м. Кілія	Математика	1	0	0	1				

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
134.	Крачілов Ілля Петрович	Політехнічний ліцей	м. Ізмаїл	Математика	2	0	0	2				
135.	Шевчук Валентина Єгорівна	СЗОШ № 117	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
136.	Смаль Катерина Олександрівна	Гімназія № 1	м. Іллічівськ	Математика	2	1	1	0				
137.	Анісімова Валентина Михайлівна	ЗОШ № 25	м. Одеса	Математика	1	0	1	0				
138.	Кушнір Ольга Ростиславівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
139.	Христова Катерина Андріївна	Ліцей «Чорноморський»	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
140.	Дегтяренко Алла Вікторівна	ЗОШ № 37	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
141.	Мельникова Ірина Борисівна	Гімназія № 1	м. Одеса	Математика	1	0	0	1				
142.	Зеленін Сергій Володимирович	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Фізика	3	1	1	1	1		1	
143.	Зеленін Сергій Володимирович	Ліцей «Чорноморський»	м. Одеса	Фізика	1	0	0	1				
144.	Удовиця Любов Григорівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Фізика	1	0	1	0				
145.	Мітельман Міра Шулемівна	Гімназія № 1	м. Одеса	Фізика	3	0	1	2				
146.	Віктор Павло Андрійович	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Фізика	4	0	0	4				
147.	Настаченко Світлана Мефодіївна	Гімназія № 7	м. Одеса	Фізика	2	0	0	2				
148.	Паніот Надія Андріївна	Гімназія № 1	м. Іллічівськ	Фізика	1	0	0	1				
149.	Колєв Костянтин Савелійович	Ліцей	м. Білгород-Дністровський	Фізика	1	0	0	1				
150.	Манакін Вадим Леонідович	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Фізика	3	1	1	1				
151.	Рябчук Михайло Володимирович	Ліцей № 53	м. Одеса	Фізика	2	0	2	0				
152.	Колебощин Сергій Валерійович	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Фізика	1	0	0	1				
153.	Рожко Ангеліна Василівна	Чорноморська ЗОШ	Комінтернівський р-н	Фізика	1	0	0	1				
154.	Корнієнко Юрій Костянтинович	Маріїнська гімназія	м. Одеса	Фізика	1	1	0	0	1		1	
155.	Панасенко Елла Миколаївна	Болградський ліцей	м. Болград	Фізика	1	0	0	1				
156.	Родина Раїса Іванівна	ЗОШ № 81	м. Одеса	Фізика	1	1	0	0				
157.	Севастьянов Василь Олександрович	Гімназія № 7	м. Одеса	Фізика	1	0	1	0				
158.	Доній Діана Олександрівна	ЗОШ № 117	м. Одеса	Фізика	1	0	1	0	1	1		
159.	Златов Сергій Іванович	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Фізика	2	0	0	2				
160.	Македонський Трифон Дмитрович	Політехнічний ліцей	м. Ізмаїл	Фізика	2	0	0	2				
161.	Бульба Алла Іванівна	АЗОШ № 3	м. Южне	Фізика	1	0	0	1				
162.	Сотніченко Микола Михайлович	Економічний ліцей	м. Одеса	Економіка	10	2	3	5	2		2	

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
163.	Сотніченко Микола Михайлович	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Економіка	4	1	2	1	2	1	1	
164.	Алексєєнко Ольга Володимирівна	Школа № 4	м. Іллічівськ	Економіка	1	0	0	1				
165.	Білокобилко Ольга Володимирівна	СЗОШ № 117	м. Одеса	Економіка	1	0	0	1				
166.	Доброва Тетяна Георгіївна	Гімназія № 1	м. Одеса	Економіка	3	0	1	2				
167.	Курзов Геннадій Кирилович	Приморський ліцей	м. Одеса	Економіка	2	0	0	2				
168.	Колосова Ліна Миколаївна	Ліцей № 53	м. Одеса	Інформатика	1	1	0	0				
169.	Губень Олександр Володимирович	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Інформатика	2	0	1	1				
170.	Корепанова Наталія Григорівна	Економічний ліцей	м. Одеса	Інформатика	1	0	0	1				
171.	Вербицький Віктор Васильович	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Інформатика	1	0	0	1				
172.	Тінгаєв Олександр Аркадійович	Гімназія № 7	м. Одеса	Інформатика	1	0	0	1				
173.	Косирєва Ліаліна Анатоліївна	Гімназія № 7	м. Одеса	Інформатика	1	0	0	1				
174.	Синиціна Наталія Сергіївна	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Інформатика	3	1	1	1				
175.	Караконстантин Олена Володимирівна	Ліцей «Приморський»	м. Одеса	Інформатика	1	0	0	1				
176.	Чимшир Валентин Іванович	Політехнічний ліцей	м. Ізмаїл	Інформатика	1	0	0	1				
177.	Віктор Євгенія Олександрівна	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Інформатика	1	0	0	1				
178.	Шаріпов Павло Алдашевич	ЗОШ № 40	м. Одеса	Інформатика	1	0	0	1				
179.	Буз Ірина Анатоліївна	Маріїнська гімназія	м. Одеса	Інформатика	2	1	1	0	1		1	
180.	Ящук Наталія Сергіївна	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Інформатика	1	0	1	0				
181.	Мельник Олена Михайлівна	Гімназія № 1	м. Одеса	Інформатика	2	0	0	2				
182.	Бадюл Клавдія Петрівна	Гімназія	м. Котовськ	Географія	1	1	0	0				
183.	Стоянов Сергій Михайлович	Чорноморський ліцей	м. Одеса	Географія	4	0	1	3				
184.	Дермеңджи Надія Ігнатіївна	ЗОШ № 1	м. Ізмаїл	Географія	2	0	1	1				
185.	Пальоха Надія Архипівна	Першотравнева ЗОШ	Комінтернівський р-н	Географія	1	0	0	1				
186.	Білоус Наталія Миколаївна	АЗОШ № 3	м. Южний	Географія	3	0	1	2				
187.	Гученко Марія Семенівна	Гімназія № 1	м. Іллічівськ	Географія	1	0	0	1				
188.	Нічволода Людмила Юріївна	ЗОШ № 7	м. Іллічівськ	Географія	1	1	0	0	1	1		
189.	Злобіна Олександра Борисівна	Маріїнська гімназія	м. Одеса	Географія	1	0	1	0				
190.	Просєнюк Віктор Семенович	Гімназія № 1	м. Одеса	Географія	4	0	0	4				

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
191.	Усенко Світлана Робертівна	Лицей № 53	м. Одеса	Географія	1	0	0	1				
192.	Гулько Віра Іванівна	ЗОШ № 2	м. Рені	Географія	1	0	0	1				
193.	Матрюк Наталія Сергіївна	Юридичний лицей	м. Одеса	Географія	1	0	0	1				
194.	Гонтенко Катерина Анатоліївна	ЗОШ № 56	м. Одеса	Географія	3	1	0	2	1	1		
195.	Солдатко Майя Георгіївна	ЗОШ № 4	м. Іллічівськ	Географія	1	0	1	0				
196.	Хомутов Віктор Анатолійович	ЗОШ № 32	м. Одеса	Географія	1	0	1	0				
197.	Кіров Дмитро Іванович	Новотроянівський НВК	Болградський р-н	Географія	1	0	0	1				
198.	Райчева Надія Григоріївна	Городнянська ЗОШ	Болградський р-н	Географія	1	0	0	1				
199.	Цимбал Любов Олександрівна	ЗОШ № 33	м. Одеса	Географія	2	1	1	0	1			1
200.	Грицай Лідія Михайлівна	Економічний лицей	м. Одеса	Географія	1	0	1	0				
201.	Осолінська Ніна Григоріївна	ЗОШ № 106	м. Одеса	Географія	2	0	0	2				
202.	Серцевич Анатолій Павлович	ЗОШ № 3	м. Білгород-Дністровський	Географія	1	0	0	1				
203.	Зінченко Людмила Миколаївна	Великодолинська ЗОШ	Овідіопольський р-н	Географія	1	0	0	1				
204.	Бондаренко Ольга Василівна	ЗОШ № 38	м. Одеса	Правознавство	1	1	0	0				
205.	Прутцев Сергій Борисович	Лицей «Приморський»	м. Одеса	Правознавство	2	0	1	1				
206.	Саганчук Наталія Григорівна	Гімназія № 8	м. Одеса	Правознавство	1	0	1	0				
207.	Немченко Юрій Анатолійович	Юридичний лицей	м. Одеса	Правознавство	1	0	0	1				
208.	Ободовська Валентина Іванівна	Гімназія № 7	м. Одеса	Правознавство	1	1	0	0				
209.	Слісаренко Олександр Володимирович	Економічний лицей	м. Одеса	Правознавство	1	0	1	0				
210.	Дузь Тамара Вадимівна	Маріїнська гімназія	м. Одеса	Правознавство	1	0	1	0	1			1
211.	Голоядова Тетяна Олексіївна	Гімназія № 1	м. Одеса	Правознавство	1	0	0	1				
212.	Тимошенко Оксана Вікторівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Правознавство	1	0	0	1				
213.	Коритнюк Ярослав Олегович	Юридичний лицей	м. Одеса	Правознавство	3	1	1	1				
214.	Куліш Таїсія Анатоліївна	ЗОШ № 8	м. Одеса	Правознавство	1	0	1	0				
215.	Шкрюба Олексій Олексійович	ЗОШ № 1	Овідіопольський р-н	Правознавство	1	0	0	1				
216.	Гордієнко Тамара Іванівна	ЗОШ № 4	м. Іллічівськ	Правознавство	1	0	0	1				
217.	Сорока Надія Миколаївна	ЗОШ № 3	Кілійський р-н	Правознавство	1	0	0	1				
218.	Польшинська Неля Олексіївна	Гімназія № 5	м. Одеса	Хімія	1	1	0	0	1			1
219.	Цимбал Тетяна Вікторівна	Рішельєвський лицей	м. Одеса	Хімія	10	1	1	8	1			1
220.	Ляпунов Олександр Юрійович	Рішельєвський лицей	м. Одеса	Хімія	3	0	1	2				
221.	Сікорська Світлана Вікторівна	Гімназія № 9	м. Одеса	Хімія	1	0	0	1				

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
222.	Широкова Антоніна Семенівна	Гімназія № 7	м. Одеса	Хімія	1	0	0	1				
223.	Мерзликіна Вікторія Василівна	Ліцей	м. Білгород-Дністровський	Хімія	2	0	0	2				
224.	Мешкова Олена Михайлівна	Гімназія № 1	м. Білгород-Дністровський	Хімія	1	0	0	1				
225.	Усова Інна Ігорівна	Ліцей «Приморський»	м. Одеса	Хімія	1	0	0	1				
226.	Сарлачан Клавдія Пилипівна	Політехнічний ліцей	м. Ізмаїл	Хімія	4	0	0	4				
227.	Петряєва Світлана Миколаївна	ЗОШ № 5	м. Арциз	Хімія	2	0	0	2				
228.	Глазунова Марина Анатоліївна	ЗОШ № 35	м. Одеса	Хімія	1	1	0	0				
229.	Сіраєва Ольга Георгіївна	Політехнічний ліцей	м. Ізмаїл	Хімія	7	0	1	6				
230.	Листицька Марія Львівна	Гімназія № 1	м. Одеса	Хімія	2	0	1	1				
231.	Рудіна Людмила Сергіївна	ЗОШ № 4	м. Іллічівськ	Хімія	1	0	0	1				
232.	Калій Ніна Василівна	НВК-ліцей № 6	м. Рені	Хімія	1	0	0	1				
233.	Зелінська Світлана Віталіївна	ЗОШ № 100	м. Одеса	Хімія	1	0	0	1				
234.	Лимаренко Тетяна Петрівна	ЗОШ № 3	м. Білгород-Дністровський	Хімія	1	0	0	1				
235.	П'ятковська Людмила Давидівна	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Хімія	1	0	0	1				
236.	Калантаєвська Віра Михайлівна	Економічний ліцей	м. Одеса	Хімія	1	0	0	1				
237.	Гвінджилія Людмила Георгіївна	ЗОШ № 2	м. Болград	Хімія	1	0	0	1				
238.	Давидова Євдокія Єреміївна	ЗОШ № 1	Татарбунарський р-н	Хімія	1	0	0	1				
239.	Біалент Іенер Екши	Ліцей «Чорноморський»	м. Одеса	Хімія	1	0	0	1				
240.	Циж Інна Вікторівна	Нестойтська ЗОШ	Котовський р-н	Хімія	1	0	0	1				
241.	Бондарчук Наталя Ігорівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Хімія	2	0	1	1				
242.	Коновалова Інна Геннадіївна	Маріїнська гімназія	м. Одеса	Хімія	1	0	0	1				
243.	Юн Нора Костянтинівна	ЗОШ № 51	м. Одеса	Хімія	1	0	0	1				
244.	Маломен Ірина Миколаївна	ЗОШ № 9	м. Ізмаїл	Хімія	1	0	1	0				
245.	Гордієнко Людмила Анатоліївна	ЗОШ № 7	м. Іллічівськ	Хімія	1	0	1	0				
246.	Барко Генрієтта Михайлівна	Ліцей	м. Білгород-Дністровський	Історія	3	1	0	2	1			
247.	Супрененко Галина Захарівна	Маріїнська гімназія	м. Одеса	Історія	1	0	1	0				
248.	Кукушкін Наум Семенович	ЗОШ № 121	м. Одеса	Історія	1	0	1	0				
249.	Вегерчук Сергій Максимович	Гімназія № 2	м. Одеса	Історія	1	0	0	1				
250.	Гузик Надія Валентинівна	АЗОШ № 3	м. Одеса	Історія	2	0	1	1				
251.	Слесаренко Олександр Володимирович	Економічний ліцей	м. Одеса	Історія	1	0	0	1				

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
252.	Харченко Алла Олександрівна	Нерубайська гімназія	Біляївський р-н	Історія	1	0	0	1				
253.	Попаз Катерина Іванівна	ЗОШ № 6	Ренійський р-н	Історія	1	0	0	1				
254.	Боровська Ольга Родіонівна	ЗОШ № 4	м. Іллічівськ	Історія	4	1	2	1				
255.	Думик Галина Мирославівна	Юридичний ліцей	м. Одеса	Історія	2	0	1	1				
256.	Попкова Лариса Олександрівна	ЗОШ № 6	м. Ізмаїл	Історія	1	0	1	0				
257.	Дроздова Наталія Анатоліївна	ЗОШ № 3	Березівський р-н	Історія	1	0	0	1				
258.	Миза Світлана Олександрівна	Крижанівська ЗОШ	Комінтернівський р-н	Історія	1	0	0	1				
259.	Сорокін Володимир Васильович	Ярославська ЗОШ	Саратський р-н	Історія	1	0	0	1				
260.	Саєнко Євгенія Василівна	ЗОШ № 6	м. Іллічівськ	Історія	1	0	0	1				
261.	Мельникова Ірина Володимирівна	ЗОШ № 77	м. Одеса	Історія	1	0	0	1				
262.	Палиєнко Сергій Миколайович	Миколаївська ЗОШ	Миколаївський р-н	Історія	1	0	0	1				
263.	Назарчук Надія Віталіївна	НВК «Надія» № 275	м. Одеса	Історія	1	0	0	1				
264.	Польська Лариса Дмитрівна	ЗОШ № 1	Арцизький р-н	Історія	1	0	0	1				
265.	Максимчук Людмила Миколаївна	Гімназія	м. Котовськ	Історія	1	1	0	0				
266.	Пеліван Ганна Миколаївна	Гімназія № 1	Арцизький р-н	Історія	1	0	0	1				
267.	Чебанова Марія Федорівна	Виноградівська ЗОШ	Болградський р-н	Історія	1	0	0	1				
268.	Кожина Олена Григорівна	Гімназія № 7	м. Одеса	Історія	1	0	0	1				
269.	Протосеня Тетяна Германівна	Гімназія № 5	м. Одеса	Історія	1	1	0	0				
270.	Макан Ігор Миколайович	Ліцей «Приморський»	м. Одеса	Історія	1	0	1	0				
271.	Бистрін Володимир Остапович	Гімназія № 1	м. Одеса	Історія	1	0	0	1				
272.	Семенкова Тамара Степанівна	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Історія	1	0	0	1				
273.	Гордієнко Тамара Іванівна	ЗОШ № 4	м. Іллічівськ	Історія	1	0	0	1	1		1	
274.	Мірошніченко Валентина Арсентіївна	Економічний ліцей	м. Одеса	Історія	1	0	0	1				
275.	Богун Наталя Петрівна	Юридичний ліцей	м. Одеса	Історія	1	0	0	1				
276.	Марченко Наталія Вікторівна	Гімназія № 1	м. Одеса	Історія	1	0	0	1				
277.	Башенко Тетяна Володимирівна	Ліцей «Чорноморський»	м. Одеса	Історія	1	0	0	1				
278.	Задерей Наталя Сергіївна	Рішельєвський ліцей	м. Одеса	Біологія	5	2	1	2	2	0	0	2
279.	Гасанова Ірина Володимирівна	Гімназія № 5	м. Одеса	Біологія	1	0	1	0				
280.	Присянюк Алла Петрівна	ЗОШ № 3	м. Южне	Біологія	1	0	1	0				
281.	Діденко Галина Олександрівна	ЗОШ № 3	м. Южне	Біологія	1	0	0	1				
282.	Кущева Олена Іванівна	ЗОШ № 3	м. Кілія	Біологія	1	0	0	1				

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
283.	Кедік Ілля Федорович	Політехнічний лицей	м. Ізмаїл	Біологія	3	0	0	3				
284.	Бредіхіна Тетяна Сергіївна	ЗОШ № 51	м. Одеса	Біологія	2	1	1	0				
285.	Должникова Зінаїда Анатоліївна	СЗОШ № 117	м. Одеса	Біологія	1	0	0	1				
286.	Іщенко Ірина Миколаївна	ЗОШ № 33	м. Одеса	Біологія	1	0	0	1				
287.	Шевченко Катерина Микитівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Біологія	1	0	0	1				
288.	Тихевич Олена Олександрівна	Гімназія № 7	м. Одеса	Біологія	2	0	1	1				
289.	Сербінова Марія Степанівна	Приморський лицей	м. Одеса	Біологія	1	0	0	1				
290.	Галутва Наталя Геннадіївна	Чорноморський лицей	м. Одеса	Біологія	1	0	0	1				
291.	Кур'ята Ніна Володимирівна	Рішельєвський лицей	м. Одеса	Біологія	4	1	0	3	1	0	1	
292.	Савко Людмила Олександрівна	ЗОШ № 2	м. Біляївка	Біологія	1	0	1	0				
293.	Савко Людмила Олександрівна	ЗОШ № 2	м. Біляївка	Екологія	1	0	1	0	1		0	
294.	Бредіхіна Тетяна Сергіївна	ЗОШ № 51	м. Одеса	Екологія	1	0	1	0	1	0	1	
295.	Докучаєва Наталія Іванівна	Гімназія № 1	м. Одеса	Російська мова та література	4	2	1	1				
296.	Кондратюк Ніна Петрівна	ЗОШ № 1	м. Рені	Російська мова та література	1	0	1	0				
297.	Ніколієва Марія Дмитрівна	Новотроїнівський НВК	Болградський р-н	Російська мова та література	1	0	0	1				
298.	Скалка Людмила Федорівна	ЗОШ № 62	м. Одеса	Російська мова та література	1	0	0	1				
299.	Снігирьов Юрій Клеонікович	Гімназія № 1	м. Одеса	Російська мова та література	2	1	0	1				
300.	Каленіченко Ніна Дмитрівна	Маріїнська гімназія	м. Одеса	Російська мова та література	2	0	2	0				
301.	Саломашенко Інна Леонідівна	Гімназія № 4	м. Одеса	Російська мова та література	1	0	0	1				
302.	Васильєва Людмила Петрівна	СЗОШ № 117	м. Одеса	Російська мова та література	1	0	0	1				
303.	Паніна Світлана Анатоліївна	ЗОШ № 1	м. Кілія	Російська мова та література	1	0	0	1				
304.	Савельєва Олена Миколаївна	ЗОШ № 4	м. Іллічівськ	Російська мова та література	1	0	0	1				
305.	Заславська Марина Августівна	Гімназія № 1	м. Одеса	Російська мова та література	2	0	1	1				
306.	Алферова Олена Миколаївна	ЗОШ № 4	м. Іллічівськ	Російська мова та література	1	0	1	0				
307.	Шеболдіна Альбіна Анатоліївна	ЗОШ № 33	м. Одеса	Російська мова та література	1	0	0	1				
308.	Бибих Ніна Михайлівна	ЗОШ № 15	м. Одеса	Російська мова та література	1	0	0	1				
309.	Волошаненко Тетяна Сергіївна	Гімназія № 5	м. Одеса	Російська мова та література	1	0	0	1				
310.	Нікітенко Майя Яківна	ЗОШ № 1	Любашівський р-н	Російська мова та зарубіжна література	2	1	0	1				
311.	Косинська Ольга Григорівна	ЗОШ № 1	Любашівський р-н	Російська мова та зарубіжна література	2	1	0	1				
312.	Єфанова Нонна Веніаминівна	СЗОШ № 121	м. Одеса	Російська мова та зарубіжна література	1	0	1	0				

№ з.п.	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальний заклад	Район (місто)	Предмет	III етап			IV етап				
					Кількість переможців	За ступенями дипломів			Кількість переможців	За ступенями дипломів		
						I	II	III		I	II	III
313.	Середа Любов Миколаївна	Гімназія № 7	м. Одеса	Російська мова та зарубіжна література	2	0	1	1				
314.	Лінецька Рита Семенівна	Гімназія № 2	м. Одеса	Російська мова та зарубіжна література	6	0	0	6				
315.	Райхерт Ганна Федорівна	Новоселівська ЗОШ	Котовський р-н	Російська мова та зарубіжна література	1	0	0	1				
316.	Торак Світлана Григорівна	ЗОШ № 2	Любашівський р-н	Російська мова та зарубіжна література	1	0	0	1				
317.	Тітова Неллі Федорівна	ЗОШ № 69	м. Одеса	Російська мова та зарубіжна література	1	1	0	0				
318.	Шевченко Раїса Іванівна	ЗОШ № 69	м. Одеса	Російська мова та зарубіжна література	2	2	0	0				
319.	Абрамова Любов Іванівна	ЗОШ № 31	м. Одеса	Російська мова та зарубіжна література	1	0	1	0				
320.	Ромахова Тетяна Миколаївна	Економічний лицей	м. Одеса	Російська мова та зарубіжна література	1	0	1	0				
321.	Кияновська Людмила Павлівна	ЗОШ № 121	м. Одеса	Російська мова та зарубіжна література	1	0	0	1				
322.	Сурай Галина Миколаївна	ЗОШ № 50	м. Одеса	Російська мова та зарубіжна література	1	0	1	0				
323.	Войтенко Наталія Сергіївна	ЗОШ № 32	м. Одеса	Російська мова та зарубіжна література	2	0	1	1				
324.	Пшенична Сніжана Анатоліївна	Гімназія № 1	м. Іллічівськ	Російська мова та зарубіжна література	1	0	0	1				
325.	Зборовська Зоя Борисівна	ЗОШ № 2	Любашівський р-н	Російська мова та зарубіжна література	1	0	0	1				
326.	Аркатова Валентина Василівна	Саратська ЗОШ	Саратський р-н	Російська мова та зарубіжна література	1	0	0	1				

Таблиця 6

ПЕРЕМОЖЦІ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ТУРНІРІВ У 2002/2003 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

№ з.п.	Прізвище та ім'я учня	Турнір	Базова дисципліна	Ступінь диплома	Клас	Місто (район)	Навчальний заклад	Прізвище ім'я та по батькові керівника
1.	Гудімов Костянтин	Юних математиків	Математика	II	10	м. Одеса	Рішельєвський лицей	Маліс Сергій Ілліч
2.	Іванов Ростислав	Юних математиків	Математика	II	10	м. Одеса	Рішельєвський лицей	
3.	Науменко Клим	Юних математиків	Математика	II	10	м. Одеса	Рішельєвський лицей	
4.	Чепляка Роман	Юних математиків	Математика	II	9	м. Одеса	Рішельєвський лицей	Віктор Павло Андрійович
5.	Швець Андрій	Юних математиків	Математика	II	10	м. Одеса	Рішельєвський лицей	
6.	Матвейчук Олег	Юних фізиків	Фізика	II	11	м. Одеса	Рішельєвський лицей	
7.	Пипко Сергій	Юних фізиків	Фізика	II	11	м. Одеса	Рішельєвський лицей	
8.	Самошкін Сергій	Юних фізиків	Фізика	II	11	м. Одеса	Рішельєвський лицей	
9.	Старостін Геннадій	Юних фізиків	Фізика	II	11	м. Одеса	Рішельєвський лицей	
10.	Чепіжко Олександр	Юних фізиків	Фізика	II	10	м. Одеса	Рішельєвський лицей	

№ з.п.	Прізвище та ім'я учня	Турнір	Базова дисципліна	Ступінь диплома	Клас	Місто (район)	Навчальний заклад	Прізвище ім'я та по батькові керівника
11.	Баранова Олена	Юних хіміків	Хімія	II	10	м. Одеса	Гімназія № 9	Сікорська Світлана Вікторівна
12.	Бушуєв Олександр	Юних хіміків	Хімія	II	11	м. Одеса	Гімназія № 9	
13.	Олейніч Ігор	Юних хіміків	Хімія	II	11	м. Одеса	Гімназія № 9	Войтович Ірина Олександрівна
14.	Ченцова Вікторія	Юних хіміків	Хімія	II	10	м. Одеса	Гімназія № 9	
15.	Чеснов Олександр	Юних хіміків	Хімія	II	11	м. Одеса	Гімназія № 9	Войтович Ірина Олександрівна
16.	Браніш Олександр	Юних істориків	Історія	III	11	м. Одеса	Юридичний ліцей	
17.	Дячишина Наталія	Юних істориків	Історія	III	11	м. Одеса	Юридичний ліцей	Войтович Ірина Олександрівна
18.	Здор Інна	Юних істориків	Історія	III	10	м. Одеса	Юридичний ліцей	
19.	Румілець Ольга	Юних істориків	Історія	III	9	м. Одеса	Юридичний ліцей	Войтович Ірина Олександрівна
20.	Ткаченко Дмитро	Юних істориків	Історія	III	11	м. Одеса	Юридичний ліцей	
21.	Дворкова Олеся	Юних істориків	Історія	III	11	м. Южне	Авторська школа № 3	Гузик Надія Валентинівна
22.	Вівіч Інна	Юних істориків	Історія	III	11	м. Южне	Авторська школа № 3	Гузик Надія Валентинівна
23.	Саглаєва Наталя	Юних істориків	Історія	III	10	м. Южне	Авторська школа № 3	
24.	Ступакова Олександра	Юних істориків	Історія	III	11	м. Южне	Авторська школа № 3	Кур'ята Ніна Володимирівна
25.	Шегіда Ольга	Юних істориків	Історія	III	11	м. Южне	Авторська школа № 3	
26.	Борченко Наталія	Юних біологів	Біологія	I	11	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	Кур'ята Ніна Володимирівна
27.	Бушуєва Олександра	Юних біологів	Біологія	I	11	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	
28.	Єзопкіна Марія	Юних біологів	Біологія	I	11	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	Кур'ята Ніна Володимирівна
29.	Немерцалова Марина	Юних біологів	Біологія	I	11	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	
30.	Цимбаліст Катерина	Юних біологів	Біологія	I	11	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	Кур'ята Ніна Володимирівна

А. Ю. АНІСІМОВ,
заступник директора ООІУВ з науково-методичної роботи,

Р. І. НІКІТЕНКО,
завідуюча організаційно-методичним відділом ООІУВ.

Література рідного краю

ЦІКАВІ ПОСІБНИКИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Дитяча письменниця Світлана Зубко видала ряд цікавих книжок для дітей¹. Написані українською і російською мовами, художньо оформлені, вони стали добрими помічниками вчителів і вихователів дошкільних закладів.

¹ Всем ребятам-бармаліатам. — Одеса, 2002; Загадки для кмітливих. — 1998; Очень трудные загадки. — 1999 та ін.

Загальновідомо, що виховання у дітей любові до рідної землі, до всього живого починається з раннього віку. Малюків з перших років життя навчають дбайливо ставитись до кожної комахки і кожної рослини, оберігати оточуючу флору і фауну. У книгах поетеси С. Зубко ми знайдемо їжачків і котів, горобців і синичок, бегемотів і ведмедів, тигрів і жирафів. І про всіх вона пише тепло, доброзичливо.

во, не як про хижих звірів, а як братів наших молодших. А самі вірші читаються легко, запам'ятовуються надовго:

Во дворе завелся пес.
Я зову его Барбос.
Все мохнатого дворнягу
Уважают за отвагу.

Важливе місце в книжках С. Зубко займають загадки як важливий елемент навчання дітей, виховання в них допитливості, уміння й здатності захоплюватися красою рідного краю. Пригадаймо, як любив проводити уроки на природі наш видатний педагог Василь Олександрович Сухомлинський. Після таких уроків він давав завдання описати побачене, привчаючи до творчості й самоаналізу, внаслідок чого з'явиться цікава книга «Павлишські казки». Поетеса С. Зубко теж привчає дітей мислити, вгадувати, одшукувати істину:

Що за сестри дружбу водять
З липами та кленами:
Сарафани білі в них,
Хусточки зелені.
(Берізки)

Або:

Хто годинника не має,
Та зорю не пропускає, —
Першим йде на ганок
Зустрічати ранок.
(Півень)

З особливою теплою пише поетеса про школу, потребу оволодівати знаннями. Це потрібно не лише дітям, а навіть звірятам і птахам:

Я умею рифмовать.
Я могу стихи писать.
Карандаш нашла послушный,
Никогда мне с ним не скучно.

* * *

С шумным жужжаньем осы и пчелы
Роем большим вылетают из школы.
Знания детям, конечно, нужны —
В школе все дети учиться должны.

Книжки поетеси допомагають проводити цікаві вікторини у молодших класах або підготовчих групах дошкільних закладів. Зокрема, після ознайомлення з однією з книг С. Зубко можна поставити такі запитання:

Які вірші про собак, котів, птахів вам найбільше сподобались?

Хто може продекламувати один з віршів? Які риси характеру проявляються у різних звірів, тварин?

Чому вчить соловейко своїх діточок у вірші «Солов'їний хор»? та інші.

Світлана Зубко виросла в учительській сім'ї, багато чого навчилася від мами, тому вся її творчість невідривна від школи й виховання дітей у дусі доброти, гуманізму, шанобливого ставлення один до одного:

Абетка — зачарована країна,
У кожній з букв живе родина.
Прийшла абетка в добрий час.
Вона навчить читати нас.
В абетці букв живе сім'я...

І далі:

Щоб секрети відгадати,
Треба букви нам вивчати.
І тоді усе на світі
Прочитати зможуть діти.

С. О. Зубко вже написала і видала близько десяти книг. І кожна нова книжка — це справжнє свято для малюків. Авторку запрошують у школи й дитячі садки, вона читає свої твори, спілкуючись з дітьми, вивчає їхні запити. Й тоді з-під її пера з'являються нові й нові твори. Нещодавно обласне управління культури Одеської облдержадміністрації та обласна бібліотека для дітей імені Крупської видали навчально-методичний посібник про творчість поетеси під назвою «Хорошей книге — добрый путь».

А письменник Володимир Гаранін так відізвався про творчість колеги: «Багато віршів збірника написані в легкій, веселій манері, з ледь помітною рисою гумору, дитячим оптимізмом, впевненістю ліричного героя в своїх силах. Цікавими є з точки зору розвитку сюжету вміння авторки знайти своєрідний поетичний штрих привабливості, розуміння й доступності поетичного слова».

Побажаємо Світлані Зубко нових творчих злетів, а нашим колегам-учителям і вихователям вмілого використання її віршів у виховання наймолодших читачів — малят-дошкільнят та учнів молодших класів.

Д. М. КЛЮЄНКО,
кандидат історичних наук, письменник.

ШКІЛЬНИЙ СВІТ

ПРОФЕСІЙНІ
СУЧАСНІ
АКТУАЛЬНІ
ПРАКТИЧНІ

Всеукраїнські періодичні видання для освітян

Розповсюджуються за передплатою

Газети

«Директор школи».....	40691
«Завуч».....	35251
«Українська мова та література».....	40140
«Історія України».....	40141
«Зарубіжна література».....	40142
«Краєзнавство. Географія. Туризм».....	40343
«Фізика».....	35237
«Математика».....	35238
«Хімія. Біологія».....	35239
«Інформатика».....	35263
«Психолог».....	23316
«Шкільний світ».....	40690
«English».....	22055
«Початкова освіта».....	35264

**Комплект газет «Шкільний світ» з 14 видань.
Індекс 35266. Ціна комплекту на 37% нижча
вартості окремо передплачених видань.**

Не входять до комплекту

«Управління освітою».....	21616
«Le Français».....	23675
«Deutsch».....	23676
«Дитячий садок».....	35265
Журнал «Сільська школа України».....	21617